

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00082

ALE VERK

Sholem Aleichem

Permanent preservation of this book was made possible by

Henry Goldhirsch, M.D.

in memory of

Dovid Zalman Goldhirsch

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע זוערק פון שלום-עליכם

אידישע ראמאנען

שלום-עליכם פאלקספאנד אויסגאבע—ניו-יארק, 1919

Copyright, 1918, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

1918 ערשטע אויפלאגע — — — — —

1919 צווייטע אויפלאגע — — — — — מאי

אידישע ראמאנען

א י נ ה א ל ט

7	סענדער בלאַנק און זיין געזינדעל
121	סטעמפעניו

סענדער בלאַט
און זיין געזינדעל

א ראַמאָן אָהן אַ „ראַמאָן“.

געשריבען אין יאָהר 1887

דָּאָס ערשטע קאפיטעל.

דער פארהאנג הויכט זיך אויף — און די קאמעדיע הויכט זיך אן.

צו אַ גרויסען צווייגאָרענדיגען מויער אויף דער שענסטער גאָס פון דער שטאָדט M. (אזוי הויבען-אָן אַלע ראָמאַניסטען, אזוי הויב איך אויך אָן) פּאָהרען-צו און פּאָהרען-אַפּ אַ גאַנץ פּריהמאָרגען פּאַיעטאַנען מיט דראָזשקעס מיט פּערשיעדענע פּאַרשוינען; די פּאַרשוינען שפּרינגען-אַראָפּ און בעצאָהלען דעם קוטשער מיט דער ברייטער האַנד, נישט געדונגען זיך.

חויז וואָס עס פּאָהרען אַהער אַ גאַנצען טאָג מענשען, איז שוין דאָ געווען צוויי מאָל דער דאָקטאָר קלוגער, און נאָך יעדען מאָל, וואָס ער איז אַרויסגעגאַנגען פון דאַנען, האָבען איהם בעגלייט יונגע לייט מיט ווייבער און האָבען מיט איהם אַ היכשע ווילע פּערבראַכט אויף דעם טראָטואַר, און איינע פון די ווייבער, די יונגערע, האָט אַלע רגע צוגעטראָגען אַ קלאָר ווייס טיכעלע צו די אויגען און האָט חויז דעם געשנייצט די נאָז מיט אַזאַ כּה, גלייך ווי זי האָט געוואָלט אויסשנייצען אינגאַנצען איהרע צרות דורך דער נאָז. דער דאָקטאָר קלוגער האָט זי בערוהיגט מיט אַלע מעגל'יכקייט; ער האָט אויסגעשטאַמען פאַר דער אומגליקליכער פרוי אַ סך מיט שענע ווערטער, וואָס איך מיין, אַז קיינער האָט פון זיי ווינציג-וואָס פּערשטאַנען, מחמת דער דאָקטאָר קלוגער האָט ליעב איבערצושיטען זיין שפּראַך מיט זעהר פיעל הויכע ווערטער, אָדער נאָר ווערטער פון דער מעדיצין.

— באַרוהיגט זיך, מאַדאַם זעמעל, קומט צו זיך I באַטראַכט זיך, אַז איהר זענט אַ מוטער פון קינדער, אַ יונגע מוטער, — וואָס טהוט איהר דאָס? זייט רוהיג: אַייער פּאַטער וועט, אם ירצה השם, זיין געזונט. אמת, ער דאַרף איבערטראָגען זעהר אַ שווערען

קרויזיס, נאָר די נאַטור פונ'ם מענטשען איז שטאַרקער פון אייזען. איהר האָט געוויס געהערט דאָס וואָרט: „א מענטש איז שוואַכער פון אַ שטרוי און שטאַרקער פון אַ שטיין“. אַ וואָהל וואָרט, כלע-בען, אַ קלוג וואָרט! מיר דאַרפען זיין צוגעגרייט צו אַלעם, ווי אַ גרויסער חכם האָט געזאָגט: „סי וויזע פאַצום פאַרראַבעלאַם“. אויף אונזער לשון הייסט דאָס: ווילסט דו שלום, טאָ גרייט זיך צו אַ מלחמה... פאַרשטעהט איהר, מיינע לייעבע דאַמען? אַדיעו! אין צוויי שעה אַרום בין איך וויעדער דאָ...

— אוי, שוויצער! איהר פאַרשטעהט וואָס דער דאָקטאָר זאָגט? ער זאָגט, מע דאַרף זיין גרייט, מע דאַרף זיך ריכטען, איהר פאַרשטעהט, שוויצער?

— אוי, איך ווייס ניט! איך ווייס נאָר, אַז איך בין אומ-גליקליך, עלענד און אומגליקליך! וועה איז צו מיר און צו מיינע יונגע יאָהר!...

פון דעם טיעפען האַרצען איז דער מחבר זיך מודה ומתודה, אַז דער טוידט פונ'ם נגיד מאַכט אויף איהם אַ סך אַ גרעסערען איינדרוק ווי, למשל, פון דעם קבצן; ער האָט זיך נאָך ביז אַהער ניט אָפגעגעבען קיין דין וחשבון, פאַר וואָס דאָס איז אַזוי; דער קבצן איז דען ניט אַזאַ מענש, ווי דער נגיד? פאַר וואָס זשע הערען מיר אויס גאַנץ קאַלט, ווען דער שמש קלאַפט מיט דער פּוּשקע: „צדקה תציל ממות!“, אַז יוסעל דער שניידער, אָדער הערשעל דער שוסטער איז געשטאַרבען? און אַז מע זאָגט אונז: „איהר ווייסט? רב יוסעלע איז דאָך געשטאַרבען!“ אָדער „רב הערשעלע איז געשטאַרבען!“ — טהוט עס אונז אַ האַפּ און אַ טראַג אין דער לופטען, און מיר ווערען פּערצאָפּעלט: „האַ? וואָס? רב יוסעלע? וויפּיעל איז געבליבען געלד? וויפּיעל סיג-דער? ער האָט מסתמא געלאָזט אַ צואה? אַזאַ גוטס! אַזאַ גוטס! אַ רחמנות, כלעבען, אויפ'ן ווייבעל!“ וועט אונז דען קומען אויפ'ן זינען אַפּילו צו בערויערען די לאַגע פון יוסעל דעם

שניידער'ס, אָדער הערשעל דעם שוסטער'ס אַלמנה? ווער וועט זיך דאָס פּלוצים אַנידערזעצן מאַכען אַ רעכענונג, וויפּיעל קינדער זיי האָבען געלָאָזט? וואו וועלען זיי זיך פּריטולען מיט די וויסטע אַלמנות, זייערע מוטערס, און וואָס וועט זיין פון זיי דער תּכלית? מען קאָן אָבער פון דעם אמת ניט אַוועקגעהן אַפּילו אויף קיין טריט, און מיט'ן גאַנצען ווילען בעגעהרען מיר צו וויסען, וואָס טהוט זיך דאָ אין דעם דאָזיגען הויז? ווער איז דאָ אַזוי מסוכּן קראַנק? מיר ווייסען, אז דאָ וואָהנט סענדער בלאַנק, כּמעט דער גרעסטער גביר פון דער דאָזיגער שטאָרט! קאָן עס דען געמאָהלט זיין, אז סענדער אַליין זאָל זיין שלאָף און אַזוי מסוכּן שלאָף? מיר קאָנען דאָס שוין מעהר אויף זיך ניט טראַגען און בעטען אונזערע נייגעריגע לעזער מטריה זיין זיך מיט אונז צוואַמען צו סענדער בלאַנק אין שטוב אַריין איהם מבקר הולח צו זיין. נאָר לעת-עתה וועלען מיר אויף אַ ווילע אַפּשטעלען זיך דאָ פון הינטען און צו-הערען די שענע רעד, וואָס פּרויקע דער משרת האַלט פאַר דעם גאַנצען קאָמיטעט דיענסטען, משרתים און פּריקאָזטישקעס; און הגם עס איז זעהר ניט שען איבערהויפט אונטערהערען זיך, ובפרט נאָך אין קיך, וואָס דיענסטען רעדען צווישען זיך, נאָר וואָס זאָל נעכאָך טהון, זאָגט אַליין, איין אַרעמער פּאַנאָראַמאָשטיק, וואָס וויל צופּריעדען שטעלען אַלע זיינע ליעבע געסט? וואָס זאָל נעכאָך טהון אַ מחבר אַ ראַמאַניסט, וואָס וויל, אז אַלע קלאַסען לעזער זאָלען זיין צופּריעדען? לָאָז אַייך צו קיין חרפה ניט זיין, ערעל-סטע דאַמען! צווישען אַייך געפינען זיך אַ סך בעל-בית'טעס אַזעלכע, וואָס שטעהען ניט איין מאָל מיט'ן אויהער הינטער דער טיר צו האַפען עפּיס אַ וואָרט פון די דיענסטען אין קיך; פון דעם רעדט מען שוין ניט, אז אַ שוויגענער איז מחויב זיך אונטערהערען, וואָס רעדט עפּיס דאָס איידעמעל מיט דער טאָכטער אויף איהר, אויף דער שוויגענער? און די שנור פון איהר זייט מוז דאָך אַוודאי וויסען, וואָס שושקעט זיך עפּיס דער שוועהר מיט דער שוויגענער דאָרט, און וואָס ווינקט עפּיס דער שוואַגער מיט דער שוועגערין?

אויהערען, מיינע ליבע פריינד, אויהערען האָט אונז גאָט געשענקט
במתנה, אז מיר זאָלען דורך זיי הערען, וואָס מע רעדט!...

— איך ווייס ניט, — זאָגט פרויקא, ווישענדיג די גלעזער און
קייענדיג קאָרענעם לעקאָך — איך ווייס ניט, וואָס פאַר אַ רוח
האָט זיך אַריינגעהאַפּט צו אונזער „אַלטען“ אין בויך אַרין! אַליין
ליגט ער, ווי אַ קלאָץ, אויסגעצויגען, מיט אָנגעבלאָזענע באַקען, מיט
אַ רויטען פּיסק, מיט אַ קאַרק, אויף מיר געזאָגט געוואָרען, און
שרייט, ווי אַ משוגע'ן קעלכעל: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עס!“
ניט מיט אזא פנים לעגט מען אין דער ערד אַרין, ניין! און דער
דאָקטאָר גיבט אין איהם רעצעפטען, מיט פלעשלעך, מיט דער רוח
ווייסט וואָס! מע זאָל ביי מיר פרעגען, וואָלט איך איהם געהייסען
אויסטרינקען אַ גלאָז ריענאויל, אַ טאָפּ סאָראָוועץ מיט אַ דריי
קריגלעך זויערמילך, וואָלט עס איהם באַלד געעפענט די אויגען!
ניט אזא בויך נעמט מען מיט פלעשלעך!

— די בעלהבית'טע וויינט דאָך און זאָגט, אז ער שטאַרבט
שוין אוועק? — האָט זיך אָנגערופען זעלדע די קעכין און האָט
אַריינגעקוקט אין אויווען אַרין.

— זי זאָגט? שפייט איהר אָן אַ פולען פנים! — האָט פרויקע
מיט היץ געענטמערט און אַרויסגעשלעפט פון קעשעני נאָך אַ שטיק
לעקאָך. — זי ווייסט דאָך יאָ מעהר פון אַ טוידטען! דאָס האָבען
איהר די קינדער אַיינגערעדט; דאָס וואַכסט פון רעוועקע'ן!
— וואָס האָסט דו צו מיין מאַדאַם, פרויקע? — האָט זיך אַייני
געשטעלט פאַר איהר בעלהבית'טע אַ יונג מיידעל פון אַ יאָהר
צוואַנציג מיט דעם נאָמען מלכה-סאַסעל.

— דיין מאַדאַם? — איז אויף איהר פרויקע אָנגעפאלען. —
דיין מאַדאַם וואָלט שוין לאַנג געהרען, אז דער „אַלטער“ זאָל אויס-
ציהען די פּיסלעך; פאַר וואָס — דאָס איז שוין „אונזער“ עסק און
ניט פאַר דיין קאַפּ צו פאַרשטעהן אַזעלכע זאַכען! דיין רעוועקע
קאָן נאָר שפּיעלען אין קאָרטען מיט פרעמדע יונגע לייט און אַסיפּ'ען
אַרויסשטעלען דריי פּייגען, און אַמאָל שטיקערהייט, אז קיינער זעהט

ניט, אָפּשטעקען איהם טאַקי אַ פינסטערען פּאַטש אויך. פּון וואָנען
 איך ווײַס — דאָס איז שוין „אונזער“ עסק! זי האָט אזוי לײַעב
 דעם מאַטען, ווי אויגען-וועהטיג; זי קאָן נאָר אָפּנאַרען איהם גוט!
 און איצט, אז ער איז עפּיס ניט געזונט, האָט זי זיך עס אַביסעל
 צעפּעסמעט — ננו! גראָד איז זי איצטער געוואָרען אַ גוטע שוועס-
 טער מיט דער שוועגערין; זי שושקעט זיך מיט איהר און סוד'עט
 זיך אַ גאַנצען טאָג, און נאָכדעם שיקט זי מיך, איך זאָל שמעהן
 אונטערהערען זיך, וואָס רעדט דאָרטען סאָני מיט דער שוועגער.
 אַ גוטע סחורה דיין רעוועקע, קיין מעשה ניט! „מיר“ קענען ווי;
 „מיר“ זענען דאָ אויך ניט קיין נעכטיגע, פאַרשמעהסט דו מיך...
 — מיין מאַדראַם סאָני הערט זי, ווי דעם פאַראַזיאַהריגען
 שניי! — האָט זיך אָנגערופּען זלאַטקע די שוואַרצע, סאָנ'ים
 דיענסטמייַדעל. — ביי אונז אין דער היים...

— דיין מאַדראַם — האָט איהר פּרויקע איבערגעשלאָגען — איז
 אויך געקומען אַהער טאַנצען אויף דער חתונה און אָפּלעקען אַ
 ביינדעל; נאָר האָט צייט אַביסעלע — פּפּיו!!! (דאָ האָט פּרוי-
 קע אויסגעצויגען אַ לאַנגען סווישטש). דיין מאַדראַם האָט אויך
 נישט פּיינד קיין פּליאַטקעס פּיהרען און אָנרעדען אויף איהר איי-
 גענער שוועסטער כּל הצרות אויף איהר קאַפּ! אומזיסט האָט זי
 מיך געמוטשעט דריי טעג מיט דריי נעכט כּסדר, איך זאָל איהר
 דערצעהלען וואָס טהוט מאַרקוס? וואוהין געהט ער דאָס אַלע
 טאָג? צו וועמען שרייבט ער דאָס קוויטעלעך, און וואָס לויף איך
 אַלע טאָג אויף דער פּאַסט נאָך ברויולעך? אַ! דיין סאָני איז דאָך
 גאָר איין אַנטיק! דערפאַר אָבער האַלט זי דער מאַן שטאַרק אין
 די הענט! נאָר איין אָסיפּ איז אַ בראַווער מאַן. ער וואַלט יאָ
 געווען אפּשר אַ שטיקעל לייט, ווען ער זאָל ניט זיין אזאַ שקרן, אזאַ
 לאַך, אז ער זאָל ניט האַבען אין זיך קיין וואָהר וואָרט און זאָל...
 פּרויקע האָט געהאַלטען אָפּען דאָס מויל און וואַלט נאָך אפּשר
 גאַנץ לאַנג גערעקאַמענדירט פאַר אונז זיינע פּרינציפּאַלען; נאָר
 אַ שטאַרקער קלונג פּונ'ם גלעקעל האָט איהם איבערגעשלאָגען אין

מיטען די רעד. ער האָט אַ וואָרף געטהאָן דאָס האַנטוך מלכה'ן אין פנים אַרײַן און האָט זיך געשווינד געלאָזט לויפען צו די טרעפּ אַרויף. אויף דעם אויבערשטען עטאַזש; אָבער ווי פּערוואַונדערט און דערשטוינט איז ער געוואָרען, אַז ער האָט אַלײַן מיט זײַנע אויגען דערזעהען, ווי צוויי הויכגעשעצטע און געהערטע דאַמען שמעהען הינטער דער קיך-טיר! און אַז די דאַמען האָבען איהם דערזעהען, האָבען זיי זיך גלייך מיט איהם געלאָזט לויפען אויף די טרעפּ! אונזער אַרעמע פּעדער איז ניט אימשטאַנד אַרויסצו-לאָזען די דאָזיגע ווערטער, נאָר דער אמת פּאָדערט פון אונז אויפֿ-דעקען פאַר אונזערע ליעבע פּריינד, אַז... גוואַלד! די דאָזיגע צוויי דאַמען זענען געווען נישט קיינער, נאָר די הויכגעשעצטע מאַדאַם רעוועקאַ זעמעל און די געהערטעסטע מאַדאַם סאָני בלאַנס, וועלכע האָבען מיט אונז קיין וואָרט ניט דורכגעלאָזט פון דעם, וואָס פּרויקע דער משרת האָט גערעדט.

אונזערע פּיעלגעשעצטע דאַמען, רעוועקאַ און סאָני, לויפענדיג אַרויף אויף די טרעפּ, האָבען זיך פּלוצים ביידע אין אײַן אויגענ-בליק אַ חאַפּ געטהאָן צוריק אַראָפּ, און מיט דעם דאָזיגען מאַנעווער האָבען זיי געוואַלט אָפּנאַרען פּרויקע'ן, בכדי ער זאָל מײַנען, אַז זיי קומען ערשט אָן און לויפען נאָר אַראָפּ, ניט אַרויף. צי דער מאַנעווער איז זיי געראַטען, צי ניין, — דאָס קאָנען מיר בשום אופן נישט וויסען, וואָרום פּרויקע האָט נאָר אַ קוק געטהאָן אויף זיי מיט אויסגעגלאַצטע אויגען, האָט געטהאָן אַ שמייכלע, אַ וואָרף מיט דער גרױווע (נויטיג צו בעמערקען, אַז ביי סענדער בלאַנס זענען אַלע געגאַנגען אָהן היטלען, הויז סענדער'ען אַלײַן, וואָס האָט גע-טראָגען אַ יאַרמעלקע) און געשווינד אַרויפגעלאָפען אויף די אוי-בערשטע טרעפּ.

אונזערע געהערטע דאַמען זענען תּחילת געבליבען שטעהן און געקוקט אײַנע אויף דער אַנדערער מיט גרויס חרפּה ובזיון, און נאָט ווייסט, מיט וואָס דאָס אַלץ וואַלט זיך געקאָנט ענדיגען, מיט וואָס וואַלט פּרויקע אָפּגעשפּיעלט פאַר זײַן שאַרפע צונג, און ווי

אזוי וואָלטען די דאָזיגע צוויי דאָמען געקאָנט זיך קוקען גלייך אין פנים אַרײַן, ווען צווישען זיי וואָלט זיך ניט פּערבונדען, טאַקי דאָ אויף די טרעפּ, אזאָ מײַן שמועס :

— נו, וואָס זאָגט איהר עפּיס, רעוועקאַ, אויף אַייער טאַטענ'ס משרתים? דעם גרעסטען בזיון קאָן מען דורך זיי האָבען! אַ מערכה באַלעדריגט צו ווערען דורך אַזעלכע הינט? עס איז מיר אַ חידוש, כלעבען, אַז איהר, רעוועקאַ, זאָלט דערלאָזען האַלטען אזאָ הונט אין שטוב? מיר דאַכט זיך, אַז אַייערס איין וואָרט וואָלט בײַם שוועהר...

— זאָגט דאָס ניט, סאָני! דער פּאַפּאַשאַ איז ניט שולדיג; דאָס איז „איהר“ פּליגעל-אַרײַטאַנט, און דאָס בן-יהיד'על „איהרס“ הענגט זיך פּשוט אויף זײַן האַלז. דער פּאַפּאַשאַ זאָל וויסען אַ צעהנט-חלק, אַ הונדערט-חלק פּון אַט די אַלע זאַכען... אַ, סאָני! ניט אומזיסט קרענקט ער פּון „איהר“! „זי“ איז זײַן מלאך-המות! „זי“ דערגעהט איהר דעם עק!...

— און פּון דעסטוועגען באַריהמט „זי“ זיך, אַז „איהר“ מאַר-קוסעל וועט זײַן אַ האַלבער יורש... אַייער טאַטענ'ס גוטס וועט אַרײַנפאַלען אין אַ מקום קרוש...
— וואָס מײַנט איהר דאָמיט? איהר האָט תּמיד ליעב, סאָני, יענעם באַלעדריגען אומזיסט און אומנישט מיט שטעכווערטלעך און אויפ'ן וואונק...

— שטעכווערטלעך, רעוועקאַ? איך ווייס ניט, ווער האָט ליעב יענעם צו שטעבען, אזוי ווי איהר, רעוועקאַ?

— סאָני! איהר זענט ערשט נעכטען געקומען אַהער, הויבט איהר זיך שוין אָן צו קריעגען! איהר מײַנט, עס איז אַמאָליגע יאָהרען, ווען איהר זענט געזעסען בײַ אונז אויף קעסט?

— בײַ אײַך אויף קעסט, רעוועקאַ?...

ווער ווייסט, מיט וואָס דאָס וואָלט זיך געענדיגט, ווען אין דער מינוט זאָל נישט געווען דורכלויפּען דער יונגער הערר בלאַנק, מאַרקוס בלאַנק, מיט וועלכען מיר וועלען זיך אין ניכען בעקענען.

און ווען מאַרקום זאָל ניט געווען מיט אַ שמייכלעלע אַ קוק טהון
אויף די דאָזיגע צוויי ראַמען, וואָס האָבען געפונען, אַז דאָס דאָר-
זיגע שמייכלעלע איז פאַר זיי די גרעסטע בעלעדריגונג.

— וואָס זאָגט איהר עפּים, סאָגט אויף „איהם“?

— אויף אייער ברודער, רעוועקאַ? וואָס זאָל איך זאָגען?
אַ וואוילער יונגערמאַן, אַ גאַנץ פיינער יונגערמאַן; איין עבירה
וואָס ער איז ביז אַהער נישט אַנטלאָפּען, נישט באַנומען דעם
שוועהר און נישט אַנטלאָפּען שאַרלאַטאַנעווען...

— אַנטלאָפּען?

— ווייסט איהר וואָס? נאַט אייך אַט דאָס בריוועל, לייענט —
וועט איהר אויך ווייסען.

און איינע האָט איבערגעגעבען דער אַנדערער אַ בריעה, וואָס
מיר ערלויבען זיך איבערגעגעבען אונזערע לעזער וואָרט אין וואָרט, ווי
אַ דאָקומענט, וואָס איז נויטיג צו דעם דאָזיגען ראַמאַן.

„מיין טייערער אַריה-לייב! מיין עהרליכער לעהרער! מיין
גוטער חבר! מיין ליעבסטער פריינד! וואָס וועט זיין פון דעם
דער תכלית? איך קאָן דאָס שוין מעהר נישט איבערטראַגען! וואָס
ווייטער ווערד אַלץ ערגער און ערגער, וואָס טהוט מען? וואָס
טהוט מען? מע מוטשעט מיך, מע האַלט מיך אויף איין אייזער-
נער קייט, מע בעלעדריגט מיך אויף יעדען טריט! מע רעדט מיר
שידוכים, מע וויל מיך חתונה מאַכען, איהר פערשטעהט, אַריה-
לייב? חתונה מאַכען מיט גוואַלד! מע וויל מיר אָנהענגען אַ
ווייב, אַ ווייב צו ניענצעהן יאָהר! איהר פערשטעהט? מע וויל
מיך פערקויפּען, ווי מע פערקויפּט אַ זאָך, אַ חפּץ, פונקט אזוי
ווי עס ווערד בעשריבען אין אַ ראַמאַן! און ווען? דעמאָלט, ווען
איך בין דערפון אזוי ווייט, נאָך ווייטער ווי איהר, אַריה-לייב, זענט
פון מיר! אַ, גוטער, ליעבער, טייערער אַריה-לייב! גיט מיר איין
עצה: איך בין גרייט אויף אַלעס! איך פיהל, אַז אין דער דאָזיגער
מינוט איז ביי מיר אויסגעוואַכסען פליגעל — און איך וואַלט זיך

געלאָזט פליהען, לויפען אין דער וועלט אריין, וואוהין די אויגען וועלען מיך טראָגען! אַבי אַנטלויפען, אַנטלויפען ווייט פון דאַנען, ווייט פון די דאָזיגע ווילדע חיות, מערדער, דעספּאָטען, טיראַנען, וואָס האָבען קיין שום געפיהל פון קיין מענשען, וואָס האָבען קיין שום בעגריף פון דער השכלה, וואָס האָבען נישט געהערט פון קיין ציוויליזאַציע, וואָס זענען איבערגעגעבען מיט זייער גאַנץ חיות צו דעם געלד און צו די אַלע נאַרישע, בלינדע, אונמעגליכע גע-פיהלען. אָ! קיינער, קיינער פערשטעהט מיך נישט, נאָר איהר, אריהלייב! נאָר איין מענש אויף דער וועלט!... ווי אזוי רייסט מען זיך אַרויס פון דאַנען? קיין לעהרער ווילען זיי מיר נישט האַלטען; קיין ביכער ווילען זיי מיר נישט קויפען — און איך בין עלענדיג, עלענדיג, ווי אַ שטיין, ווי אַ פערבלאָנזעמער אין דער וויסטע-ניש, ווי אין געפענגעניש. איך האָב אַפילו נישט פאַר וועמען אויס-גיסען מיין ביטער האַרץ, אַ חוץ אייך, מיין עהרליכער אריהלייב, איז דאָס — מיט גרויס מיה, ווייל איך האָב מורא פיעל צו שריי-בען, זיי זאָלען מיך נישט בעמערקען, — און איהר ווייסט דאָך, ווי עס איז שווער אויסצוהאַלטען מיין פאַטער'ס אַפּעקע. דערום קאָן איך אייך אַפּט ניט שרייבען, און די בריעף אַפּטראָגען אויף דער פאַסט אַליין קאָן איך ניט, מע זאָל מיך נישט בעמערקען. איהר ווייסט דאָך, ווי אזוי דאָ האָט מען לייעב צו קוקען מיט זיעבען אויגען, דערום מוז איך שיקען דעם בריעף דורך אונזער פרויקעל, פון וועלכען איך האָב גענוג צרות מיט יסורים ביז איך רעד איהם צו און ביז איך בעצאָהל איהם גוט — איהר געדענקט דאָך וואָס פאַר אַ פאַרד און אַ גנב ער איז... ווי גאָט איז אייך לייעב, אריה-לייב, ענטפערט מיר וואָס גיכער אויף דעם דאָזיגען בריעף מיט איין עצה פון איין אמת'ען גוטען ברודער: וואָס זאָל איך טהון? אַצינד וועל איך אייך פאַלגען אַלעס, וואָס איהר וועט מיר שאַפען — אַפילו אין פייער אריין! אייערע בריעף שיקט וויעדער אויף דעם זעלבען אַדרעס, וואָס פריהער, און פערגעסט ניט צו שרייבען „Для пере-дача Фройль Крокману“, ווען ניט בין איך אַ פערפאַלענער!

„אייער איבערגעגעבענער תלמיד, געטרייער חבר און בעסטער, בעסטער פריינד

מ א ר ק ו ס ב ל א נ ק .

P. S. אריה-לייב! איהר גערענקט דאך מיין שוואַגער אָסיפּ זעמעל? האָט דער דאָזיגער פּראַלער נישט לאַנג אַרײַנגעשריבען אַ בריעף, אַז ער עפענט אַ נײַ געשעפט, אײַן אַמעריקאַנישע וואַש-פאַבריק, און האָפט צו געווינען אַ גרויסען פּראָצעס פון אַנדער-האַלבען מיליאָן! עס פּערשטעהט זיך, אַז מע האָט אײַהם דערויף אַפּילו נישט געענטפּערט...

אייער מ א ר ק ו ס .

— וואו האָט איהר געקריגען אַזאַ בריעף, סאָני?
— וואו? אייער אָסיפּ האָט דאָס מיר געגעבען, טאַקי אָסיפּ אַליין!

— מיין אָסיפּ? ווי אַרום? וואָס הייסט דאָס?
דאָס דאָזיגע שענע בריוועל האָט אין אײַן אויגענבליק אויפֿ-געמונטערט די פּערוואָרגטע, פּערקלאַגטע רעוועקאַ. שען, הויך, גע-זונד און פּריש איז רעוועקאַ געוועזען, האָטש זי האָט געהאַט געלע האָר מיט גרויע אויגען. אַ קלייניקע, אַ שוואַרצינקע, אַ לעבעדיגע, מיט גאַנץ שוואַרצע האָר, מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, מיט אַ קליין נעזעל, אַ צענויפגעציפעט מיילכעל, ווי אויף שנירלעך, מיט גריבעלעך אין די בעקלעך, אַפּילו ווען זי האָט ניט געלאַכט — אַט האָט איהר סאָני'ן אינגאַנצען.

— סאָניטשקע! ליובעניו, האַרצעניו, נשמה'ניו! — אַזוי האָט זיך רעוועקאַ גאַנץ פּריינדליך געווענדט צו איהר שוועגערין. — איך בעט אײַך, געהט, נעמט, רעדט מיט אָסיפּ'ען! לאַז ער אײַך אַקור-ראַט דערצעהלען, וואו האָט ער דערטאַפּט דאָס דאָזיגע בריוועלע? אַלץ, אַלץ, אַלץ ווערד געוואָהר, איך בעט אײַך, סאָניטשקע, האַר-צעניו! טאַקי באַלד לויפט אַרויף! איך וועל אַרײַנגעהן צום פּאַ-פּאַשאַ און וועל אײַך אַרויסשיקען אָסיפּ'ען. גיכער!

— די רגע! — האָט סאָני געענטפערט. און ווי די פויגעלעך, זענען אונזערע געשעצטע דאָטען אַרויפגעפלויען אויף דעם אויך בערשטען עטאָזש, וואוהין מיר בעטען אויך אונזערע לעזער, זיי זאָלען זיך מיט אונז מטרירן זיין.

דאָס צווייטע קאָפיטעל.

די אַקטיאָרען שפיעלען געצייכענט גוט.

ווי איין אָרענטליכער ראָמאַניסט, זענען מיר מחויב פאַרצורשטעלען אַ בילד פון סענדער בלאַנק'ס הויז און ניט דורכלאָזען קיין קלייניגקייט; נאָר מחמת מיר זענען זעהר נייגייעריג שוין אָנצורקוקען דעם הערר בלאַנק עטליכע שעה פאַר זיין טוידט, מוזען מיר די בעשרייבונג פונ'ם שענעם הויז אָפּלעגען אויף איין אַנדער צייט, און איצט נאָכגעהן טריט ביי טריט אונזער געשעצטע העלדין, רעוועקאָזעמעל, גלייך צו סענדער'ען אין צימער אַרײַן.

דער שאַרפער ריח פון די אַפטייק-פלעשלעך שטעלט אונז פאַר אין דער פאַנטאַזיע איין אויסגעצויגענעם חולה מיט אַ בלאַס גערזיכט, מיט אַ פאַר גלעזערנע אויגען און מיט פערשמאַכטע ליפען, און מיר פיהלען, אַז דאָ האָט זיך דער טוידט געמאַכט אַ נעסט, און דער מלאך-המות ליגט ערגיץ אין אַ ווינקעלע און מיט אַ לאַנגען שעכט-מעסער אין דער האַנד היט ער איהם די נשמה, אַזוי אַז אַ פראָסט לויפט דורך איבער'ן לייב; און יעדער פון אונז, אַפילו דער גרעסטער אַפיקורס, דערמאַנט זיך אויך אין דעם לעצטן טען טאָג פונ'ם קורצען לעבען, און יעדער, נאָך זיין פערשטאַנד, הויבט אָן צו פילאָזאָפירען אויף זיין שטייגער: דער מאַטהעמאַטיקער זאָגט, אַז די גאַנצע וועלט איז געגליכען צו אַ ראָד, און דער טוידט איז דער צענטער, און מיר, מענשען, זענען נישט מעהר ווי אומ-גלייכע ראַדיוסען, וואָס שפאַרען זיך אָן אַלע אויף איין פונקטום... דער זייערמאַכער זאָגט, אַז די גאַנצע וועלט איז געגליכען צו אַ

— פאפאשא! — האָט איהם אונזער העלרין געזאָגט, אַרויס-
שיקענדיג אַסיפ'ען מיט אַ וואונק, און האָט זיך געזעצט ביי'ם פאָ-
טער צוקאָפּענס און האָט אַנידערגעלעגט איהר ווייכע, ווייסע האַנד
אויף זיין שטערן. — פאפאשא! ווער שוין געזונט. סע איז שוין
צייט. זעה, וואָסער אַ פנים דו האָסט באַקומען, פאפאשא! שטאַרק
זיך! פאַל ניט אַראָפּ ביי זיך! לאָז זיך ניט אָפּ אינגאַנצען!

— אוי, שלעכט, שלעכט, טאָכטער! — האָט איהר דער פאָטער
געענטפערט. — איין עק! איין עק! נאָט ווייסט, צי איך וועל
דערלעבען מאָרגען, נאָט ווייסט! רבקה! קינדער! היים! מאַר-
קוס! וואו זענט איהר? וואו זענען מענטשען? רופט מיר מענ-
טשען! איך וויל שרייבען אַ... אַ... אַ... צו אַה!

— אַ צו אַה? ווייס איך, וואָס דו רעדסט, פאפאשא! נאָ דיר
נאָר אַ צו אַה! מילא, אַז מע איז ניט געזונט, איז וואָס? סע מאַכט
זיך! אַ מענטש איז ניט קיין אייזען...

— אַ... אוי, טאָכטער, איך וויל שרייבען אַ צו אַה. איך האָב
עמליכע געצעהלטע שעה צו לעבען, צו מוטשען זיך. גוואַלד!
גוואַלד!

דער דאָזיגער „גוואַלד“ האָט אויפגעהויבען דאָס גאַנצע הויז
אויף די פיס. צום אַלעם ערשטען האָט מריס-חיה, סענדער'ס ווייב,
גע'חלש'ט, און דאָס ווייסען מיר דאָך אַלע, ווי גרינג דער שוואַכער
פריי איז צו חלש'ען; צו איהר איז צוגעלאָפּען די מאַדאָם סאָני
מיט אַזאַ שרעקליך געשריי „שוויגער!“ — אַז ווען מריס-חיה
זאָל טאַקי אויף איין אמת געווען חלש'ען, וואָלט זי זיך אויך בע-
דאַרפט אויפחאַפּען — און זי האָט זיך טאַקי אויפגעהאַפּט, אויפ-
געעפענט די אויגען, אַנידערגעלעגט דעם קאָפּ ביי דער שנור אויפ'ן
האַרצען און גענומען צו לייענען אַ צעטעל, ווי אַזוי אומגליקליך און
עלענד זי איז, ווי אַזוי זי בלייבט ווי אויפ'ן וואָסער, ווי אַ פער-
וויסטע אַלמנה — אַ יונגע נאָר אַ פערוויסטע אַלמנה! ווער וועט
זיך אויף איהר אַרומקוקען?

אויף איהר קוקענדיג, איז סאָני צענאָנגען געוואָרען פאַר געוויין, און פאַר גרויס רחמנות האָט זי כמעט פּערגעסען אין איהרע אייגענע צרות און האָט גענומען טרייסטען די „וויסטע אלמנה“ מיט די דאָ-זיגע ריהרענדיגע און האַרצרייסענדיגע ווערטער:

— גענוג אייך צו טרויערען, שוויענער, כלעבען, גענוג I פאַר-געסט ניט אָן גאָט און זינדיגט נישט מיט אייערע רעד, שוויענער I גאָט וועט אייך ניט פאַרלאָזען. איהר זענט נאָך אַ יונגע, און אייער מול קאָן קיינער נישט וויסען. איהר זענט ניט די ער-שמע, און ניט די לעצטע. גאָט קאָן אייך נאָך באַשערען, און איהר קאָנט נאָך וויסען פון אַ וועלט, און מסתמא וועט אייך דער שוועהר ניט פאַרגעסען אין דער לעצטער מינוט און וועט אייך באַוואַהרענען. אָבער איך, שוויענער, איך קאָן זיך צו אייך נישט גלייכען, איך בין באַפאַלען מיט קינדער, און דאַרף האָבען פיעל זכות-אָבות, ביז איך זאָל פּוּעל'ען ביי גאָט, אַז דער שוועהר זאָל מיך אויך נישט פאַרגע-סען מיט מיין מאַן. איהר ווייסט, איך האָב נאָך כמעט קיין חיי-שעה נישט געהאַט, חוץ דחקות, יסורים און האַרצוועהטיג, האַמטש מיין חיים איז איין עהרליכער, אַ שטילער, אַ לייטישער יונגע-רמאַן, ניט אַזוי ווי אונזער אָסיפּ, דער שאַרלאַטאַן, וואָס פאַרשפיעלט, זאָגט מען, אין קאָרטען אַ יאָהר וויפיעל איך מיט מיין מאַן און מיט מייע קינדער דאַרפען פאַרלעבען, און פון דעסטוועגען ווייסט איהר, ווי-פיעל מתנות רעוועקאַ האָט תמיד פונ'ם שוועהר, און איך, אַ חוץ דעם נדן, נישטאָ וואָס צו רעדען I...

און מיט די דאָזיגע ווערטער האָט נעבאָך סאָני בעהאַלטען איהר וויינענדיג פנים ביי מרים-חיה'ן אויפ'ן האַרצען, און אַזוי האָבען נעבאָך די דאָזיגע צוויי אומגליקליכע ווייבער אויסגעגאָסען איינס פאַר אַנדערען זייערע הערצער, זייערע ביטערע הערצער, וואָס זענען אָנגעזאָדען פון אַ צייט מיט יאָהרען מיט קנאה, שנאה, פער-דראָס, האַרצוועהטיג מיט נאָך אַנדערע געפיהלען... מיר זענען אַלע אַזוי, לעזער, ווער ווינציגער, ווער מעהר, ווער קליינער, ווער נאַרישער, ווער אַפען, ווער פּערבאָרגען — אָבער ענאָאיסטען זענען מיר אַלע.

האַט אויף מיר קיין פאַראיבעל ניט! אמת, מיר האָבען אַ בעד קאַנטען איינעם, רב הערץ אָדער רב זרח — דאָס איז אַלץ איינס — געדענק איך גאַנץ גוט, ווי אזוי צוריק מיט אַ יאָהר צוויי, אָדער דריי, אַז דער דאָזיגער רב הערץ אָדער רב זרח האָט בעדאַרפט שטאַרבען און זיינע קינדער מיט זיינע פּריינד זענען זיך צענויפֿ־געפּאָהרען צו איהם — איז כדאי געווען צו זעהען, מיט וואָס פּאַר אַ ריהרענדיגער פּריינדליכקייט, מיט וואָס פּאַר אַ ווירקליכער איבער־געבענהייט און ליעבשאַפט דאָס דאָזיגע געזינדעל איז גענאַנגען און געהאַנגען אַרום דעם חולה; עס איז כדאי געווען צו זעהען, ווי אזוי דער גאַנצער עולם האָט אַרומגערדינגעלט דעם דאָקטאָר, און ווי אזוי איינער איבער'ן אַנדערען זענען געלאָפּען צו בעדיענען דעם חולה; און שטעלט אַיך פּאַר, אַז אַלע האָבען פּערגעסען אָן זיך און מע האָט נאָר געהאַט צו טהון מיט'ן חולה, און ביז דער לעצטער מינוט האָבען זיינע קינדער און זיין ווייב זיך נישט געזעצט צו בעד־דויערען זייער אייגענע לאַגע, ווי אונזערע געשעצטע פּרויען מרים־חיה בלאַנק מיט איהר ליעבסטער שנוּר סאָני בלאַנק, וואָס האָבען, ווי עס ווייזט אויס, בעצייטענס בעוויינט ניט דעם הערר בלאַנק, וואָס האָט זיך געקלויבען שטאַרבען, — זיי האָבען בעקלאָנגט זיך אַליין. שטעלט אַיך פּאַר, אַז בשעת רב הערץ אָדער רב זרח האָט זיך געראַנגעלט מיט'ן מלאַד־המות, האָט קיינער נישט אין זינען געהאַט קיין צוואַה מיט קיין בעוואָהרענישען, און ווען עמיצער זאָל זיך געווען דערפון אויסרעדען, וואָלט דאָס געווען די גרעסטע בעד־לעדיגונג פאַר דעם גאַנצען הויזגעזינד. ניט אזוי ווי דאָ, ביי אונזער בעריהמטען הערר בלאַנק, וואו די מאַדאַם רעוועקאַ זעמעל האָט אַ וואונק געמאַהן צו איהר פיעלגעליעבטען מאַן אָסיפּ זעמעל, ער זאָל לויפּען און ברענגען וואָס גיכער מענשען, דעם רב, דעם נאָר־טאַרויס, און אַז דער דאָזיגער וועלטליכער דיפּלאָמאַט, מיט וועלכען מיינע לעזער וועלען זיך באַלד בעקענען גאַנץ נאָהענט, אַז דער דאָזיגער הערר זעמעל, זאָג איך, איז געקומען צום נאָטאַרויס, האָט ער מיט איהם געמאַכט אַ גאַנץ לאַנגען שמועס וועגען זאַקאָנעס

בכלל און וועגען ירושה בעזונדער. ער האָט בעוווּזען, ווי ווייט ער איז קלאָר אין זאָקאָנעס, און האָטש ער איו, דאָנקען נאָט, ניט אזוי נויטבעדערפטיג, דאָך פּערהאַפּט ער, אַז זיין געליעבטער שוועהר, דער הערר בלאַנק, וועט איהר אָפּשרייבען דעם גרעסטען חלק ירושה, מחמת איהם, אָסיפ'ען, האָט ער ליעב, ווי איין אייגענעם זוהן, און שפעטער, אַז דער נאָטאָריום מיט די איבעריגע זענען געקומען צום חולאַ, האָט אָסיפ אַרום זיי שטאַרק אַרומגעטאַנצט, און אזוי אַיינגענומען און אויפגעלעגט, אַז אַ מענש פון דער זייט האָט גע- קאָנט מיינען, אַז דאָ וועט מען שרייבען תנאים, ניט קיין צוואָה, אַז דאָ איז אַ התונה, ניט קיין געפעהרליכער קראַנקער, וואָס גע- זעגענט זיך מיט'ן לעבען... נאָר איין רעוועקאַ האָט זיך ניט פּער- לאָרען: די דאָזיגע געטרייע טאָכטער איז ניט אָפּגעטראָטען אויף קיין מינוט, אויף קיין רגע, פונ'ם קראַנקען פּאַטער; אויף איהר פנים זענען געווען אָנגעצייכענט אַזעלכע יסורים, אַזעלכע טיעפע שמערצען, אַז דער געפעהרליכער סענדער האָט זי געטרייסט:

— וואָס וויינט דו, נאַרלע?

די דאָזיגע עטליכע ווערטער האָבען געעפענט ביי דער זעל- טענער טאָכטער אַ נייעם קוואַל פון טרערען, און קוים מיט צרות האָט זי געקאָנט אויסרעדען אָדער אויסקוויטשען:

— טאַטע! מע דאַרף ניט! מע דאַרף ניט!

— וואָס, נאַרעלע? וואָס דאַרף מען ניט, נאַרעלע?

— קיין צוואָה דאַרף מען ניט! מע דאַרף ניט! איך וויל ניט!

איך קאָן דאָס ניט איבערטראָגען! דו וועסט נאָך לאַנג, לאַנג לעבען!

— געה שוין, געה, נאַרעלע! זעהסט דאָך, אַז איך עס זיך!

— מע דאַרף ניט! מע דאַרף ניט!

וואָס האָט געקלערט אונזער שענע רעוועקאַ, שרייענדיג: „מע דאַרף ניט“, ביי זיך אין האַרצען? עס איז נישט גרינג צו וויסען, ליעבער פריינד, וואָס איהר אָדער איך קלערען אין האַרצען; דאָס איז בכלל זעהר אַ שווערע זאַך צו טרעפען, און היינטיגע יאָהרען איז נאָר ניטאָ דער נאר, וואָס זאָל אַרויסנעהן און דערקלערען, וואָס

דער אָדער יענער טראַכט ביי זיך אין האַרצען; יעדער אויף זיינע געדאַנקען איז בעל־הבית און קאָן זיך מיט זיי בענוצען, ווי ער פערר שטעהט... על כל פנים, דאָס קאָן איך אייך זאָגען, אז נאָך דעם געוויין מיט'ן געשריי פון אונזער פיינער העלדין רעוועקאָ, „מע דאַרף ניט! מע דאַרף ניט!“ האָב איך אַליוו מיט מיינע אויגען געזעהן, ווי זי, רעוועקאָ, האָט אַוועקגערופען איהר געשעצטען מאַן, אָסיפּ זעמעל, און האָט זיך מיט איהם עפּים גע'סוד'עט און גע'שושקעט עטליכע מינוט, און איהרע אויגען זענען געווען טרוקען, ווי עפער. וואָס האָבען זיי גערעדט — קאָן איך עד היום נישט וויסען; איך האָב נאָר געהאַפּט עטליכע ווערטער: „ירושׁה“... „צוּאַה“... „אַ חלק“... „זאַקאָן“... „אַיין אַכטעל“... „אַ זוהן“... „אַ טאַכטער“... און דאָס איז שוין גענוג פאַר אונז, און מיר שטויסען זיך שוין אָן, פון וואָס דאָס דאָזיגע פאַרפאַלק האָט דאָ געשמעסט. די מאַדאַם רעוועקאָ איז געווען עפּים זעהר צעטראָגען, ווי אַ סוחר בשעת ער שמועסט פון אַ גרויס געשעפט, און דער הערר אָסיפּ זעמעל האָט אַריינגעשטעקט ביידע הענד אין די הויזענקעשענים, פערריסען די נאָז מיט די אַשקאַלירענע ברילען און האָט אַביסעל ווי אונטערגעשפרונגען, ווי אונטערגעטאַנצט, סקריפענדיג שטאַרק מיט די שטיוועל, און אויף זיין פרייליך פנים איז געווען קלאָר, אז עס איז איהם היינטיגען טאָג בכלל זעהר אויפגעלעגט אויפ'ן האַרצען...

דאָס אייזערנע בעמעל, וואָס דער אומגליקליכער קראַנקער ליגט אויף דעם אַצינד און אַמפּערט זיך מיט'ן מלאַך־המות, איז, אייר גענטליך, ניט קיין שלאָף־בעמעל, נאָר אַזאַ מין קושעטמקע, אַ גאַנץ גרויסע, וואו סענדער האָט ליעב געהאַט צו לעגען זיך אַפּרוהען נאָך יעדען מאַהלצייט מיט אַ גאַנץ גרויסער גראַבער ציגאַר אין די צייהן. ווי עס ווייזט אויס, האָט סענדער ליעב פון תמיד אָן שטאַרק און מאַסיוו מעבעל; דאָס קאָן מען בעמערקען נאָך דעם גאַנץ גרויסען דעמבענעם שרייבטיש, און נאָך דער הויכער דעמבענער קרעסלע (פּאָטעל), וואָס האָט ניכער אַ פנים פון אַ גאַר

דערפֿאַרבע שאַפּע, איידער פֿון אַ קרעסלע, האָטש אין מיטען איז אויסגעהאַקט אַיין אָרט אויף סענדער'ס געזיס, בעצויגען מיט אַ גאַנצער יוכטענער פעל. מערקווירדיגער, שטאַרקער און מאַסיווער פֿון אַלץ איז דאָס שרייבֿגעצייג מיט די אַלע שמאַכטעליאַקעס, וואָס געפינען זיך ביי יעדען לייטישען מענשען פֿון היינטיגער, וועלט אויפֿן שרייבֿטיש. אַלץ איז אָפּגעאַרבייט און אָפּגעטעסעט אַזוי ערנסט, אַזוי אָרענטליך, אַזוי געטריי, — ניט אַנדערש, ווי „פּאַ־זאַקאָז“ געמאַכט געוואָרען, וואָרום אַז מע קויפט ביי די היינ־טיגע טאַנדעמניקעס, איז דאָס נאָר קיי און שפּיי, מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך, אַבי נאָר געלד אויסצונאַרען און גענוג! ניין, סענדער איז ניט פֿון די דאָזיגע שפּרינגערס, וואָס היינט לעבען זיי און מאַרגען פֿרפּאַ! סענדער האָט ליעב שטאַרקס, פעסטניגס, מאַסי־וועס — און איז אַליין אויך שטאַרק, פעסטיג און מאַסיוו, פֿער־פּראַוועט פֿון געזונדע מאַכליכס מיט די בעסטע וויינען און פֿער־זאָרגט אויף היבשע, היבשע עטליכע יאָהר. נאָר — אַך! ניטאָ קיין אייביגע זאָך אויף דער וועלט! איין איבעריגער טראַפּען וואָס סער אין טייך מאַכט אַ גרויסע בעוועגונג אין די הוואַליעס; איין איבעריג שטיקעל געפּילטע פּיש פֿון אַ דריי־פּיער פּונט מאַכט־אָן אַ גאַנצע סומאַמאַכע, אַ רעוואַלוציע אין בויד — און מיר זענען אַלע ביי גאָט אין די הענד! ... ווער וואָלט זיך דאָס געקאַנט ריכטען, אַז איבער אַ האָהן מיט אַ הוהן זאָל הרוב ווערען אַזא גרויסע שטאַרט, ווי ביתר? ווער וואָלט זיך דאָס געקאַנט ריכטען, אַז איבער אַזא גאָרנישט מיט אַ נישט, ווי אַ שטיקעל העכט, זאָל עס נעמען אומוואַלגערען אַזא מויער, ווי סענדער בלאַנק, וואָס האָט זיך נאָך אויף זיין לעבענס לעבען קיינמאַל נישט געקלאָגט, אַז סע זאָל איהם עפּיס וועה טהון? און פֿון דעסטוועגען זעהט איהר דאָך, אַז אויף דער וועלט קאָן זיך אַלץ מאַכען.

דאָס דריטע קאפיטל

איז אביסעל צו גרויס, דען עס ווערד דאָ בעשריבען אַ סך פארשוניען און געשמעסט פון פערשיעדענע זאכען.

אַלסדינג קאָן זיך מאַכען אויף דער גרויסער וועלט, און יעדער צופאַל קומט-אָן אזוי אומגעריכט, פּלוצים, אַז אונזער מענשליכער פערשטאַנד שמעלט זיך אַנידער און ווערד פּערגליווערט, אַז ער בעגעגענט אַזעלכע וואונדערליכע זאַכען אין דער נאַטור.

דער פּערפאַסער פּונ'ם דאָזיגען בוך איז אַליין געווען איין עדות ביי אַ סך אַזעלכע אומגעריכטע צופאַלען. ווי היינט שמעהט אונז פאַר די אויגען אונזער „רב יוסעל'דוד פּאָני" מיט דער גרוי-סער באַרד, מיט דער צעפּלעצטער נאָז, מיט'ן גראַבען בויד, מיט דער ברייטער ליסענע אויפ'ן קאַפּ; אָט איז ער געקומען פּונ'ם דאַווענען, אָט האָט ער געמאַכט „שהכל" אויף אַ גלעזעל ספּירט און האָט פּערביסען מיט עטליכע הייסע קאַרטאַפּלים, אָט האָט ער זיך צוגעלעגט אַ מינוטקעלע אויפ'ן טאַפּטשאַן — און אָט האָט ער ניט געסטייעט!... און אלי? אלי דער טלית'ניק ווי אזוי איז געשטאַרבען? אין באַד פּרייטאַג, אויף דער אויבערשטער באַנק! נאָר ווען מיר זאָלען נאָר וועלען זיך אַריינלאָזען אין לאַנגע שמועסען, וואָלטען מיר געקאָנט אַפּצעהלען נאָך צוואַנציג אַזעלכע צו-פאַלען, וואו דער טוידט קומט פּלוצים, נישט געריכט. נאָר ניט דאָ איז דער אָרט צו פּערנעמען זיך מיט אַזעלכע „ספורי-מעשיות", און אַז אַ ראַמאַניסט זאָל וועלען אין איין בוך אַרויסשרייבען אַליי, וואָס ער ווייסט, וואָלט זיין ראַמאַן קיינמאָל קיין עק ניט געהאַט. ביז'ן טוידט אַריין!...

מיט אונזער געהערטעסטען סענדער בלאַנק איז אויך געווען איין אומגעריכטע זאַך. דאָס איז געווען אין אַ שענעם פּריחמאַרד גען, נישט אין קיין חמאַרנעם טאַג, איז זיך סענדער אויפגעשטאַנען, ווי אַ מענש דאַרף אויפשטעהן, און טרינקענדיג טיי האָט ער, פּונקט ווי אַלע טאַג, אַ ציה געטהאָן ביים גלעקעל, און עס איז אַריינגע-

קומען אונזער בעקאנטער פרויקע, אויסגעצויגען זיך פאר דעם בעל-
הבית, ווי א סטרונקע.

— מע האָט שוין געבראַט די פיש? — האָט סענדער אַ פרעג
געגעבען און האָט אָפגעזופט אַ האַלבע גלאָז מיי.

— געבראַכט! — האָט פרויקע געענטפערט, ווי אַ הוואַט.

— העכט?

— העכט.

— גרויסע העכט?

— גרויסע העכט.

— פרישע?

— פרישע.

— זאָג זעלדען, די פיש זאָלען זיין מיט מעהרען געקאָכט, —

האָט סענדער אַרויסגעגעבען אַ בעפעהל און האָט אַ זופ געטהאָן
די אנדערע האַלבע גלאָז מיי.

— מיט מעהרען געקאָכט, — זאָגט איהם פרויקע נאָך, ווי נאָך

אַ סידור.

— עטליכע קארטאָפלים אין די פיש איז אויך נישקשה, —

האָט סענדער געפעהלען ווייטער.

— אויך נישקשה, — זאָגט פרויקע.

— און בע'מעס'ט, מאַסטקע, ווי מיט קליי, רויטליך, געדעכט,

מיט פעפער, הייס, אויסגעזאָרען. דו הערסט, צי ניין?

— איך הער, איך הער.

— קיין זראַזע דאַרף מען היינט ניט, — האָט סענדער ווייטער

אַרויסגעגעבען אַ אינסטרעקציע.

— דאַרף מען היינט ניט, — זאָגט פרויקע.

— אויפ'ן אָרט פונ'ם זראַז — איין עסיג-פלייש.

— עסיג פלייש, — זאָגט פרויקע.

— געזען-פלייש אין סופ.

— געזען-פלייש אין סופ, — זאָגט פרויקע.

— די דרויבעלעך פון די גענז, אויך אין סופ אַריין.

- אויך אין סוף אַרײַן.
 — באַשיטען מיט גרײפֿלעך.
 — מיט גרײפֿלעך.
 — אַ צימעס פֿון פּאַסטערנאַק.
 — פֿון פּאַסטערנאַק.
 — סע איז נאָך דאָ בײַ אונז פֿונ'ם ווײַסען ווײַן? — האָט פֿלוצים סענדער אַ פֿרעג געטהאָן און אַנדערגעשטעלט אויף פֿרוי-קע'ן אַזעלכע אויגען, גלײַך ווי אײַנער רעדט: „זאָג שוין, זאָג, ממזר, נאָ, שטעך מײַך, קוילע מײַך!“ ... פֿרויקע איז גאָר צעמישט געוואָרען; ער האָט זיך אַ האַפּ געטהאָן מיט בײַדע הענד בײַ'ם שטערן, בײַ די קנעפֿלעך פֿונ'ם פֿירזשאַק, בײַ די עלענכױגענס, בײַ די קעשענײַם, און האָט אַ וואָרף געטהאָן מיט די אויגען אויף דער סטעלי, גלײַך ווי דאָרט איז געווען אָנגעצײכענט, וויפֿיעל בומעל-קעס ווײַן עס געפֿינט זיך נאָך בײַ סענדער'ען אין קעלער, און קוים מיט צרות געענטפֿערט:
- האָ? וואָס? ווײַסער ווײַן? נײַן! יאָ! סע איז נאָך דאָ.
 — פֿאַרגעס נײַט שיקען נאָך ביער.
 — נאָך ביער, — זאָגט פֿרויקע.
 — מע מעג שוין עפענען אַ נייע פּאַס אונגערקעס.
 — אונגערקעס.
 — געדענק זשע, וואָס איך האָב דיר אָנגעזאָגט מכח די פֿיש.
 — מכח די פֿיש, — זאָגט פֿרויקע.
 — איצט געה!
- פֿרויקע איז אַרויסגעגאַנגען, און סענדער האָט גיך-ניך געענ-דיגט מיט'ן אָנבײַסען, האָט זיך אַרומגעטרייסעלט, אָפּגעווישט מיט דעם טישטיכעל די לײַפֿען, די הענד, אויפגעשטאַנען, אויסגעגלעט דעם בויך, פֿעררויכערט אַ גראַבע ציגאַר און האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אין דער בעקאַנטער קרעסלע אַרײַן. די ציגאַר האָט אַרויסגעלאָזט און צעטראַגען אײַבער'ן גאַנצען קאַבינעט זעהר אַ שענעם אַראָמאַט, און סענדער'ס געדאַנקען זענען אַוועק ווײַט-ווײַט אין קיך אַרײַן.

און עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז ער הערט א ריח פון גע-
קאכטע פיש; סענדער האָט צעשפרייט די נעזלעכער און האָט
מיט'ן גאנצען כח גענומען אריינשלעפען צו זיך אין נאָו אריין
דעם שענעם, געשמאַקען אַראַמאַט פון די אויסגעצייכענטע געפיל-
טע פיש, און אזוי האָט ער געחאַפט א דרימעל, זיצענדיג אין קרעס-
לע, אויף אַ האַלבע שעה. אויפגעשטאַנען, האָט ער זיך גענומען
אַביסעל צו די געשעפטען, אָפגערעדט מיט אַ צוויי-דריי מעקלערס,
איבערגעזעהן די בריעה פון דער פּאַסט, אָפגעענטפערט וועמען מע
דאַרף און האָט אַ קלונג געטהאָן צו פרויקע'ן און האָט געהייסען
גרייטען צום טיש.

אז אונזער סענדער האָט אַריינגעטראָטען מיט אַ פער'חלש'ט
האַרץ אין עס-צימער אַריין, איז שוין דער לאַנגער דעמבענער טיש
געווען אינגאנצען גרייט מיט די טעלער, מעסערס, לעפעל, פלעשער
און קליינע פלעשעלעך, גלעזער און קליינע גלעזעלעך, מיט אַלערליי
געזאַלצענס, הערינג געשניטענער, הערינג געהאַקטער, שמאַלץ-
הערינג, גערויכערטער הערינג, געמאַראַנירטער הערינג, קליינע הע-
רינגלעך, סערדעלען, איקרע און וואַרשעווער קאַלכאַסען. דאָס עס-
צימער אַליין האָט מיט דער שטאַרקייט פונ'ם מאַסיווען מעבעל
געחאַפט דעם אָפבליק פון סענדער'ס קאַבינעט; די דאָזיגע צוויי
חדרים האָט סענדער ליעב געהאַט מעהר פון זיין גאַנצען גרויסען
הויז, מחמת די איבעריגע חדרים זענען געווען אויפגעפּוצט אויף
היינטיגען מאַניער, און זייער גרינג, רויכיג מעבעל האָט נישט
געקאָנט אויסהאַלטען אויף זיך דעם שווערען קערפער פונ'ם גע-
שעצטען הערר בלאַנק. דריי פריבאָרען זענען אויפ'ן טיש געשטאַ-
נען: פאַר סענדער'ען, פאַר זיין ווייב און פאַר מאַרקוס'ען.

אונזערע לעזער זענען נאָך ניט בעקענט מיט די איבעריגע צוויי
פאַרשויענען. ביז וואַנען סענדער וועט זיך אָפפאַרטיגען מיט די גע-
זאַלצענע זאַכען, וואָס שטעהען דאָ אויפ'ן טיש, וועלען מיר מיט
איין קוק בעטראַכטען סענדער'ס ווייב מיט איהר זוהן מאַרקוס'ען.

מריס-חיה, די מאדאם בלאַנק, איז נאָך גאָר אַ יונגע פרוי, פון אַ יאָהר זעכס און דרייסיג, נישט מעהר; זעהר אַ שענע, אַ קלאָר-ווייסע, ווי געפאלענער שניי, מיט זעהר שענע בלויע אויגען און שוואַרצע ברעמען, מיט זעהר אַיין איינגענומען סימפאטיש גע-זיכט; די גוטסקייט איהרע ליגט איהר, ווי מע זאָגט, אויפ'ן פנים. מריס-חיה איז אַ פשוט'ע, עהרליכע און אַ פרומע אידישע פרוי. זי טראָגט נישט קיין אייגענע האָר. פּרעמדע טונקעל-רוסאָווע צעפּ בעשענען איהר קאָפּ. און געקליידט איז זי ניט נאָך דעם לעצטען זשורנאַל, נאָר ריין, ציכטיג, טשעפקע, איינגענומען. איהר וואוכס איז ניט זעהר קליין, דאָך ווייזט זי אויס ווי אַ קינד, ווי אַ ליאַלקע, אַקעגען איהר מאַן, וואָס זי שעצט איהם העכער און גרעסער פון אַלעמען אויף דער וועלט, און סענדער'ס וואָרט איז ביי איהר, להבדיל, אַ דין. זי איז ביי איהם די צווייטע פרוי און האָט מיט איהם אַיין-און-איינציגען זון מאַרקוס, וואָס די נאַטור האָט איהם געשענקט מריס-חיה'ס שענקייט מיט סענדער'ס גבורה, און אינ-איינעם איז פון איהם אַרויס אַקוראַט אַזא זעלטענער העלר, ווי מיר דאַרפֿען אין אונזער ראָמאַן. אַרויסלאָזען איהם אויף דער גאַס, ווען עס שפּאַציערען אונזערע מאַמוזעלען מיט די דאַמען, איז געווען, מיין איך, אַ געפעהרליכע זאַך, וואָרום אין דער שטאָדט, וואו עס קומט-פאַר אונזע אמת'ע געשיכטע, איז דער צווייטער מאַרקוס ניט געווען. אמת, סע זענען געווען נאָך צוויי, דריי מאַרקוסען, נאָר ניט אַזעלכע מאַרקוסען, ווי אונזער מאַרקוס, מיט אַזעלכע גרויסע בלויע אויגען, מיט אַזא ברייטען ווייסען שטערן, מיט אַזעלכע שענע בלאַנדע געקרייזעלטע האָר, מיט אַזעלכע שענע ווייסע הענד, מיט אַזא הויכען גרויסאַרטיגען שטאַלט, מיט אַזא שען ליכטיג ריין פנים, מיט אַזעלכע איידעלע מאַניערען, מיט אַזא איינגענומענעם רעדען... לאַכט, לאַכט, איהר געבילדעטע מאַמוזעלען, קורסיסטקעס! אויב אַייערע איידעלע הערצער זענען נאָך ניט פּערדאַרבען געוואָר-רען פון פּערשיערענע פּרייע, מאָרנע געדאַנקען, וועלען זיי זיך נאָך קאַנען קלאַפּען, בעגעגענענדיג אַזא מאַנספאַרשוי, אַזא שענעם קאַ-

וואלער, ווי אונזער יונגער העלד מארקוס בלאַנק, מיט וועלכען מיר טרעמען-אַרויס מיט גרויס גרלות אויף די בלעטלעך פון אונזער אמת'ער ערצהעלונג. איך ווייס, איהר וועט מיר ענטפערען: וואָס קומט אונז אַרויס פון אַ שען פנים מיט אַ גרויסען שטאַלט? דער עיקר איז — צי האָט ער עפּים אין קאָפּ, אין האַרצען? וואָס אמת איז אמת: מיין העלד האָט די נאַטור ניט געשענקט קיין בעזונד דערע פּעהיגקייטען, אָדער טאַלאַנטען; ווער פּערמאַנט אָבער אַזאַ גוט, ווייך, וואַרעם האַרץ, ווי מאַרקוס האָט? ווער פּערמאַנט אַזאַ גליקליכע לאַגע צו זיין אַ זעהן, אַ בן-זקונים ביי סענדער בלאַנק, וואָס קאָן איהם געבען נדן, וויפּיעל מיינט איהר? צוואַנציג טויז זענד, דרייסיג טויזענד, און פאַר וואָס ניט קיין פּופּציג טויזענד רובעל? סענדער וועט איהם געוויס געבען פּופּציג טויזענד רובעל, אויב ער וועט גרויכען דעם שידוך, וואָס ער וויל. און דעם שידוך, וואָס ער וויל, פאַר וואָס זאָל ער איהם ניט גרויכען? מיט וואָס איז סענדער בלאַנק ערגער פון גרשון מירמעלשטיין?

- וואָס זאָגסט דו, מריס-היה, אויף דעם דאָזיגען פאַרד? —
- זאָגט סענדער צום ווייב און קוקט אַריין אין די פיש אַריין.
- אויף וואָסער פאַרד, סענדער? וואָס פאַר אַ פיש ווילסט דו? אַ מיטעלשטיק? אַיין עקשטיק? צי אַ קאָפּ?
- לאָז זיין אַ מיטעלשטיק מיט אַיין עקשטיק מיט אַ קאָפּ, —
- זאָגט סענדער. — איך רעד פון דעם שייגען, רעד איך.
- וואָסער שייגען, סענדער? נעם — אַט דאָס איז אַ גוט שטיקעל, סענדער.
- טויזענד מאָל דאַרף מען דיר זאָגען, צי וואָס? איך רעד פון גרליה דעם שרבן, רעד איך. ער שרייבט שוין וויעדער אַ מאָל וועגען דעם דאָזיגען גראָביאָן!
- וועגען וואָסער גראָביאָן?
- איך האָב דיר שוין, דאַכט מיר, צעהן מאָל געזאָגט, אַז גרליה דער שרבן דולט מיר אַ ספּאַדעק, איך זאָל אַ שידוך טהון

מיט מאיר קוואַשע, אָט דעם בעל-ענגלה-יונג, וואָס פאַרמאָגט ניט
מיין מיסט, דו פאַרשטעהסט? אַ העזה פון אַ שייגעץ!

— וואָס הייסט, סענדער? מע זאָגט דאָך אַבער, אַז ער איז
אַיין עושר, אַ גביר! נעם, סענדער, דו האָסט דאָך ליעב אַ גע-
פילטען קאַפּ?

— אַיין עושר? אַ גביר, זאָגסט דו? אַ קבצן, אַיין עני
ואביון! זעהסט דו, דער שותף זיינער, מאַטעל פריערמאָן, האָט
אַביסעל געלט, נאָר וואָסער אַ געלט? געראַבעוועט, גע'גול'ט, אויס-
געריסען מיט גוואַלד. אַזוי ווי ראובן בייטשעלע, אָדער שמחה פייג
איז אויך אַ גלייכער שידוך? האַ? ווי מיינסט דו, אַשטייגער?
אַיאָ, אַ פיינע זאָך? סענדער בלאַנק מיט שמחה פייג — צוויי
גלייכע מהותנים, אַיאָ?

— איך ווייס? מיר דאַכט, אַז רב שמחה איז אַ... פיינער
מענטש...

— אַ פיינער מענטש, זאָגסט דו? נו, און רב יואליק שלע-
פער? און רב אַיזיק פאַטשיילע? און זלמן קרום-פנים? אויך
פיינע מענטשען? האַ? זאָל איך זיך מיט זיי אויך משרך זיין?
ווי מיינסט דו?

— איך זאָג דען, סענדער, אַז...

— אַז וואָס? חס ושלום! דו ווילסט נאָר, איך זאָל נעמען
אויף מיינע עלטערע יאָהרען און אוועקגעבען אַזאַ קאַפיטאַל מיט
געלט דער רוח ווייסט וועמען — עפּיס פייפערס, ננביה, שלעפּערס!
— שלעפּערס?

— פאַרשטעהט זיך, שלעפּערס! זאָלסט דו טאַקי וויסען, אַז
סע איז שלעפּערס, קבצנים, כלבים, שאַרלאַטאַנעס, פליהערס, אַנ-
זעצערס, ניטאָ אַיינער אַ רעכטער, אַלע אויף פרעמד געלט, אַבי
קאַרעטעס, פערדלעך! סע איז גאַלע הולטאַיעס, בלוטזויגערס, קו-
לעספאַט... קולעספאַטאַרניקעס... ווי אַזוי הייסט דאָס דאָרטען
ביי דיר, מאַרקוס, אין די היינטיגע ביכלעך?
— עקספּלאַטאַטערעס, — פעררעכט איהם מאַרקוס.

— עסקלאָפּאַטאַטשניקעס, מערזאַווצעס, סוואָלאָטשעס, און גע-
נוג! און מע וויל, איך זאָל מיך מיט זיי משרד זיין! אָ, ווי לאַנג
קרענקען זיי, ניט דערלעבען זאָלען זיי דאָס!

— עס, סענדער, דערווייל עסט דו ניט.

— איך עס, איך עס, וואָס דען טהו איך? זעהסט דו, אָט דער
דאָזיגער גרשון, גרשון מירמעלשטיין — אָט דאָס הייסט אַ לייטי-
שער מענטש, אַ מענטש, אַ פיינער מענטש, אַ געשמעלטער מענטש,
אַ באַרוהטער מענטש, אַ מענטש, וואָס סע הייסט מענטש, וואָס
מע קאָן אויף איהם זאָגען מענטש, מיט איינעם וואָרט — אַ
מענטש!... ווי מיינסט דו, מריס-חיה, אַשטייגער, אז איך זאָל
וועלען מיט איהם אַ שידוך טהון, וואָס וואָלט ער געזאָגט, האַ?
— איך ווייס? וואָס קאָן ער זאָגען, סענדער? איך ווייס
וואָס?

— אַדרבה, ווי מיינסט דו, מריס-חיה? איך וויל הערען דיין
מיינונג.

— מיין מיינונג? איך מיין, אז... איך מיין גאַרניט.

פאַרהאַן ביי אונז אַ סך אַזעלכע ווייבער, וואָס מיינען גאַר-
ניט, וואָס מיינען נאָר דאָס, וואָס דער מאַן וויל און וואָס דער
מאַן הייסט. מריס-חיה איז געווען איינע פון די ווייבער, וואָס
האַבען דרד-אַרץ פאַר'ן מאַן, נישט מחמת „אהבה“, נאָר מחמת
„יראה“, דאָס הייסט, נישט אזוי פאַר ליעבשאַפּט, ווי פאַר אַפּשיי.
סענדער איז געווען אַ איד, וואָס ביי זיך אין שטוב האָבען אַלע
פאַר איהם געהאַט דרד-אַרץ, פונ'ם ווייב ביז'ן געבאַלעוועטען מי-
זיניק מאַרקוס. אויפ'ן לשון פון די „העכסט-אינטערעסאַנטע ראַ-
מאַניסטען“ קאָן מען זאָגען, אז סענדער איז געווען אַ דעספּאָט,
אַ טיראַן... איך וואָלט נאָך צוגעזעצט דאָס וואָרט „מערדער“,
איז ער אָבער געווען ווייט פון אַ מערדער. ער איז געווען אַ איד
גלייך מיט אַלע אידען, וואָס ביי זיך אין שטוב האָט ער געהאַט
די דעה, און ווייטער קיינער ניט. און אז מיר האַלטען שוין דער-
ביי, געבען מיר דאָ איבער אַביסעל זיין ביאָגראַפיע אין קורצען:

סענדער איז געווען אַמאָל אַ קליין מענשעלע, גאָר אַ קליין מענ-
שעלע. דאָס איז געווען שוין לאַנג, אָבער גאַנץ לאַנג, נאָך איידער
ער האָט געהאַט די קלינגערס, אַז ער האָט נאָך געהייסען סענדער
חלפן (למאָי זאָלען מיר לייקענען? ער איז געווען אַ חלפן). האָט
ער זיך דעמאָלט אָנגעליטען פון די שענע אידען, זיידענע יונגע-
לייט, נגיד'ישע קינדער. אוי, האָט ער זיך פון זיי אָנגעליטען!
אוי, פלעגט ער שטעהן פאַר זיי כעבדא קמיה מאריה, האָבען דאָס
נייעניעהריגע קדחת! אוי, פלעגט ער זיי מקנא זיין, און אוי,
פלעגט איהם אויף זיי ברענען!... און נאָכדעם, אַז ער איז פון
אַ חלפן אַרויף אויף דער מדרגה פון אַ בעל-הלואה, און פון אַ בעל-
הלואה — אויף אַ פעלעהנדלער, פון אַ פעלעהנדלער — אַ גראַבאַר-
שטישק, פון אַ גראַבאַרשטישק — אַ צעלניקער, פון אַ צעלניקער —
אַ קאָמיסיאָנער, פון אַ קאָמיסיאָנער — אַליין אַ סוחר, אַ צוקער-
הענדלער, אַ גרויסער סוחר, אַ רייכער סוחר, ביז אַ באַנקיר, — איז
ער אַלץ געוואַכסען העכער און העכער אין די אויגען פון זיינע בע-
קאַנטע, און ער האָט אָנגעהויבען אַראָפּוואַרפען איינציגווייז די פרי-
זעריגע נעמען, ווי אַ פּויגעל, וואָס וואַרפט פון זיך איינציגווייז
די אַלטע פּעדערען, און האָט אָנגעהויבען צו בעקומען נייע נעמען:
סענדער גראַבאַרניק, סענדער צעלניקער, סענדער האָרטאָוויק.
איינער פון זיינע אַרעמע קרובים האָט איהם געשענקט פון זיך
אַ „על“ — איז געוואָרען „סענדערעל“. און צום סוף (אַ צייט
מיט יאָהרען האָט מען נישט געוואוסט זיין פאַמיליע) — סענדער
בלאַנק!... רב חיימ'קע, רב זיאַמקע, רב מאיר'על האָבען ביסלעכ-
ווייז אויפגעהערט צו פּעררייסען פאַר סענדער'ען די נאָז און האָבען
אָנגעהויבען אַרומדרעהן זיך אַרום דעם אויפגעקומענעם נגיד, פרי-
הער געבענדיג איהם צו וויסען, אַז ער איז פון די „אויפגעקומענע“,
מיט אַזעלכע אויסרעדלעך, למשל: „אַ! שלום עליכם, אַ באַקאַנט-
טער איד! דאַכט זיך, סענדער? וואָס זשע מאַכט איהר עפּים
גוטס? עפּים זאַגט מען אויף אַיך, אַז סע געהט אַיך, אָהן עין-
הרע, זעהר גוט?“... און נאָכדעם שוין: „רב סענדער סערדצע!

מיר שמעהען, דאכט זיך, אויף איין סטאנציע? קומט אריין אויף דער נאכט צו אונז אביסעל! ... "א, רב סענדער! איהר דער ווייטערט זיך שוין פון אונז?" ... "איך האב צו איך א קליינע בקשה, רב סענדער: עמליכע טויזענד קערבלעך אויף צוויי חדשים" ... "אך! וועמען זעה איך? ווען איך ווייס, אז איהר זענט היע!" ... און נאכדעם: "מיר ווילען, די גאנצע שטאָרט וויל, זי חלש'ט, אויסקלויבען אייך פאר א נבאי, פאר גלאַסנע, דעפוטאַט, פאר דירעקטאָר אין באַנק" ... "הערר בלאַנק! מיר האָבען די עהרע, מיר בעטען, איהר זאָלט אונז ניט אָפּזאָגען. זייט אזוי גוט און געהט אַריין אין אונזער לאַגע, איהר זענט דאָך ביי אונז, ווי זאָגט מען עפּים, איהר פאַרשטעהט, צי ניין?" ...

אונזער סענדער איז ניט געווען פון די דאָזיגע, וואָס פער-חלינגען זיך מיט זייער מוזל און בלאָזען, ווי מע זאָגט, פון זיך; ניין! ער קאָן אויסהערען די דאָזיגע אַלע קאָמפּלימענטען גאַנץ גלייכגילטיג, מיט עניוות, גלייך ווי ער וואָלט גאָר אזאַ כבוד ניט פערדיענט, און ענטפערען, אז ער איז נישט מסוגל, נישט מיט אַלעמען, נישט אויפגעלעגט, סע איז דאָ גרעסערע פון איהם. אָבער דאָרט, טיעף-טיעף אין האַרצען, האָט ער געמעגט שטאַרק אַנקוועלען פון ביידע זייטען: אי וואָס ער האָט דערלעבט אזאַ כבוד, אי וואָס אָט די אַלע כלבים האָבען אַראָפּגעלאָזט די וויידלען און פערשטעהען דרדראַרץ. און נישט פאר קיינעם, נאָר פאַר'ן ווייב האָט ער ליעב זיך פערגיסען אַמאָל מיט אַ געלעכטער.

— וואָס זאָגסט דו עפּים, מריס-חיה, אויף רב זיאַמקע דעם מיוחס, האַרצא-חא? גערענקסט איהם האָטש, א רוח אין זיין טאַטען? ...

קיין פעטער אַנבייסען, קיין גוט גלאַז וויין האָט ניט געקאָנט איהם צושטעלען אזאַ פערגעניגען, ווי רב זיאַמקע וכדומה אַזעלכע לייט, ווען זיי האָבען בעדאַרפט אַנקומען צו איהם. אויפ'ן שענ-סטען אופן און מיט'ן גרעסטען כבוד האָט אונזער סענדער צוגע-נומען דעם געהערטעסטען גאַסט ביי זיך אין קאַבינעט, געבעטען

זיצען, געגעבען אַ פּאַפּיראַס, אָנגעצונדען און אונטערגעמראָגען דעם גאַסס אַ שוועבעלע, געפרעגט: „וואָס האָט איהר עפּיס אזאָ שלעכט פּנים?“ און געגעבען איין אויסרעד: „פאַר וואָס זעהט מען אייך עפּיס ניט?“ ווי אויף נאָדלען איז דער גאַסס געזעסען; ער האָט שוין לאַנג אויסגערויכערט דעם געשענקטען פּאַפּיראַס; ער האָט שוין לאַנג זיך אויסגעהוסט דריי מאָל און אַכצען מאָל זיך אונטער-געהויבען אויפ'ן בענקעל, אָפּגעווישט דעם שווייס, גוט אויסגעשנייצט די נאָז, אַרויסגענומען און געמאַכט זיך איין אייגענעם פּאַפּיראַס, איינעם, דעם אַנדערען, דעם דריטען, עטליכע מאָל געפרובט אָנהוי-בען צו רעדען, וואָס ער בעדאַרף, און איבערגעהאַקט געוואָרען אויפ'ן ערשטען וואָרט, — און סענדער האָט אַלץ דערזעהלט פון זיינע גע-שעפטען, פון זיינע פערפאַלענע חובות, פון זיינע משפּטים, וכדומה, מיט גרויס התלהבות, גלייך ווי דער גאַסס בעט איהם, וויינט און חלש'ט פאַר איהם, ער זאָל איהם „אינגאַנצען“ דערזעהלען און חס-ושלום ניט דורכלאָזען קיין ברעקעלע... נאָר יעדע זאָך דאַרף זיך אָבער האָבען איין עק, און אַ מענש האָט אין זיך אַ גאַל! דער גאַסס, רב זיאַמקע, אָדער רב חיימ'קע, האַפט די מינוט און הויבט'אָן גלייך. גיך, אין איין אַטהעם:

— איך האָב אייך געוואָלט בעטען, רב סענדער, איהר האָט דאָך געהערט מסתמא, אז איך האָב אַוועקגעקויפט ביי דעם פּריץ שיינסקי'ן אינגאַנצען די ווייץ, און מחמת...

— איך ווייס, איך האָב געהערט! — שלאָגט איהם סענדער איבער אינמיטען. — איך האָב געהערט פון אייער גילדענעם גע-שעפט. איך בין אייך וועניג-וואָס מקנא, רב זיאַמקע, אָבער נאָר וועניג! ווייסט איהר זשע, פאַר וואָס? איך וועל אייך דערזעה-לען! אַט דער שיינסקי האָט ביי מיר פאַר פיער יאָהרען גע-וואָלט לייהען פּופּציג טויזענד קערבלעך, און דוקא אויף גוטע קאַנ-דיציעס. איך האָב אָבער דעמאָלט געהאַט איין עסק מיט'ן קאַש-קיווקער פּריץ. די מעשה איז אזוי געווען...

און סענדער האָט אַוועקגעצויגען אַ שפּאַגעל־נייע מעשה אויף נייע זעכס שעה. רב זיאַמקע איז שוין פיטש־נאַס: עס רינען פון איהם ריקעם שוויים; ער ווישט זיך נעבאָך מיט דער פּאָלע און זיפצט, ווי אַיין אומגליקליכער פּלענער אין געפּענגעניש; רב זיאַמקע שלאַגט איהם איבער די רעד:

— האָט מיר קיין פאַראיבעל ניט, רב סענדער, וואָס איך שלאַג אַיך איבער די רעד... איהר ווייסט, וואָס איך בין געקומען צו אַיך?

— ניין; פון וואַנען זאָל איך וויסען?

סענדער בלאַנק האָט גאַנץ גוט געוואוסט, וואָס רב זיאַמקע'ס ווייזט בעדייט, נאָר ער מאַכט אַ נאַאיוו פנים און קוקט איהם אין די אויגען אַרײַן.

רב זיאַמקע איז אויפגערעכט געוואָרען און זאָגט זיך גאַנץ פרייליך:

— פאַרשמעהט איהר מיך, רב סענדער, די מעשה דערפון איז אַזוי: איך האָב די ווייץ אַוועקגעקויפט מיט אַ שותף, מיט אברהם זאַלצוואַסער...

— מיט אברהם זאַלצוואַסער? גאָט זאָל אַיך אָפּהיטען, רב זיאַמקע! דאָס איז דאָך אַ שווינדלער, אַ דרעהער, אַ רוצח, אַ קוילער! שטעלט אַיך פאַר, אַז פאַר צוויי יאָהרען ווינטער, אַרום חנוכה, צי אַרום פורים, — איך געדענק ניט אַקוראַט — קומט צו מיר אַרײַן אַ איד. גוט מאָרגען! — גוט יאָהר! זעהר פיין! און מישט מיר אויף אַ מעשה...

רב זיאַמקע בייסט זיך די נעגעל, קראַצט זיך אונטער דער יאַרמעלקע. ער הוסט, ער קלאַפט מיט די פיס, עס פערשפיליעט זיך די קאַפּאַטע, ער רוקט־אָן דאָס היטעל שטאַרק, שטאַרק. און סענדער דערצעהלט גאָר אַ נייע מעשה גאַנץ אַנגענעהם, בהדרגה, מיט זעהר שענע וויצען פערפראַוועט, אָהן אַיין אויסלאָז, אָהן אַיין עק! רב זיאַמקע שפּרינגט שוין אונטער און פאַלט אַרײַן אין די רעד, שוין גאָר אָהן דרך־אַרץ:

— פאַרשמעהט איהר, רב סענדער? האָב איך ביי אײך גע-
וואָלט בעטען אַ גמילות-חסד אויף אַ קליינער צייט.

— אַ גמילות-חסד? ! — פרעגט סענדער שטאַרק-שטאַרק פער-
וואונדערט, גלייך ווי מע האָט איהם דערצהלט, אַז דער און דער
האָט גענומען דאָס גרויסע געווינס, אָדער ס'איז געווען נאָרוואָס
אין דרויסען אַ הריגה, אַ שרפה, אַ מגפה...

— יאָ, אַ גמילות-חסד, — ענטפערט זיך רב זיאַמקע נישט
הויך, נישט שטיי, נאָר אַזוי, מיטעלמעסיג, ניט צו פערשמעהן,
וואָס וואונדערט זיך דאָס עפּים אַזוי רב סענדער? — יאָ, אַ גמילות-
חסד, ביז וועסנע; נישט קיין סך: אַ רובעל צעהנטויענד.

— איצט האָב איך נישט, בנאמנות, איך האָב ניט איצט ביי
זיך, איך זאָל אַזוי ניט האָבען קיין שלעכטס, איך זאָל אַזוי ריין
זיין פון שלעק מיט אײך אינאיינעם. פאַר וואָס האָט איהר מיר
געכטען ניט געזאָגט? נעכטען האָב איך גראָד יאָ געהאַט, איז
געקומען צו מיר אַ מענטש פון גבריאַל פעלקענשטיין און לעגט מיר
פאַר אײן עסק, אַזוי ווי אין טיטיקיווקע סטראַיעט זיך היינט אַ
נייע פאַבריק, און גבריאַל פעלקענשטיין האָט געמאַכט אַ קאָנטראַקט
מיט די שותפים נאָך פאַראַיאָהרען, אַז דער וואַלד דער טיטיקיוו-
קער... און אַזוי ווייטער — אָהן אײן אויסלאָז, מיט מעשיות און
מיט קליינע מעשה'לעך געבונדען און געפלאַכטען, אַזוי, אַז סע
ברעכט דעם מוה!...

און אַזוי געהט זיך רב זיאַמקע אַוועק נעבאָך אָהן געלד, אָהן
כה, אײן אויסגעמוטשעטער, אַ נאַסער פון שווייס, און פאַר זיין
אַוועקגעהן מוז ער נאָך אויסהערען אַ לאַנגע נאַטאַציע פון רב
סענדער'ען, אַז ניט אַזוי האַנדעלט מען, אַז מע זאָל דאַרפֿען אָנ-
קומען צו יענעם, און מע טאָר זיך ניט פיהרען אַזוי גרויס, און מע
דאַרף זיך היטען פון שלעכטע שותפים, און מע דאַרף וויסען, ווי
אַזוי צו האַנדלען און מיט וועמען צו האַנדלען, און מע זאָל פּרעגנען
ביי איהם, ביי סענדער'ען, וואָלט ער קלאָר געמאַכט און געוויזען
אַ דרך אין אַלע געשעפטען, און ביי'ם געזעגענען זיך בעט איהם

סענדער אמאל אריינקומען, מהיכא תיתי, אביסעל שמועסען... רב זיאמקע לויפט אהן איין אטהעם און האט מורא זיך ארומקוקען! עס געהט איבער א קליינע צייט. מע דארף אבער פארט די קליינער, — וואס טהוט מען? ער געהט נאך א מאל צו רב סענדרער'ען, טאמער, א קשיא אויף א מעשה?... און ווייטער די זעלבע געשיכטע; ווייטער א מאל דאס אייגענע! און אזוי איז מיט רב זיאמקע'ן, מיט רב היימ'ען, מיט רב איציקל'ען, און אזוי איז מיט אלע זיינע אלטע בעקאנטע. אט אזא מין נפש איז ער. אונזער סענדער איז ניט בעסער און ניט ערגער פון אלע אנדערע אויפגעקומענע גבירים, פשוט'ע מענשלעך, וואס קאנען קיין אנדערע פערגעניגענס נישט האבען פון קיין זאך, א הויז געלד און כבוד.

אייגענטליך, וואלט איך דאך בעדארפט אביסעל בעשרייבען די ביאגראפיע זיינע: ווער איז ער? פון וואנען שטאמט ער ארויס? ווער זענען זיינע עלטערען? מיט'ן גרעסטען און מיט'ן שענסטען כבוד וואלט איך דאס געטהאן, ווען איך זאל דאס וויסען. איז דען מעגליך, אז ראמאניסטען זאלען קענען א גאנצע וועלט? און וואס איז אונז דער אונטערשיעד — קאמיר שמועסען עפענטליך: — וואס געהט אונז אן, ווער איז געווען סענדער'ס זיידע, צי סענדער'ס באבע? צי איז זיין פאטער געווען א מלמד, א שוסטער, א באנדער, צי א מעקלער? מיר ווייסען נאך סענדער'ען; מיר געדענקען איהם, אז ער איז אמאל, ניט היינט געדאכט, געווען א געמיינער איד, א חלפן, א פעלעהנדלער, א מוכרת-כחא'ניק, און היינט... היינט איז ער סענדער בלאנק! קוקט אייך גוט צו צו איהם: אפשר איז ער אייך אויך קענטליך, אזוי ווי מיר?

דאס פיערטע קאפיטעל.

טראכטירט פון מארקוס'ען אליוו.

שוין צייט, שוין צייט צו פערנעמען זיך אביסעל מיט דעם יונגסטען פון דער פאמיליע בלאנק; שוין צייט, אז אונזערע לעזער

זאָלען אַביסעל נעהענטער זיך בעקענען מיט אונזער יונגען העלד, מיט אונזער שענעם מאַרקוס בלאַנק, — דאָס קלענסטע און דאָס בעסטע קינד פֿון סענדער'ען.

„דאָס קלענסטע און דאָס בעסטע“ — אזאָ מיינונג איז געווען וועגען מאַרקוס'ען דער פּאָטער אַליין איבער צוויי זאַכען. ער שטענעם, האָט סענדער ליִעב געהאַט זיינע קינדער, ווען זיי זענען נאָך געווען קליינע, ברעקעלעך, קאַראַפּוזיקעס; און ווי באַלד די דאָזיגע קאַראַפּוזיקעס האָבען אָנגעהויבען אונטערצוואַכסען, אזוי האָט אונזער פּיינער סענדער אָנגעהויבען בעקומען צו זיי אַ שנאה, וועלכע איז געוואַכסען אַלע מאָל שטאַרקער און גרעסער. ער האָט געקוקט אויף זיי, ווי אויף שותפים, ווי אויף פּרעטענדענטען אויף זיין גוטס, און אָהן קריעה, אָהן סצענעס, אָהן פּעטש האָט זיך נישט געמאַכט קיין שמחה, קיין חתונה; דער פּאָטער האָט געאַרבייט מעשים, געטופּעט מיט די פּיס, די מוטער האָט געוויינט, די קינדער האָבען געגאָסען מיט טרערען, — און דער סוף האָט זיך אויסגע־לאָזט, אַז סענדער האָט געמוזט עפענען די האַנד און מיט טוידטע קלללות אָפּצעהלען געלד, וויפּיעל מע האָט בעדאַרפט.

ביי אַ סך גאַנץ לייטישע מענשען פּיהרט זיך אזוי. דער מחבר פֿון דער דאָזיגער געשיכטע איז ניט איין מאָל געווען איין עדות ביי אַזעלכע פּיינע סצענעס, ניט איין מאָל געווען אַ פּערמיטלער צווישען פּאָטער מיט זיינע אייגענע קינדער, וואו דער גאַנצער סכסוך איז געגאַנגען וועגען איבעריגע עטליכע הונדערטערס, וואָס מיט דעם האָט מען געקאָנט פשוט מצייל זיין פֿון הונגער און פֿון דחקות אַ גאַנצעס הויזגעזינד; געלד האָט טאַקי דער פּאָטער גע־געבען, נאָר בלוט האָט ער אָפּגעצאַפט ביי די אומגליקליכע קינדער אַ סך מעהר, ווי אויף עטליכע הונדערטערס... אַז איך האָב אויף אַ ציקאַוועסט אַ פּרעג געטהאָן דעם איינגעשפּאַרטען פּאָטער, צו וואָס האָט איהם געטויגט דער גאַנצער טאַרעאַם מיט די בזיונות, מיט די טרערען אומזיסט און אומנישט? — האָט ער מיר גאַנץ ערנסט געענטפּערט:

— אַ קינד טאָר מען ניט ווייזען קיין וועג, אַ קינד איז אַ חויר, אַ קינד דאַרף מען לערנען, סײַ זאָל וויסען, אז אַ קערבעל איז ניט קיין הונט, וועט ער אויך וויסען אויף דער עלטער, ווי אזוי זיך צו באַנעהן מיט אַ קינד און ווי אזוי מע דאַרף היטען אַ קערבעל היינט-טיגע יאָהרען...

סײַ פערשטעהט זיך, אויף אזאָ לאַנגיקע האָב איך ניט געהאַט וואָס צו ענטפערען...

די צווייטע סיבה, וואָס מאַרקוס איז געווען טייערער ביי סענדרער'ען כמעט פון אַלע קינדער, איז ווייל מריס-חיה איז ביי איהם געווען דאָס צווייטע ווייב, און אינגאַנצען איהר לעבען איז געווען אָפּגעהאַנגען פון איהר טייערען בן-יחיד.

„נו, מילאָ? — פּרעגט מיך דער לעזער. — וואו שטעהט דאָס, אז די קינדער פונ'ם צווייטען ווייב דאַרף מען בעסער ליעב האָבען?“
 נו, מילאָ! — ענטפער איך אויך דאָס אייגענע. מילאָ אַהין, מילאָ אַהער — סײַ איז פאַרט אזוי אַיינגעפיהרט ביי אַ געוויסער קלאַס אידען. נאָר למאַי זאָלען מיר אַוועקגעהן פונ'ם אמת? מאַר-קוס איז טאַקי געווען אַיין אַנטיקעל, וואָס מע קריגט עס גאָר ניט. די גאַנצע שטאַדט האָט מיט איהם געהאַט צו טהון; אַז סענדרער האָט געבראַכט דעם ערשטען שבת דעם פינפיעהריגען מאַרקעל אין בית-המדרש מיט אַ זיידען העמדעל, סאַמעטענע הויזלעך און מיט אַ גילדען היטעלע, האָבען איהם אַרומגערינגעלט אַ מאַסע יונג-לעך, ווייסע-חברה'ניקעס, און יעדער האָט איהם אַ טאַפּ געטהאָן. פון יענעם שבת אָן איז אַוועקגענאַנגען אַ שם אויף דער גאַנצער שטאַדט, אַז ביי סענדרער בלאַנק איז דאָ אַ מיזיניקעל, אַ מאַרקעל, עקט זיך מיט איהם די וועלט! עס איז איהם ניט אין פנים אַרייני-צוקוקען, און קלוג איז ער, אַז עס זאָל איהם גאָר קיין גוט אויג ניט שאַדטען... איך וואָלט אַ בעלן געווען אָנטהון לייזער דעם בעל-עגלה'ס יונגעלע אין אַ זיידען העמדעל, סאַמעטענע הויזלעך מיט אַ גילדען יארמלעקע, און הערען, וואָס וועלען זאָגען אָט די אַלע צבוע'קעס, וואָס דאַרפן אָנקומען צו סענדרער'ס קעשעני, אויף

לייזער'ס אַנטיקעל, וואָס איז שען און קלוג, אַז „עס עקט זיך מיט איהם די וועלט“? אָבער דערווייל זעהען מיר פאַר אונזערע אויגען סענדער'ס מייזניקעל און מיר לייענען גרויסע גילדענע אותיות, אָנגעצייכענט אויף זיין ווייסען שטערן:

„געלד וועסט דו האָבען,

אַ פּערד וועסט דו זיין“...

און דאָרט, ביי דער זייט, שטעהט לייזער דעם בעל-עגלה'ס אַ זעהנדעל, אַ שוואַרץ „אינגבערעל“ מיט אַ שטיק בולקע אין דער האַנד (קוים דערלעבט דעם גליקליכען שבת!). אָפּגעריסען און באַרפּיס, מיט אַ פּאָר גלעזערנע אויגען, און אויף זיין בעוואַכסע-נעם שוואַרצען שטערן איז אָנגעצייכענט פּערקעהרט:

„אַ פּערד וועסט דו האָבען,

אַ קבצן וועסט דו זיין“...

אָ! פאַר וואָס בין איך ניט קיין פּאָעט? איך זיך אַצינד בע-דייסטערט, פול מיט מחשבות; איך וואָלט אָנגעשריבען דערויף אַ גאַנצען שיר אין שענע קלינגענדיגע פּערווען, מיט מעלאַנכאָלישע, פּיאָנאָפּישע, הויכע געדאַנקען, מיט טענות צום בורא-שמים, פאַר וואָס קומט דאָס, אַז סענדער'ס קינד, וואָס איז פּונקט אַזוי קלוג און מיט די זעלבע טאַלענטען, ווי לייזער'ס אידיאָט, און פון דעסט-וועגען געהט יעדער צו צו מאַרקלען מיט אַ פּאַרטיג שמייכעלע, מיט אַ חנופה'לע, מיט אַ קניפּ אין בעקעל, און צו לייזער'ס פעמ-פעק וויל קיינער אַפילו קיין קוק ניט טהון, און אַז ער קומט זיך יאָ עמיצען אונטער די הענד, טהוט מען איהם אַ שטורך, אַ שנעל אין נעזעל, אַ ציפּ ביי'ם אויהער, אָדער מע רוקט איהם אָן דאָס היטעלע איבער די אויגען און מע מאַכט פון איהם חוזק...

און שפּעטער, אַז מיר האָבען דערלעבט צו זעהן אונזער קליינעם העלד צו דער בר-מצוה, האָבען מיר זיך זאָט ניט געקאָנט אַנקוקען זיין שענע צורה, און הגם מיר האָבען פון איהם אַליין קיין בע-זונדערע שאַרפע חכמות ניט געהערט, דאָך האָט מען אונז דער-צעהלט פון דעם דאָזיגען פייער, פּונ'ם דאָזיגען מאַרקעל, אַזעלבע

אנטיקלעך, אז מיר זענען באמת געווען אנטציקט פון דעם דאָזיגען יונגאטש. „שטעלט אייך פאַר, — אזוי האָט דערצהלט חיים-חנא דער מלמד — אז מיט זיינע פליצליכע קשיות, וואָס ער פרעגט ביי איהם, ביי זיין רבי'ן, שטעלט ער איהם אזוי אַנידער, אז ער, רב חיים-חנא, מאַהלט אייך, וואָס איז באמת אַ חרית, בלייבט אָפהענג טיג און קאָן קיין מויל ניט עפענען אַקעגען דעם דאָזיגען תלמיד, וואָס דאַרף אויסוואַכסען עפּים אַ מין גאון, אָדער איך ווייס אַליין ניט וואָס!“... איז נאָך דאָ וואָס צו רעדען פון סענדרער'ס פערנער-ניגען און פון מריס-חיה'ס גליק, וואָס האָט זיך אויסגעגאַסען אין טרערען? מיט וואָס האָט זי פערדיענט ביי גאָט אזא ברכה? מיט וואָס האָט זי זוכה געווען צו האָבען אזא תכשיט, וואָס גאָט און לייט טהוען זיך פרייהען מיט איהם? ניט אַנדערש, אז דערוואָס-לעבט-אייביג האָט זיך ארומגעקוקט אויף איהר, ווי זי קומט נעבאָך אָפּ ביי סענדרער'ען, כמעט ווי אַ דיענסט — גאָט זאָל ניט שטראַפען פאַר די רעד! ניט אַנדערש, אז דאָס איז איהר אַ רפואה צו דער מכה...

נאָר מריס-חיה האָט, אַפּנים, ניט פערדיענט ביי גאָט, אז איהר זוהן זאָל באמת זיין אַ גאון-עולם; כל זמן רב חיים-חנא דער מלמד האָט געלעבט, איז מאַרקעל געווען אזא תכשיט, אזא גילדען קעפעל, אז קיינער האָט איהם ניט געקאָנט נעמען פּערהערען, מחמת חיים-חנא איז דערצו געווען אַ מזיק; ער האָט קיינעם ניט געלאָזט אויס-רעדען אַ וואָרט: ניט דעם פּערהערער, ניט דעם תלמיד. ער האָט גערעדט פאַר אַלעמען; ער האָט אַליין געפרעגט און אַליין גע-ענטפערט. און אז יענער האָט געפרעגט דעם תלמיד, למושל: „וואָס לאָזט מיך דאָ, מאַרקעל, דער תנא הערען?“ — האָט חיים-חנא פּערקאָטשעט די אַרבעל, געמאַכט מיט די הענד און אין דער גיך געענטפערט: „נו, זאָגט ער דאָך אייך, אז עבודה זרה איז ניט גלייך, זאָגט ער, צו דער פרה ארומה; פאַר וואָס? זאָגט ער, מחמת עבודה זרה, זאָגט ער, איז איין אַנדער זאָך, און די פרה ארומה, זאָגט ער, איז וועדער איין אַנדער זאָך; איז געדרונגען, זאָגט ער,

אז דער תנא האָט זיך געשטעלט, זאָגט ער, אויף דעם פּסוק, צו פרעגן, זאָגט ער, אַ וויעדערזאָגט: מה דאָך, זאָגט ער, עבודה זרה איז אזוי, איז דאָך פּרה אדומה, זאָגט ער, עַל אחת כמה וכמה! ... און מיט דעם דאָזיגען „זאָגט ער“ האָט הייס-חנא אזוי פּעררעדט און פּערקלאַפט די צייהן, אַז דער פּערהערער איז געבליבען זיצען, ווי אַ מענש, וואָס מע האַפט איהם אויף פּונ'ם שלאַף און מע זאָגט איהם: „קוק!“ — ער קוקט און קוקט און ווייסט ניט, וואו ער איז אין דער וועלט...

אַז הייס-חנא איז געשטאַרבען, און מאַרקעל איז אַריינגעפאַלען צו אַנדערע מלמדים אין די הענד אַריין, האָבען די דאָזיגע אָנגער-הויבען בעמערקען, אַז רב סענדער'ס זוהן האָט אַביסעל „אַ האַרט קעפעל“, אַ „שווערע תּפּיסה“ מיט אַ „קורצען זכרון“; דערצו האָט סענדער אָנגעהויבען ווערען רייכער און רייכער, און ביי לייטען האָט ער געזעהען, ווי אזוי מע לערענט קינדער אויף דעם נייעם שיט, האָט ער געקריגען מאַרקוס'ען אַ צוויי-דריי לעהרערס פון „היינטי-גער וועלט“, וואָס אונזער יונגער העלד האָט ביי זיי גענאַשט פון יעדער זאַך צו ביסלעך, עטוואָס פון אויבען, אזוי, אַז צו זיעבעצעהן אַכצעהן יאָהר האָט ער געהייסען זעהר אַ פיין בחור'על, ניט ער-גער פון אַ סך אַזעלכע בחורים'לעך, וואָס איך מיט אייך קענען זיי זעהר גוט: זיי געהען זעהר שען אויסגעפּוצט, זיי האָבען ביי זיך אַ סך ביכלעך; צווישען זיך שמועסען זיי אויף דער גאַס ווער-גען טורגעניעו'ען, און שרייען אזוי שטאַרק, אַז איהר מוזט זיי בעמערקען; צייטונגען ליענען זיי אַלערליי, און מיט פרעמדע הענד שרייבען זיי אַליין אויך אַ מאָל אַריין אַ קאָרעספּאָנדענציע אין אַ איריש בלאַט, און שפעטער, אַז ער ווערד עלטער, דערמאָנט ער אייך, אַז ער האָט אַמאָל, אין די יונגע יאָהרען, „געשריבען אין די צייטונגען“. מיט איינעם וואָרט, אונזער אויסגעצייכענטער מאַר-קוס וואָלט געווען אַ יונגעל אַ משכיל, ווי אַלע משכילים אין דער פּראָוויניע, אַ „אינטעליגענט“, אַ געוועהנליכער טיפּ פון אַ איריש בחור'על אַ נאַחאַל, וואָס נעמט אַ שענע כּלה מיט רויטע בעקלעך

און מיט א סך נדן, — און האָט חתונה, און ווערד אַ פּיין איידע-
מעל, אַ בעל-הלואה, אַ שטיקעל סוחר, אַ גרויסער סוחר, אַ יונגער-
מאן אַ גביר מיט עטליכע קינדער, וואָס בעקומען ביי איהם פונקט
אַזאַ ערציהונג, ווי זיינע עלטערען האָבען איהם געגעבען, און אַזוי
איז „דורך הולך ודורך באַ וואַרץ לעולם עומדת“ — איין דורך געהט
נאָך דעם אַנדערען, ווי אַ זייגער... נאָר ניין! אונזער שענער העלד
האָט געהאַט איין אַנדער השגה אין דער וועלט, און זיין צוועק איז
געווען ניט אַזוי, ווי מיר האָבען פון זיינעטוועגען אויסגעבעט. יעד-
דער מענש האָט זיך זיין קאַפּריו, זיינע השגות; פאַר וואָס זאָל
מאַרקום בלאַנק זיין ערגער פון אַלע אַנדערע מענשען? איך זעה,
אַז מיינע לעזער ווילען טרעפען, אַז מסתמא מוז דאָ זיין אַ שען מיר-
דעל אינמיטען, און מאַרקום איז שטאַרק פּערליעבט... ניין! איהר
דאַרפט געדענקען, אַז מיינ ראַמאַן איז „אַ ראַמאַן אָהן אַ ראַמאַן“!
איך וועל אייך ניט געהן שווערען, אַז ווען מיינ שענער העלד זאָל
געווען בעגעגענען ערגיץ אַ מין ראָזאַ, אָדער אַ יעליזאַבטאַ, וואָלט
ער פון איהר אַנטלאָפּען וואו דער שוואַרצער פּעפּער וואַכסט. איך
ווייס נישט. די עפּאָכע צווישען אַכצעהן און צווישען צוואַנציג
יאָהר איז די געפּעהרליכסטע צייט פאַר די יונגע קינדער, און אַזוי
ווי דאָס ברעקעלע קינד מוז נעבאָך איבערקומען פּאַקען, מאָזלען
און צייהנדלעך, אַזו מוז דאָס גרעסערע קינד איבערקומען די צייט
פון ליבע, — און למאַי זאָלען מיר זיך נאַרען? מיר האָבען דאָך
אַלע געפּאַקט, געמאַזעלט, לייעב געהאַט און, דאַנקען גאָט, איבער-
געקומען אָט די אַלע וועהטיגען געזונדערהייט... וואָס קאָן איך אָבער
טהון מיט מיינ יונגען העלד, אַז עס האָט זיך איהם פאַרט ניט גע-
טראָפּען דער צופאַל? קאָן איך איהם דען מיט גוואַלד זאָגען: „געה,
מאַרקום, לייעב זיך אייך, שרייב פּלאַמפּיעריגע בריוולעך, ווער צע-
גאַנגען ווי אַ וואַכס, הענג זיך, טרינק זיך, אַבי איך זאָל האָבען
שטאַף אויף אַ „העכסט-אינטערעסאַנטען ראַמאַן“? ובפרט, אַז מיינ
יונגער העלד האָט געהאַט נאָר איין אַנדער אידעע, איין אַנדער ציעל,
וואָס ער האָט זיך צו דעם געשלאָגען דורך טיר און דורך טויער מיט

אלע כחות פון זיין געזונדען יונגען קערפער, — מיט איינעם וואָרט, מײן מאַרקום האָט געוואָלט שטודיערען. איין מאָל פאַר אלע מאָל שטודיערען: אויף דאָקטאָר, אויף אַרוואַקאַט, אויף אינזשיניער — שטודיערען און גענוג!

ווען און ווי אזוי איז דער דאָזיגער געראַנק אײנגעפאַלען מאַר-קום'ען אין קאַפּ אַרײַן — קאָן אײך אײך אַקוראַט ניט זאָגען; נאָר די ברױולעך, וואָס ער האָט געשריבען צו אײנעם פון מײנע חברים, צו אריה־לייב'ען, זענען געווען מיט אזאָ פײער געשריבען, אזוי הייס, אזוי ענערניש, אזוי אמת, אז אײך האָב זיך אויף קײן מינוט ניט פערטראַכט, אז דער דאָזיגער יונגער מענש וועט זײן צוועק דערנרויכען. (אײנע פון די דאָזיגע שענע בריעף האָט דער לעזער בעגעגענט אין דעם ערשטען קאַפיטעל פון אונזער אמת'ער מעשה).

נאַטירליך, האָט דער פּאָטער ניט געטאַרט וויסען פון דער דאָ-זיגער פײנער אידעע, און אײך רעכען, אז עס איז גלייכער, וואָס סענדער האָט ניט געוואוסט, וואָס מאַרקום טראַגט בײ זיך אין קאַפּ און אין האַרצען: גאָט ווייסט, וואָס עס וואָלט געקאַנט דער-פון אַרױס! סענדער האָט געהאַט צו טהון מיט די שידוכים, און מאַרקום האָט געשריבען הייסע ברױולעך צו אריה־לייב'ען, אזוי ווי אויבען איז געשטאַנען.

מעהר ווי אלע מאָל האָט זיך אויפגעהויבען דאָס פײער בײ אונ-זער יונגען העלד זומערצײט, פונקט אין דער עפּאָכע, ווען עס קומט פאַר אונזער נאַטירליכע געשיכטע; אין דער דאָזיגער צײט זענען זיך צענויפגעפּאָהרען אלע תלמידים פון די גימנאַזיעס מיט אלע סטודענטען פונ'ם אוניווערסיטעט. אַך! ווי שטאַרק אונזער מאַר-קום האָט זײ נעבאַך מקנא געווען אויף זײערע גילדענע קנעפּלעך, די אָפּיצערסקע היטעלעך, די העמדלעך פון די סטודענטען; ווי פרייליך, ווי פריי, ווי גליקליך זענען די דאָזיגע מענשען, און ווי טרויעריג, געבונדען און אומגליקליך איז ער נעבאַך! דעמאָלט, ווען זײ שײנען זיך אויף דער לאַדקע אין דער אויסגעצײכענטער זומער-

נאָכט און זינגען ליעדלעך אַקעגען דער זילכערנער לבנה, מוז ער נעבאָך זיצען אין דער היים און אויסהערען אָט די אַלע מעשיות מיט די רעד פונ'ם פאָטער, וואָס האָבען זיך איהם שוין אַזוי צור געגעסען! ער איז פשוט געפענטעט אין קייטען; ער איז אין גער פגעניש; מע האָט איהם פערשפארט, מע האָלט איהם אין אָס-טראַג; מע לאָזט איהם ניט אַרויס אויף דער ליכטיגער שוין. וואָס האָט מען נעבאָך צו איהם און צו זיינע יונגע יאָהר און טעג? פאַר וואָס קאָן ער ניט געניסען פון דער זיסער יוגענד, גלייך מיט אָט די אַלע יונגע מענשען? פאַר וואָס איז פאַר איהם אַליץ פערשלאַך-סען, אַליץ בעהאַלטען, אַליץ פערבאָטען? אַלע מעגען, נאָר ער, מאַר-קום, טאָר ניט; ער דאַרף דאָ זיצען און פערשוואַרצע ווערען — ביז וואָס? ביז ווי לאַנג נאָך?

מיט אַזעלכע שוואַרצע געדאַנקען זיצט נעבאָך אונזער יונגער העלד, אָנגעשפאַרט דעם שענעם קאָפּ אויף די ווייסע הענד, און סענדער דערצעהלט זעהר אַ שענע געשיכטע, ווי אַזוי אַ שותף האָט איהם אַריינגעפיהרט אין אַ געשעפט אַרין, ווי אַזוי ער האָט איהם געוואָלט „אַפּקאָכען“, ווי אַזוי זיי זענען ביידע געקומען צום פריץ, ווי אַזוי דער פריץ האָט איהם געבעטען זיצען, ווי אַזוי דער שותף האָט זיך אַריינגעחאָפּט צו איהם אין די הענד אַרין, ווי אַזוי דער פריץ האָט זיך מיט איהם אָפּגערעכענט און האָט איהם געזאָגט: „עיי, מאַשקאַ! יאַק סיעמאַש, פאַן מאַשקאַ?“ חאַ-חאַ-חאַ! — סענדער לאַכט און זיין פעט לייב טרייסעלט זיך פאַר געלעכטער. מריס-חיה לאָזט ניט אַראָפּ קיין אויג פון איהר טייערען זעהן, וואָס איז נעבאָך שוין פון אַ צייט אַזוי בלאַס, אַזוי אומעטיג; ער עסט ניט, ער טרינקט ניט — וואָס איז „דעם קינד“?

— וואָס איז דיר, מאַרקעל? וואָס טהוט דיר וועה, מיין קינד? — אַזוי זאָגט איהם די געטרייע מוטער פאַר'ן שלאָף, קוקט איהם אין די אויגען אַרין און נעמט איהם אָן ביי דער האַנד, און טרערען קלויבען זיך איהר אויף די אויגען.

— אי, טשעפע זיך אָפּ פון מיר! גאַרניט! גאַרניט! — מאַר-
קום שלעפט אַרויס זיין האַנד פון איהרע הענד, און מריס־חיה
געהט־אָוועק מיט אַ טיעפען זיפּץ פונ'ם האַרצען.

איך פרעג אייך: ביי אַט אַזעלכע פּערשיעדענע אומשטענדען,
וואָס איז דער הדוש, אַז יעדען צופאַל, וועלכער זאָל קאָנען אונזער
פיינעם העלד אויסלייזען פון זיין טרויעריגער לאַגע, וואָלט ער בע-
געגענט מיט פרייד? וואָס איז דאָ צו וואונדערען זיך, וואָס מאַר-
קום האָט גלייך מיט אַלע אונזערע בעקאַנטע ביי סענדער'ען אין
הויז אַרויסגעקוקט אויף דעם דאָזיגען צופאַל, וואָס קיינער פון זיי
האָט אויך ניט אַרויסגערעדט און וואָס יעדער בעזונדער האָט גע-
טראַכט ביי זיך טיעף־טיעף אין האַרצען? ...

ליעבער לעזער, טייערער פריינד! ווער דו ביזט דאָרטען און
וואָס דו ביזט דאָרטען — געב מיר אַהער דיין האַנד און לאָמיר זיך
ביידע ווינשען, אַז עס וועט קומען אַמאָל די צייט, ווען מיר וועלען
זיך דאַרפֿען אָפּגעזעגענען מיט'ן דאָזיגען נאַרישען וועלטעל, זאָל
אונז גאָט שומר ומציל זיין פון אַזאַ טרויעריגער לאַגע, וואו אונזער
געעהרטער סענדער בלאַנק האָט זיך געפונען אין דער צייט, ווען
זיין פיינע משפּחה האָט זיך צענויפגעפּאַהרען צו איהם „מבקר חולה
זיין“ ...

ד אָס פּי נפּטע קאָפיטעל.

סענדער'ס משפּחה פּאַהרט זיך צענויף ביסלעכווייז.

מיר האָבען איבערגעלאָזט סענדער בלאַנק אין קאַבינעט נאָך
דעם גרויסאַרטיגען אַנבייסען. סענדער האָט זיך געפּיהלט עפּיס ניט
אין בעסטען; אַ שרעקליך שניידעניש איז אויף איהם אָנגעפּאַלען,
און אַ גאַנצע מלחמה האָט זיך אויפגעהויבען אין זיין בויך.

— שלעכט! שלעכט! — האָט ער געזאָגט צו מריס־חיה'ן. —
ס'איז מיר שלעכט, זעהר שלעכט!

— וואָס זשע איז דיר אַזעלכעס? גאָט איז מיט דיר, סענדרער I
 — איך ווייס ניט. אָט דאָ איז ביי מיר אַיין אומגליק I — און
 סענדרער האָט אָנגעוויזען מיט ביידע הענר אויפ'ן בויך. ראשית
 חכמה, האָט מריס'היה געשיקט רופען דעם דאָקטאָר. הגם סענר
 דער גלויבט ניט אין קיין דאָקטאָר און זאָגט, אז די גאַנצע „שפיעל“
 (די מעדיצין) איז נאָר אַ שאַנטאַזש, אַ „פאָקוס“ אויף צו נאָרען
 געלד, פון דעסטוועגען לאָז איהם וועה טהון אַ פינגער — שיקט ער
 באַלד צום דאָקטאָר. פאַרהאַן אַ סך אַזעלכע צווישען אונזערע אי-
 דען, וואָס האָבען עפּים קיין „אמונה“ ניט אין דער מעדיצין, האָטש
 (די מעדיצין) איז נאָר אַ שאַנטאַזש, אַ „פאָקוס“ אויף צו נאָרען
 אויף דער וועלט, און ער מעג יאָ גלויבען און ניט גלויבען — אַליז
 איינס! I

אונזער געהערטער סענדרער האָט זיך געהאַט זיין דאָקטאָר, דעם
 דאָקטאָר קלונער, און מיט איהם האָט ער ליעב געהאַט אין אַ פרייער
 צייט אַריינצושמועסען מכה „דאָקטאָריע“. דער דאָקטאָר האָט לאַנג
 געקנעלט, ביז ער האָט איהם אַיינגעבילרעט, אז פונקט אזוי ווי
 ער קאָן שטאַרבען פון אַ שלאַפקייט, אזוי קאָן מען זיך געזעגענען
 מיט'ן לעבען געזונדערהייד. דער דאָזיגער כלל איז סוף-כל-סוף
 איהם אַרין אין קאָפּ, און פון יענער צייט אָן האָט ער געפיהלט,
 אז זיין לעבען הענגט אויף אַ האָר, האָטש אַפילו ער איז געזונד
 און שטאַרק אויף אַלע אברים. דעריבער האָט ער זיך געריכט טאָג
 אויף טאָג און האָט זיך שוין לאַנג צוגעגרייט אַ צואה, אויסגערע-
 כענט ביז דער לעצטער פרוטה (דאָס איז ביי איהם געווען בסוד),
 און יעדער טאָג איז ביי איהם געווען אַ געשענקטער, און דעריבער
 טאַקי פלעגט ער זיך אָנטהון כל התענוגים אויף דער וועלט: גוט
 עסען, רעכט טרינקען, אויסרוהען די ביינער, גענוג אויסלאַכען זיך
 אויף „די היינטיגע“, „די קבצנים“, אָפגעבען גאָט זיינס, דאָס
 הייסט, דאווענען אַלע טאָג, אַמאָל, אז עס איז געווען צייט, אָפ-
 זאָגען אַ צוויי-דריי קאַפיטלעך תהלים, און אַמאָל שענקען אַ נדבה
 (זעלטען, זעהר זעלטען). אַך! ווען יעדער פון אונז זאָל האָבען

בכה, אזוי ווי מיין העלד, מקיים זיין אלע חובות, וואָס ליגען אויף אונז, און דערצו נאָך אזוי בערוהט אָפּלעבען זיך דאָס וועלטעל — אַך, ווי גרינג וואָלט אונז געווען צו געהן פון דער וועלט! ווי אַנגער נעהם וואָלט ביי אונז געווען דער טוידט! בערעכענט זיך אַליין: איך עם מיר אָפּ אָנבייסען, פעררויכער מיר אַ געשמאַקע ציגאַר, טרינק מיר אויס אַ גוט גלאָז ביער, זאָג מיר אָפּ אַ פּאָר קאַפיטלעך תהילים, שענק מיר איין אַרעמאַן אַ צוויי גראַשען, איך נעם מיר דעם טינט־אוי־פען און מאַך מיר אַ השבון: דעם זוהן אזוי פיעל, דער טאָכטער אזוי פיעל, עטליכע קערבלעך אויף דער שוהל, אַ פּאָר רובעל אויפ'ן מרחץ, להבדיל, עטליכע גרוונעם אויף צעטיילען די תלמוד־תורה־יונגלעך פאַר דער מטה, אַז זיי זאָלען פון מיין כבוד וועגען שרייען: „צדק לפניו יהלך!“ נאָכדעם זאָג איך מיר אָפּ גאַנץ בערוהיגט ווידוי מיט אַ גלאַטען לונג־אוי־לעבער און מיט אַ ריינעם סאָוועסט, איך לעג מיך צו, פערמאַך מיר איין אויג, דאָס אַנדערע אויג — און ווער אַנשלאַפען... און אויף מאַרגען וויעדער אַ מאָל דאָס אייגענע... אַז דער דאָקטאָר איז געקומען צו סענדער'ען, האָט ער איהם געפונען זעהר אין אַ טרויעריגער לאַגע. די ערשטע פראַגע, וואָס סענדער האָט פאַרגעלענט דעם דאָקטאָר, איז געווען:

— איז מיין שלאַפקייט ניט געפעהרליך, און צי וועל איך נאָך קאָנען געזעגענען זיך מיט מיינע קינדער?
 — ווען איהר זאָלט זיין אזוי געפעהרליך, — האָט איהם דער דאָקטאָר קלוגער גאַנץ ערנסט געענטפערט — וואָלט איך איצט ניט געהאַט דאָס גליק מיט אייך צו רעדען; נאָר נאָך די קינדער שיקט וואָס צום גיכסטען, טהוט־אָפּ אייערס, וועט איהר זיין רוהיג, אַראָפּ אַ משא!

טוידט ווי די וואַנד איז סענדער געוואָרען, אַז ער האָט דער־הערט דעם דאָקטאָר'ס רעזאָלוציע. און ער האָט אָנגעהויבען צו ציטערען, צאָפּלען מיט אלע אברים: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עק! אָט דאָס איז שוין מיין עק! אָט דאָס איז מיין עק!“...

— זאָגט מיר, דאָקטאָר, דעם אמת, דעם ריינעם, לויטערען אמת: צי קאָן איך האָבען אַ שטיקעל האָפּענונג? איך בין ערשט אַלט דריי און פּופּציג יאָהר! מיין פּאָטער האָט געלעבט פיער און אכציג יאָהר, מיין מוטער — זעכס און ניינציג יאָהר, און מיין זיידע, זאָגט מען, האָט אָפּגעלעבט מעהר אַלס הונדערט יאָהר; פאַר וואָס זשע קומט עס מיר, איך זאָל אַזוי גיך? ...

ביי די דאָזיגע ווערטער האָט זיך סענדער צעוויינט, ווי אַ קליין קינד. מריס-חיה האָט גע'חלש'ט, און מאַרקוס, וואָס האָט געהאַט זעהר אַ גוט ווייך האַרץ, האָט זיך געווישט די נאַסע אויגען.

און דער דאָקטאָר קלוגער האָט צענומען די הענד, אויסגעזוי-גען דעם קאָפּ און געמאַכט אַזא מינע, פּונקט ווי דער רייזענדער מאַכט, בשעת עס ברעכט זיך איבער אַיין אַקס און דער וואָגען טהוט אַ טראַסק אין דער ערד אַריין.

די דאָזיגע מימיקע האָט אויף אונזער סענדער'ען געווירקט שרעקליך: עס האָט זיך איהם דייטליך פאַרגעשטעלט, ווי זיין אינ-וועניגסטע „מאַשינעריע“, די „געדערים“, האָבען פּלוצים געלאָפּ-נעט, און צוהערענדיג זיך צום בויך, האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז דער מאַגען האָט זיך איהם ווירקליך אַנידערגעשטעלט אויף איי-ביג. דאָך האָט ער זיך געשעמט אַ פּרעג טהון דעם דאָקטאָר און האָט איהם נאָר געבעטען, ער זאָל איהם נאָך אַ מאָל גוט בעטראַכט-טען. דער דאָקטאָר קלוגער איז מרוצה געוואָרען צו בעטראַכטען דעם חולה נאָך אַ מאָל און האָט זיך צוגעלעגט מיט'ן אויהער צום קראַנקענ'ם בויך. בעטראַכטענדיג איהם, האָט דער דאָקטאָר ניט אַרויסגעלאָזט קיין פּיפּס פּונ'ם מויל, נאָר גלאַט אַזוי געקנייטשט מיט די פּלייצעס, געדעהט מיט'ן קאָפּ, געסמאָרעט מיט דער נאָז, לאַנג-לאַנג געטראַכט, געקוקט דעם חולה אין די אויגען אַריין, גע-זיפּצט, ווייטער געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ, געקנייטשט מיט די פּליי-צעס און אַזוי ווייטער. סענדער בלאַנק האָט דאָס אַלץ גוט בע-טראַכט, און טראַפּענס שווייס, קאַלטער שווייס, האָבען אַרויסגע-טראַטען אויף זיין פּנים. נאָכדעם האָט זיך דער דאָקטאָר אויפ-

געהאַפּט, אויסגעשנייצט די נאָז שטאַרק־שטאַרק און האָט אזוי געזאָגט :

— מיין ליעבער העררר בלאַנק! איהר ווייסט, אז איך בין אייך אַ גוטער פריינד. איך וועל טהון אלע מיטלען. נאָר איהר וועט מיך פאַלגען, צי ניין? רופט נאָך אַ דאָקטאָר, וועלען מיר מאַכען אַ קאַנסיליום. ביי אונז אין דער מעדיצין איז דאָ אַ גלייך וואָרט: איין קאָפּ איז גוט, צוויי איז נאָך בעסער... — מיט די דאָזיגע ווער־טער האָט ער זיך אָפּגעזענגט מיט'ן חולה און מיט אלע אַנדערע און איז געשווינד אַרויסגעגאַנגען פון קאַבינעט. אַראָפּגעלאָפּען פון די טרעפּ און געקומען אַראָפּ, האָט ער געטראָפּען פרויקע'ן מיט זיין פאַלמאָ אין די הענד. אַרויפגעוואָרפען אויפ'ן דאָקטאָר דעם דאָק, האָט זיך פרויקע ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָט אַ פּרעג געטהאָן דעם דאָקטאָר: „וואָס הערט זיך מיט'ן בעל־הבית?“ האָט איהם דער דאָקטאָר קלוגער געענטפערט מיט אַ זיס שמייכלע אויף לאַטיין (דער דאָקטאָר קלוגער איז זעהר אַ פשוט'ער ביי זיך, זעהר אַ ליעבענסווירדיגער מענש און איז מיט יעדען אַ גוטער ברודער):

— נישקשה, אַביסעלע גאַרגולעס, אַביסעלע פלעריו קסוחאטי־ווא, נאָר סע וועט זיין רעכט: דער דאָקטאָר קלוגער שלאָפּט ניט!...

— דער רוח ווייסט איהם, וואו ער נעמט אַזעלכע טערקישע ווערטער! — האָט פרויקע געזאָגט צו זיך אַליין און פּערשלאָסען די טיר.

מיר ווייסען וואָהל פאַר קלאָר, אז פרויקע האָט זיך גאַרניט אָנגעקעהרט מיט די בלאַנקס; נאָר מחמת ער דיענט שוין דאָ אַ יאָהר זיעבען־אַכט, דערפאַר האַלט ער זיך מיט זיי שטאַרק היימיש, נאָהענט, כמעט ווי אַ ווייטער קרוב, און דעריבער האָט זיך פרויקע גערעכענט ביי זיך, אַז על־פי יושר קומט איהם אויך אַ שטיקעל חלק פון סענדער בלאַנק'ס ירושה. ער איז געווען, נאָך זיין השגה נאָך, זעהר גערעכט: האָרעווען האָט ער געהאָרעוועט, ווי איין אייזעל, און אין דער גאַנצער צייט פון זיין געטרייער דיענסט האָט

ער נאָך ניט געזעהען פון זיין בעל־הבית קיין מתנה אפילו פאר א צווייער, און חוץ לזה האָט נאָך סענדער געהאט א טבע אָפנעמען חשבון ביי פרויקע'ן פונ'ם מאַרק ביו דער לעצטער קאָפיקע! מיט זיין גאַנצען לעבען איז פרויקע געווען איבערגעגעבען דעם בעל־הבית, און פון זיינעטוועגען וואָלט ער געגאַנגען אין פייער און אין וואַסער, און דעריבער האָט פרויקע געשאַרפט די צייהן אויף דריי טויז זילבערנע לעפעל, אַ גרויסען זילבערנעם הדס, אַ גוטען בור־שטיינענעם, אין גאָלד געפאַסט, ציגאַרען־שפיץ, וואָס נאָך זיין רעכע־נונג נאָך האָט ער בעדאַרפט ווערטן זיין, צום וועניגסטען, פינף און דרייסיג רובעל, אַ טויז געפּרעסטע העמדער, מיט נאָך אַזעלכע קלייניגקייטען, וואָס די יורשים וואָלטען זיך ביי'ם טראַסק ניט אַרומגעקוקט, און איבערהויפט איז פרויקע געווען אַנטציקט פון סענדער'ס גילדענעם זייגער מיט דער מאַסיווער גילדענער קייט; דאָס דאָזיגע קייטעל האָט סענדער בלאַנק אַליין געלאָזט מאַכען אין דער פאַבריק, און דעריבער איז דאָס געווען אַזוי מאַסיוו. פרויקע פלעגט ניט איין מאָל האַלטען דאָס קייטעל מיט'ן זייגער, אָנמעס־טען זיי אויף זיך, קוקען אין שפּיעגעל אַריין און אָנקוועלען פון זיך. נאָר פרויקע איז ניט געווען קיין גנב; חלילה! גאָלד האָט געמעגט ליגען פאַר זיינע אויגען, וואָלט ער ניט געטשעפעט. „נאָר נאָך דעם בעל־הבית'ס טוידט, — האָט ביי זיך פרויקע גע'פּוועל'ט — ווען אַלע וועלען נעמען, וועל איך אויך נעמען: ווער וועט זיך אַרומ־קוקען אויף דעם עלענדען פרויקע'ן?“ און איצט, אַז פרויקע האָט דערזעהען, ווי זיין בעל־הבית פאַכט מיט דער נשמה, האָט אין איהם אָנגעהויבען קלאָפּען דאָס האַרץ פאַר שרעק, און זיצענדיג אונטען אויפ'ן בענקעל און וואַרטענדיג, אַז אַט־אָט וועט מען איהם שיקען נאָך דער „חברה־קדישא“, האָט זיך פרויקע דערווייל גע־מאַכט אַ צעמעל, וואָס ער דאַרף, און אַז עס איז געקומען צום זייגער מיט דער קייט, האָט ער זיך געטראַכט, וואָס זאָל ער טהון מיט זיי: צי זאָל ער זיי פּערקויפּען, צי זאָל ער נעמען זיך דעם זייגער און דאָס קייטעל אַוועקשענקען בליומקע'ן (זיין בלאַה), צי

אפשר זאָל ער גאָר איבערמאַכען דאָס קייטעל אויף אויהערינגלעך מיט אַ בראַש פון בלוימקע'ס וועגען? ...

— דזין! דזין! דזין! — האָט דאָס גלעקעל זיך געלאָזט הער רען פון אויבען. פּייל אויס דעם בויגען האָט זיך פּרויקע געלאָזט לויפען אַרויף און אין עטליכע מינוט אַרום איז ער אַראָפּגעלאָפען מיט צוויי דעפעשען, וואָס מע האָט איהם געגעבען אַוועקצושיקען עקסטערע צו די קינדער און מע האָט איהם צעהן מאָל אָנגעזאָגט: „ער זאָל לויפען גיך, אויף איין פּוס!“ פון דעסטוועגען האָט זיך פּרויקע ערלויבט צו צוועצען זיך אויף אַ רגע'לע, זעהען, וואָס שטעהט דאָ אין די דעפעשען.

צום כבוד פּונ'ם דאָזיגען געטרייען דיענער מוזען מיר בע- מערקען, אז אין די פינף יאָהר, וואָס פּערשיעדענע לעהרערס האָבען פּערבראַכט ביי די בלאַנקס אין הויז, האָט זיך פּרויקע צוגעלערענט אַביסעל רוסיש לייענען און שרייבען. מע קאָן ניט זאָגען, אז פּרוי- קע האָט זעהר טייערע פּעהיגקייטען צום לערנען; דערפאַר האָט אָבער מאַרקוס אַליין גענוג געקנעלט מיט איהם, ביז ער האָט דער- לעבט, אז פּרויקע קען שוין האַלב טראַף (סקלאַדעם) און חתמ'ענען זיך אויף רוסיש: „פּרויקע קראַקמאַן“, אזוי אז עס איז אויסגעקור מען גאָר: „מאַנפּרויקערקאַקער“. נאָר צום רעכענען האָט פּרויקע געהאַט אַ זעלטענעם קאַפּ, און ווער ווייסט, וואָס פאַר אַ מאַטהע- מאַטיקער פון איהם וואַלט אַרויס, ווען זיין פּאַטער, קאַפּעל קראַקמאַן, זאָל ניט געווען זיין קיין קוימענקעהרער און זאָל ניט געווען פון בראַנפען שטאַרבען און פאַר דעם טוידט אָפּגעבען פּרויקע'ן צו אַ קאַוואַל, און דער קאַוואַל זאָל איהם ניט געווען שלאָגען אַלע טאַג ווי אַ הונד, און פּרויקע זאָל ניט געווען אָנקומען פּריהער צו זיין אַ הויף-משרת און נאָכרעם אַ לאַקיי ביי סענדער בלאַנק. די גרעס- טע „זאַדאַטשע“ האָט פּרויקע געקאָנט אויסרעכענען אויפ'ן קאַפּ, אזוי אז דער בעל הבית פלעגט ניט איין מאָל נבהל ונשתומם ווע- רען.

בכח, האָט אונזער געבילדעטער משרת צוגעמראָגען די דעפּע-
שען צום פענסטער און איז אָפּגעשטאַנען איבער זיי קרוב צו אַ
האַלבער שעה, ביז ער האָט יאַקאָש צענויפּגעלעגט.

— בוקי... אָן... על... יע... נאַש — באַליען... שלאָף! אָן...
פאַקאָי... אז... סלאָוואָ... נאַש... אָן — אָפּאַסנאַ... זעהר געפּעהר-
ליך! אָפּאַסנע! דאָס הייסט, אַט שטאַרבט ער. אַהאַ? ...

און פרויקע'ס געדאַנקען האָבען זיך ווייטער אַיינגעפּלאַנטעט
אין דעם גילדענעם זייגער מיט דער שווערער קייט... אויף דעם טע-
לעגראַף האָט פרויקע פריהער געוווּזען די דעפּעשען עפּיס אַ רויטען
אידען, ער זאָל זיך מטריח זיין איבערלייענען און געבען איהם צו
פערשטעהן, וואָס שטעהט דאָרטען.

„אַה, ווען מע זאָל מיך געווען לערנען אין די יונגע יאָהרען!“ —
האָט זיך פרויקע געטראַכט, אַראָפּגעלאָזט טיעף אין דער אונטער-
שטער קעשעני די צוויי רובעל מיט די פּערציג קאָפּיקעס אויס-
גאָב, אזוי, אז זיי זאָלען טאַקי ביי איהם בלייבען, מחמת ווער וועט
זיך היינט אַרומקוקען, צי עס איז דאָ אויסגאָב, צי ניין? נאָר ווי
איבערראַשט איז ער געווען, אז אַריינגעקומען צו רב סענדער'ען
אין קאַבינעט, האָט איהם זיין געפּעהרליכער פּרינציפּאַל באַלד אַ
האַפּ געטהאָן:

— אויסגאָב, פרויקע! צוויי מיט פּערציג! ...

„ער האָט שוין אַפילו אויסגערעכענט, דער אַלטער גאַנאַמ-
ניק!“ — האָט פרויקע געטראַכט און האָט במחילת כבודו אויסגע-
לעגט אויפ'ן טיש די צוויי רובעל מיט די פּערציג קאָפּיקעס און איז
מיט אַ ביטער האַרץ אַוועק אין זיין רוה אַריין.

באַלד אויפ'ן אַנדערען טאַג איז געקומען סענדער'ס עלטערער
זוהן, חיים בלאַנק, מיט זיין ווייב סאַני און מיט צוויי קליינע קינד-
דער: פאַני — אַ מיידעל פון אַ יאָהר אַכט, און מאַני — אַ קליי-
ניטשקע פון זעכס יאָהר.

ווי אזוי סענדער'ען איז געגאנגען אין זיינע געשעפטען גוט, אזוי איז זיינע קינדער געגאנגען שלעכט. אז חיים איז אַראָפּ פון קעסט, האָט ער געהאַט זיינע עטליכע טויזענד רובל.
 — געדענק, חיים, — האָט איהם דער פּאָטער געזאָגט — אז איך האָב פון מיין צד גענוג יוצא געווען: דיך אויסגעהאָדעוועט, חתונה געמאַכט, געגעבען נדו, געהאַלטען פינף יאָהר אויף קעסט אויך — און וואָס נאָך? האָסט צו מיר כלל וכלל ניט! מיט מיר קעהרסט דו זיך שוין היינט ווינציג-וואָס אָן: איך האָב נאָך קינד דער; איך האָלט אַ טאַכטער אויף קעסט און דאַרף חתונה מאַכען אַ זוהן. פּאָהר דיר געוונטערהייד און זיי מצליח! אז דו וועסט זיך שאַנעווען, וועסט דו האָבען געלט און סע וועט דיר זיין גוט, אם ירצה שם. זעה, הימלאָפּ אַ קערבעל, וועסט דו זיין אַ מענטש!...
 אז חיים איז געבליבען אָהן געלד, האָט ער צום פּאָטער ניט געוואָלט שרייבען: ער האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אז עס וועט זיין אומזיסט. נאָר אז מע האָט שוין אַלסדינג אויסגעפערקויפט פון שטוב, און די קינדער האָבען געבעטען ברויט און עס איז ניט גע- ווען, האָט זיך חיים געזעצט און האָט אָנגעשריבען אזאַ מין בריעה: „לכבוד אהובי אבי היקר הגביר המפורסם החכם ומופלג כש"ת מוהר"ר סענדער נ"י.

„שוין מעהר אז צוויי יאָהר, זינט איך בין געבליבען אָהן אַ קאַפּיקע, האָב איך דיר דען אַפילו מזכיר געווען, זעהסט דו דאָך אַליין, אז מסתמא האָב איך שוין קיין געלד ניט... וואָס רעד איך? די קינדער און מיין ווייב און איך שטאַרבען פאַר הונגער... איך בין דאָ אַ פרעמדער... על כן, אהובי אָבי! פערשטעהסט דו שוין... ניטאָ וואָס צו רעדען... אזעלכע צוויי קינדער, ווי איך האָב, דאַכט מיר... און מיין ווייב איז דוקא ניט קיין אויסברענגערין, ווי אַנדערע... און איך ווייס? פערקעהרט, מיט אַלע מעגליכקייטען... ווען ניט אָט דער פייפערמאַן, אָט דער גולן... ער האָט ביי מיר אויסגע- נאַרט דריי טויזענד רובעל... מזומענ'ע דריי טויזענד קאַרבען!... קיין אַנדערע געשעפטען איז דאָ ניטאָ... אפשר דאָרט, אין דיין

שטאָרט, וואו מע קען מיך, מע ווייסט ווער איך בין... מע זאָגט, אז יעקב־משה צוקערשטיין האָט געוואונען צעהן טויזענד רובל... גרים לאמי ח' היקרה מרת מרים-חיה, לאחותי היקרה מרת רבקה עם בעלה היקר מו"ה יוסף זעמעל מיט זייערע קינדער... ווי געהט עם זיי היינט? גרים לאָחי המשכיל החכם מוהר"ר מאַרקוס שיחיה. זייט געזונד און פיל גליקליך, ווי עם ווינשט אייך

דיין זוהן חיים בלאַנק.

„גם איך האָב דיר פּערגעסען מודיע זיין, אז זוגתי מרת סאָני שתחיה איז איצטער ניט בקו הבריאה, און מיין קלענערע טאָכטער מאַניטשקע פּאָקט.“

חיים הנ"ל.

פון טאָג אויף טאָג איז חיים געגאנגען אויף דער פּאָסט, און ערשט אין צוויי וואָכען אַרום איז אָנגעקומען אַ בריעה.

— אַ בריעה, סאָני, אַ בריעה פון דער היים!

סאָני איז שוין געזונד געוואָרען און האָט זיך קוים אַרומגע-שלעפט איבער דער שטוב, נאָר דאָס קינד איז נאָך אַלץ געווען שלאָף. מיט גרויס ציטערניש האָבען זיי זיך געזעצט לייענען דעם לאַנג־ערוואַרטעמען בריעה:

„לכני היקר הרבני מוהר"ר חיים נ"י ע"ש זוגתו היקרה מרת סאָנע תחי' עכב"ב.“

„ראשית מודיעכם, אז מיר זענען אַלע ברוך השם אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס געמליכע פון אייך צו הערען ניט ערגער, אָמן! והשנית, פּערשטעה איך ניט, וואָס האָסט דו געהאט צו מיר, בני היקר, וואָס זאָלסט מיר אָנטהון אַזעלכע יסורים, און מיר אַלע זאָלען האָבען איבער אייך אַ פּערשטעהרטען יוס־טוב? לאַז מען פּרעגען ביי דער וועלט, צי האָב איך ניט יוצא געווען אַקעגען דיר, ווי דער בעסטער פּאָטער? על כן, בני היקר, בעט איך דיר, זאָלסט מיר ניט מקצר ימים זיין און ניט שרייבען מיר אַזעלכע בריעה, וואָס זיי זענען מיר ניט אַרצון. און אַהער האָסט דו ניט וואָס צו פּאָהרען, מחמת אָהן געלד קריגט מען אין ערגיץ קיין געשעפטען ניט

היינטיגע יאָהרען, און אַזעלכע פייפערמאַנס, וואָס נאַרען-אויס געלד, זענען דאָ אומערדם אויף דער גאַנצער וועלט. וואָס זאָל מען טהון? שווערע יאָהרען היינט! פון דעסטוועגען, אַז מע איז אַ מענש, קומט מען ניט דערצו, אַז מע זאָל בלייבען ווי אויפ'ן וואַ-סער. דיין שוואַגער מוהר"ר יוסף זעמעל האָט היינט דאָס גרעסטע געשעפט, און מע זאָגט, אַז ער פערדיענט גרודעס מיט נאָלד. איך זיין שוין היער מעהר פון דרייסיג יאָהר, האָט זיך מיר נאָך איין מאָל ניט געמאַכט אַזאַ גליקליך געשעפט, ווי חתני מוהר"ר יוסף נ"י האָט בעקומען דאָרט אין זיין שטאָרט; עס איז אַ סברה, אַז ער קויפט זיך אַ דירה פאַר צוואַנציג טויזענד רובל, — קאָז איהם גאָט העלפען; איך פערגיין איהם מיט'ן גאַנצען האַרצען. היינט געהט מיר אַ נייע סדרה: מע דאַרף אַ שידוך טהון מיט מאַרקוס'ען און געבען איהם אַ דרייסיג טויזענד רובעל נדן און אַ קוויטאַנציע פאַר אַ זעכס טויזענד רובל. היינט הלכשה און חתונה-הוצאות! איך האָב צורעכט געמאַכט מיין הויז, קאָסט מיך בלאַ גוזמא צעהן טויזענד רובעל! היינט איז ביי מיר געווען בתי מרת רבקה תחיה צו גאָסט מיט'ן קינד (אַ זעלטען קינד!), האָט מען איהר געמוזט שענקען ת"ק קערבלעך אַ מתנה! פון וואַנען זאָל זיך דאָס נעמען אַלעס? גרים לזוגתך מיט די קינדעלעך.

פון מיר אָביך ס ע נ ד ע ר ב ל א נ ק.

נאָך אַ יאָהר — אַ שווער יאָהר! — האָט זיך חיים אָפגע-מוטשעט, ביז ער האָט זיך געקריגען ענדליך אַ שטעלע מיט פופציג רובעל אַ חודש געהאַלט, און אין אַ יאָהר אַרום האָט מען זיך אַרום געקוקט, אַז חיים איז איין אָרענטליכער מאַן און איז אַ געטרייער מענש, האָט מען איהם מוסיף געווען נאָך פופציג רובעל. דערפאַר האָט ער אָבער געהאַרעוועט און איז געווען אינגאַנצען פערקויפט דעם פרינציפאַל און האָט פערבראַכט גאַנצע טעג מיט נעכט אין וואַלד (דאָס איז געווען זיין שטעלע).

אין דער דאָזיגער לאַגע איז ער געווען, ווען ער האָט פלוצים דערהאַלטען די עקסטרע-טעלעגראַמע פונ'ם פאָטער, וואָס רופט איהם

ארויס, ער זאל תיבה ומיד קומען מיט די קינדער. היים האָט ניט גע-
 קאָנט וואָרפֿען דעם וואָלד אַפֿילו אויף צוויי טאָג; נאָר עס איז אַ תירוף,
 אַז דער פּאָטער איז געפֿעהרליך שלאָף און רופֿט, מע זאָל קומען?
 אַז היים איז אַרײַנגעקומען צום פּאָטער אין קאַבינעט אַרײַן,
 איז ער איהם געפּאָלען אויפֿ'ן האַלז, און אויף סענדער'ס אויגען
 האָבען זיך בעווױזען טרערען. ער האָט צוגערופֿען צו זיך די שוור,
 געפֿרעגט „וואָס מאַכסט דו?“ און האָט אויסגעצויגען די לינקע
 האַנד די צוויי אייניקלעך, אַז זיי זאָלען אַ קוש געבען דעם קראַנקען
 זיידען; דערפֿאַר האָט ער זיי אַ קניפֿ געטהאָן אין בעקעל און גע-
 הייסען זיי געהן זיך שפּיעלען. די קינדער זענען מיט גרויס פֿער-
 געניגען אַרויסגעלאָפֿען זיך שפּיעלען און דערווייַל בעטראַכטען דעם
 זיידענ'ס גרויסען הויף מיט'ן שענעם גאָרטען. אונטען האָט זיי
 פֿרויקע איבערגענומען, געשענקט צו מאַרמעלאַדען און האָט זיך גע-
 נומען אויספֿרעגען ביי זיי: ווי רופֿט מען זיי? וויפֿיעל זענען זיי
 אַלט? וואָס טהוּט זייער פּאָטער אין דער היים? וואָס טהוּט די
 מוטער? צי האָבען זיי אויך אַזאַ גרויסע שטוב, ווי דער זיידע?
 צי קאָנען זיי שוין לײַענען, שרייבען? די עלטערע, פּאַני, האָט
 איהם געזאָגט, אַז זי קאָן שוין גיך לײַענען ניט נאָר געדרוקטע,
 אַפֿילו געשריבענע אויך. פֿרויקע האָט זיך ניט געפּוילט זי באַלד
 אויפֿ'ן אָרט אָפּעקזאַמענירען. ער האָט אַרויסגעהאַפּט אַ שטי-
 קעל פּאַפּיער פֿון דער קעשעני און האָט מיט אַ שטיפּטעל אָג-
 געצאַראַפּעט: „מאַנפֿרויקערקאַקער“. די קינדער האָבען אויסגע-
 שאָסען אַ געלעכטער און זענען מיט אַ קוויטש אַוועק אין גאָרטען
 אַרײַן, שרייענדיג: „מאַנפֿרויקערקאַקער!!“ אונזער געריהמטער
 פֿרויקע האָט דאָס געהערט, און פֿון יענער מינוט אָן האָט ער גע-
 טראָגען אַ שנאה אין האַרצען אויף די דאָזיגע צוויי קינדער מיט
 זייערע עלטערען צוזאַמען.

חיים איז שפּעטער מיט צוויי שעה אַרײַנגעגאַנגען צו מאַר-
 קוס'ען אין קאַבינעט, וואו יענער האָט איהם בעווױזען אַלע זיינע
 אַנטיקלעך פֿון דער ביבליאָטעק ביז די מינדסטע קלייניגקייטען.

אונזער יונגער העלד איז געווען אזוי צופריעדען, אזוי גליקליך מיט'ן גאסט, וואָס ער האָט זיך שוין אזוי לאַנג מיט איהם נישט געזעהן, אז ער האָט נאָר פּערנעסען צו פּרעגען היימ'ען, ווי געהט עס איהם. און חיים האָט פון זיין זייט אויך ניט געמאכט פון זיך קיין רעדע און האָט די גאַנצע צייט, וואָס זיין יונגערער ברודער האָט גע-פלאַפּעלט, קיין איינציג וואָרט ניט געזאָגט. און סאָני? סאָני איז געזעסען מיט מריס-חיה'ן אין אַ ווינקעלע און האָבען זיך שטילער-הייד געשמעסען פון היימישע זאַכען: פון די דיענסטען די הולטיי-קעס, פון די קינדערשע מלבושימ'לעך, ווי עס קאָסט יעדע זאך נאָר, פון דעם יקרות בכלל און פון היינער, גענו, קאטשקעס, אז צו וואָס מע ריהרט זיך צו, הייסט מען זיך אָפּגילטען!

— אַנומעלט האָב איך מיר געהייסען ברענגען אייער — האָט מריס-חיה דערצעהלט דער שנור און זיי האָבען ביידע געפלאַמט — ביי מיר איז שוין אַ מקח זיעבעציג קאָפּיקעס; סיידען ערב פּסח צאָהל איך אַ קערבעל, אַ קערבעל מיט פינף — אָבער נישט מעהר. איך צעהל-אָפּ די אייער... פינף שאַק האָב איך זיך געהייסען ברענג-גען, מחמת איך האָב געוואָלט אָפּבאַקען אַ טאָרט פון צעהן פונט, האָטש אפילו יענע וואָך האָב איך אָנגעבאַקען אַ פולע שאַפע מיט צוקערלעקאך, און עס איז אין דריי טעג פאַרשוואונדען געוואָרען; איך זאָל זאָגען אויף דער אידינע — קאָן איך ניט: ביי מיר איז היינט איין עהרליכע אידינע, איך זאָל האָבען אזא יאָהר... שאַ! דו דאַרפסט זי קענען, זי איז ביי מיר געווען פאַר זעכס יאָהרען, זי הייסט זלאַטע...

— אוי! זלאַטע? שוויגענער, זלאַטע איז ביי אייך?

— יאָ, זלאַטע! זי האָט זיך שוין גע'גט מיט'ן מאַן און וויער דער אַ מאַל התונה געהאַט.

— וועמען האָט זי גענומען, שוויגענער?

— ווייס איך וועמען זלאַטע האָט גענומען! אזא יאָהר זאָל ער האָבען! עפּים אַ שאַרלאַטאַן, איין אויסוואורף. ער איז כלומרשט אַ שניידער, אַ קורנאָסער שלים-מול!...

— אפשר מדרבני צפורה'ס? איז איך טרעה, שוויגענער?
 — יא, פון וואנען ווייסט דו, סאָני?
 — און וואו איז היינט צפורה? זי דיענט נעבאך?
 — יא? אַוודאי! שוין לאַנג געשטאַרבען!
 — אַווי! צפורה איז געשטאַרבען? וואָס רעדט איהר, שוויגע-
 נער? | אַי-אַי!!! ...

און גאָט ווייסט, וואוהין די געהערטע ראַמען וואָלטען פֿער-
 קראַכען אין זייער לאַנגען שמועס, און צי זיי וואָלטען זיך אַמאָל
 אומגעקעהרט צו די פינף שאַק אייער, צי זיי וואָלטען אַזוי, שפּרינג-
 גענדיג, ניט פֿערפּאָהרען העט־העט, אין די ווייטע לענדער אַרײַן, —
 ווען פֿרויקע זאָל ניט געווען פֿלוצים אַרײַנגעהן און אָנוואַגען אַ נייע
 בשורה, אַז דער הערר אָסיפּ זעמעל מיט דער מאַראַם און מיט'ן
 קינד, מיט נאָך עפּים אַיין אַלטער אירינע, זענען געקומען צו פּאָהרען.
 מיינע לעזער וואונדערען זיך, וואָס אונזערע האַכגעשעצטע
 ראַמען האָבען אין אַזאַ צייט, ווען דער אַלטער ליגט כמעט אויפ'ן
 טורטען־בעט, נישט געפונען קיין אַנדער זאָך אויף צו שמועסען,
 נאָר אייער מיט היהנער וכדומה? ... שאַט! איהר האָט ניט וואָס
 צו וואונדערען זיך: זיי זענען אומגעהרען אַרײַנגעפּאַלען אין אַזאַ
 אינטערעסאַנטען שמועס מכה בעל־הבית'ישקייט, וואָס עס קומען
 אַרײַן אין דעם אי היהנער, אי אייער, אי פֿערטעשקע, אי קובעבע
 מיט לאַקריי. דער מחבר פּונ'ם דאָזיגען בוך האָט אַליין געזעהען
 מיט זיינע אויגען, ווי אַ פּראָווינציאַלע ראַמע האָט זיך צוגעגרייט
 אין טהעאָטערי, שען, פיין, ווי עס קעהר צו זיין; אַפּילו אַ בילעט
 גענומען אין דער ערשטער רייה קרעסלעס פֿאַר דריי רובעל מיט
 פּופּציג קאָפּיקעס. פֿלוצים, אין מיטען וועג, געהענדיג, דערזעהט
 זי, ווי אַ סאָלדאַט טראָגט אַ ווייסען האָהן אונטער'ן שיניעל און
 קוקט זיך עפּים אַלע מינוט אַרום אויף אַלע זייטען. דער מאַראַם
 איז אַיינגעפּאַלען אין קאָפּ אַרײַן אַ פּרעג טהון דעם סאָלדאַט, עס
 קאָן זיין אויף קאַטאַוועס:
 — טשטאָ טעביע זאַ פּיעטוחאַ?

— דוואַרצאָט פּיאָט קאָפּעיעק סערעבראַמ'ס!
 — וואָזמי דוואַרצאָט! — האָט איהם די דאַמע אויף געלעכר-
 טער געענטפערט און האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ רגע'לע און
 האָט דערווייל געהאַפּט אַ קוק אויפ'ן האָהן.
 — פּאַזשאַליטע דיענער'ס! — האָט איהר דער יונגערפערט
 אויף איין אמת. די דאַמע האָט לאַנג ניט געטראַכט און האָט זיך
 פּערקערעוועט צוריק אַהיים מיט'ן סאָלדאַט און מיט'ן האָהן.
 ערשט צום דריטען אַקט, אז איך האָב אַ קוק געטהאָן דורך מיין
 בינאָקל אַרויף, האָב איך דערזעהען, ווי מיין דאַמע פּונ'ם האָהן איז
 אַריינגעקומען אין טהעאַטער אַריין און דאָס פנים האָט איהר צוויי
 מאָל אַזוי פּיעל געשיינט, ווי פּריהער.
 געקומען אַהיים פון טהעאַטער, האָב איך זיך דערמאַנט, אז
 מאָרגען איז ערב יום־כּפור און מע דאַרף אַ ווייסען האָהן אויף
 כּפרות...
 „גליקליכער מאַן! — האָב איך זיך געטראַכט. — דו האָסט
 דאָס געטרייעסטע ווייב אויף דער וועלט!“

ד אָ ס ז ע כ ס ט ע ק א פּ י ט ע ל .

רעוועקא, איהר נעשיכטע איז קורצעו, און אַסיפּ זעמעל מיט זיינע ירושות.

אז די פּאַמיליע זעמעל איז אַריינגעקומען אין שטוב אַריין, איז
 די מאַדאַם רעוועקא זעמעל אַרויפגעפּאַלען דער שטיפּמאַמע און דער
 שוועגערין אויפ'ן האַלז אַהן ווערטער, און פון זיי איז זי מיט דעם
 אָנטהון מיט אַלעמען אַוועקגעפּלויגען צום קראַנקען פּאַטער אין
 קאַבינעט אַריין, און דער מאַן איהרער מיט די קינדער, מיט דער
 שוועגער און מיט דער שוועגערין זענען געבליבען דאָ. פאַר וואָס
 דער הערר אַסיפּ זעמעל איז אויך ניט אַריינגעגאַנגען באַלד מבקר-
 חוּלָה זיין דעם שוועהר — וועלען מיר גיך געוואָהר ווערען; און
 דערווייל וועלען מיר זיך בענוצען מיט דער דאָזיגער געלעגענהייט
 צו בעקענען זיך מיט דעם הערר זעמעל.

ער איז אלט אַכט און צוואַנציג יאָהר, און מע קאָן בשום אופן
 ניט וויסען, צי איז ער אַ שענער, צי אַ מיאוסער יונגערמאן, ווייל
 די אויגען זענען פערשטעלט מיט אַשקאָלירענע ברילען, די האַר
 מיט דער געראַזירטער באָרד זענען אָפגעפאַרבט, אָנגעפאַמאָדעט
 און לאָזען פון זיך אַ שרעקליכען אַראַמאַט. דער קאָלנער פון העמד
 דעל איז אַזוי אָנגעקראַכמאַלעט, אַז דער הערר זעמעל קאָן זיך קיין
 דיהר ניט טהון מיט'ן קאָפּ און מוז זיך דרעהען מיט'ן גאַנצען
 קאָרפּוס פון זיין דינעם, לאַנגען שטאַלט. אויף זיין קלאָר-ווייסען
 קאַמזוויל הענגען עטליכע קייטעלעך מיט מעדאַליאָנען, און אויף
 דריי פינגער — פיער פערשיעדענע פינגערלעך מיט אַ גרויסען
 סיגנעט, און די שטיוועל סקריפען ביי איהם אויף אַזאַ קול, אַז
 מע דאַרף אָפטרעטען די שטוב. אונזער זעלטענער פאַרשוין אָסיפּ
 זיצט ניט אַיין אויף אַיין אָרט, און אַפילו ווען ער רעדט מיט
 עמיצען, האָט ער אויך ליעב אַרומשפאַנען אַהין און צוריק און
 קוועטשען די סקריפקעס פון די שרייענדיגע שטיוועל, האַלטענדיג
 די הענד אין די קעשעניס. מיר האָבען שיער ניט פּערגעסען בע-
 מערקען, אַז אין דעם טייערען האַלזטוך ביי איהם שטעקט אַ גיל-
 דענע שפּילקע מיט אַ קעפעל פון אַ חויר, מיט זעהר שענע אָפּגע-
 אַרבייטע חויר'שע אויהערלעך, און אויפ'ן קליינעם פינגער פון
 דער לינקער האַנד איז ביי איהם אַ לאַנגער, גאַנץ לאַנגער נאַגעל.
 — וואָס זשע מאַכט איהר עפּיס, סאַפּיאַ אַבראַמאָוונאַ? —
 האָט זיך אָסיפּ געווענדט צו זיין געהרטער שוועגערין און האָט
 זיך צוגעזעצט צו איהר; מריס'חיה איז אַוועקגעגאַנגען מיט די
 קינדער אין זאַל אַרײַן. — שוין אַ לאַנגע צייט האָבען מיר זיך
 ניט געזעהען!

— יאָ, אָסיפּ מאַיסעיעוויטש, — האָט סאַני געענטפּערט, בע-
 טראַכטענדיג דעם געשעצטען שוואַגער, — שוין גאַנץ לאַנג! אַ סך
 וואַסערען זענען אָפּגעלאָפּען פון יענער צייט. גענוג צרות האָבען
 מיר איבערגעטראָגען! ווי געהט דאָס עפּיס אַיך אין אַייערע גע-
 שעפטען? דער שוועהר האָט אונז אַמאָל געשריבען, אַז דאָס גליק

אָגט אייך פשוט נאָך. איך ווייס ניט, ווי אזוי היינט? מע זאָגט עפּים, אַז אַייערע שותפים האָבען אייך ניט שען באַהאַנדעלט, אזוי ווי אונז... דער געוויסער מערדער פייפערמאַן...

— אָ, סאָפיאַ אַבראַמאָוונאַ! — האָט איהר אָסיפּ געענטפערט און האָט זיך אויפגעחאַפט פּונ'ם בענקעל, ווי איין אָפּגעברייטער, און האָט אָנגעהויבען אַרומשפּאַנען איבער דער שטוב, סקריפענדיג מיט די טייערע שטיוועל. — אָ, איהר ווייסט גאָר ניט, וואָס פאַר אַ שווינדלער עס איז דאָ אויף דער וועלט! זיי האָבען מיך גע-וואָלט אומגליקליך מאַכען אויף טויזענדער, אויף הונדערט טויז-זענדער, אויף מיליאָנען! טשעסטנאַיע סלאָוואָ! נאָר איך האָב זיך יאַקאַש אויסגעדריעהט פון זייערע הענט און האָב מציל געווען אַ גרויסען קאַפיטאַל. און הנם דאָס געשעפט האָט זיך צוגעשטעלט אויף אַ קליינער צייט, פון דעסטוועגען שלאָף איך ניט און וועל מיט גאָט'ס הילף אויספיהרען מיינס. איך רעכען, אַז היינטיגס יאָהר זאָל מיר אומקעהרען דאָס, וואָס מיינע שותפים האָבען ביי מיר צוגענומען... אַ חוץ האָט ביי מיר דאָס הויז, וואָס איך האָב געקויפט, צוגענומען גוטע פּופציג טויזענד רובעל... דער גאָרטען אַליין קאָסט מיך אַ קאָסע געלט... דער גערטנער נעמט ביי מיר ת"ק קערבלעך אַ יאָהר. היינט וואו איז דער עקיפּאַזש מיט די פּערד? וואו איז זייטיגע הוצאות? וואָס מיך קאָסט אָפּ אַ יאָהר אונטערהאַלטען קרובים און פּרעמדע, וואָלט מען זיך, איך ווייס?... טשעסטנאַיע סלאָוואָ!

— נו, אין קאָרטען שפיעלט איהר היינט אויך? — האָט איהם סאָני געפרעגט מיט אַ זים שמייכעלע אויף די ליפען.
— חם ושלום! — האָט איהר אָסיפּ געענטפערט מיט אַ גע-פיהל פון אַ מענשען, וועלכען מע בעלעדיגט אומזיסט. — לאָז מיך גאָט היטען! סיידען אַמאָל אין אַ פרייהער צייט, אין אַ לאַנגער ווינטער-נאַכט, אַז סע איז ניטאָ וואָס צו טהון, זעצט מען זיך אַמאָל צום „גרינעם טישעל“. אי דאָס, דאַרפט איהר געדענקען, אַז איך פאַרשפיעל קיין מאָל ניט; פאַרקעהרט, איך געוויזן שטענדיג,

משעסמנאָיע סלאָוואָ! (דאָ האָט זיך אָסיפּ צוגעשטעלט און האָט זיך צעלאַכט, בעוויזען זיינע שוואַרצע צייהן). אָט דאָ ניט לאַנג געפאָהרען פון אַדעם, האָב איך זיך בעקענט מיט אַ יונגענמאַן אין וואַגאָן ערשטער קלאַס. ער פּרעגט מיך, ווער איך בין? זאָג איך איהם: דער און דער. זאָגט ער מיר: אזוי? קען איך דאָך אַיך! פּרעג איך איהם: ווי אַרום? ענטפּערט ער מיר: מיין פּאָטער האָט ביי אַיך פּאַראַיאָהרען געהאַנדעלט ווייץ אויף הונדערט טויז זענד רובעל. ווער זשע איז אַייער פּאָטער? — פּרעג איך איהם. האָט ער אַנגערופען זיין נאָמען. בקיצור, אַהין — אַהער, מיר האָבען זיך געזעצט שפּיעלען, און ביז קיעוו האָט ער מיר אַנידער-געלעגט פּופּעזען טויזענד רובעל און איז געווען טיידט ווי די וואַנט, און איך האָב איהם נאָך געמוזט לייהען אויף הוצאות אַ פּופּציגער, האַ-חאַ-חאַ! משעסמנאָיע סלאָוואָ!...

ביי די לעצטע ווערטער איז רעוועקאַ אַריינגעקומען צוריק פּונ'ם פּאָטער'ס קאַבינעט און האָט זיך ווייטער אַרומגעחאַפּט קורשען מיט סאָני'ן לאַנגלאַנג, ווי צוויי געטרייע שוועסטער, וואָס האָבען זיך שוין פון צעהן יאָהר ניט געזעהן, און דער גוטער נאָט האָט זיי געבענשט, אַז זיי קאָנען זיך וויעדער זעהן און, קושענדיג און האַלזענדיג, קאָנען זיי אויסגיסען זייערע הערצער... אַך! אין דעם דאָזיגען מאָמענט האָבען אונזערע צוויי געהרטע דאַמען נאָך פּערגעסען, אַז בשעת זיי זענען געווען אויף קעסט, האָבען זיי זיך געריסען, ווי די קעז, און זענען געווען אַ גאַנץ יאָהר ברונג דער-פאַר, וואָס רעוועקאַ האָט געזאָגט אויף סאָני'ן, אַז זי האָט ביי איהר אַוועקגע'גנב'עט אַ נאָזטיכעל, און סאָני האָט איהר אויסגעוואָרפען דעם מאַן דעם „קאַרטיאָזשניק“. עס קאָן זעהר זיין, אַז אין דער דאָזיגער מינוט האָבען זיי זיך מיט'ן גאַנצען האַרצען מוחל געווען, וואָס זיי האָבען זיך אַמאָל געקריעגט, געזידעלט, געיאָגט, און אַזעל-כע צוויי גוטע פּריינד, ווי אונזערע געשעצטע דאַמען, רעוועקאַ און סאָני, אין דער מינוט, זענען אויף דער גאַנצער וועלט נאָך ניט געווען. עס איז שווער געווען צו האַפען אַלי, וואָס זיי האָבען גע-

רעדט; ווי די פויגעלעך, האָבען זיי געשמשעבעטשעט, און האָבען „אָנטפּלעקט“ און פּערגלויבט איינע פּאַר דער אַנדערער אַזעלכע זאַכען, וואָס פּאַר זייערע געטרייע מאַנען וואַלטען זיי דאָס געוויס ניט געטרויעט! סע איז נאָר אַ תּענוּג צו זיצען פּון דער ווייטענס און קוקען אויף אַזאַ שענער קאַרטינע, וואוּ שענהייט, גראַציע, אויפֿ־ריכטיגקייט און אומשולדיגקייט ווערען צענויפּגעגאַסען אינאיינעם, און איהר קוקט דערויף מיט פּערגעניגען און מיט קנאה אינאיינעם... ערשט אין אַ האַלבע שעה אַרום איז רעוועקאַ אויפּגעשטאַנען, האָט אַוועקגערוּפּען אַסיפֿ'ען אויף אַ זייט און האָט איהם געזאָגט אויפֿ'ן אויהער:

— געה נאָר אַריין צום טאַטען, אַסיפֿ; נאָר זעה האַלט צונג, וואָרום ער קען דיך שוין, — גלויב מיר! טאַמער וועט ער דיך זידלען, שווייג איהם אָפּ היינטיגס מאָל, בכדי זאָלסט קיין חרטה ניט האָבען. געדענק זשע!

אַסיפֿ האָט זיך כלומרשט צעלאַכט, און רעוועקאַ האָט איהם געזאָגט אויף אַ קול:

— געה, אַסיפֿ, דער פּאַפּאַשאַ וויל זיך מיט דיר זעהן! — און אַסיפֿ האָט מיט אַ פּערריסענעם קאַפּ און סקריפענדיג מיט די שטיי־וועל אַוועקגעשפּאַנט ווייטער.

ווי אַזוי סענדער בלאַנק האָט איהם צוגענומען און וואָס זיי האָ־בען גערעדט — ווייסט נאָר איין פּרויקע, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען הינטער דער טיר און האָט זיך צוגעהערט צום שמועס פּון דעם געשעצטען שוועהר מיט זיין געהרטען איידעם אַסיפֿ זע־מעל.

אונזערע לעזער זענען אומזיסט אין כּעס אויף דעם פּאַלשען משרת, וואָס האָט אַ העזה צו אונטערהערען זיך, וואָס די פּרינציפּ־פּאַלען רעדען צווישען זיך. איהר דאַרפט מוחל זיין דעם עלענדען משרת, וואָס איז ניט מעהר ווי אַ פּערקויפטער מענש, איין „אומ־גליקליכער קנעכט“, וואָס מוז יעדען פּאַלגען: — איהם האָט גע־שיקט אונזער געהערטעסטע דאַמע סאַפּיאַ אַכראַמאָוונאַ, ער זאָל

זיך אונטערהערען, וואָס זיי רעדען דאָרט, און דערפאַר וועט ער בעקומען אין יד אַרײַן וויפיעל ער האָט זיך קיינמאָל ניש געריכט... שפעטער מיט עטליכע שעה האָט שוין בליומקע (פרויקע'ס כלה) אויך געוואוסט, אז רב סענדער האָט קראַנקערהייך געזידעלט דעם איידעם, ווי אַ הונד, און אָסיפּ האָט איהם דאָס אַנדערע וואָרט ניש געענטפערט און איז די גאַנצע צייט געשטאַנען, ווי אַ גולם מיט גלעזערנע אויגען, און נאָך אַ סך אינטערעסאַנטע זאַכען האָט פרוי-קע דערצעהלט זיין געליעבטער כלה, פערבייסענדיג מיט שטיקער טאָרט פון דער קעשעני, מיט ניש און מיט נאָך גוטע זאַכען.

לאָזען מיינע לעזער ניש מיינען, אז אונזער אָסיפּ האָט קיין שכל ניש געהאַט ענטפערען דעם שוועהר צוריק, אָדער ער האָט אויף איהם געלעגט כבוד; אָבער נאָר לא! אָסיפּ האָט געקאָנט פער-רעדען צעהן מענשען מיט אַ מאָל, און וועגען אָפגעבען כבוד איז אויך אַ ספק, וואָרום סע איז געווען אַ צייט, ווען אָסיפּ איז געזע-סען ביי'ם שוועהר אויף קעסט און האָט געהאַט אַ סך געלה, האָט, פערקעהרט, דער שוועהר איהם אָפגעגעבען כבוד, און ווער שמועסט, אז אָסיפּ מיט רעוועקאַ'ן זענען אַראָפּ פון קעסט, און סענדער האָט דערהערט, אז זיין איידעם מאַכט אַזעלכע גרויסע, גליקליכע גע-שעפטען, איז ער געווען צופריעדען נאָר אויף אַיין אַנדערען אופן; ער פלעגט זיי שיקען גאַנץ אָפטע בריעף און שענקען רעוועקאַ'ן אַמאָל די שענסטע מתנה, און אויף אָסיפּ'ען האָט ער געזאָגט, אז איהם פאַסט צו זיין אַ גרויסער נביר, אז ער האָט אַ פנים פון אַ „מיליאָנשטשיק“.

די ערשטע שפעקולאַציע, וואָס אָסיפּ האָט זיך צו איהר גענו-מען, איז געווען דער האַנדעל פון ברויט, ווען עס האָט גראָד גע-נאָלטען, — האָט ער, געוועהנליך, פערדיענט אַ סך געלד; נאָר זאָ-גען האָט ער זיך ערלויבט צוויי מאָל אַזוי פיעל, און אַזוי איז ער אויסגעוואַכסען געוואָרען ביי יעדען אין די אויגען. דער מסחר פון ברויט האָט געפלאַמט, און אָסיפּ האָט נאָך מעהר געפלאַמט און האָט אַיינגעקויפט אַ היבשען טראַנספּאָרט ווייץ אויף אַ יאָהר און

אויף צוויי יאָהר; ווייץ איז געפאלען, נאָר אָסיפּ איז ביי זיך ניט געפאלען: ער האָט אָפּגעשאַטען דאָס ברויט אין די שפייכלערס און האָט דאָס געהאַלטען אזוי לאַנג, ביז האַלב איז כּפּרה געוואָרען, און די אַנדערע האַלב האָט ער נעבאָך געמוזט פּערקויפּען פאַר האַלב געלד. אַז סענדער איז געוואָהר געוואָרען פון אַזאַ מעשה, האָט ער איהם אַריינגעשריבען אַ בריוועל, פּול מיט שטעכווערטלעך, אַז ניט אזוי האַנדעלט מען: מע דאַרף קאָנען טרעפּען אַ צייט, מע דאַרף זיין געהיט, מע דאַרף ניט לאָזען קריכען ווייט. אָסיפּ האָט איהם אָפּגעענטפּערט, אַז אזוי האַנדלען, ווי ער, אָסיפּ, האַנדעלט, קאָן קיינער ניט, און סע וואונדערט איהם, אַז אַזאַ מענש, ווי זיין שוועהר, וואָס האָט קיינמאָל ניט אָנגעקוקט קיין פּוד ווייץ, לעהרענט איהם, אָסיפּ'ען, ווי אזוי צו האַנדלען... דעם דאָזיגען ענטפּער האָט סענדער צעריסען און איז געווען ברוגז אַ קליינע צייט, ביז ער האָט פּלוצים מקבל געווען אַ דעפּעש פון רעוועקאַז', אַז אָסיפּ'ס באַבע, אַ רייכע אלמנה, איז געשטאַרבּען און האָט איהם אָפּגעשרי- בען הונדערט זעכציג טויזענד רובּעל. סענדער איז אויפּגעמונ- טערט געוואָרען און האָט אַוועקגעשיקט אַזאַ מין בריעף צו די קינ- דער:

„לכבוד חתני הגביר המפורסם החכם המשכיל היקר ומהולל מוהר"ר יוסף נ"י הער זעמעל.

ולכבוד בתי הגבירה המפורסמת החכמה המשכלת היקרה המהוללה מרת רבקה שתחי' עכב"ב. מיט פיעל עגמת־נפש האָב איך איבערגעלייענט אַייער טעלעגראַמע, און סע טהוט מיר הערצ' לייך לייך, וואָס דיין געריהמטע באַבע, מיין הויכגעשעצטע מחותנת'־ טע, איז נאָך גאָר יונג פון דער וועלט געגאַנגען. תנצב"ה! נאָר וואָס קאָן אַ מענש העלפּען מיט זיין וויינען און טרויערען, מסתמא הייסט גאָט אזוי, און דיין געטרייהע באַבע וועסט דו שוין ניט לעבעדיג מאַכען; לאָז זי האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן, און איהר זענט נאָך יונגע סינדער און דאַרפט נאָך לעבען אויף דער וועלט. לכן, חתני היקר ובתי היקרה, נעמט זיך ניט צום האַרצען און פּער-

געסט, און לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען שוין מעהר פון קיין צער
 ניט וויסען מיט דעם כלל ישראל, און קיין יונגערע זאָלען ניט
 שטארבען — אָמן! מיין דעה איז, קינדער, אז דאָס געלד זאָל לעת-
 עתה ליגען אין באַנק, ביז גאָט וועט העלפען, איהר וועט זיך אַרומ-
 קוקען און סע וועט זיך אייך מאַכען עפּים אַ רעכט געשעפט. איך
 רעכען, אז דאָס פּריצענט פון אזאָ קאָפיטאַל דאַרף אייך טראָגען
 צום לעבען, ובפרט איהר ווייסט, אז איך האָרעווע אויך פון אייערט-
 וועגען און וועל מיין געלד אין קבר אַרײַן ניט מיטנעמען, און אַ
 מענש לעבט ניט אייביג... בלייבט אייך געזונד און פיעל גליקליך,
 און איך זאָל האָבען פון אייך אַ גרעסערען נחת, ווי פון מיין זוהן
 חיים נעבאָך, וואָס האָט מיך ניט געוואָלט פּאַלגען... גריסט אייער
 טהייער ליעב קינר גאָר פּריינדליך.

פון מיר אייער געטרייער פאָטער

ס ע נ ד ע ר ב ל א נ ק .

נמ זוגתי מרת מרים-חיה גריסט אייך אלע הערצליך.

ס ע נ ד ע ר ה נ " 5 .

דאָס דאָזיגע בריוועל איז געווען ביי אָסיפ'ען שטאַרק אָנגע-
 לענט: ער האָט נאָך קיינמאָל ניט געזעהען, אז זיין שוועהר זאָל
 איהם שרייבען: „הגביר המפורסם החכם המשכיל“. האָט ער איהם
 צוריק אָפגעענטפערט, דוקא אויף העברעאיש, אַ מליצה-בריעף מיט
 זעהר אַ סך גרייזען, און פון דעמאָלט אָן זענען זיי געוואָרען שלום
 אויף אַ היבשע צייט, ביז וואַנען אונזער פיינער אָסיפ זעמעל האָט
 אָנגעוואָרען דאָס געלד, און ביז וואַנען ער האָט דאָס ניט גע'פטר'ט
 אינגאַנצען, האָט ער זיך ניט בערוהיגט. און אז ער האָט דאָס גע'-
 פטר'ט, איז איהם געוואָרען גרינגער אויף דער נשמה און ער איז
 פון דעסטוועגען ביי זיך ניט אַראָפגעפאַלען דאַמיט; אונזער דאָ-
 זיגער פיינער העלד איז געבאָרען געוואָרען אונטער אזאָ גליקליכען
 שטערן, אז כמעט זיין גאַנצען לעבען האָט ער גענומען איין ירושה
 נאָך דער אַנדערער, און ביז ער האָט צעטראָנושירט איין ירושה.

איז איהם שוין אונטערגעשפרונגען אַ נייע ירושה; דאָס פון אַ באַבע, דאָס פון אַ פעטער, דאָס פון אַ מוהמע! און איך מיט אַיך. ליעבער לעזער, האָבען גאָר קיין זכיה ניט ביי גאָט צו האָבען אַזעל-כע באַבעס, פעטערס מיט מוהמעס, וואָס זאָלען אונז אויך דערמאָ-נען פאַר'ן טוידט צו גומען... ניין! איך מיט אַיך האָבען אַנדערע גליקען: אַיין אַרעמע פלימעניצע חתונה מאַכען... אונטערהאַלטען אַ געפאַלענעם „שני שבשלישי“... צענויפלעגען זיך אויף אַ „נשרף“ נעבאָך פונ'ם ווייב'ס צד, אָדער פיהרען צום פּריוויו אַ גליעד-גליעד-שוועסטער-קינד, עפּיס אַ שלים-מול, אַ דער רוח ווייסט וואָס!... ניטאָ וואָס צו רעדען, לעזער! מע דאַרף צומאַכען די אויגען און מע מוז שווייגען.

מע קאָן ניט זאָגען, אַז רעוועקאַ האָט תמיד געלעבט גוט און פּיין מיט איהר מאַן. אמת, אַז רעוועקאַ איז אַ כלה געוואָרען פאַר אַסיפ'ען, איז זי געווען כמעט אַיינגעליעבט אין איהר שענעם, ריי-כען חתן. רעוועקאַ איז נאָך געווען אַ קינד פון פופּצעהן יאָהר, דאָך האָט זי פּערשטאַנען, אַז עס ערוואַרטעט זי אַ גרויס גליק; דאָס האָט געזאָגט די גאַנצע שטאָדט, און ס'איז ניט געווען קיין ליגען: מ'ש'ה זעמען איז געווען אַ גרויסער גביר, און די מתנות, וואָס ער האָט איבערגעשיקט דער כלה, זענען טאַקי געווען גרויסאַרטיג, און די בריעה, וואָס דער חתן האָט איהר געשיקט אַ יאָהר כסדר, זענען געווען אַזוי שען, מיט אַזאַ פּייער געשריבען, אַז די יונגע, שענע, געזונדע רעוועקאַ, וואָס האָט געהאַט אַ גרויסען בעגריעה אין די שענסטע ראַמאַנען אויף דער וועלט, האָט זיך, ניט ווילענדיג, אַייני-געליעבט אין איהר חתן, וואָס איז שוין דענסטמאָל אַלט געווען צוואַנציג יאָהר. ניט אַיין נאַכט פלעגט די פּערליעבטע רעוועקאַ אויסליגען אויפ'ן כעטעל מיט טרערען אויף די אויגען און איהר פאַנטאַזיע האָט איהר פאַרגעשטעלט איהר חתן, אַסיפּ זעמעל, פאַר אַזאַ שענעם העלד, פאַר אַזאַ גרויסאַרטיגען, הויכען, קלוגען מאַנס-

פארשוין, אז יעדער טאג, יעדע שעה, יעדע מינוט האָט זיך געצוי-
גען ביי איהר אין די אויגען אזוי לאַנג, אזוי לאַנג! ... אמת, זי האָט
זיך אַ מאָל דריי געזעהען מיט איהר חתן, האָט ער ביי איהר אויס-
געוויזען ניט אזוי, ווי די פאַנטאַזיע האָט איהר געמאַהלט. רע-
וועקא האָט פון איהם קיין גרויס קלוגשאַפט, שענקייט און בילדונג
ניט אַרויסגעזעהען. פערקעהרט, זי האָט בעמערקט אין איהם איי-
ניגע קלייניגקייטען און נידעריגע תנועה'לעך, און אַפּטמאָל געהאַפּט
אין אַ ליגען. דאָך האָט זי גערעכענט, אז דאָס איז דערפאַר, ווייל
ער איז אַ געבאַלעוועטער, אַ ציטעריגער און אויף ראַסקאַש אויפגע-
צויגען, און אז אַסיפּ פלעגט אַוועקפאַהרען און ווייטער שיקען זיינע
הייסע, פייעריגע בריוולעך, פלעגט זי וויעדער אָנהויבען פאַנטאַזי-
רען, אזוי אז דער אמת'ער אַסיפּ איז אַרויסגעפלייגען פון איהרע
געדאַנקען, און אויף זיין אַרט איז אויסגעוואַכסען ווייטער אַ גרוי-
סער, אַ שענער, אַ גוטער, אַ טייערער אַסיפּ, אַ ווירקליכער העלד I
מיט גרויס ציטערניש האָט רעוועקאַ געזעהלט די טעג צו דער
חתונה, און דאָ האָט מען גענייהט אויף איהר די טייערסטע און
שענסטע מלבושים אויף דער וועלט: אונזער הויכגעשעצטער סענ-
דער בלאַנק האָט זיך צעבייטעלט, בכדי ער זאָל חלילה ניט פער-
שעמט ווערען פאַר אַזאַ מחותן, ווי משה זעמעל. אַט נאָך אַ חודש,
נאָך אַ וואָך, נאָך צוויי טאָג, נאָך אַ טאָג, נאָך אַ נאַכט, נאָך אַ
שעה, נאָך אַ מינוט — דער חתן איז שוין דאָ! ... די חתונה... די
כליזמר... דער באַל... די טענע... דאָס ווייסע קלייד... די חברתהס...
די חופּה'וועטשערע... דאָס געזעגענען זיך... אויס חתונה...
דער ערשטער חודש, דער „האַניג-חודש“, ווי מע רופט דאָס,
דאָס איז דער פרייהלינג ביי דעם יונגען פאַרפאַלק. די גאַנצע וועלט
איז בעשאַפען געוואָרען פון זייער כבוד וועגען, זיי צו פרייליך מאַ-
כען; און אַפילו אַט דער וואַסער-פיהרער, וואָס האָט געלאָזט אין
דער היים אַ קראַנק ווייב מיט הונגעריגע קינדער, בעקומט ביי זיי
אין די אויגען עפּים אויך אַ מין חן, און דער בעטלער, וואָס שטעהט
מיט אַ הוילען קאָפּ, אָנגעלעהנט אויפ'ן שטעקען, מיט אַיין אויס-

געשמרעקטער האַנד — אַך, ווי שען דאָס איז! ... אַך, עס זאָל זיך
ציהען אייביג אזוי! ...

ניטאָ, ניטאָ קיין אייביגע זאָך אונטער'ן הימעל! דער פריהר
לינג געהט אַוועק, דער "האַניג-חודש" געהט אַוועק, — אַלץ געהט
אַוועק! רעוועקאָ האָט פינף וואָכען נאָך דער חתונה בעמערקט
איהר געליעבטען אָסיפ'ען, אַז ער געהט, קוועטשט ער אויף די
סקריפקעס, בכדי זיי זאָלען שרייען, און סע זשומעט איהר פשוט אין
די אויהערען, און סע דרעהט זיך איהר דער קאַפּ... אָסיפּ האָט איהר
געענטפערט, אַז סע ווייזט זיך איהר אויס, אַז סע איז ניט מעהר
ווי אַ נאַרישער קאַפּריז, טשעסטנאַיע סלאָוואָ! ... רעוועקאָ האָט
איהם געענטפערט, אַז זי ווייסט ניט, ווער איז צווישען זיי דער נאַר
און ווער איז דער קלוגער. אָסיפּ איז אָנגעצונדען געוואָרען און
האַט איהר מיט כעס געענטפערט, אַז אַזעלכע קלוגע ווי זי, האָט
ער געזעהען, אַז שטעכווערטלעך האָט ער פיינט, אַז דאָס, וואָס זי
ווייסט, האָט ער שוין לאַנג פּערגעסען, טשעסטנאַיע סלאָוואָ! ...
רעוועקאָ איז שוין אויך ביז געוואָרען און האָט איהם געזאָגט, אַז
זי פּערשטעהט ניט, אין וואָס לינג זיין חכמה מיט זיינע קענטעני-
שען, אַז זי האָט זיך מעהר אָנגעלייענט פון איהם, אַז עס איז קיין
מלאכה ניט זיין אַ פּוסטער גדלן מיט אַ שענעם, גלאַטען העמד און
מיט אַ לעדיגען קאַפּ... אָסיפּ איז שוין אונטערגעשפרונגען פאַר
האַרצוועהטיג און האָט איהר אויסגעוואָרפען איהר פאַטער דעם
גראַכען יונגאַטש, וואָס פּערמאַנט ניט דאָס מיסט, וואָס וואַלנערט
זיך ביי זיין פאַטער אויפ'ן הויף, טשעסטנאַיע סלאָוואָ! ... רעווע-
קאָ'ן האָט דאָס שטאַרק פּערדראָסען, האָט זי איהם געזאָגט: אויב
עס שטעהט איהם ניט אָן צו זיין ביי איין אַרעמען שוועהר, קאָן ער
זיך פאַהרען געזונדערהייד צו זיינע רייכע עלטערען אפילו היינטי-
גען טאָג, און זי, רעוועקאָ, וועט איהם כלל ניט נאַכלויפּען... אָסיפּ
האַט מיט גרויס קוראָזש אָנגעהויבען אַרומשפּאַנען איבער דער שטוב,.
מיט די הענד אין די קעשענים און מיט גרויס גדלות; ער וועט
טאַקיי אַוועקפאַהרען צו זיינע פיינע עלטערען, סע אַהרט איהם ניט,

אז רעוועקא וועט איהם ניט נאָבלויפּען; אַזעלכע פּינע בריות, ווי זי, האָט ער שוין געזעהען אַ סך, און דוקא שענערע, קליגערע און מעהר געבילדעט פון איהר, טשעסטנאָיע סלאָוואָ! ... דאָס האָט שוין רעוועקא ניט געקאָנט איבערטראַגען און האָט זיך בעגאָסען מיט טרערען און האָט, ווי אַ צעמישטע, געשריגען אויף אַ קול:

— וואָן, וואָן, שאַרלאַטאַן! וואָן פון מיינע אויגען! איך קאָן

דיך ניט אָנקוקען! וואָן!!!

נישט מעהר ווי אין אַ האַלבער שעה אַרום איז שוין אונזער העלד אָסיפּ געשטאַנען פאַר זיין טייערער רעוועקאַ'ן אויף די קניעס, זי געבעטען מחילה, אַז ער איז שולדיג, אַז ער האָט געזינדיגט פאַר זיין טייערער, טייערער רעוועקאַ, אַז ער איז ניט ווערט איהרע טריט, איהר מינדסט פינגערעל, איהר נאָזטיכעל, אַז ער מעג זיין די כּפּרה פאַר איהרע שענע ליכטיגע אויגען, אַז ער מעג אַ מיתהמשונה אַייננעמען פאַר איהר איין שמייכעלע, אַז וואָס ער האָט גערעט האָט ער געבילט, טשעסטנאָיע סלאָוואָ! ...

אַזעלכע און אַנדערע סצענעס זענען געווען עפּטער און עפּטער, ביו אָסיפּ האָט געמוזט מאַכען פּליטה צום פּאָטער אויף אַ דריי חרשים, און האָטש ער האָט זיך אַמאָל געשוואָרען, אַז צוויי שעה אַפּילו קאָן ער אָהן רעוועקאַ'ן ניט לעבען, פון דעסטוועגען האָט דאָס איהם חלילה ניט געשאַדט און ער האָט דאָס, דאַנקען גאָט, אויסגע- האַלטען און איז ניט געשטאַרבען. פּערקעהרט, מע זאָגט, אַז ער האָט זיך נאָך אַביסעל פּעררעכט דאָרט אין זיין שטאַרט, צווישען זיינע אַלמע בעקאַנטע, און שלעכטע מענשען, שונאים, האָבען אונ- טערגערעדט, אַז ער שדכנ'ט זיך יאַקבי צו זיינער אַ קווינע, זעהר אַ שען פּריילין, וואָס וואָרט נאָר ביו אָסיפּ וועט זיך גמ'ען מיט רעוועקאַ'ן (אָ, בייזע מילער!). ... די דאָזיגע רכילות'ען האָבען גע- גרויכט צו דער וויסטער עגונה — רעוועקאַ בלאַנק, אַדער רעוועקאַ זעמעל, — וואָס עס האָט זי גענוג געקרענקט און פּערשאַפט גענוג שמערצען, צי פאַר גרויס ליעבשאַפט, צי פאַר שנאה — ווען קאָן דאָס וויסען? ... גאָט ווייסט, וואָס וואָלט דערפון אַרויס, ווען עס

וואָלט ניט אָנגעקומען אזא מין דעפעשע צו דער מאַראַם רעוועקאַ
זעמעל:

„Передать Ревеккѣ, скончался папенька, оставилъ 300,000.
Сердечно сокрушенъ. Приѣзжай. Осипъ Земель.”¹

אויף אידיש הייסט דאָס :

„איבערגעבען רעוועקאַ, געשטאַרבען מיין פאָטער, געלאָזט
דריי הונדערט טויזענד. הערצליך דערשלאָגען. קום צו פאָהרען.
אָסיפ זעמעל“.

אונזער גערייחמטער סענדער בלאַנק האָט געהאַלטען סאַמע אין
מיטען מיטאָג, ווען עס איז אָנגעקומען די דאָזיגע טעלעגראַמע ;
פון דעסטוועגען איז דער פאָטער אוועקגעגאַנגען מיט דער טאַכטער
אין קאַבינעט אַרײַן, און זיי האָבען זיך דאָרט פּערוואַמט אַקעגען
אַ האַלבער שעה, און אז זיי זענען אַרויסגעגאַנגען, איז רעוועקאַ
געווען פּערוויינט... פאַר קיין געלד וואָלט רעוועקאַ ניט געפאָהרען
צום מאַן ! נאָר ווער ווייסט ניט, אז די פרויען זענען ווייכהערציג
און האָבען רחמנות אויף אונז, מאַנספאַרשוניגען, אפילו ווען מיר
טהוען זיי שלעכטס? אָסיפ איז נעבאָך געבליבען אַ יתום און
איז נעבאָך דאָרט איינער אַליין ביי אַזא צופאַל, ביי אַזא שווערען
נסיון! ... רעוועקאַ האָט זיך זעהר שען אָנגעטהאָן, און פונ'ם וויי-
גען האָבען איהר געפלאַמט די בעקלעך. פּערבייגעהענדיג אין זאַל,
האָט זי דערזעהען איהר שטאַלט אין שפּיעגעל, און די האָט בשום
אופן ניט געקאָנט ניט אָפּשטעלען זיך אַקעגען שפּיעגעל און בע-
טראַכטען זיך אַביסעל. אויף איהר שען מיילכעל האָט זיך בעוויזען
אַ שמייכעל, ווי איינער רעדט: „קיין מעשה ניט?“ ... שפּעטער,
אז רעוועקאַ איז געווען אין וואַגאָן, און דער קוריער-צוג האָט זי
געטראָגען אַהין, אַהין, צו איהר געליעבטען מאַן, צו איהר עלענ-
דען אָסיפ'ען, האָט זיך איהר געטראָפּען אַ צופאַל, וואָס מיר קאָנען
ניט פּערדעקען פון אונזערע לעזער און מווען איהם אין קורצען דער-
צעהלען.

אריינגעקומען אין וואַגאַן אַרײַן. האָט רעוועקאָ אָנגעהויבען זיך זוכען אַ רעכטען אָרט און איז אַ פּאָר מאָל דורכגעגאַנגען אַהין און צוריק איבער'ן וואַגאַן; ענדליך האָט זי זיך געפונען אײן אָרט בײַם פענסטער — אַקעגען אַ יונגענמאַן, וואָס איז געווען פּער-טעפּט אין אַ בוך. דער צוג איז שוין לאַנג אָפּגעפּאַהרען, און דער יונגערמאַן האָט ניט אויפּגעהויבען די אויגען פּונ'ם בוך. רעוועקאָ איז כּטבע געווען אַ פּרײליכע און האָט פּיינט געהאַט זיצען און שווייגען; דאָך האָט זי ניט געוואָלט די ערשטע פּערבינדען אַ שמועס מיט איהר שכן, איהר *Vis-à-vis*. זי האָט זיך אָנגעשפּאַרט מיט'ן עלענבויען אויפ'ן פענסטער און האָט זיך פּערטראַכט. רע-וועקאָ איז געווען געטליך שען אין דער דאָזיגער מינוט. דער יונ-גערמאַן האָט פּערמאַכט דאָס בוך און האָט זיך געקלויבען האַפּען אַ דרימטל; נאָך זיינע אויגען האָבען זיך, ניט ווילענדיג, אָפּגע-שטעלט אויף רעוועקאָ, אויף איהר קלאָר ווייס הענטעל, וואָס איז געווען אינגאַנצען נאַקעט. דער יונגערמאַן איז וואַכענדיג גע-וואָרען און האָט פּשוט אויפּגעגעסען מיט די אויגען די יונגע שענע פּרוי.

— איהר פּאַהרט ווייט, מאַדמואַזעל?

רעוועקאָ האָט דערהערט דאָס וואָרט „מאַדמואַזעל“, איז זי דויט געוואָרען און האָט נאָך שענער אויסגעזעהען ווי פּריהער. זי האָט איהם געזאָגט, וואוהין זי פּאַהרט, און צווישען זיי האָט זיך גיך פּערבונדען אַ לאַנגער שמועס, פון וואָס רעוועקאָ איז געוואָהר געוואָרען, אַז דער יונגערמאַן איז אַ איר, אַ סטודענט, זעהר אַ פּיינער, אַ קלוגער און אַ פּרײליכער יונגערמאַן. דער סטודענט האָט דערצעהלט טויזענדער אַנעקדאָטען, און רעוועקאָ האָט ערנסט געלאַכט, צום גרויסען פּערגעניגען פּונ'ם יונגענמאַן, וואָס האָט ליעב געהאַט זיין פּרײליך און אויך יענעם פּרײליך מאַכען. רעוועקאָ האָט אויך ניט געשוויגען און האָט, פון איהר זייט, אויך דערצעהלט עטליכע שענע מעשיות — און די יונגע מענשען האָבען שטאַרק־שטאַרק געלאַכט צוזאַמען. אויף די וואָקאלען זענען זיי

ביידע אַראָפּגעגאַנגען, געגעסען, געטרונקען, גענאַשט — אויך צו זאַמען. אויף איין וואָקזאַל האָט מען בעדאַרפֿט וואַרטען אויפ'ן צוג דריי שעה. אונזערע יונגע רייזענדער זענען אַרומגעגאַנגען — גע־אַרעמט — אויף דער פּלאַטפּאָרם, און דער סטודענט האָט געהאַל־טען עפּים זעהר אַ לאַנגע און אַ שענע רעדע. רעוועקאַ האָט דאָס ערשטע מאָל דערהערט אַזעלכע זאַכען, וואָס זי האָט אין איהרע בעסטע ראָמאַנען ניט געלייענט. אַ נייע וועלט האָט זיך פאַר איהרע אויגען געעפּענט, אַ שענע, אַ גרויסע, אַ ליכטיגע וועלט!... און די זון האָט געשיינט, געקוקט פון אויבען. עס האָט אַליץ געבליהט, געזונגען, געלעבט — עס איז געווען תּחילת מאַן, איהר פּער־שטעהט?... רעוועקאַ האָט אויפּגעהויבען איהרע אויגען אויף דעם יונגען סטודענט און האָט זיך בעגעגענט מיט זיינע גרויסע, שוואַר־צע, פייערדיגע אויגען. זי האָט דערפּיהלט, אַז זי איז רויט גע־זוואַרען, און אויפ'ן האַרצען איז איהר געווען אַזוי גוט, אַזוי ליב־טיג, אַזוי וואַרעם, ווי אין דער נאַטור. דער קאַפּ האָט אויף איהר ווי געברענט... רעוועקאַ האָט נאָך קיינמאַל אַזעלכעס ניט געפּיהלט, ווי אין דער דאָזיגער מינוט. זי געדענקט ניט, ווי אַרום איהר האַנד איז געלעגען אין די גרויסע וואַרעמע הענד פּונ'ם יונגען סטודענט. זי געדענקט ניט, וואָס ער האָט איהר אַזעלכעס געזאָגט. זי האָט נאָך אַ מאָל זיך בעגעגענט מיט זיינע שענע אויגען און האָט פּלוצ־צום אויסגעריסען איהר האַנד פון זיינע הענד און זי האָט זיך דער־מאַנט, אַז אויף איהר קוקט־אַרום איהר מאַן אָסיפּ, איהר עלענ־דער אָסיפּ!... נאָך איין מינוט איז זי געשטאַנען און האָט געקוקט אויף דעם יונגענמאַן, גלייכענדיג איהם מיט איהר אָסיפּ'ען, זייע־נע שענע אויגען מיט אָסיפּ'ס קליינע רויטליכע אויגעלעך אונטער די אַשקאָלירענע ברילען, זיין ליכטיגען קלוגען פּרייליכען קאַפּ מיט אָסיפּ'ס שאַפּען־קעפּעל, וועלכעס איז לעדיג, ווי אַ מיאַטשיק, דעם יונגענמאַנ'ס גרויסאַרטיגע רעדע מיט אָסיפּ'ס ליגינים... „אָוועקט, אָוועקט, שלעכטע מחשבות! אָוועקט, אָוועקט, פאַלשע געדאַנקען!... אַהין, אַהין דאַרף איך פּאָהרען!... איך דאַרף, איך מוז, איך קאָן

ניט אנדערש!... ווער אנדערש? וואָס אנדערש?... אַהין! אַהין!!!... — האָט רעוועקא געטראַכט און האָט זיך מיט אַ קלאַר פּענדיג האַרץ אָפּגעזעגענט מיט'ן סטודענט.

אַז רעוועקא איז געקומען וואוהין זי איז געפּאָהרען, האָט זי נאָך דורך דעם פּענסטער דערזעהען אָסיפּ'ען שטעהן אויף דער פּלאַטפּאָרם שטאַרק אויסגעפּוצט; און אין איהר קאָפּ איז, ווי אַ ווי-כער, דורכגעפּלויגען דער יונגער סטודענט, וואָס זי האָט זיך מיט איהם אָפּגעזעגענט פּריהער מיט צוויי שעה, און זי האָט נאָך ניט אויספּיעט אַפּילו אַ קלער טהון, ווי עס געהר צו זיין, איז שוין אָסיפּ נעווען מיט איהר אין וואַגאָן און האָט זי געהאַלט און געקוישט און גערעדט מיט היץ, מיט פייער. רעוועקא האָט ניט געהערט נאָר-ניט... נאָר אין פּאָעטאָן (אָסיפּ איז אַרויסגעפּאָהרען מיט'ן פּאָטער'ס נרויסאַרטיגען עקיפּאָזש אַקעגען רעוועקא'ן) האָט זי זיך אָנגע-שפּאַרט מיט איהר הייסען קאָפּ אויף אָסיפּ'ס פּלייצעס און האָט זיך צעוויינט, ווי אַ קליין קינד... אָסיפּ האָט זי געטרייבט און אַיינגע-נומען, ווי ווייט ער האָט געקאָנט, און אַזוי זענען זיי געקומען אַהיים. די נייע שטאָרט, דאָס נייע הויז, נייע קענטשאַפּט, נייע קאָמפּלימענטען מיט נייע געדאַנקען האָבען מיט גוואַלד אַרויסגע-טריבען פון רעוועקא'ס קאָפּ דאָס בילד פּונ'ם יונגען סטודענט.

אין דער דאָזיגער צייט זענען צווישען מאַן און ווייב פּאַרגע-קומען עטליכע מיאוסע סצענעס, וואו אָסיפּ האָט געשפּיעלט די ראַלע פון אַ פּערוינדיגטען, וואָס האָט אויף די קניעס געבעמען מחילה, און רעוועקא פּלעגט איהם, פאַר רחמנות, מוחל זיין... איינ-מאָל אין אַ פּריהמאָרגען האָט זיי דאָס שטובּמיידעל געטראָפּען אין אַ טרויעריגער לאַגע: די מאַראַם רעוועקא איז געשטאַנען אין איין העמד און האָט אויף זיך געריסען די האָר, און דער הערר אָסיפּ איז געשטאַנען מיט אַ שטיוועל אין איין האַנד און מיט אַ פּאַר אַש-קאָלירענע ברילען אין דער אנדערער האַנד. ווי אַזוי אָבער זענען זיי אַלע מאָג אַרויסגעפּאָהרען מיט'ן קנאַק און מיט'ן פיף! ווי נרויסאַרטיג איז רעוועקא געווען געקליידט! וויפּיעל דאַמען און

מאמזעלען האָבען איהר מקנא געווען אויף איהר רייכטהום, אויף איהר גרויסקייט! אַ כפרה, לעזער, אַ גוטער אידעלער געבילדע-טער מאַן פאַר אַ פּאָר גרויע פּערדלעך! אַ כפרה, לעזערין, אַ גליק-ליך לעבען מיט דעם אַרעמען ליעבענדען מאַן פאַר אַ לאָזשע אין טהעאטער! אַ כפרה, קינדער, אַלע אידעאלען פאַר אַ גרויסאַרטי-גען אָבענד, פאַר אַ גלענצענדען באַל, פאַר אַ טאַנץ מיט איין אָפּי-ציער!...

אַז דער ערשטער טרויער איז איבערגעגאַנגען, און אָסיפּ האָט אויפגעהערט צו קלאָנגען נאָך זיין טייערען פּאָטער, האָט ער אין אַ יאָהר אַרום אויפגעבראַכען זעהר אַ גרויס געשעפט פון ערדיקויהלען מיט עטליכע שותפים, און אויף אָסיפּ'ס הויז איז פּלוצים, אין אַ שענעם פריהמאַרגען, אויסגעוואַכסען אַ גאַנץ גרויסע טאַבליצע, מיט גילדענע אותיות, מיט די דאָזיגע ווערטער:

„Главная Контора Каменноугольного Товарищества Земеля,
Файфермана и Ко.”

אין דער דאָזיגער קאַנטאָר זענען תמיד געזעסען דריי בוכהאַל-טערס, צוויי קאַרעספּאַנדענטען, אַ סעקרעטער מיט אַ קאַסיר און האָבען פון זייגער נייען אין דער פריה ביז פינף בייטאַג געשפיעלט אין פרעפּעראַנס; און זעמעל, פייפערמאַן מיט דער קאַמפּאַניע זע-גען געזעסען אין פעטערבורג — גאָט ווייסט צו וואָס, צו ווען! רע-וועקא איז זיך געזעסען אין דער היים, זעהר אין אַ שען הויז, און די פיינסטע יונגע לייט פון דער שטאָרט פלעגען זיך דאָרט כמעט אַלע נאַכט צענויפקלויבען „חאַפּען אַ קערמעל“. אזוי איז אַוועק-געגאַנגען דריי יאָהר; דריי גוטע, בערוהטע יאָהר פאַר זעמעל'ס בוכהאַלטערס מיט די קאַרעספּאַנדענטען, דריי פרייליכע יאָהר פאַר רעוועקא'ן מיט איהרע בעקאַנטע, — און דריי ביטערע יאָהר פאַר דעם אומגליקליכען הערר אָסיפּ זעמעל, וואָס האָט נעבאָך גע'פּטר'ט אינגאַנצען זיין קאַפּיטאַל און האָט נאָך געהאַט אַ פּראָצעס מיט זיין שותף פייפערמאַן, וואָס האָט איהם אָנגעפייפט מחילה אין די ערדיקויהלען. שטיל, אָהן צערעמאָניעס, איז די גילדענע טאַבליצע

ארויף, און שטויל, אָהן צערעמאָניעס, איז זי אַראָפּ פון זעמעל'ס הויז און אַרויפגעטראָגען געוואָרען אויפ'ן בוידעם. דאָרט, צווישען אַלע אַלטע האַליעוועס, ליגט זי נאָך ער היום הזה; שפּיגען בויען אויף איהר זייערע קונציגע שטיבעלעך און מייז טאַנצען אויף איהר אַרום מיט גרויס עזות... אויף איהר אָרט הענגט היינט איין אַנדער טאַבליצע, שוין נישט מיט קיין גילדענע אותיות:

„Механическое Прачешное Заведение.“

דער נאָמען „זעמעל“ שטעהט שוין ניט אַרויסגעשטעלט; נאָך מיר ווייסען, אַז די וועש-פאַבריק איז זיינע, און ס'איז גאָר קיין עולה ניט, אַבי פּערדיענען געלד. דער חסרון איז אַבער, וואָס ס'ע פּערדיענט זיך ניט. אונזער אָסיפּ זעמעל האָט געעפּענט די פאַבריק, ווי אַ גרויסער פּריץ, און מיט אַזאַ שיק, אַז גאָט ווייסט, אויב זי וועט זיך האַלטען נאָך אַ חודש, אָדער העכסטענס צוויי חדשים. ביי די דאָזיגע אומשטענדען און ביי דער דאָזיגער לאַגע פון זייערע געשעפטען האָבען זיי, אָסיפּ מיט רעוועקאָן, פּלוצים ערהאַל-טען די טרויעריגע דעפּעשע, און אַט אַזוי זענען זיי געקומען צו סענ-דער'ען אין שטוב אַריין, וואו מיר האָבען געהאַט די עהרע זיי שוין צו זעהען.

ד אָ ס ז י ע ב ע ט ע ק א פ י ט ע ל .

וואו דער לעזער בעקענט זיך מיט צוויי זייטיגע פאַרשוניגע אינ'ם דאָזיגען ראַמאָן.

די אַלטע לייט האָבען שוין אַזאַ מול, משטיינס געוואָנט, אַז ווי באַלד זיי האַפען זיך נאָך אַריין צווישען יונגוואַרג, אַזוי פּער-געסט מען גאָר אָן זיי, גלייך ווי זיי זענען גאָר ניטאָ אויף דער וועלט.

צווישען אַלע אונזערע פאַרשוניגען, וואָס דרעהען זיך דאָ אַרום ביי אונזער פיינעם סענדער'ען אין הויז, האָבען מיר גאָר דורגעלאָ-זען די טוהמע דאָבריש, סענדער'ס איין אייגענע שוועסטער, איין

אַלטע אירינע פון אַ יאָהר זיעבעציג, מיט אונטערגעבונדענע צייהן, אַ הויבע און אַ גראַבע, אויף סענדער'ס מאַניער.

— ווי קומט איהר אַהער, מוהמעניו? — האָבען זי די יונגע דאַמען געפרעגט. — ווען קומט איהר אָן? ווי אַרום, און פון וואָס נען?

— אָך! — האָט זיי די מוהמע דאָבריש געענטפערט, קרעכ-צענדיג און שאַקלענדיג מיט'ן קאָפּ. — אָך! איך האָב דערהערט די גוטע בשורה פון אַ היגען בעל-עגלה, וואָס פּאָהרט צו אונז אַלע וואָך; פון איהם בין איך געוואָהר געוואָרען פונ'ם שלאַג! אָך! איין ברודער! איין-אין-איינציגער ברודער! און וואָסער אַ ברודער! אַזאַ ברודער! אָך! אָך!

— וואָס אַכקעט איהר, דאָבריש? — האָט זיך מרים-חיה אָנגערופען. — גאָט וועט געבען, וועט ער, אם ירצה השם, זיין געזונט. — יאָ, מיין קינד, יאָ, ביי גאָט איז אַלץ מעגליך, יאָ! ער איז אַודאי אַ גרויסער בריה! ער איז אַ דאָקטער איבער אַלע דאָקטוירים!

יער בעריהמטער אָסיפּ זעמעל, וואָס האָט נאָרוואָס געהאַט דעם שענעם פּסק פון זיין שוועהר, האָט פּערבונדען אַ שמועס מיט דער מוהמע דאָבריש און האָט אויסגעשאַטען אינגאַנצען זיין סאַטירע, אַלע זיינע וויצען מיט די ווערטלעך איבער איהר, און דער-מיט צעלאַכט דעם גאַנצען עולם. ערשט אין אַ פּאָר שעה אַרום נאָך איהר קומען האָט מען זי אַריינגערופען צום קראַנקען ברודער, וואו זי איז אָפּגעזעסען עטליכע מינוט און איז צוריק אַרויסגעגאַנגען, שנייצענדיג די נאָז און ווישענדיג די אויגען. דער ניט-געפּאַלענער אָסיפּ האָט זי בעגעגענט מיט אַ הילכיגען געלעכטער און האָט איהר אין די אויגען איבערגעקרימט, ווי זי וויינט און שנייצט די נאָז. דער עולם האָט אויסגעשאַטען אַ געלעכטער, און אָסיפּ האָט געשיינט פאַר שמחה.

— לאַכט, לאַכט, קינדערלעך! — האָט זיי די גוטע מוהמע

געענטפערט מיט גרויס הכנעה. — איהר וועט צמאל אויך אלט ווערען, וועט מען אייך אויך אויסלאכען!

דער לעבעדיגער אָסיפּ האָט ניט אויפגעהערט צו שפעטען פון דער אלטער מוהמע, צום גרויסען פערגעניגען פון דער נאַנצער פאַ-מיליע, און די גוטע מוהמע דאָבריש האָט ניט איבערגערערט דאָס צווייטע וואָרט און האָט געלאַכט גלייך מיט זיי אַלע.

שווער צו פערשטעהן די פראַסטקייט און די ווייכקייט פון דער דאָזיגער אלטער: צי ווייל זי איז טאַקי בטבע אַזאַ גוטע פרוי, צי איבער איין אַנדער זאַך? מיר קענען די מוהמע דאָבריש פאַר אַ אַידינע, וואָס האָט ביז פופציג יאָהר עקספּערירט דריי געזונדע מאַנען אויף יענער וועלט און איז געבליבען אַ „קטלנית“, ווי עס ווערט ביי אונז אַנגערופען, און קיין קינדער האָט זי ניט געהאַט.

די מוהמע דאָבריש האָט, ווי עס ווייזט אויס, געוואוסט, אַז אויף דער עלטער וועט זי בלייבען עלענד, ווי אַ שטיין, האָט זי פון פריהער צוגעגרייט אַ שטיקעל פערמעגען, עטליכע הונדערט רובעל מיט אַ קליין שטיבעלע און מיט איין אייג קלייטעל פון „באַקאַ-ליע“, פון וואָנען זי ציהט זיך איהר בעדערפעניש. אין שטאַדט הייסט זי ביי אַיטליכען „די מוהמע דאָבריש“, און כריסטען רופען זי „דאָברוכאַ“. אַ הויז וואָס זי האָט אַ קלייטעל, איז די מוהמע דאָבריש אַ שטיקעל רופאַ'טע אויך; ביי איהר קריגט מען אַלערליי רפואות, פערשיעדענע גראָזען, סם, מישיאַק, ראָזמאַרין, שאַלווי, ראָמאַשקעס, און זי איז אַ ווילדע מומחה'טע אויף אַפּשפרעכען איין עין-הרע, צייהנוועהטיג, אַ „בעשיכע“, אַפּקוועטשען „זובישטשעס“, אויסגיסען אויף וואַכס, וואַרפען אויף קאַרטען, ברענגען איין אַנט-לאַפענעס מאַן אויף אַ קאַטשערע, פערטרייבען מכשפות, שדים, לַצים, „דאָמאָוויקעס“ און אַ סך אַנדערע תּחבולות און סגולות. פאַר דער מוהמע דאָבריש האָט יעדערער אַפּשיי, און די כריסטען גע-בען איהר אַפּ גרויס כבוד, נאָך איהר ווערט נאָך. זומער קאָן מען זי אַפט בעגעגענען גאַנץ פריה, איידער די זון געהט אויף, אין פעלד, קלויבען איהרע גראָזען, און ווינטער, שפעט אין דער נאַכט,

אָקעגען דער לבנה, מאַכען מיט די הענד און שעפטשען מיט די ליי-
פּען. אין דער שטאַרט, וואו די מוהמע דאָבריש וואָהנט, דער-
צעהלט מען וועגען איהר עמליכע זעהר ניט קיין שענע מעשיות,
און „נאַטשאַלסטווע“ האָט אויף איהר שוין לאַנג איין אויג, נאָר
אין די קליינע שטערטלעך ווערד אלץ אָפּגעטהאָן פּערנייהט און
פּערדעקט.

— איהר זענט דאָך עפּיס יאָ אַ מומחה'טע, — האָט זיך צו
איהר אָסיפּ ניט אויפּגעזעהרט צו טשעפען, — ווי זשע קומט דאָס,
אַז איהר זאָלט ניט געבען קיין רעכטע רפואה דעם שוועהר?
— נאָט, נאָט וועט איהם צושיקען אַ רפואה שלמה, מיין קינד!
ער איז אַ רופּא כל בשר, מיין קינד! ער איז אַ מפּליאָ לאַיינסעם
(לעשות), מיין קינד!...

די מוהמע דאָבריש קאָן אַ גוזמא לשון־קודש־ווערטער, און דער
פאַר גילט זי פאַר אַ למדנ'טע, אַ וואָלהקענענדיגע, אַ מאַנסבילשער
קאָפּ.

— נו, און אָפּשפּרעכען העלפט דען ניט? — האָט איהר אָסיפּ
ווייטער דעקוטשעט מיט זיין סאַטירע.
— ניין, מיין קינד! אין אַ פּרעמדער שטאַרט קאָן מיין שפּרע-
כען ניט עולה יפה זיין, מיין קינד.

אונזער העלד אָסיפּ האָט לאַנג געטריבען קאַטאַוועס מיט דער
מוהמע דאָבריש, וואָס האָט איהם גערופּען „מיין קינד“ און איז
ניט ברוגו געווען, וואָס מע שפּעט איבער איהר אזוי אָפּענטליך;
נאָר אָסיפּ'ס סאַטירע האָט זיך סוף־כל־סוף צוגעגעסען איטליכען,
האָט איהם רעוועקט געזאָגט:

— גענוג שוין, אָסיפּ! — און האָט אויף איהם אַזאַ קוק גע-
טהאָן, אַז אָסיפּ איז אַנשטומט געוואָרען אויף אַ היבשער וויילע,
ביז דער דאָקטאָר קלוגער איז געקומען בעזוכען דעם תּולה, און
ביי'ם געזעגענען זיך האָט זיך מיט איהם אָסיפּ צערעדט מכה זיינע
געשעפטען, ער האָט איהם דערצעהלט וועגען דעם גרויסען פּראָד-
צעס, וואָס ער פיהרט מיט זיין געוועזענעם שותף פייפּערמאַן, וואָס

האָט איהם בעראַבעוועט אויף אַנדערהאַלבען מיליאָן, און וועגען דער אַמעריקאַנישער וועש־פאַבריק, וואָס געהט ביי איהם זעהר גוט — טשעסטנאָיע סלאָוואַ!

דער דאָקטאָר קלוגער האָט זיך תחילת שטאַרק פּעראַינטערע־סירט מיט אָסיפ'ס מעשיות און איז זעהר נייגייעריג געווען צו בעקר־מען אַ בעגריף וועגען דעם אינטערעסאַנטען פּראָצעס אויף אַנדער־האַלבען מיליאָן און וועגען דער אַמעריקאַנישער וועש־פאַבריק. אונזער העלד האָט זיך פשוט מחיה געווען, וואָס גאָט האָט איהם צוגעשיקט אזא מענשען, וואָס אינטערעסירט זיך מיט איהם, האָט ער אַרויסגענומען אַ גאַנצען פּאַק פּאַפּיערען: פּראָשעניעס, קאַפּיעס, חשבונות, פּלאַנען, וועכסלען, קוויטלעך און גלאַט אזוי פּאַפּיערען. דער דאָקטאָר קלוגער האָט נעבאָך געמוזט איבערקוקען דעם גאַנצען פּאַק מיט פּאַפּיערען, און אַ קאַלטער שווייס האָט איהם בעשלאָג־גען. וואָס האָט ער געקאָנט טהון, אז ער האָט זיך אַליין אָנגעדערעגט אַיין אומגליק? עטליכע מאָל האָט ער זיך געריסען פון זייער נע הענד, געקוקט אויפ'ן זייגער, נאָר אומזיסט: אָסיפ איז איהם אַריינגעפּאַהרען מיט זיינע געשעפטען גלייך אין האַרצען אַריין און האָט איהם אָפּגעמוטשעט אַ גוטע שעה צייט, ביז רעוועקאַ האָט איהם מיט איהר אַריינקומען איבערגעשלאָגען (פאַר איהר האָט אונזער העלד געהאַט דרך־אַרץ).

אז דער דאָקטאָר קלוגער איז אַרויסגעפּאַהרען פון סענדער'ס הויף, האָט ער אַרויסגעלאָזט אַ פּרייען זיפּץ פּונ'ם האַרצען, אַרומגעקוקט זיך, צי עס לויפט איהם ניט נאָך דער הערר זעמעל מיט זיינע דאָקומענטען.

— אַ זעלטענער קאַפּ! — האָט דער דאָקטאָר קלוגער דער־צעהלט ביי זיינע אַנדערע פּאַציענטען. — אַנדערהאַלבען מיליאָן! איך בין געווען ביי אַ פּאַציענט, ביי דעם הערר בלאַנק; איהר קענט דאָך דעם הערר בלאַנק? האָט ער אַיין איידעם, אַ זעלטענער קאַפּ. שטעלט אַיך פּאַר, ער פיהרט אַ פּראָצעס אויף אַנדערהאַלבען מיליאָן!

— אזוי? וואָס זשע מאַכט עפּים אַייער חוּלָה? ווי געהט
עס דעם הערר בלאַנק'ען אין געזונט?

— עט! דערווייל אָהן אַ שום פאַרענדערונג, סטאַטוס נער-
וואָזוס... איך רעכען, אז מאָרגען אָדער איבערמאָרגען — ניט שפע-
טער — דאַרף זיין דער קרויז, אָדער אַהער, אָדער אַהין... — און
דער דאָקטאָר קלוגער האָט בעוווּזען מיט'ן גאַנצען גוף אַהער און
אַהין.

— אַרוואָ! איין עבירה זאַ מענטש, ווי רב סענדער, כלעבען.
ווי זאָגט איהר, הערר דאָקטאָר?

— אָ, אָהן אַ שום ספק! אַ פיינער מענטש, אַ לייטישער
מענטש, אַ פאַטשטיענע מענטש, אַ זעלטענער מענטש!

— נו, און דאָס ווייב מיט די קינדער, הערר דאָקטאָר?
— אָ, פּרעגט גאָר נישט! אַרדאי, אַ גרויסער בראָך, אַ גרוי-

סער בראָך, אַ גרויסער אומגליק פאַר'ן ווייב מיט די קינדער נע-
באָך. גוטע מענטשען, עהרליכע לייט, אַלע, די גאַנצע פאַמיליע!

וואָסער אַ פּאַסטוך, אַזעלכע שאָף. דאָס עפעלע פאַלט נישט ווייט
פּונ'ם בויעלע... לייטישע מענטשען! נאָר וואָס זאָל מען טהון?

— אַ דימענטענער מענטש, אַ גילדענער מענטש, אַט דער דאָך
טאָר קלוגער!

אזוי זאָגען איהם נאָך זיינע פּאַציענטען, און אזוי זאָגען מיר
איהם אויך נאָך דעם זעלבען שבה: אַ דימענטענער, אַ גילדענער

מענש! אַלע קענען איהם. אומעטום איז ער דאָ. וואוהין מע
זאָל איהם נישט רופּען, פּאַהרט ער; וועקט איהם אויף אין האַלבע

נאַכט, וועט ער מיט אַיך פּאַהרען אין עק וועלט אַריין, אַבי דאָס
האַלבע קערבעל... אוי, האָט ער ליעב דאָס האַלבע קערבעל!

זייט זשע מוחל, וואָס האָט איהר געוואָלט: אומזיסט זאָל ער
צו אַיך פּאַהרען? פון די דאָזיגע אירעאַליסטען איז ניט אויסצו-

שטעהן!
דער דאָקטאָר קלוגער האָט ליעב דאָס האַלבע קערבעל; ער

האַט דאָס אזוי שטאַרק ליעב, אז ער לויפט נאָך דעם נאָר, און

דינגט זיך מיט'ן אָרעמאָן, וואָס קאָן עס איהם נישט געבען, אַזוי לאַנג, ביז ער מוז עס איהם געבען. און איך זעה דאָ בפירוש ניט אַרויס קיין שום עולה פון זיין זייט, ובפרט, אַז מע טרייבט איהם: — געה, נשמה מיינע, איך האָב געהערט אין מאַרק, אַז ער ליגט אויף אַ טיפּוס, און ביי דעם מאָזעלט אַ קינד! געה, מיין לעד-בען, גיבער. דאָרט קאָנסט דו נעמען אַ קערבעל, און אפשר טאַקי צוויי, מחמת איך ווייס, וויפיעל פלייש מע נעמט אַהין יעדען טאָג. און דו זאָלסט זעהן, וואָסער אַ טואַליעט זיין ווייב מיט זיינע טעכ-טער טראָגען, וואָלסט דו אַליין געזאָגט, האַרץ מיינס, אַז דער רוח וועט זיי ניט נעמען! נישקשה, מאַמע מיינע, האָסט גענוג געהאַר-רעוועט, ביז דו האָסט בעקומען דעם דיפּלאָם צו מזל! שעם זיך ניט, מיין קרוין, דאָס איז דיין פרנסה; דאָס איז מיין קלייט, מיין קראָם, און דאָקטוירים איז היינט דאָ גענוג...

איך רעכען, אַז מיין לעזער שטויסט זיך שוין אָן, אַז אַזעלכע זיסען רעד קאָן נאָר זאָגען אַ ווייב — אַ ווייב, וואָס איז איבערגע-געבען צום מאַן מיט'ן גאַנצען לעבען. אַז וואָהל איז דיר, הערר דאָס טאָר, אויף דער וועלט, און אַז וואָהל איז דיין לעבען נאָמען, גע-בעשטער, דער גליקליכסטער פון אַלע, פון אַלע מאַנען! מיר פער-גינען דיר מיט'ן גאַנצען, גאַנצען האַרצען!...

איך מוז וויעדער אַ מאָל בעטען מחילה פון מיינע לעזער און לעזערין, וואָס איך האָב אַוועקגעוואָרפען אונזער ליבעסטע פאַמיליע בלאַנק און האָב זיך אַביסעל פערנומען מיט זייטיגע פאַרשויר-נען: ערשטענס, איז די גוטע מוהמע דאָבריש אונזער סענדער'ס איין אייגענע שוועסטער, בלוט און פלייש; און אַזוי ווי די דאָ-זיגע באַרמהערציגע שוועסטער האָט געקאָנט קומען מבקר חולה זיין דעם ברודער, האָט זי געוויס פערדיענט אַ שטיקעל אָרט אין אונזער באַרניקע; און צווייטענס, דעם דאָקטאָר קלוגער האָבען מיר אַהער ניט געבראַכט; איהם האָט געבראַכט צו פיהרען פרוי-קע דער משרת.

ווי באלד דער דאָזיגער גוטער דאָקטאָר איז געקומען צו פאָהר
 רען דאָס ערשטע מאָל, האָט ער אָנגעהויבען צו פאָהרען אַהער פינף
 מאָל אין טאָג און האָט געמאַכט פון סענדער'ס בויכוועהטיג אַ גאַנץ
 צען ירד, און זיין געטרייע פרוי, די דאָקטאָרשע, האָט צעקלונגען
 איבער דער גאַנצער שטאָדט, אַז דער אַלמער בלאַנק איז פערביי,
 איין אומגליק, אַ מין חלירע! סע געהט אַרום אַ חלירע אין שטאָדט!
 מע דאַרף זיין געהיט זעהר, זעהר! מע דאַרף זיך זעהן בעצייטענס
 מיט'ן דאָקטאָר, נישט אָפּלעגען אין דער לאַנגער באַנק אַריין!...

ד א ס א כ ט ע ק א פ י ט ע ל .

דער זאַטער גלויבט ניט דעם הונגער־גע, די געזונדע פּערנעסען אינ'ם הולח,
 און עפּים נאָר.

דער זייגער האָט געקלונגען צעהן, אַז סענדער בלאַנק'ס משפּחה
 האָט זיך געזעצט עסען וועטשערע.
 אויבער'אָן, אויף מריס־חיה'ס אָרט (מריס־חיה איז געזעסען
 אין קאַבינעט נעבען איהר מאַן דעם הולח), איז געזעסען רעוועקאַ;
 נעבען איהר, פון דער רעכטער האַנד — סאַני, ביי דער לינקער
 האַנד — חיים; נעבען חיימ'ען איז געזעסען אָסיפּ, נעבען סאַני'ן
 איז געזעסען מאַרקוס, נעבען אָסיפּ'ען — די אַלמע מוהמע דאָבריש.
 דער מאָהלצייט איז צוגעגאַנגען גאַנץ געוועהנליך; אַלע זענען גע־
 זעסען סטאַטעטשנע, ווייל סענדער'ס שטוהל איז געשטאַנען לעדיג,
 און עס איז עפּים געווען ניט פרייליך. אונזער ניטפּערלאָרענער
 העלד אָסיפּ האָט יאָ אַ פּאַר מאָל אַ לאַך געטהאָן איבער דער מוהמע
 דאָבריש, נאָר זיין סאַטירע האָט אָבער דאָ ניט געווירקט. די מוהמע
 דאָבריש האָט געגעסען מיט גרויס דרין־אָרץ, דהיינו: זי האָט נאָך
 יערען זופּ אוועקגעלעגט דעם לעפעל און אָפּגעווישט די ליפען, און
 אַזוי ווייטער. פרויקע האָט דערלאַנגט צום טיש מיט גרויס קוראַזש:
 ער האָט זיך געוואָלט אויספיינען פאַר די געסט, און פאַר גרויס
 אימפעט האָט ער אויסגעגאַסען אויף דעם הערר זעמעל אַ טעלער

יויך; אונזער פראנט האָט זיך אויפגעחאָפּט פּונ'ם אָרט און האָט אָפּגעשטעקט דעם געטרייען משרת עטליכע פייערדיגע פעטש און האָט מיט טרערען אויף די אויגען זיך גענומען ווישען, בערשטלען, רייניגען און שעלטען פּרויקע'ן מיט טוידטע קללות, און פון יענעם אָבענד אָן איז צווישען אונזער אַריסטאָקראַט זעמעל מיט פּרויקע דעם משרת געוואָרען אַ ברענענדיגע שנאה אויף טוידט.

נאָך דער וועטשערע זענען אַלע געגאנגען זאָגען דעם קראַנקען פּאָטער „אַ גוטע נאַכט“. מריס-חיה איז געבליבען ביי סענדער'ען אין קאַבינעט. די מוהמע דאָכריש האָט זיך געלעגט שלאָפען ער גיץ אין אַ ווינקעלע מיט גרויס הכנעה און עניוּת. די קליינע קינד דער זענען שוין לאַנג געשלאָפען מיט'ן זיסען, טייערען שלאָף, און חיים, מאַרקוס, רעוועקאַ, אָסיפּ און סאַני האָבען זיך אַלע בעזעצט אין דער שענער, גרויסאַרטיגער זאַל — און איך ווייס ער היום ניט, ווי אַרום, פון וואָס און פון וואַנען זענען אַלע פּלוצים מוסכם גע- וואָרען צו שפּיעלען אין קאָרטען? — נאָך איידער מע האָט זיך אַרומגעקוקט וואו מען איז אין דער וועלט, האָט שוין אָסיפּ געהאַל- טען אַ פעשעל קאָרטען אין די הענד און דאָס פנים האָט איהם געפּלאַמט פאַר שמחה. נאָר אָסיפּ'ען איז היינטיגען אָבענד ניט בעשערט געווען צו טיילען קאָרטען, ווייל רעוועקאַ האָט זיך ניט געשעמט און אויסגעשריען אויף אַ קול צו איהר געליעכטען מאַן:

— זייט זשע מוהל, אָסיפּ מאַיסעוויטש, גיט אַהער די קאָר- טען, מוזת איהר זענט צו אַ גרויסער מזיק אויף פינף טייז...

דער עולם האָט זיך צעלאַכט, און אָסיפּ האָט זיך נעבאָך גע- ביסען די נעגעל פאַר דאָסאַדע; ער האָט אויסגעלאָזט זיין ביטער האַרץ צום אומגליקליכען פּרויקע'ן, וואָס האָט אין דער מינוט אַרייני- געטראַגען ליכט מיט אַ שטיקעל קרייד. פּרויקע האָט דערלעבט אַ נקמה אין זיין שונא און האָט שוין כמעט פּערגעסען, אז פון אָסיפּ'ס פעטש איז איהם אויפגעלאָפען אַ באַק.

רעוועקאַ האָט געטיילט קאָרטען, און דער גאַנצער עולם האָט כּלומרשט געשפּיעלט אַהן חשק, אַהן ווערטער; נאָר ביסלעכווייז,

וואָס ווייטער, איז מען געוואָרען אַלץ מונטערער, לעבעדיגער; יעדער האָט גערעדט, געקוקט, גערעכענט, געזעהלט און געשמעלט געלד, געהאַפט אַ קוק צו יענעם אין די קאָרטען אַרײַן, געוואונקען, געשמייכלט, חוץ איין חיים, וואָס איז געזעסען, ווי אַ פּרעמדער, און האָט כּסדר צעביטען איין קערבעל נאָך דעם אַנדערען. מעהר פון אַלע האָט געלעבט דער הערר אָסיפּ זעמעל: זיינע האָר זענען געווען צעקאָשמעט, דאָס פנים פּערפּלאַמט, דער שטערן פּערשוויצט, און אַליין איז ער אַלע מאָל אונטערגעשפרונגען:

— וואַלייאַ! ... איך קויף! ... שנייד! ... געב איהם אַהער, דעם חברה־מאַן! ... איך בראַק ווייטער! ... דער מלכה אַ קניפּ אין בעקעל, און דעם מלך אַ פּייג אונטער דער נאָז! ... צוויי טייז, ווי די מיז! ... אַ פּלאַסק אין פּיסק! ... אַהאַ, רעוועקאַ! ... געב נאָר, געב! ... גוט־גוט! ... נאָך! נאָך! ... אַט אַזוי לערענט מען ביי אונז! ... האַק אַ צדיק! ... דו פּיפּסט, ברודער? ... קריך, קריך, הייב־סערצע! ... סאָפּיאַ אַבראַמאָונאַ! לעגט זיך שלאָפּען! ... אַט־אַט־אַט־אַט־אַט־אַט! ... האַק! טפּררררו! לויף ניט! ... מאַרקוס, שטעל געלט! ... זוך, זוך, חיים! ... רעוועקאַ, מאַלאַדיען! ...

אונזער געהרטער אָסיפּ האָט אַזוי לאַנג געסמאָליעט אַ וועלט, ביז ער האָט זיך אויסגעבייטעלט ביז נאָר, איז ער אויפגעשטאַנען און האָט עפּים אַיינגערוימט רעוועקאַ' אַ סוד אויפ'ן אויהער. — איך וויל ניט, איך וויל ניט! — האָט איהם זיין ליכעסטע פרוי געענטפּערט אויף אַ קול. — בעסער הער־אויף צו שפּיעלען, אַז דו האַסט קיין געלט ניט!

אָסיפּ איז געווען אויסער זיך פאַר כּעס; פון דעסטוועגען האָט ער זיך אַיינגעהאַלטען און האָט געזאָגט הויך אויף אַ קול: — דו מיינסט, אַז איך האָב קיין געלט ניט? איך האָב, טשעסטנאָיע סלאָוואַ! אַט וועל איך באַלד ווייזען.

און אונזער העלד איז אַוועקגעלאָפּען גלייך צו פּרויקע'ן אונטערן טען, ביי די טרעפּ, און ביי איהם געבעטען אַ הלואה ביז מאַרגען זיינער אַכט אין דער פּרויה, טשעסטנאָיע סלאָוואַ! ... פּרויקע האָט

איהם דערמאנט די פייערדיגע פעטש און האָט לאַנג ניט געוואָלט געבען; נאָר ער האָט אויף איהם רחמנות געהאט (פרויקע האָט זעהר אַ גוט האַרץ!) און האָט איהם געליהען צעהן רובעל, בתנאי, אַז ניט שפעטער ווי מאָרגען זייגער אַכט זאָל ער איהם דערפאַר געבען פופצעהן רובעל.

אַסיפּ איז אַרײַן מיט גרויס קוראַזש אין זאַל אַרײַן:

— אַ פּײַנע שטאַדט! זײַגער צוועלף בײנאַכט קאָן מען שוין ניט צעבײטען קײן הונדערטער, טשעסטנאַיע סלאָוואָ!

עס איז איבערגעגאַנגען נאָך אַ האַלבע שעה, און בײ אַסיפּ'ען האָבען די צעהן רובעל געטאַגט, און חברה וואָלט זיך אפשר צע-גאַנגען פון די קאָרטען בשלום יעדער אין זײַן רוה אַרײַן, ווען דער צעהיצטער הערר זעמעל וואָלט פּלוצים זיך ניט אויפגעהאַפט פונ'ם אָרט, ווי אַײַן אָפּגעברײהטער, מיט אַ גוואָלד:

— סאַפּיאַ אַבראַמאָוונאַ! איהר דאַרפט געדענקען, אַז איהר שפּיעלט ניט מיט קײן זשוליקעס! אײך האָב פּײַנט אַזעלכע אַפּע-רעס! טשעסטנאַיע סלאָוואָ!

סאָני איז געוואָרען אַלערלײ פאַרבען, און דער עולם איז אָנ-געפאַלען אויף אַסיפּ'ען:

— האָ? וואָס איז דאָרטען? וואָס? ווי אַזוי? וואו? ווען?
— סטײַטש! — האָט אַסיפּ געשרײַגען ניט מיט זײַן קול. —
ווי אַזוי דערלאָזט איהר גאָר אַזעלכעס? מיר זענען ניט קײן קאַר-מאַנשטשיקעס! דאָ שפּיעלען אַרענטליכע מענטשען, ניט קײן קאַר-טײַאַזשניקעס! סאַפּיאַ אַבראַמאָוונאַ! אײך פּראָטעסטיר פאַר אַלע-מען, אַז איהר האָט געשמעלט אַ גילדען און האָט אַרויסגענומען אַ פּערציגער אויסגאַב! זײַט זיך מודה! טשעסטנאַיע סלאָוואָ!

— אַך, איהר קאַרטײַאַזשניק! — איז אויף איהם סאַפּיאַ אַבראַ-מאָוונאַ אָנגעפאַלען. — איהר זענט אַלײַן דער גרעסטער אַפּערײַסט!
איהר מײַנט, אַז אײך זעה ניט, ווי איהר טרעט-אַן רעוועקאַן אַלע מאָל אויף די פּיס אונטער'ן טיש?

— אָ, דו מערזאווקע איינע! — איז רעוועקא אויף איהר אָנ-
געפאלען. — דו האָסט שוין אָנגעהויבען דינע אלטע שטיק? ... —
און רעוועקא האָט איהר אַ וואָרף געטהאָן די קאָרטען אין פנים
אריין און איז אַרויס פונ'ם טיש.

— דו ביזט אַליין אַ מערזאווקע! — האָט איהר סאָני געענט-
פערט מיט כעס. — און דיין פראַנט האָט פאַרשאַרלאַטאַנעוועט אינ-
גאַנצען זיין ירושה אין פעמערבורג אויף גוטע זאַכען...

— האַ? ! וואָס? ! איך? ? ? ! איך? ? ? ! איך? ? ? !
משעסטנאָיע סלאָוואָן ! ! ! !

— לאָז זיין שטיל!

— וואָס זאָגסט דו אויף דער קאַטאַסטראָפּע, אויף אזאַ טראַ-
געדיע? — האָט מאַרקוס געזאָגט צו זיך אַליין.

— ששששששש! דער בעל-הבית האָט באַפוילען, עס זאָל זיין
שוין שטיל! — האָט פרויקע געזאָגט, אַריינגעלאָפּען אַ דערשראָ-
קענער.

ווי דער כח פון עלעקטרי, האָבען דאָ פרויקע'ס ווערטער גע-
ווירקט, און חברה האָט זיך ערשט דערמאַנט, אַז ניט איצט איז די
צייט אין קאָרטען שפּיעלען — און יעדער איז זיך צעגאַנגען אָנגע-
בלאָזען, מיט אַיין אַראָפּגעלאָזטער נאָז, צו זיך אין זיין רוה אַריין,
אָהן ווערטער, אַפילו אָהן אַ „גוטע נאַכט“, שטיל, אויף די שפּיץ
פינגער...

* * *

ליגענדיג אין בעט, האָט חיים אַ פּרעג געטהאָן זיין סאָני'ן:
„וואָס הייסט דאָס?“ — און סאָני האָט זיך געשוואָרען ביי איהרע
קינדער, אַז זי ווייסט ניט „פון קיין פּוּתער און פון קיין חלום“, און
זי וועט געהן שווערען ביי אַ ספּר-תּורה, אַז זי האָט אַליין געזעהען,
ווי אַסיפּ האָט אונטערגערוקט עטליכע מאָל זיינע קאָרטען רעווע-
קאָן, און ווי רעוועקא האָט געוואונקען אויף מאַרקוס'ען...

— מעגסט זיך טאַקי איבערנעמען, חיים, מיט דיין משפּחה!
ביי מיין טאַטען וואָלט אויך אזוי געווען, אַיאָ, חיים? האָטש דיין

שוועסטער איז אַ טאָכטער, ניט קיין זוהן, וועט זי נעמען מעהר ווי דו! איך האָב פאַרשפּיעלט צוויי און צוואַנציג קערבלעך, און רע-וועקאָ האָט זיי אָפּגעוואונען, און ירושה וועט זי אויך נעמען מעהר פון אונז, האָטש זי איז אַ טאָכטער און דו ביזט אַ זון!... רעוועקאָ האָט תמיד געקאָנט מאַכען דעם שוועהר חניפה'לעך מיט חנ'דלעך, דערפאַר וועט זי זיין אַ גרעסערע יורש'טע פון דיר, דאָס זאָג איך דיר פריהער, חיים! דו מעגסט זיין אויף מיר ברוגז וויפּיעל דו ווילסט!...

* * *

— וויפּיעל האָסט דו געוואונען, רעוועקאָ? — האָט אָסיפּ אַ פּרעג געטהאָן, אַרומגעהענדיג איבער'ן צימער האַלב אויסגעטהאָן און נאָך אַלץ שטאַרק פּערפלאַמט.

— דו דאַרפסט דאָס טאַקי נויטיג וויסען, אָסיפּ? — האָט איהם רעוועקאָ געענטפּערט און האָט זיך גענומען איבערצעהלען איהר קאַפּיטאַל: — פּערציג, פּופּציג, זעכציג, פינף און זיעבעציג, אַכציג, דריי און אַכציג, זעכס און אַכציג, זיעבען און אַכציג, נייענ-ציג, צוויי און נייענציג מיט פּערציג קאַפּיקעס... צוויי און נייענ-ציג רובעל מיט פּערציג קאַפּיקעס... אָסיפּ! געב נאָר אַהער מיין שקאַטולקע! — אָסיפּ האָט איהר צוגעטראָגען די שקאַטולקע, און רעוועקאָ האָט אַהין אַרײַנגעלעגט איהר ביסעל אַרעמקייט, האָט פּערשלאָסען און געגעבען אָסיפּ'ען צוריק דאָס קעסטלע, ער זאָל דאָס אַוועקשטעלען. מיט גרויס קנאה האָט געבאָדן אָסיפּ געקוקט אויף רעוועקאָ'ס קעסטלע.

— עס וואָלט שוין, כלעבען, אַ יושר געווען, רעוועקאָ, אז דיין „אַלטער“ זאָל...
 „אַלטער“ זאָל...
 — וואָס מאַכט ער דיר קאַלי, אז ער לעבט, אָסיפּ?
 — איך מײן פון דיין טובה וועגען, רעוועקאָ! טשעסטנאָיע סלאָוואָ...
 — איך בעט דיר, זאָלסט ניט זאָרגען פאַר מיר, אָסיפּ!

— ה.מ...
 — ווי אזוי ווייזט „ער“ דיר אויס, אָסיפּ?
 — שלעכט, זעהר שלעכט, רעוועקא. היינט, מאָרגען... טשעסט-
 נאַיע סלאָוואָ!
 — נו, נו! ביים זיך אָפּ די צונג!
 — ה.מ...
 — וואָס זאָגט דער דאָקטאָר, אָסיפּ?
 — ער זאָגט, אז „ער“ דאַרף שרייבען אַ צואה, מחמת...
 — דער דאָקטאָר איז אזא שוטה, ווי דו!
 — ה.מ...
 — איך מײן, אז ביי איהם ליגט ערניץ אַ גרייטע צואה! ווי
 מיינסט דו, אָסיפּ?
 — לאָס איך דיר דערצעהלען, רעוועקא, נאָר דו וועסט דאָך
 מיר אויף קיין שבועה ניט גלויבען, — שווער איך דיר, אז ווען ניט,
 זאָל איך אַ מיתה משונה אייננעמען דאָ אויפ'ן אָרט, איך זאָל ניט
 דערלעבען אויפשטעהן, טשעסטנאַיע סלאָוואָ!...
 — אַ? דו שווערסט זיך שוין? איז דאָס געוויס אַ ליגעי!
 גענוג, גענוג, אָסיפּ!

.....

אַ גוטע נאַכט! מיר האָבען בעלעגט אַלע אונזערע העלדען,
 וואָס דאַרפען אַצינד רוהען און געניסען דעם זיסען שלאָף נאָך אַלע
 נאַרישקייטען מיט די שטות'ערייען פונ'ם גאַנצען טאָג. איך מײן,
 אז עס דאַרף זיין אַ גרעניץ פאַר דעם ראַמאָניסט אויך, ביז וואַנען
 איהם איז ערלויבט נאָכצוגעהן מיט'ן לעזער פּיסטיריט נאָך זיינע
 העלדען. פון אונזער זייט איז דאָס אַליין שוין אויך ניט אזוי שען
 און איידעל, וואָס מיר האָבען זיך ערלויבט אונטערהערען, וואָס
 אונזערע פיינע העלדען שמועסען צווישען זיך פאַר'ן שלאָף. אַרויס-
 געהענדיג פון סענדער'ס הויז, האָבען מיר דאָס רעכט ביי זיך און
 צווישען זיך רעדען, שמועסען, בעדויערען און חווק מאַכען פון אַלע.

מיט וועלכע מיר האָבען זיך דאָ בעקענט — קיינער קאָן אונז נישט שטעהרען; דערויף בין איך אַ שרייבער, און איהר, מיין ליעבער פריינד, אַ לעזער, אז מיר זאָלען רעדען פון „יענעם“ — און „יענער“ לאָז רעדען פון אונז, וואָס ער וויל און וויפיעל ער וויל... אַ גוטע נאַכט!

דאָס נייַענטע קאַפּיטעל.

אַט דאָ הויבט זיך אַז דאָס רעכטע שפּיעל, וואו די אַקטיארען קאנען בעווויזען אינגאַנצען זייער קונסט.

עס מאַכט מיר פּערגעניגען, וואָס איך האָב די געלעגענהייט אָנצוהויבען דאָס דאָזיגע קאַפּיטעל, ווי אַיין עכטער ראַמאַניסט, און פאַרשטעלען מיין ליעבען לעזער אויך האַרצרייסענדיגע סצענעס מיט ריהרענדיגע בילדער, גלייך מיט אַלע מיינע חברים די ראַ-מאַניסטען, וואָס האָבען שוין לאַנג קונה-שם געווען און וואָס איך קאָן זיך צו זיי בשום אופן נישט גלייכען, דען זייער קליין פינגערעל איז גרעבער פון מיינע לענדען, און אז איך זאָל אַפילו לעבען נאָך הונדערט יאָהר, וואָלט איך אויך נישט געקאָנט אָנשרייבען אזוי פיעל שענע ראַמאַנען, מיט וועלכע אונזער נייַזשאַראַגאַנישע ליטעראַ-ראַטור האָט זיך נישט וואָס צו שעהמען אַקעגען אַנדערע ליטעראַ-טורען, און איך פּערהאַפּ אויף דעם וואָס לעבט אייביג, אז עס וועט, אַם ירצה השם, קומען אַ צייט, וואָס מע וועט די דאָזיגע שענע זשאַראַגאַנישע ראַמאַנען אָנגרוען גאַנצע וואַגאַנעס און מע וועט זיי עקספּעדירען וויטרווייט, און איך האָב מורא, אז דער, וואָס וועט זיי אוועקהאַנדלען, וועט געוויס פּערדיענען אַ גוזמא געלד אינ'ם דאָזיגען „פּאַפּיער-מסחר“... איך שטעל מיר פאַר די טרויעריגע לאַגע פון די דאָזיגע ראַמאַניסטען (אויב זיי וועלען דאָס דערלעבען) מיט זייערע אויסגעצויגענע פּנימ'ער, אז זיי וועלען דערזעהען, ווי אזוי זייערע אינטערעסאַנטע ווערק ווערען געפאַקעוועט אין זעק און אין טיוקעס, ווי אזוי אַ באַסיצק האַפּט אַ גאַנצען טיוק מיט

„העכסט־אינטערעסאַנטע“ ראַמאַנען פון פיער טהייל מיט איין עפֿי־לאַג און מיט אַ „שיר“ און טהוט איהם אַ שלידער אין וואַגאַן אַרײַן! אַוועק־אַוועק אָט די אַלע בלאַנדע העלדען, די שרעקליכע מערדערס, די אידישע גראַפּען מיט די באַראַנען, די ווילדע מיליטאַר־נערען, די אומגעלומפּערטע אידישע פּראַצענטניקעס, וואָס זענען ניט געשטויגען און ניט געפלויעגען, אָנגעצויגען אויף הויכע דרוקעס אין דער ווילדער פּאַנטאַזיע פון די דאָזיגע בעהעלפּער, וואָס האָבען זיך אַ נאָמען געגעבען שרייבערס, פּערפּאַסערס, ראַמאַניסטען!... נאָך אַזוי ווי ביז דעמאָלט דאַרף נאָך אַוועקגעהן אַ היבשע צייט, ביז וואַנען דאָס אידישע פּובליקום וועט זיך אַרומקוקען, אַז מע האָט זיי געהאַדעוועט אַ לאַנגע צייט מיט שמאַטעס, געגעבען קייען שטרוי, פשוט ווי בהמות, און די בעהעלפּערס וועלען זיך נעמען צו זייער אַלטער מלאכה און וועלען אויפהערען צו פאַטשקען ריין פאַפּיער, — ביז אָט די דאָזיגע גליקליכע צייט וועט קומען, וועלען מיר זיך אויך פרובען האָטש אויף אַ מינוט נעמען זיך אויף דעם דאָזיגען שניט און געבען די לעזער אַ ראַמאַנטישע סצענע, ווי אַ סורפּריז, ווי אַ פּרעמיע צו דעם דאָזיגען ווערק.

בבן, איז געווען איין אויסגעצייכענטע, אַ זעלטענע זומער־נאַכט: אויפֿן הימעל איז אַרומגעשוואַומען די שענע לבנה (וואָס אַלע פּערליעבטע זענען זעהר געהרען), און האָט מיט איהר בלאַס געזיכט אַראַפּגעקוקט אויף דער ערד, צו זיין איין עדות אויף די אַלע נידעריגקייטען, וואָס ווערען אָפּגעטהאַן צווישען די זינדיגע מענשען. די שטערען זענען געווען, ווי ברייאַנטען, אויסגעשאַטען אויף דעם ריינעם בלויען הימעל, און אַ שרעקליך שטילשווייגעיניש האָט געטהאַן הערשען אויף דער ערד, גלייך ווי די גאַנצע נאַטור מיט אַלע איהרע בעשעפענישען זענען אַנשלאַפּען געוואָרען מיט אַ זיסען, אַ שרעקליכען שלאָף, גלייך ווי אַלץ איז אויסגעשטאַרבען אויף דער ערד. מע האָט נישט געהערט קיין קול פון קיין מענשען, קיין געזאַנג פון קיין פּויגעל, קיין בילען פון קיין הונד, קיין שאַראָך פון קיין גרעזעלע, קיין בעוועגונג פון קיין צווייגעלע. אַלץ איז

געשלאָפּען מיט'ן טייערען, מיט'ן זיסען שלאָף אין דער שענער שטאָדט N, וואו עס קומט-פאַר אונזער פיינע געשיכטע.

און איך, דער פערפאַסער פונ'ם דאָזיגען בוך, נאָר איך אליין בין געווען דער איינציגער מענש אין דער גאַנצער שטאָדט, וואָס האָט געוואַכט די דאָזיגע שענע זומער-נאַכט; איך האָב מיר געד שפאַצירט איינער אליין איבער אַלע גאַסען, פערטיעפט אין געדאָנקען, און געזוכט מאַטעריאַל צום שרייבען, און וויפיעל איך האָב ניט געטראַכט און געקלערט, האָב איך גאָרנישט געקאָנט אויסקלערען אַזעלכעס, וואָס זאָל טויגען אין אַ ראָמאַן אַרײַן, ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט אויף אַ יונגען שרייבער, און מינע אויגען האָבען דערזעהען עפּים אַ רעדעל פון שוואַרצע פיגורען... די פיגורען זענען צוגעגאַנגען אַלע מאָל נעהענטער צו מיר, און מיר האָט זיך אויסגעוויזען, אז איך זעה מתים, אָנגעטהאָן אין שוואַרצע קליידער; די מתים האָבען עפּים ווי גערעדט צווישען זיך, גע'טענה'ט און געקריענט זיך; זיי זענען געשטאַנען אַרום אַ מיטה, און איך וואָלט געקאָנט שווערען, אז זיי האָבען געהאַלטען אַ מין זאָך, ווי אַ פלע-שעל, אַ בוטעלע, וואָס יעדער בעזונדער האָט זי אָנגעבויען צו זיך אין מויל אַרײַן און איבערגעגעבען דעם צווייטען, דער צווייטער דעם דריטען, און אזוי ווייטער. אַ פראַסט איז איבערגעגאַנגען איבער מיין לייב, און די האָר האָבען מיר זיך געשטעלט קאַפּויר. איך האָב געוואָלט זיך לאָזען לויפּען, האָבען מיך די פּיס ניט געדפּאַלגט. עד היום הזה קאָן איך עס ניט פערשטעהן, ווי אזוי איך בין ניט געשטאַרבּען פאַר שרעק, פאַר פחד! נאָר שטעלט אַיך פאַר מיין איבערראַשונג, אז די דאָזיגע מתים מיט דער מיטה זענען צוגעגאַנגען נאָהענט צו מיר, און איך האָב זיי דערקענט!

— אַ גוטען אָבענד! דאָס זענט איהר, חברה שמשים? חברה מקברים?

— גוט יאָהר! יאָ, דאָס זענען מיר, מיר.

— פון וואַנען? וואוהין?

— פונ'ם בית־הקברות צו רב סענדער דעם נגיד... זלמן! וואו זענען די כלים? ביי לוי־מרכי'ן? שטעלט אַנידער די מיטה און גיט אַהער דאָס פלעשעל, וועלען מיר נעמען צו קאָפּטשקעלעך. — רב רפאל! וואָס רעדט איהר? רב סענדער איז גע־שטאַרבען?

— יאָ געשטאַרבען, גיט געשטאַרבען — ס'איז נישט אונזער עסק: מע האָט געשיקט רופּען, געהען מיר. מסתּמא גיט פאַר וואוילטאָג, פאַרשטעהט זיך! ווען קומט מען אָן צו רפאל דעם אויבער־שמש? אַז מע געהט אויף יענער וועלט.... מיכאל, האָסט, דאַכט זיך, אַ שמעק טאַבאַק?

— אזוי? הייסט דאָס, איז רב סענדער אויך אָפּגעשטאַרבען, רב רפאל? איין עבירה, כלעבען.

— איין עבירה? וואָס איז? געהאַט אַ גראָבען בויד? לאָזען זיך די ווערעם פרייהען.. אויסבאַהאַלטען זיך פונ'ם טוידט איז אַביסעל שווערליך, און אויפ'ן בית־עולם איז דאָ אַרט גענוג, טאַטע מיינער!... חברה, נו? גענוג אייך שוין צו חלעפּטשען, לאָזט איין אָרט אויף שפּעטער. סענדעריכע איז אַ גאַנץ וואוילע אירינע, און איין עמער שפּירעט וועט מסתּמא זיין, האַ? מיר זאָלען איהם חאַטש קאָנען ביז טאָג מאַכען זיין רעכט... ווי מיינט איהר, ס'איז שוין שפּעט?

— זיינער צוועלף, רב רפאל.

— האַ? צוועלף? קינדער! קינדער! די נאַכט שטעהט גיט! היידאָ!

די פּלוצימדיגע בשורה פון סענדער'ס טוידט האָט אויף מיר אזוי שטאַרק געווירקט, אַז איך האָב זיך געלאָזט געהן מיט דער חברה שמשים, נישט געפרעגט זיך, וואוהין און צוליב וואָס. אַז סענדער האָט געלעבט, איז ער מיר וועניג־וואָס אָפּגעגאַנגען, און אַז איך האָב דערהערט, אַז ער איז געשטאַרבען, האָט דאָס מיך עפּים ווי אַ ציפּ געטהאָן, אַ ריס אין האַרצען: וואָס פּרעגט איהר? אַ מעגש לעבט, עסט, געהט אַרום, און פּלוצים — נאָ דיר! ווי

אזוי זאָל דאָס נישט אָננעמען ביי'ם האַרצען? וכפרט נאָך אזא
 סענדער, וואָס... וואָס...
 נאָר לאָמיר בעסער הערען, וואָס זאָגט די שטאָרט, וואָס רעדט
 דער עולם, אָט די אַלע רעדלעך, וואָס שטעהען דאָ אַרום דעם הערר
 בלאַנק'ס הויז, ביי דעם הערר בלאַנק אין הויף, ביי'ם הערר בלאַנק
 אין שטוב?...?

ד ע ר ש ט ע ר א ק ט .

— וואָס פאַר אַ גרויסער עולם, קיין עין־הרע ניט!
 — ניט אומזיסט זענען מיר אידען, רחמנים בני רחמנים.
 — וואָס זשע מיינט איהר? ער האָט אַודאי פאַרדיענט, אַז
 מע זאָל איהם אָנטהון אַ כבוד.
 — וואָס איז דאָרט אַזעלכעס? מיט וואָס?
 — יא, די גרויסע טובות, וואָס די שטאָרט האָט פון איהם דאָ
 געהאַט? די גליקען?
 — טובות ווילט איהר? וואָס פאַר טובות?
 — צי אפשר אַ בעל־צדקה אַ גרויסער?
 — וואָס הייסט ביי אַיך, רב מאיר, אַ בעל־צדקה?
 — צי גלאַט אזוי אַ גרויסער נדבן?
 — איך ווייס ניט, וואָס איהר ווילט האָבען?
 — און דערצו אַ גרויסער למדן מסתמא?
 — יא, אַ גאון־עולם, הויז זיין שאַדען...
 — דערפאַר איז ער אָבער געווען אַ גרויסער ירא־שמים!
 — יא, אַ גוואַלד־אָוונע זאָך!
 — אַ למד־ואו־ניק, האַ־ח־ח־ח!
 — איהר זענט אַלע זעהר פרום!
 — פרום, זאָגט איהר? אונזערע קינדער געהען אויך אָהן היט־
 לען, ווי רב סענדער'ס קינדער, האַ? וואָס זאָגט איהר, רב חיים?
 מיין איידעם רויכערט אויך אַ פאַפיראָס אים שבת, אַיאָ?

- און אונזערע טעכטער טראָגען מסתמא אויך די אייגענע
האַר, האָ?
- קומט אײַך אַ דאַנק!
- וואָס טויגען אונז אָט די אַלע שטות'ערייען, איך בעט אײַך?
וואָס זאָגט עפּים אונזער גבאי?
- אונזער גבאי פון חברה-קדישאַ?
— יאָ, יאָ, אונזער רב קלמן פּלאַקען?
- איך ווייס? איך מיש מיך שוין ניט אין קהל'שע זאַכען...
לאָזען זיי זיך דאָרט שלאָגען קאָפּ אין וואַנט!
- וואָס זאָגט איהר אויף איהם? ער מישט זיך שוין ניט אין
קהל'שע זאַכען!... גוטע יאָהרען? האָ?
- איך מיין, וואָס טויג אונז אָט די דאָזיגע פּוסטע מחלוקת'ען?
זאָגט בעסער, מע וועט עפּים געבען געלט?
- וואָס הייסט געלט?
- וויפּיעל געלט? געלט צו געלט איז ניט גלייך!
- איך מיין אַ צעהן זעקלעך...
- פאַר וואָס ניט קיין צוואַנציג, איך בעט אײַך?
- צוואַנציג טויזענד קערבלעך? וועה איז מיר! וואָס וועלען
מיר טהון מיט אַזאַ סומע געלט?
- טפו זאָלסט דו ווערען, אַז אָך און וועה איז דיין שכל!...
וואָס זאָגט איהר אויף אַזאַ שאלה פון אַ תּם?...
- איך זאָג אײַך דעם אמת, צוואַנציג טויזענד קערבלעך איז
גאָר ניט אַזאַ אַי-אַי-אי! וואָס איז דאָרטען? וועט אָנקומען ווינד
ציגער אַביסעל די יורשים! אַ גרויסער אומגליק!...
- ער האָט אָנגעזאַמעלט גענוג, נישקשה!...
- כּשר געלט!
- מיט פרעמדע הענט!
- אידיש בלוט!
- שאַ!... וואָס איז דאָרט אַזאַ גוואַלד?

- וואו? אין שטוב? מע קעהר איהם שוין „אויפהויבען“?
 ניין! מיר דאָכט, אז עס איז געצעל'ס קול?
 — וואָסער געצעל'ס?
 — געצעל דעם שניידער'ס!
 — וואָס וויל ער? דאָס איז אַ שייגעץ! אומעטום מישט ער
 זיך אַרײַן!
 — אַ שניידערעל, אַ פאַלגע! איהר ווייסט דען ניט?
 — אזוי טאַקי? און איהר קאַנט דאָס ניט סובל זײַן? ווי
 באַלד אַ נאַשבראַט זאָגט אַ וואָרט, אזוי חאַפּט אײך אַוועק דער
 רוח!... אז געצעל איז אַ שניידער, איז אײך וואונד און וועה?
 איך בין אויך אַ שניידער און שעם מיך כלל נישט מיט מיין מלאכה!
 אַבי ניט קיין פּוסטעפּאַסניק, קיין בלוטזויגער, קיין שבת־צבֿי'ניק!
 אַ רוח אין אײער טאַטענ'ס ביינער אַרײַן, פאַר וואָס זאָל מען טאַקי
 דאָ נישט אָפּלעקען קיין ביינדעל?... איהר האָט אַ סך אַזעלכע רב
 סענדערס? פאַר וואָס זאָל מען טאַקי נישט נעמען אויפ'ן שנייד־
 דערשען שוהלכעל אויך אַ מטבע? פרעסערס! זויפערס! שקצים!
 הולטאַיעס!...
 — איהר האָט זיך אָפּגעזוכט כבוד, וואָס טויג מיר מעשוות...
 — וואָס שרײַט מען דאָרט אזוי?
 — דאָס טענה'ט אַ טרענער; ער שרײַט — דרייסיג טויזענד!
 דרייסיג טויזענד, און גענוג!
 — דרייסיג! פּערציג! דרייסיג!
 — פּערציג! פּערציג!
 — וואָס פּערציג?
 — פּערציג טויזענד קערבלעך!
 — פּערציג! פּערציג! פּערציג!...
 — שרײַט, קינדער, פּערציג!
 -- פּערציג! פּערציג! פּערציג!!!...

דער צווייטער אקט.

— איך פרעג אייך אליין, רב קלמן, איהר זענט איין עהרליכער איד: ווי קומט דאָס, איהר זאָלט צועלכעם זאָגען? ...

— וואָס זאָג איך, וואָס? איך זאָג דען חלילה עפּים? וואָס זענט איהר מיך דאָ חושד, רב חיים? אייער פּאָטער — לאָז איהם גאָט געבען יאָהרען, גאָט איז אַ גרויסער קינצלער — נאָר ווען חלילה וחס, די שעה זאָל ניט זיין, ער מאַכט-צו איין אויג, וועט מען אייך צעטראָגען די שטוב אויף שטיקלעך! איהר זעהט? טהוט אַ קוק, זייט מוחל, דורך דעם פענסטער, וואָס פאַר איין עולם עס קלויבט זיך!

— וואָס זשע ווילט איהר, רב קלמן?

— וואָס וויל איך? וואָס זאָל איך וועלען? איך וויל נאָר ניט! פּראָמענע — לאָז זיין ווי איהר ווילט! איך בין אייך, גלויבט מיר, דער בעסטער גוטער פריינד, און מיט אייער פּאָטער — איז איך ווייס? מיט'ן שענסטען אופן! מיט אַ הלואה, מיט אַ גמילות-חסד, מיט, מיט אלץ... איך מיינ אייער טובה דאָ. איהר מוזט דאָ יוצא זיין. פּאַרט, ווי זאָגט מען, אַ קאפיטאַל... דער ערשטער גביר אין שטאָדט... דער ראש וראשון!... און לַמאַי זאָלען מיר זיך דאָ טאַקי נאַרען? אייער פּאָטער איז אַודאי געווען אַ פיינער מענטש, איין עהרליכער מענטש... אויב ער לעבט נאָך, לאָז איהם גאָט געבען יאָהרען... און אויב ניט, לאָז ער מיר מוחל זיין... ער האָט פּאַרט נישט יוצא געווען פאַר דער שטאָדט!... איז אַ יושר, אַז איהר, אַ יורש איין עלטערער זוהן... אַ... אַ... ווי זאָגט מען...

— וואָס האָט איהר צו אונז, רב קלמן, גאָט איז מיט אייך? דער טאַטע איז טאַקי פאַרביי... ער איז דאָך אָבער נישט געשטאָר-בען — ער לעבט דאָך נאָך! עס איז דען נישט קיין שפיכות-דמים? איך פרעג אייך, רב קלמן? איהר האָט גאָר קיין מורא ניט פאַר גאָט? ...

— ע, רב חיים, איהר שמועסט זיך מיט מיר אויס גאָר אויף
 איין אנדער אופן! ווער איז שולדיג? איהר זענט אַליין שולדיג!...
 איהר האָט געמאַכט אַ גוואַלד: „אידען, ראַטעוועט!“ איז זיך דער
 עולם ביסלעכווייז צענויפגעלאָפּען... מע הערט אַזאַ געוויין!... מע
 זעהט אַלע לויפּען, אַלע שרייען: „געשטאַרבען! געשטאַרבען!“...
 מע האָט געפרעגט דעם דאָקטאָר, זאָגט ער: „שלעכט! שלעכט!“...
 אייער משרת זאָגט: „איין עק! אַ סוף!“... און דאָ וויינט מען, —
 נו, איז מען דאָך אידען, לויפט מען! אייער פּאָטער איז דאָך פּאָרט,
 ווי זאָגט מען... און פרובט זאָגט דעם עולם, אַז ער איז נאָך ניט
 געשטאַרבען, וועט מען אייך דען גלויבען? שוין צו שפעט!... אָן
 געהען די חברה נושאי המיטה, — נו געה, טענה מיט זיי!... שקצים!
 ווער האָט געשיקט נאָך אייך? ... שכורים, אַרויס, אין אייער טאַ-
 טענ'ס מאַמע'ס טאַמען אַריין!...

ד ע ר ד ר י ט ע ר א ק ט .

— אוי, אַ דונערד האָט מיך דערשלאָגען! זעלדע, איהר הערט
 אַ געוויין? איהר הערט, ווי די בעל-הבית'טע רעוועט?
 — וויסט איז מיר! זלאַטקע, אָט דאָס איז ער אויסגעזאַנגען,
 אַפנים! וואונד איז מיר! ניטאָ שוין מיין בעל-הבית!... מלכה!
 זלאַטקע! לויפט אַרויף און טהוט אַ פרעג ביי פרויקען, אַ מכה
 איז מיר אַ גרויסע!
 — אָן לויפט פרויקע.
 — וואו? וואָס טראָגט ער דאָס? עפּיס אַ פעקעל?
 — פרויקעסערדצע, וואָס הערט זיך דאָרט? שוין, צי נאָך
 ניט? פרויקע! וואָס שטומסט דו? רעד! שוין, צי נאָך ניט?...
 — שוין... נאָך ניט... געפעלט דיר אַביסעל, ווי זי האָט גע-
 עפענט אַ מויל! ליגט אין דער ערד אַלע! ווערד די כפרה פאַר
 מיר און פאַר מיין בלוומקען! אַ שענע פּאָדיאַקע! געדיענט און
 געדיענט — זאָלסט זאָגען, אַפילו אין האַנט אַריין אָנגעשפיגען!...

ווער? וואָס? וועמען? איין אויבערשטע העמד, איין אַלמען זשילעט — טכות-בכורות אייך אַלע מיט אייער בעל-הבית'טע צור זאמען! זי האָט דערזעהען ביי מיר די שליסלעך, האָט זי זיי ביי מיר צוגענומען... געווען זיעבען יאָהר, האָב איך קיין פּאָדעם נישט גענומען, וועל איך געהן היינט צו דער שאַפּע, געהן זאָלט איהר אויף קוליעס!... האָרעווע פון אייערטוועגען טאָג מיט נאָכט, ווי אַ פאַרקויפטער, קיין היי-שעה, — און וואָס?... ברענען זאָלט איהר אויפ'ן פייער! איין אומגליק וואָלט געווען, ווען פרויקע זאָל האָבען נאָך אַ גאַרניטער מיט נאָך אַ פּאָר שטיוועלעמען!... און אַ זייגער? ווער האָט היינט ניט קיין זייגער? אַ ליאַדע פאַר טראַגט זיך היינט אַרום מיט אַ זייגער: נאָ, זעה, קוק מיך אָן! און פרויקע דאַרף ניט! פרויקע דאַרף גאַרניט! פרויקע דאַרף נאָר דיענען יעדען באַזונדער, ווי אַ הונט!... די שטיוועל פּוּי, צום טיש דער-לאַנג, גענג לויף, אַ בריעף טראַגאַפּ, אַהין געה, דאַרט שטעה — טפו זאָלט איהר ווערען אַלע מיט אַנאַנדער!... זעלדע! די לע-פעל! גיט אַהער די לעפעל!

— וואָסערע לעפעל? וואָס טשעפעסט דו זיך?
 — אָנאָ, די זילבערנע לעפעל! אַ טויף לעפעל! גיט נאָר אַהער, זייט מוחל, די זילבערנע לעפעל, זעלדע! נו, גיכער, גיכער!...

ד ע ר פ י ע ר ט ע ר א ק ט .

— אוי, מיין קרוין, מיין סענדער! אויף וועמען לאָזט דו מיך איבער? ביי נייען און דרייסיג יאָהר איין אַלמנה — וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַזעלכעס?...
 — וויינט ניט, שוויגענער, גאָט איז אַ פּאָטער, און דער שוועהר קאָן נאָך לעבען בלייבען, שוויגענער!
 — אוי, זאָג עס ניט, סאָניטשקע, זאָג עס ניט! דו האָסט איהם נישט געזעהן היינטיגע נאָכט, סאָניטשקע! סע איז נאָר ניט דער סענדער, וואָס פריהער!

— אָט וועלען מיר הערען, וואָס וועט דער דאָקטאָר זאָגען, שווינגער! דער דאָקטאָר איז דאָרט?
 — אוי, וואָס קאָן איהם דער דאָקטאָר העלפען, סאָניטשקע, אז איך בין אזוי זינדיג ביי גאָט און אזוי אומגליקליך, עלענד און אומ-גליקליך? ...

— אוי, אזא ברודער, איין-אוך-איינציגער ברודער, ווי איין אויג אין קאָפּ! קינדערלעך, בעט גאָט, ער איז אַ גרויסער גאָט, אַ שטאַר-קער גאָט, אַ גוטער גאָט, ער קאָן אַליץ, ער קאָן פון טוידט אויך לעב-בעדיג מאַכען! ... אוי, מיין טייערער סענדער! געדענקסט דו, ווי טייער דיין איינציגע שוועסטער, דיין דאָבריש, איז ביי דיר געווען? געדענקסט דו, סענדער מיינער, ווי געטריי, ווי גוט איך בין געווען צו דיר, אז דיר איז, ניט היינט געדאַכט, די צייט געווען ניט אין בעסטען, און איך האָב דיך, סענדער, אונטערגעהאַלטען מיט אַליץ, ווי ווייט איך האָב געקאָנט, און דו האָסט מיר צוגעזאָגט, אז גאָט וועט דיר צושיקען אַ שטיקעלע הצלחה, וועסט דו מיר אָפּדאַנקען מיט'ן גרעסטען כבוד, און צום סוף, סענדערעל, האָסט דו פאַרגעסען אַן דיין איינציגע שוועסטער דאָבריש, וועלכע איז דיר אפשר גע-טרייער פון איין אַנדערען, סענדערעל, לאָז דיר גאָט מוחל זיין, ווי איך בין דיר מוחל מיין קרווידע, סענדערעל! מסתמא וועלען מיר דיינע טייערע קינדערלעך ניט פאַרלאָזען אויף דער עלטער, און עמיצער וועט זיך אפשר אַרומקוקען אויף מיר אויך, דיין איינציגע שוועסטער, אַ פאַרוויסטע אַלמנה און אַ קראַנקע, סענדערעל! נאָר איך האָב נאָך אַ בטחון אויף דעם, וואָס איך בין ניט ווערטה זיין הייליגען נאָמען צו דערמאַנען אָט דאָ, אז אויב איך האָב ביי זיין שטוהל אַ שטיקעלע זכות, וועט ער איהם נאָך צושיקען אַ רפואה שלמה, אם ירצה השם, האָטש אַנדערע קוקען אַרויס, סענדערעל, אויף דיין טוידט, און איך וועל נאָך האָבען די זכיה צו רעדען מיט דיר, אם ירצה השם, און דאָס אַליץ דערצעהלען אין פריידען! ...

ד ע ר ל ע צ ט ע ר א ק ט .

דער דאָזיגער לעצטער אַקט קומט-פאַר אין אַ צוגעשלאָסענעם חדר, וואוהין מיר קאָנען בשום אופן נישט אַרײַן. איך האָב נאָר געקאָנט זעהען דורך דעם פענסטער אונזער געהרטעסטע מאַראַם רעוועקאַ זעמעל, וועלכע איז געזעסען מיט זעהר אַ פערפלאַמט פנים בײַ אַ קײלעכניגען טיש, אָנגעשפאַרט דעם קאָפּ אויף איהר שענער ווייסער האַנד, און איהרע גרויע אויגען האָבען אומגעבלאָנזעט פער-טראַכט.

נאָר איין גאָט ווייסט, וואָס טראַכט אַצינד די דאָזיגע פיינע פרוי? אַרום איהר דרעהט זיך אַרום איהר ליעבליכער מאַן, דער געריהמטער אָסיפּ זעמעל, מיט די הענד אין די קעשענים, קוועטשענ-דיג די סקריפענדיגע שטיוועל; ער וויל צוגעהן צו רעוועקאַ'ן און וויל איהר עפּים זאָגען, נאָר, ווי עס ווייזט אויס, קאָן ער ניט... וואו איז אונזער מאַרקוס, דער יונגסטער פון אַלע יורשים? ... סע קאָן זײַן, אַז ער איז דער איינציגער, וואָס זיצט אַצינד איבער'ן פאַטער'ס קאָפּ. סע קאָן זעהר געמאָהלט זײַן, אַז מאַרקוס איז דער איינציגער, וואָס האָט אין דער מינוט לחלוטין פערגעסען אָן זיך און טרעט נישט אָפּ פונ'ם קראַנקען פאַטער, וואָס איז פאַרביי. אַלץ קאָן זײַן אויף דער וועלט, און מיר זענען נישט מחויב אַרײַנ-קריבען יעדען בעזונדער אין האַרצען אַרײַן. גיט אַהער אײער האַנד, לעזער, און לאָמיר אַוועקגעהן פון דעם דאָזיגען הויז אין דער דאָ-זיגער נאַכט, מחמת קיין פערגעניגען, ווי איהר זעהט אַרויס, קאָנען מיר דאָ היינטיגע נאַכט נישט געניסען... לאָז גאָט געבען פּרײלי-כערע און מעהר אײנגענעמענע סצענעס אין אונזער לעבען!

ד אָ ס צ ע ה נ ט ע ק א פ י ט ע ל .

וואו אונזער געשיכטע בעקומט נאָר אײן אַנדער פנים.

שוואַרצע וואָלקענס האָבען זיך אָנגערוקט אויף סענדער בלאַנק'ס הויז און אַ פינסטערע, אַ שרעקליך פינסטערע נאַכט האָט זיך דאָ

אויסגעצויגען: א נאָט'ס שטרעף האָט זיך אויסגעגאָסען אויף סענר דער'ס קאָפּ מיט זיין גאַנץ הויזגעזינר. נאָר... למאי זאָלען מיר זיך נאָרען? איהר האָט שוין געווים געלייענט גענוג ראָמאַנען און זענט שוין מסתמא גוט בעקענט מיט די אַלע אָנשטעלען, מיט די קונצען פון דעם ראָמאַניסט, וואָס פיהרט אַיך און פיהרט אַיך, און איהר מיינט, אז איהר זענט שוין מיט איהם אינגאַנצען פאַרטיג! צום סוף — סטאַפּ! אַייערע נערווען זענען שטאַרק אָנגעצויגען און ביז'ן סוף געפינט איהר זיך אין איין ציטערניש, אין איינע פחדים. ניין, רבותי! איך בין אַ שלעכטער ראָמאַניסט, איך קאָן ניט אָט די מלאכה, און סודות האָב איך פיינט: אונזער פיעל-געליעבטער העלד סענדער איז ניט געשטאַרבען, הגם איך וואָלט געקאָנט אויס-פיהרען גאַנץ לייכט, אז ער זאָל יאָ שטאַרבען, אזוי ווי עס שטאַרבען פיעל העלדען ביי'ם פערפאַסער אונטער דער האַנד און ווערען ביי איהם דערטרונקען אין איין טראָפּען טינט. נאָר, איך פרעג אַיך, איז דאָס אַ קונץ אַ גרויסער — אזוי זיך בעגעהן מיט אַ פרעמד לעבען? מע דאַרף האָבען יושר, מיינע לייענע פריינד, און מע דאַרף בערעכענען יענעם אויך. סענדער בלאַנק האָט טאַקי געשרי-בען אַ צוואַה, געזאָגט ווידוי, זיך פֿיין געזעגענט מיט דער פאַמיר-ליע, נאָר שטאַרבען האָט ער פונקט אזוי געוואָלט, ווי איך מיט אַיך ווילען שטאַרבען.

— נו? וואָס האָב איך געזאָגט? ווער איז גערעכט? האָב איך אַיך דען ניט געזאָגט, אז עס מוז קומען אַ קריזיס? אָט קאָ-עזאַר אָט ניהיל — אַהין אָדער אַהער! דאַנקען און לויבען נאָט, וואָס אַהער!

אזוי האָט געזאָגט אונזער געטרייער דאָקטאָר קלוגער מיט אזאַ רוהיגער שטימע, אז די מוהמע דאָכריש האָט זיך צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, און האַלטענדיג די הענד איבער'ן קאָפּ, האָט זי צע-שטופּט דעם גאַנצען עולם און האָט זיך געלאָזט צום חולה אין קא-בינעט אַריין.

— אוי, לאָזט מיד! לאָזט מיד! לאָזט מיד! לאָזט מיד צו
 איהם! איך וויל איהם זעהען מיט מיינע אויגען! איך וויל איהם
 אַנקוקען! לאָזט מיד! לאָזט מיד!
 ביי די דאָזיגע ווערטער האָבען זיך אַלע אונזערע בעקאַנטע
 פרויען איבערגעקוקט צווישען זיך. אונזער געליעבטער סאַטריק
 אָסיפ זעמל האָט אזוי אָנגעטראָמען מאַרקוס'ען אויפ'ן פוס, אז
 יענער האָט אַזש אויסגעשריגען פאַר וועהמיג.
 דאָס גאַנצע געזינדעל האָט זיך צענויפגעקלויבען אַרום דעם
 קראַנקען סענדער'ען, וואָס איז פון טוירט לעבעדיג געוואָרען —
 מול טוב!

— וואָס זאָגט איהר אויף מיין מאַן? — האָט די גוטע דאָק-
 טאָרשע געקלונגען אין אַלע נאַסען. — וואָס זאָגט איהר עפּים?
 אַיאָ, מע מעג בעמען גאָט פאַר אַזאַ דאָקטאָר? פון טוירט לעבעדיג
 געמאַכט! וואָס? ניין אפשר? וואָס, איך בעט אַיך? אַ מענטש
 האָט עפּים אַ ווערטאָ? אַט לעבט ער, און אַט — טפּו!
 און די גוטע דאָקטאָרשע שנייצט די נאָז און ווישט די אויגען,
 און אַלע גוטע ווייבער שנייצען די נעז און ווישען די אויגען.

* * * * *

אָד, ווי שען, ווי איינגענומען, ווי זיס דאָס איז אַנצוקוקען פון
 דער ווייטען אַזאַ איריליע, ווען די גאַנצע פאַמיליע טאַנצט-אַרום
 אַרום דעם קראַנקען, וואָס האָט איבערגעלעבט די שווערע קראַנק-
 הייט, איבערגעקומען, אָפּגעשוויצט, איבערגעטראָגען דעם קריזיס,
 און אַצינד הויבט ער אָן קומען צו זיך, ביסלעכווייז ווערען אַ מענטש,
 איבער-אַנייעם לעבען, לעבען צוהאַמען מיט אַט די אַלע איבערגע-
 געבענע, ליעבע, געטרייע, וואָס קוקען איהם אין די אויגען אַריין
 און קאָנען זיך גאָר זאָט ניט אַנקוקען, גלייך ווי מע האָט איהם ניט
 געזעהען שוין פון צוואַנציג יאָהר, גלייך ווי ער האָט זיך אומגע-
 קעהרט פון אַ ווייט לאַנד, און יעדער לויפט איהם מקבל-פנים זיין,
 און ביי יעדען אין די אויגען בעקומט ער גאָר אַיין אַנדער חן, און

וואָס ער זאָל ניט זאָגען, איז דאָס אַ חכמה. אַלע דרעהען זיך אַרום
 איהם, נאָר מעהר פֿון אַלע איז דאָס ווייב. מיר דאַכט זיך, אַז די
 ווייבער זענען דערויף בעשאַפֿען געוואָרען, אַז זיי זאָלען וויינען.
 ווען מיר ליגען שלאָף, און פֿריהען זיך און אַרומטאַנצען אַרום אונז,
 ווען מיר הויבען־אָן געוונד צו ווערען.

דער מחבר פֿונ'ם דאָזיגען בוך האָט ערגיץ אַ חבר און זעהר
 אַ נאָהענטען גוטען פֿריינד, וואָס איז אָפּגעלעגען דריי וואָכען אויף
 אַ היציגע שלאַפֿקייט, און אַז ער האָט אָנגעהויבען קומען צו זיך,
 און איך בין געקומען איהם צו בעזוכען, האָט מיך בעגעגענט אין
 פֿאַרזימער זיין ווייב, זעהר אַ צערטליך בעשעפעניש, וועלכע איז
 איהם געווען אזוי שטאַרק איבערגעגעבען, טאַקי נאָר ווי אַ גוט, אַ
 געטריי ווייב קאָן זיין איבערגעגעבען איהר מאַן אַ יאָהר דריי נאָך
 דער חתונה.

— נו, וואָס מאַכט ער, דער פֿיינער מענטש?

— אַ, ער האָט אויסגעטרונקען אַט ערשט דריי לעפעל זופּ,
 דריי גאַנצע לעפעל זופּ! ... — און דאָס יונגע ווייבעלע האָט זיך
 בעגאַסען מיט טרערען.

— איך פֿאַרשטעה ניט, וואָס איז דאָ פֿאַרהאַן צו וויינען, אַז אַ
 מענטש טרינקט־אויס דריי לעפעל זופּ? איך בין אייך מבטיח, אַז
 שפעטער מיט עטליכע טעג וועט ער קאָנען אויסטרינקען אַ סך מעהר
 פֿון דריי לעפעל, ניט נאָר זופּ, אַפֿילו באַרשטש, און נאָך בעסערס
 פֿון באַרשטש!

— אַ, וואָס ווייסט איהר? וואָס ווייסט איהר? פֿריהער מיט
 דריי טאַג האָט ער מיך שוין כמעט־כמעט גאַרנישט דערקענט! ...
 און רעדען? וואָס ווייסט איהר? וואָס ווייסט איהר? ...

— פֿע, כללעכען, אַ חרפה, אַ בושה איך צו וויינען אַצינד!
 פֿריהען דאַרפט איהר זיך, פֿריהען, לאַכען, זינגען, טאַנצען, ניט
 וויינען!

— וואָס איז, איך וויין דען? — האָט מיך דאָס דאָזיגע נאַרישע
 ווייבעל געפֿרעגט, און טרערען האָבען זיך געגאַסען פֿון איהרע שענע

אויגען, וואָס איז איין עבירה געווען, זיי זאָלען זיין רויט און נאַס פון געוויין.

— אוי, פּאַוואָלי! פּאַמעליך! — האָט זי אָנגעשרינגען אויף מיר, אַז איך האָב מיין חבר אַ גרינגען קוועטש געטהאָן ביי דער האַנד. — זעצט זיך אָט דאָ, ביי דער זייט, אָט שטעהט אַ בענקעל, איהר קאָנט איהם הלילה אומגעהרען אַ זעץ טהון מיט דער האַנט, אָדער מיט'ן פּוס... — און אַליין האָט זי זיך געשטעלט אויף די קניעס ביי איהם צוקאָפענס און האָט אָנגעהויבען צו איהם רעדען, ווי מע רעדט צו אַ ברעקעלע קינד, וואָס ליגט נאָך אין וויעגעלע און עס שפּיעלט זיך מיט די פּיסעלעך:

— נו, מוציקעל? וואָס ווילסט דו? ווי אַזוי איז דיר, מר ציקעל?

און „מוציקעל“ איז געלעגען, פּערוואָרפען דעם קאָפּ אַרויף, און האָט זיך געפּעסעט, געמאַכט חנ'דלעך, ווי אַ קליין קינד, און אַז איך האָב געוואָלט מיט מיין חבר, וואָס איז אַצינד געווען אין בעסטען געזונד, אַביסעל שמועסען וועגען אונזערע געשעפטען, האָט דאָס דאָזיגע ווילדע ווייבעל אַנידערגעלעגט איין הענטעל אויף איהר מאַנ'ס מויל און דאָס אַנדערע הענטעל אויף מיין מויל און האָט אונז מעהר קיין וואָרט נישט געלאָזט אויסרעדען.

דאָס אַנדערע מאָל, אַז איך בין געקומען צו מיין חבר און האָב נאָך ניט אוספּעיעט אַראָפּוואַרפען די קאַלאָשען פון די פּיס, איז שוין זיין ווייבעל געלאָפּען אַקעגען מיר מיט פּאַרטיגע קולעקעס; איך האָב געמיינט, אַז זי וויל מיך דאָ טוידטען אויפ'ן אָרט.

— וואָס איז ביי...?

— שששששאַ! שששאַ! ששאַ! ששאַ! ער שלאָפט. נאָר-

וואָס אַנשלאָפען געוואָרען. ששאַ!

— ער שלאָפט? לאַז ער שלאָפען געזונטערהייט! לאַז...

— ששששאַ!!! אוי, איך בעט אַיך, שששאַ!...

און אויף איהר פנים איז געווען אויסגעגאַסען אַזוי פּיעל רחמנות מיט געבעט, אַז איך האָב געמוזט אַנטרונגען ווערען פון דאַנען און

ניט שטעהרען דעם זיסען שלאָף פון מיין גליקליכען חבר, וואָס, איך בין זיך מודה, איך האָב שטאַרק-שטאַרק מקנא געווען איהם אין דער דאָזיגער מינוט!...

איינער פון די דאָזיגע געבענשטע לייט, וואָס אויף זייער דאָלי איז אָנגעצייכענט געוואָרען צו פּערזוכען דעם טעם פונ'ם דאָזיגען גליק, איז געווען, בלתי ספק, אונזער געשעצטער סענדער בלאַנק, בשעת ער איז אינגאַנצען געזונד געוואָרען און איז אויפגעשטאַנען פונ'ם בעט. דער ערשטער, וואָס איהם איז בעשערט געווען אָנצו קוקען איהם פריהער פאַר אַלע, איז געווען אונזער בראַווער משרת; מיט ציטערענדיגע הענד האָט פרויקע גענומען אַרויפציהען אויף זיין בעל-הבית די מלבושים, און אַז עס איז געקומען צום גילדענעם זייגער מיט דער שווערער קייט, האָט זיך פון פרויקע'ס האַרץ אַרויס-געחאַפט אַ שווערער, שווערער זיפּץ.

מיט גרויס פאַראַד איז אונזער העלד אַריינגעקומען און האָט זיך געזעצט צום טיש מיטאַג עסען, אַרומגערינגעלט מיט זיין נאַכ צער פאַמיליע. סענדער'ס האַרץ איז אַזוי צעוויקט געוואָרען, קור קענדיג אויף זיינע קינדער מיט די אייניקלעך, אַז ער האָט אָנגעד הויבען צו לאַכען, זאָגען ווערטלעך, אויספרעגען און אויסהערען יעדען בעזונדער, און דערמיט האָט ער פרויליך געמאַכט דאָס גאַנצע הויז, און יעדערער האָט דערצעהלט, ווי איבערראַשט, דערשראָקען ער איז געווען, אַז ער האָט דערהאַלטען די טרויעריגע טעלעגראַמע. און רעוועקאַ האָט, דערצעהלענדיג, זיך אַזש צעוויינט. האָט זי דער פאַטער בערוהיגט:

— וואָס וויינטסט דו, טאָכטער? אַט בין איך שוין געזונט, נאַרעלע!...

— יאָ, פאַפּאַשאַ! — האָט איהם די געטרייע טאָכטער געדענטפערט. — איך דערמאָן זיך אָבער, אין וואָס פאַר אַ טרויעריגער לאַגע איך האָב דיך געטראָפּען, וויינט אין מיר מיין האַרץ... אַך, פאַפּאַשאַ!...

— וויין ניט, נארעלע! אבי נאָט האָט געהאַלפּען, איך קאָן זיצען גלייך מיט אייך אַלע ביי'ם טיש, עסען און טרינקען, ווי אַ מענטש. דאַנקען נאָט דערפאַר, נארעלע!
— קיין עין־הרע ניט! — האָט די מוהמע דאָבריש אַריינגע־שטעלט איהר וואָרט.

— ווען קאָן איך אייך זעהען נאָך אַ מאָל, קינדערלעך? — האָט זיך סענדער געווענדט צו דער גאַנצער פּאַמיליע מיט זעהר אַ ריהרענדיגער שטימע. — איהר וועט זיך אַלע צעפּאַהרען, יעדער אין זיין שטאַדט אַרײַן, און איך וועל ווייטער בלייבען אַליין! אַך, ווען איך זאָל אייך אַלעמען קאָנען האַלטען דאָ אַרום זיך! (סענדער האָט בעוויזען מיט זיינע גרויסע הענד אַרום זיך, ווי אַ קוואַטשקע מיט די פּליגעל, וואָס שיצען אונטער זיך אַ סך היהנדערלעך).
— איהר קאָנט דאָס דען ניט אויספיהרען? — האָט זיך די מאַדאַם סאָני בלאַנק אַיינגעשטעלט פרעגען דעם גוטען, באַרעמ־הערציגען שוועהר.

— ניין, קינדער, איך קאָן דאָס ניט אויספיהרען: יעדער האָט זיך זיינע גענג און אימליכער לעבט זיך מיט זיין שכל, און עס איז זעהר שווער, אַז מיר זאָלען זיך אַלע קאָנען אויסגלייכען. נאָט זאָל מיר העלפּען, איך זאָל שוין פּטר'ען, התונה מאַכען מיין בן־זקונים, וואָלט איך שוין מעהר ניט באַדאַרפט האָרעווען און וואָלט מיר געלעבט מיט מיין אַלטיטשקער, ווי זאָגט מען, דיד דאָ באַבאָ. האָ?
וואָס זאָגסט דו, מרים־היה'ניו?

— נו, און מיט'ן געלט וואָס וועט איהר טהון? — האָט זיך אָסיפּ ניט ווילענדיג אַרויסגעהאַפּט און איז פּאַרטיג געווען די רגע נעמען דאָס וואָרט צוריק, נאָר עס איז שוין געווען שפּעט: סענדער איז אָנגעצונדען געוואָרען פאַר כעס און האָט איהם מיט אַ שטאַך געענטפּערט:

— וואָס איך וועל טהון מיט'ן געלט? איך וועל דאָס געבען, געוויינטליך, דיר, און דו וועסט שוין מסתמא מאַכען דערמיט גרויסע געשעפטען פון ערד־קויהלען מיט גרויסע אַמעריקאַנישע פּאַבריקעס...

דער גאנצער עולם איז געבליבען זיצען ווי אויף נאָדלען, און אונזער פיינער אָסיף האָט אַראָפּגעלאָזט די נאָז און האָט אָנגעדע הויבען רייבען איין פּוס אָן דעם אַנדערען. אַלע האָבען דערפיהלט, אַז דערפון קאָן אַרויס זעהר אַ מיאוסע סצענע, און האָבען, ווי מע זאָגט, גענאָפּט אויף די נעגעל. נאָר איין מאַרקוס, וואָס איז עפּים היינט געווען זעהר אויפגעלעגט און פרייליך, האָט פּלוצים אויסגעדע שאָסען אַזאַ שטאַרקען געלעכטער, אַז אַלע זענען פּערציטערט געדע וואָרען. דאָס געלעכטער האָט זיך אָפּגעצויגען היבשע עטליכע מידע נוט, און מאַרקוס האָט זיך פּערגאַנגען און איז געוואָרען ברין און בלוי, אַזוי, אַז אַלע האָבען געמיינט, אפּשר איז ער געריהרט...

— ערדקויהלען! ... חאַחאַחאַ! חאַחאַחאַחאַ! ... — האָט מאַרקוס קוים אויסגערעדט און האָט זיך ווייטער פּערגאַנגען אויף אַ לאַנגע צייט.

— און דאָס געלט פאַרטעכערען — זאָגט זיך סענדער ווייטער — און פיהרען נאָכדעם אַ פּראָצעס מיט פייפערמאַנען? ...

— פיי... חאַחאַחאַ! פייפ... חייחייחייחיי! פייפער... חאַחאַחאַחאַ! פייפערמאַנען? ... — האָט מאַרקוס קוים אויסגעשריגען און האָט זיך פּערגאַנגען פּשוט אויף צו שטאַרבען.

מיר ווייסען ניט, וואָס איז דאָ פאַרהאָן וואָס צו לאַכען אויף ערדקויהלען, אָדער אויף אַ פאַמיליע פייפערמאַן? ניט אַנדערש, אַז מאַרקוס'ען האָט גענומען אויף צו לאַכען דער הערר זעמעל אַליין מיט זיינע געשעפטען און פּראָצעסען, און ווייל דעם פּאָרטער'ס ווערטער האָבען דאָ געהאַט דעם גרעסטען עפעקט, דעריבער האָט זיך מאַרקוס ניט געקאָנט אַיינהאַלטען און האָט געמוזט איין מאָל פאַר אַלע מאָל אַרויסלאָזען דאָס, וואָס האָט איהם עטליכע טאָג כסדר אַזוי געשטיקט. אַקעגען זשע אָבער, פאַר דעם הערר זעמעל איז דאָס געווען די גרעסטע בעלעדיגונג, און מיר קאָנען איהם, על-פי יושר, בשום אופן ניט שולדיג מאַכען, וואָס ער האָט זיך אויפגעחאַפּט פּונ'ם אָרט און האָט אַנגעשטעקט זיין געליעב-

סטען שוואַגער אַ פּלאַם־פּייעריגען פּאַטש, אַזוי, אַז די פענסטער
האַבען אַזש געקלונגען.

דער דאָזיגער אומגעריכטער פּאַטש האָט ווי אַ דונער דער-
שלאָגען יעדען בעזונדער, און קינער האָט קיין וואָרט ניט געקאָנט
אויסרעדען. סענדער איז געוואָרען מלא כעס והמה און די אויגען
זענען ביי איהם אָנגעגאַסען געוואָרען מיט בלוט — און ער איז
טאַקי גערעכט געווען: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַזאַ עזות,
אַז מע זאָל פּאַטשען פאַר איהם אין די אויגען, ביי זיין טיש, אין
זיין הויז, זיין קינדר, זיין פלייש און בלוט? ...! ווי אַ צערייצטער
בער, ווי אַ לייב, ווען ער האַפט זיך אויף פּונ'ס שלאָף, ווי אַ בייזער
לעמפערט, איז אונזער סענדער אויפגעשטאַנען פּונ'ס אָרט, האָט
אָנגעוויזען מיט דער האַנד אויף דער טיר און האָט אויסגעברומט
אויף דער גראַבער שטימע:

— וואָן! ...! וואָן פּון מיין טיש! ...! וואָן פּון מיין שטוב! ...!
אַלע וואָן! ...! אַלע! ...! איהר האָט געמיינט, איך שטאַרב שוין,
זענט איהר געקומען מיך ירש'ענען? ...! וואָן! ! ! ...!

.

נוואַלר, וואו נעמט מען אַזאַ פּעדער צו בעשרייבען די דאָזיגע
סצענע? וואו נעמט מען אַזאַ פאַרב אויסצומאָהלען דאָס דאָזיגע
שענע בילד, ווי עס זיצען פּערשטיינערטע מענשען מיט גלעזערנע
אויגען און מיט אָפענע מיילער, און אויף זייערע פּנימ'ער שטעהט
אָנגעקריצט שרעק, צימערניש און פּערשטומונג? וואו נעמט מען
אַזאַ כּח אַראַפּצולאָזען זיך צום גרונד פּון יעדענ'ס האַרץ, וואָס
יעדער האָט געפיהלט, וואָס יעדער האָט געטראַכט אין די דאָזיגע
עטליכע שווערע מינוטען? ... לאָזען זיך אונזערע לעזער אַליין פאַר-
שטעלען, איטליכער ווי ער קאָן, נאָך זיין השגה נאָך.

דאָס לעצטע קאָפיטעל.

דער פארהאנג לאזט זיך אראפ און דאס שפיעל נעמט איין ענדע.

אַ טאָרערדאָם, אַ ליאַרעם, אַ געפילדער! מריס-חיה האָט זיך געקושט מיט די געסט, געזעגענט מיט די קינדער. סאָני האָט גע-וויינט. דער הערר אָסיפּ זעמעל איז אַרומגעגאַנגען שטאַרק צע-רודערט און האָט געסקריפעט מיט גרויס רעש. מאַרקוס האָט זיך בעהאַלטען ביי זיך אין צימער און האָט עפּים אַלע מאָל אַרויס-גענומען אַ קאַנווערט און האָט איהם צוגעטראָגען צום מויל, צום האַרצען און ווייטער צום מויל. די קליינע קינדער האָבען צענויפ-געלעגט זייערע קוקלעס, וואָס די באַבע האָט זיי געקויפט. נאָר איין רעוועקאַ איז אַרומגעגאַנגען זעהר צערודערט און איין באַק האָט איהר אזוי געפלאַמט, אז זי האָט זיך געמוזט פּערשטעלען מיט'ן נאָזטיבעל. נאָר מעהר פון אַלעמען איז געווען פּערנומען אונזער פּיעלגעליעבטער געטרייער משרת פּרויקע: ער האָט דאָס געבאָך געהאַרעוועט מיט אַלע זיינע כחות, לויפּענדיג אויף די טרעפּ — טאָ אַראָפּ, טאָ אַרויף, און האָט געשלעפט פון די קע-שענים לעקאַך, ניס און קאַנפּעקטען, און האָט געקנייפּט זלאַטקע די שוואַרצע און מלכה דאָס מיידעל און האָט זיי געזאָגט:

— נו, קינדער? מאַרש! מאַרש! וואָס האָב איך אייך גע-זאָגט? האַ-האַ-האַ! מאַרש אין אייער רוה אַרײַן, פון וואַנען איהר זענט געקומען! און מיר, זעלדע, וועלען בלייבען פאַסטאַראָמו אויף אונזער מיסט — טראַ-לאַ-לאַ! טראַ-לאַ-לאַ! טראַ-לאַ-לאַ!...

* * *

סענדער בלאַנק האָט זיך געזעגענט מיט די קינדער זעהר ליעב-ליך. ער האָט זיך צעקושט מיט רעוועקאַ'ן, מיט היימ'ען, מיט היימ'ס קינדער, און האָט עטליכע מאָל איבערגערעדט, וואָס ער האָט פּערגעסען שענקען זיי עפּים אַ מתנה. — אַרווא! אַרווא! פאַר וואָס האַט איהר מיך געכטען, איי-ערנעכטען ניט דערמאַנט? אַרווא!...

נאָר אז עס איז געקומען צום געשעצטען הערר זעמעל, האָט איהם סענדער זעהר קאלט געזאָגט „פּאָהר-געזונט“ און האָט איהם אויסגעצויגען דעם גראָבען פינגער, וואָס אָסיפּ האָט שטארק-שטארק געדריקט און האָט מיט זעהר אַ ריהרענדיגער שטימע געזאָגט צום שוועהר:

— איך פאַרהאַף, אז איהר וועט אונז געוויס פאַרצייהען. איהר ווייסט, אז אונזער גאַנצער ווילען איז... אז מיר... אז איהר... אז אייער געזונט... אז דאָס, וואָס איהר זענט, דאַנקען גאָט, אין בעס-טען געזונט... אז מיר אַלע... אז... אז... אז...

מיט דעם לעצטען „אז“ האָט זיך דער שענער העלד זעמעל דערוואָרען און איז געוואָרען רויט ווי פייער פאַר הרפה, וואָס ער איז פערקראַכען דער רוח ווייסט וואוהין!...

אַנגעצויגען, שטאַרק אַנגעצויגען איז געווען דאָס געזעגענען זיך און דאָס אָפּרייזען פון דעם הערר בלאַנק'ס קינדער, און יעדער האָט דאָס געפיהלט, און סע איז עפּים יעדען געווען אזוי ביטער, אזוי שלעכט אויפ'ן האַרצען, אזוי לעדיג אינוועניג!... נאָר אַרויסרעד-דען, אויפדעקען דאָס איינער פאַר דעם אַנדערען האָט קיינער ניט געוואָלט און ניט געקאָנט. יעדער האָט זיך געהאַט זיינע געדאַנקען, יעדער איז געווען פערנומען מיט זיך זעלבסט. נאָר די קליינע קינדער האָבען פערטרויט איינס דעם אַנדערען זייערע געפיהלען מיט זייערע געדאַנקען.

— זעה נאָר זעה, מאַני, וואָס פאַר אַ הויכער מויער! אַי-אַי-אַי! ביי אונז איז ניטאָ אזא שטוב! אַי-אַי-אַי! וויפיעל פענסטער! וויפיעל קוימענס! וואָס איז דאָס? פאַפּאַשא! מאַמאַשא! וואָס איז דאָס? ווער זיצט דאָ? וואָס פאַר אַ גראָז! וואָס פאַר בוימער! גליקליכע קינדער! קוועלט-אַן, קוועלט-אַן פונ'ם גרינעם גראָז, פון די שענע בוימער, פון דער גרויסאַרטיגער רייכער נאַטור! גיך-גיך וועט איהר אפּשר געוואָהר ווערען פון אַנדערע זאַכען, וואָס וועלען אייך פערשלאָגען דעם קאָפּ, און איהר וועט פערגעסען די נאַטור מיט איהרע שענע בילדער, גלייך מיט אייערע עלטערען

אצינד, וואָס זענען אויך אַמאָל געווען קינדער און האָבען אויך געקוקט אויף דעם דאָזיגען גראָז, מיט די דאָזיגע בוימער, מיט דער דאָזיגער זון, מיט די זעלבע אויגען, וואָס איהר קוקט אַצינד... גליק־ליכע קינדער! געב גאָט אויף לאַנג, אויף לאַנג אייער גליק!...

נאָר ווי וויסט און פינסטער עס איז אונזערע ריזענדער געווען אויפ'ן האַרצען, אזוי, פערקעהרט, ליכטיג, פריש, וואַרעם, גרין און פרייליך איז געוועזען אין דרויסען. אין די לעצטע טעג פונ'ם חודש מאי איז דאָס געווען, און די זון האָט נאָך ניט אזוי געבראָך טען, ווי געוואַרעמט, געלייכט, געמאַכט לעבעדיג אַלץ, אי דאָס גראָז, וואָס אויפ'ן פעלד, אי די שעפעלעך, וואָס אין פעלד, אי די מענשען מיט די קליינע מענשעלעך, די קינדער, וואָס קריכען-אַרויס גאַנץ פריה פון די פינסטערע האַלב־צעוואַלגערטע שטיבעלעך, פונקט ווי די טאַראַקאַנעס פון די שפּאַלטען — אַלע און אַלץ בענשען, לוי־בען און דאַנקען די שענע וואַרעמע ליכטיגע זון, וואָס שטעהט אַצינד אין האַלבען הימעל און גיסט פון זיך איהר צערטליכע וואַרעמקייט אויף דעם גרויסען ברייטען פעלד, וואָס האָט דאָ ניט לאַנג אַרויפ־געצויגען אויף זיך דאָס גלאַטע גרינע קלייד. ווי אַ לויטערער שפיעגעל איז ריין דער הימעל; עס שווימען אַרום ערטערווייז שיער טערע שטיקער וואַלקענס, נישט אויף אַ רעגען, נאָר אזוי שווימען זיי, אזוי לאַנג, ביז זיי ווערען צעקראַכען, צעגאַנגען, און מע ווייסט ניט, וואוהין זיי זענען אַוועק. ווייט־ווייט אויפ'ן האַרזיאָנט זעהט זיך אַרויס אַ שפיץ קלויסטער, אָדער אַ גרינער דאַך פון אַ פריצ'י־שען הויף, עס בעווייזט זיך אויף אַ מינוט און עס ווערד ווייטער פערשוואַנדען. דער וועג איז אַ פאַסט־וועג און איז גלייך, ווי אויף אַ ברעט. דער שטויב איז נאָך ניט אזוי גרויס, ווי אין חודש תמוז. די סטאָיפּעס פונ'ם טעלעגראַף פליהען פאַרביי! פאַרביי! און עס שווינדעלט אין די אויגען, און מע הערט אַ געזאַנג פון פויגעלעך, און מע זעהט דעם גערודער, וואָס עס טהוט זיך צווישען די קליינע בעשעפענישען אין דער נאַטור. גוים מיט זייערע אַכסען און מיט זייערע אַקער־צייג בעגעגענט מען גאַנץ אָפט; אייניגע פון זיי נע־

מען-אַראָפּ דאָס היטעל און געבען-אַפּ דעם גוט-מאָרגען פון דער ווייטען.

פּלוצים, מע קוקט זיך גאָרנישט אַרום, אָט איז שוין דער וואָלד! פּלוצים איז ווי פינסטערער געוואָרען און עס האָט מיט אַ מאָל אַ זעץ געטהאָן אַ גרינער, אַ פּרישער אַראָמאַט אין נאָז אַרײַן, און עס איז עפּים ווי קיהלער געוואָרען אויפ'ן לייב. מע הערט כמעט יעדען קלאָפּ פון די פּים פון די פּערד און פון די רעדער. ווי אַ לאַנג, שמאָל שנירעל ציהט זיך דער וואָלד; פון ביידע זייטען יונגע בעריאָזעס, ווי מיט קרייד אָפּגעווייסט; קיין ווינט איז ניטאָ, און זייערע גרינע בלעטלעך געפינען זיך בערוהיגט, שטיל; צווישען דעם ים מיט בויער לייכט זיך דורך די ליכטיגקייט — לויטער, פונקט ווי אַ שפּיעגל. פון ווייט הערט מען אַ קול: „אַאו!" און דער ווידער-קול ענטפּערט אויך „אַאו!"... נאָר אָט האָט זיך שוין דער וואָלד אויך געענדיגט, און מע איז אַרײַנגעפּאָהרען אין אַ זאַמד, אַ געדיכט, טרוקען זאַמד, וואו די פּערד געהען געמאַסטענע טרייט, און דער וואָגען קאַטישעט זיך פּאַמעליך, און אָפּטמאָל האַפּט זיך אַרום פון אַיין אַקס אָט ווי אַ זיפּף, אָדער אַ קרעכץ. די פּערדלעך איז נישט גרינג צו שלעפּען די פּים פונ'ם זאַמד. דער רייזענדער איז דעמאָלט אויפגעלעגט אָנצושפּאַרען זיך אויף אַ זייט און האַפּען אַ דרימעל, אָדער אַזוי ליגען אויסגעצויגען און קוקען אַהין, אין דער ווייטקייט, און קלערען, טראַכטען, אָדער גאָר ניט קלערען, אַזוי לאַנג, ביז דער בעל-עגלה טהוט אַ געשריי אויף די פּערד מיט אַ פּיף, און די פּערד טהוען פּלוצים אַ שלעפּ דעם וואָגען און הויבען-אָן ווייטער לויפען, ווי פּריהער, ביז עס קומט צום טייך, וואו די פּערד שרעקען זיך פּריהער און נאָכדעם געהען זיי טרייט ביי טרייט, און דאָס וואַסער זשומעט, רוישט אונטער די רעדער. און אַז מע קוקט אַראָפּ, זעהט מען דעם אָפּשיין פון דער זון, וואָס ציטערט אין וואַסער און וויעגט זיך אַהין און אַהער, גלייך ווי מע וואַרפט זי אונטער אין אַ ליילעך... נאָך דעם טייך איז נאָך אַביסעל זאַמד, און ווייטער — דער זעלבער ברייטער פּאַטשטאָוער שליאַך מיט די

גרינע פערלער פון ביידע זייטען און מיט די סטויפעס פון דעם מעלעגראף, גלייך צום וואָקזאַל, וואָס מע זעהט אַרויס פון דער ווייטען.

אויפ'ן וואָקזאַל, אין הויף, האָבען אונזערע פארשוניגען שוין געטראָפּען עטליכע דראָזשקעס מיט פּאַעמאַנעס, און די זון האָט זיך שוין אָנגעהויבען אַראָפּלאָזען נידעריגער און נידעריגער. אַראָפּ-געשפרונגען פונ'ם וואָגען, האָט אָסיפּ געהאַפּט די דאַמען אונטער די הענדר, ווי איין עכטער קאוואַליער, און האָט זיי אַראָפּגעטראָגען אויף דער פּלאַטפּאָרמע, אויסגעשרינען אויף אַ קול: „נאַסיל-שטשיק!“ האָטש דער נאַסילשטיק (טרענער) האָט שוין גאָר ניט געהאַט וואָס צו נעמען, מחמת חיים בלאַנק האָט אין זיינע ברייטע אַרעמס אַרײַנגעהאַפּט אַלע הפּצים מיט די קינדער, אַפילו די בולקעס מיט די בייגעל, וואָס האָבען בעדאַרפּט פּערנעמען איין אָרט כמעט ווי אַ פּאַסאַזשיר; גאָר אונזער געהערטעסטער אָסיפּ זעמעל האָט געהאַט אַ „ברייטען באַראַקטער“, און האָט ליעב געהאַט אין וועג אויסשטעלען זיך לייטיש, ווי אַ פיינער מענש, אַזוי, אַז אַלע זאָלען אַרום איהם פּעררײענען... אַרײַנגעלאָפּען אין זאַל ער-שטער קלאַם, האָט דער הערר זעמעל אַ געשריי געטהאָן זעהר ברייט: „עי, טשעלאָוויק! טשאַיו!“ — האָטש עס איז געווען צעהן מינוט צום צוג, און קיין טיי האָט זיך לחלוטין קיינעם ניט געגלוסט. דער הערר זעמעל האָט נישט געקאַנט ליידען, וואָס דער בופּעטשיק שטעהט צענויפגעלעגט די הענדר. קיין טיי האָט ער אַליין נישט געטרונקען, ווייל ער האָט בעדאַרפּט אַוועקלויפּען נאָך בילעטען, און בדרך הליכה איז ער צוגעלאָפּען צום בופּעט, האָט גיך בע-טראַכט דורך די אַשקאַלירענע ברילען און אויסגעשמעקט מיט דער נאָז אַלע גוטע זאַכען, וואָס אויפ'ן בופּעט, האָט אויסגעטרונקען (ווייטער אָהן חשק) און פּערביסען, זיך צעצאָהלט אַרענטליך, גע-נומען בילעטען, מיט אַ צוויי-דריי בעקאַנטע זיך געוויטעט, שטאַרק געסקריפעט מיט די שטיוועל, געקוקט דורך די אַשקאַלירענע ברילען אויף אַ יונגע דאַמע אַזוי שטאַרק, אַז די דאַמע האָט געמוזט אָפּ-

טרעטען אין איין אנדער זייט, און האָט זיך גענומען אַריינצוועצען די דאַמען, רעוועקאַץ מיט סאַניץ, אין וואַנגאַן אַריין אזוי געטריי, גלייך ווי ער וואָלט דערפאַר גענומען גאַט ווייסט וואָס פאַר אַ געהאַלט!...

אין צוויי מינוט אַרום איז שוין קיין צוג נישט געווען; נאָך אַ ווייטער צעגאַנגענער רויד האָט זיך געקויקעלט-געקויקעלט און איז אויך פערשוואונדען ווייט-ווייט, אין דעם אונטערגעפאַרבטען הימעל, און אַ שטאַרקער פייה מיט אַ טויבען גערויש האָט נאָך אַביסעל געקלונגען אין די אויהערען פון דעם פערשוואונדענעם צוג. נאָך גיך איז אַלץ שטיל געוואָרען. דער בופעטשיק פערמאַכט שוין זיין קרעמעל; דער סטאַראַזש פערקלאָפּט שוין די טיר; די נאָך-סילשטיקעס מיט די זשאַנדאַרמען צעגעהען זיך, דער אַהער, דער אַהין; און עס ווערד אומעטיג, — פונקט ווי אין אַ אידישער שוהל פרייטאָג צורנאַכטס, נאָך מעריב, אז אַלע צעגעהען זיך אַהיים, נאָך אַהרן-משה דער שמש דרעהט זיך נאָך אַרום צענויפקלויבען די איבערגעלאָזענע סידורים אויף די סטענדערס, און יאַרעמע דער שוהל-סטאַראַזש קריכט פערלעשען די לאַמפּען מיט'ן מויל און די ליכט מיט צוויי בעשפיגענע פינגער, און קוקט-אַרויס, אז עס זאָל שוין זיין נאָך וועטשערע, בכדי ער זאָל שוין קאָנען געהן פערלעשען די ליכט ביי עטליכע בעלי-בתים און האַפען דערפאַר אַ טרונק בראַנפּען מיט אַ שטיקעל „שבת-קאָווע“ קוילעטש.

נישטאָ קיין צוג, נישטאָ קיין פאַרשויןען, נישטאָ קיין העלדען. אפּשר וועלען מיר זיך נאָך אַ מאָל מיט זיי בעגעגענען?

עס קאָן זיין.

דערווייל לאַמיר זיך געזעגענען.

אויף וויעדערזעהן!

סמעמפעניו

א אידישער ראָמאַן.

געשריבען אין יאָהר 1888

לכבוד מין ליעבהארציגען זיידען
ר ב מענדעלי מוכר-ספרים.

טייערער, געטרייער זיידע לעבען!
„ס ט ע מ פ ע נ י ו“, מין ערשטער אידישער ראָמאַן, וואָס איז
אַנגעשריבען לכבוד אייער ליעבען נאָמען, — איז אַי ע ר ע ר; ער
איז אייערער ניט נאָר דערפאַר אַליין, וואָס איך האָב איהם לכבוד
איך געשריבען, נאָר אויך דערפאַר, וואָס איהר האָט מיר אַריינגעגעבען אַ חשק אזאָ ראָמאַן צו שרייבען.
אין איינעם פון אייערע בריעף זאָגט איהר צו מיר:
„איך וואָלט איך געראַטעהען קיין ראָמאַנען גאָר ניט צו שרייבען,
דען אייער גוסט, אייער זשאַנר איז גאָר עפּים אַנדערש; און איבער-
הויפט, אויב עס איז נאָר דאָ אין דעם לעבען פון אונזער פאָלק
דאָ מאַנען, זענען זיי עפּים גאָר אַנדערש, ווי ביי אַלע אַנדערע
פעלקער. מען מוז עס גוט פערשטעהן און גאָר אַנדערש שרייבען...“
אייערע ווערטער זענען מיר טיעף אין מוח אַריין, און איך האָב
אַנגעהויבען צו פערשטעהן אויף וויפיעל אַ אידישער ראָמאַן דאַרף
זיין אַנדערש פון אַלע אַנדערע ראָמאַנען, מחמת דאָס אידישע לעבען
בבל און די אומשטענדען, ביי וועלכע דער איד קאָן ליעב האָבען,
זענען גאָר ניט גלייך, ווי ביי אַלע אַנדערע פעלקער. היינט אויסער
דעם האָט דאָך דאָס אידישע פאָלק זיין אייגענעם באַראַקטער, זיין

אייגענעם אידישען גייסט מיט בעזונדערע מנהגים און רגילות'ען, וואָס זענען גאָר פּערנדרערט ווי ביי אַנדערע אומות. אָט די נאָ- ציאַנאַליסטימנים אונזערע, וואָס בלייבען תמיד עכט אידיש, מוזען זיך אַרויסווייזען אין אַ אידישען ראַמאַן, אויב ער איז נאָר באמת גענומען קונ'ם לעבען. דאָס האָב איך אָפּגעלעהרענט פון אייערע רעד און דאָס האָב איך געוואָלט אַרויסזאָגען דורך דער אידישער טאַכטער, רחל'ע די שענע, וואָס שפּיעלט די גרעסטע ראָלע אינ'ם דאָזיגען ראַמאַן, און דורך אַלע אַנדערע פּאַרשוינען, וואָס דרעהען זיך דאָ אַרום איהר. אויף וויפּיעל דאָס איז מיר געראַ- טען — דאָס איז אַ בעזונדערע שאלה; נאָר מיין רצון איז געווען צו געבען אַ אידישען ראַמאַן, ווי איהר פּאָדערט עס מיט רעכט פון יעדען אידישען ראַמאַן-שרייבער.

אויך דאָמיט איז סטעמפעניו אייערער, ליבער זיידע, ווייל דער נאָמען איז אייערער און די אידעע איז אייערע: ביי אייך, זיידע לעבען, אין איינעם פון אייערע לעצטע ווערק, האָב איך בעגענענט פּערבייגעהענדיג דעם נאָמען סטעמפעניו מיט אַ פּלעשעלע „ליעבע-טראַפּען“, וואָס אַלע משרתים און דיענסט- מיידלעך קויפען עס ביי איהם אויף אָפּצוטהוּן... דאָס איז שוין געווען גענוג אויף אויפצוועקען אין מיין זכרון די אַלע וואונדער- ליכע מעשיות, וואָס איך האָב זיך אָנגעהערט יונגעלוייז אין חדר אויף סטעמפעניו'ן — און מיין פּאַנטאַזיע האָט מיר שוין אונטערגעהאַלפּען צו בעשאַפּען דעם דאָזיגען ראַמאַן.

עס קאָן זיין, אז אין פּיעל מקומות, ווי למשל אין דער ליטאַ, האָבען אירען פון קיין סטעמפעניו גאָר ניט געהערט, און דעריבער וועט דער נאָמען אַליין עפּים אויסקומען ביי זיי משונה-וויילד; דער- פּאַר אָבער איז דער דאָזיגער נאָמען זעהר גוט בעקאַנט ביי אונז, אין דער גאַנצער גלופּסקער סביבה פון מאַזעפּעווקע ביז יעהופּעץ, און ווער שמועסט דאָרט, אין אייערע שטעדטלעך, אין גנילאַפּיאַטסק, צוויאַטשיץ און טונעיאַדעווקע — דאָרט ווייסט אַ קינד אויך, ווער

סטעמפעניו איז געווען, פון וואָנען ער שטאַמט און וואָס איז מיט איהם דער יחוס.

נאָר נישט סטעמפעניו אַליין איז דאָ אינגאַנצען דער מיוחס. מײן כונה איז געווען מיט דעם דאָזיגען ראָמאַן צו בעשאַפֿען דריי פֿערזאָנען, אָדער, ווי מע רופֿט עס אָן, „הויפֿט־העלדען“: דעם אירישען קינסטלער סטעמפעניו מיט זיין פיערעלע, די אירישע טאַכטער רחל'ע די שענע מיט איהר אירישער עהרליכקייט און דאָס אירישע ווייבעל פריידעל מיט איהר סוחר'ישען גייסט און מיט איהר ציטערען איבער'ן קערבעל — יעדער מיט זיין בעזונדער וועלטעל. סטעמפעניו, רחל'ע און פריידעל — דאָס זענען מיינע פֿארשוּינען די מיוחסים, וואָס זיצען אויבער'אָן אין בויד, און די אַלע איבעריגע זענען שוין גלאַט אזוי זייטיגע פֿארשוּינען, וואָס האַפֿען זיך איבער, ווי עס איז, זיצען תמיד אַקעגען. דערפֿאַר בין איך אָפֿגעקומען די איבעריגע חברה מיט אַ צוויי־דריי ווערטער, און מײן גאַנצע האַרע־וואַניע האָב איך אַוועקגעגעבען יענע דריי מיוחסים.

איך מײן, אז אירישע מוזיקאַנטען, דאָס הייסט, אונזערע חברה כל־זמור, זענען פֿאַר זיך גאָר אַ בעזונדערע וועלט, און ס'איז כדאי אַריינצוקוקען אין זייער לעבען אַריין פיעל טיעפער, אַלס איך האָב עס געטהאָן אינ'ם דאָזיגען ראָמאַן. מע בעדאַרף דערצו האָבען אַייער אויג, זיידע לעבען, אַייער פֿעדער מיט אַייער התמדה. אַך, וואו נעמט מען התמדה, ישוב־הדעת? געדולד וואו נעמט מען?

„איבער אַ ווערק — זאָגט איהר מיר אין אַיין אַנדערען בריעף — איבער אַ ווערק, ליעב אייניקעל, בעדאַרף מען שוויצען, מען בעדאַרף אַרבייטען, פּיילען אימליכס וואָרט; געדענקט, וואָס איך זאָג אַיך — פּיילען, פּיילען!“

פּיילען! אַט דאָס איז טאַקי די צרה מיט אונז, יונגוואַרג, וואָס מיר האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט און האַפֿען־אָפֿ דאָס גאַנצע ווערק, שטעהענדיג, ווי מע זאָגט, על רגל אחת, טאַקי אין אַיין

אָטהעם, נישט אָפגעשטעלט זיך אויף יעדען געדאַנק, אויף יעדען וואָרט בעזונדער, צו אַרבייטען און פּיילען, ווי איהר טהוט. איך ווייס, ליעבער זיידע, איך פיהל עס, ווי נויטיג עס איז געווען איבערצולייטערען „סטעמפעניו'ן“ אין עמליכע וואַסער רען. אורדאי ביי אייך וואָלט סטעמפעניו בעקומען גאָר איין אַנדער פנים; פון אייערע הענד וואָלט ער אַרויס אַנדערש, גאָר אַנדערש; ביי אייך, זיידעניו, וואָלט שוין דאָ געווען אַ „מעשה איבער אַ מעשה“, אַ „מעשה אין אַ מעשה“ און „די מעשה אַליין“.

„איך האָב ליעב, — זאָגט איהר וויעדער אין אַ בריעף — אַז חוץ דעם שענעם פּנימ'על זאָל אין אַ קארטינקע אויך זיין לעבען, שכל און געדאַנק, ווי אין אַ לעבעדיגען מענשען; אַ קארטינקע בעדאַרף, חוץ שענע מליצה, אויך מיך לאַזען עפּיס הערען“ . . .

אָט דער סוד איז אָבער אַנטפלעקט נאָר אייך אַליין און ווייטער קיינעם ניט; בעשאַפען בילדער, וואָס זאָלען האָבען אין זיך צוויי געשטאַלטען, אַ רעכטע זייט מיט אַ לינקער זייט, איין אויבערצייג מיט איין אונטערשלאַג, אַזוי אַז אינ'ם אָפענעם זאָל ליגען בעהאַל-טען אַ פּערבאַרגענעם, אַ תּוּד-זאַך — דערויף, זיידע לעבען, זענט איהר נאָר אַליין דער איינציגער קינסטלער אין אונזער ליטעראַטור, און ווער קאָן זיך צו אייך גלייכען? מיר, יונגוואַרג, דאַנקען גאָט, ווען די מעשה אַליין קומט ביי אונז אַרויס בשלום, אָהן אַ מום, מיט אַלע אברים פון אַ ליטעראַריש בעשעפעניש.

נעמט זשע אויף, ליעבהאַרציגער זיידע לעבען, די מתנה — מיין ערשטען אידישען ראָמאַן, ויהי רצון, און ס'זאָל זיין דער גוטער ווילען פון זיין ליעבען נאָמען, אַז מיין סטעמפעניו זאָל געפינען לייטזעליגקייט אין אייערע אויגען, און איהר זאָלט האָבען נחת, ווי איהר ווינשט זיך אַליין, פון אייער איבערנעבענעם אייניקעל

דעם מחבר.

I.

סטעמפעניו'ס יחוס.

סטעמפעניו — דאָס איז אַ מין צונעמעניש, וואָס איז איהם איבערגעגאנגען בירושה פון זיין טאָטען; זיין טאָטע, עליו השלום, איז געווען אַ כליזמר, האָט געהייסען בערעל באַס, אָדער „בערעל סטעמפעניר“, פון סטעמפעני, אזא דאָרף אינ'ם געגענד פון מאַזע-פעווקע, געשפּיעלט אויפ'ן באַס און איז אויך געווען אַ נומער ברחן, אַ שענער גראַם-זאָגער, אַ פּערשלעפטע קרענק, האָט זיך פּערשטעלט אויף אַלע חתונות פאַר אַ בעטלער, איבערגעקעהרט די אויגען, גע-טאַנצט ווי אַ בער, נאָכגעמאַכט ווי אַ אירינע געהט צו קינד און שרייט: „באַבעניו, איך שוועהר אייך ביי אַ פּאָר תּפּלין, אז עס וועט מעהר אזוי נישט זיין!“... אָדער געלאָזט פּלוצים אַ וואַסער אין מיטען שטוב, אזוי אז אַלע אירען האָבען פּערקאַטשעט די פּאָלעס און די ווייבער האָבען אונטערגעהויבען די קליידלעך; אָדער גאָר אויפגעהאנגען אַ לונג-און-לעבער דער מחותנת'טע אויפ'ן פּאַרטוך, און נאָך אַזעלכע אַנשטעלען און קונצען לרוב.

כליזמריי איז ביי זיי געגאנגען בירושה פון אַ סך דורות; בערעל באַס, אָדער בערעל סטעמפעניר, ווי מיר ווייסען שוין, האָט געשפּיעלט אויפ'ן באַס; בערעל'ס טאָטע, רב שמואל'יק טראָמייט, האָט געשפּיעלט אויפ'ן טראָמייט; זיין זיידע, רב פייביש צימבלער, האָט געשפּיעלט אויפ'ן צימבעל, און זיין עלטער-זיידע, רב אפרים פּאַיאָל... הכלל, סטעמפעניו קומט-אַרויס פון כליזמרים ביז צעהן דורות — און ער שעמט זיך דוקא ניט דערמיט, ווי ביי אירען, צווישען אונז רעדענדיג, שעמט זיך דער בעל-מלאכה מיט זיין גראַד; און עס איז גאָר קיין חידוש ניט: אזא נאָמען, ווי סטעמפעניו האָט געהאַט אין מאַזעפעווקע, אזא שם, ווי ער האָט זיך געקויפט אויף דער גאַנצער וועלט כמעט, איז ניט קיין קלייניגקייט. אַ ווערטעלע אויסצורעדען — סטעמפעניו!

א זכיה איז געווען אומערום ביי אידען, אז מע האָט געהאַרכט ניסי בעלזער זינגען, גדיק ברחן — זאָגען, און סטעמפעניו'ן — שפיעלען. דערפון קאָנט איהר זיך שוין מעלרען, אז סטעמפעניו איז ניט געווען קיין פשוט'ער כליזמר, קיין אַביווער, און מסתמא האָט ער זיך פערדיענט אזאָ שם צווישען אַלע גרויסע נישט אומ-זיסט. אידען האָבען ליעב מוזיק און פערשטעהען נגינה — דאָס וועלען אונזערע שונאים אויך ניט אָפליקענען, און הנם, אז מע וויל שמועסען צוריק, קומט דאָך דעם אידען אויס צו הערען מוזיק עפּים ניט אזוי אָפט, דען וואָס איז מיט אונז אזוי די שמחה, מיר זאָלען זיך פלוצים פערנעמען מיט שפיעלען אָדער טאַנצען? דאָך, איהר מענט אַייך זאָגען וואָס איהר ווילט, זענען מיר פאָרט מבינים, שאַרפע מבינים הן אויף זינגען, הן אויף שפיעלען, הן אויף אַלע אַנדערע זאַכען. צו אונז אז עס קומט אַראָפּ אַ חזן, לויפען מיר אויף בילעטען איהם הערען, און כליזמר אויף אַ חתונה איז דאָך אַודאי ביי אונז אַ חיוב. הערען ווי די „קאַפעליע“ שפיעלט אַ „שטיקעל“ צו דער גילרענער יוד, געוועהנליך, נישט קיין פריי-ליכס (אַ פרייליכס אויף שפעטער) — דערפאַר וועלען מיר אַוועק-געבען אַ זאַק באַרשטש. דער עולם זיצט מיט גרויס דרך-אַרץ, און די כליזמר שפיעלען אַיין אומעטיגס, אַ „מאָראַלנע“, אַ וויינענדיגס. דאָס פיעדעלע וויינט, פערנעהט זיך אויף דער גראַבער סטרונע, און די איבעריגע חברה האַלט איהם אונטער אויך גאַנץ טרויעריג. עס פאַלט אַן אויפ'ן עולם אַ שטיקעל מרה-שחורה, און יעדער ווערד ווי פערזאָרגט, אַפילו גאַנץ אַנגענעהם, נאָר פערזאָרגט: יעדער פערטראַכט זיך, לאָזט-אַראָפּ די נאָז, און רייבענדיג מיט'ן פינגער אין טעלער, אָדער קנעטענדיג קייקעלעך פון דער פרישער חלה, פערטיעפט זיך יעדער אין זיינע געדאַנקען, אין זיינע טרויעריגע געדאַנקען, דען יעדער האָט זיך מסתמא זיין זאָרג, און קיין צרות דאַרף אַ איד ניט געהן לייהען. און אזוי ווערד צענויפגעגאָסען דאָס אומעטיגע שפיעלען מיט די טרויעריגע מחשבות אינאיינעם, און יעדער קרעכץ פונ'ם פיעדעלע „טיאָך-טיאָך-טיאָך“ רופט זיך אָפּ

ביי די חתונה-לייט אין האַרצען און געפינט דאָרט אַ וויעדער-קול. דאָס האַרץ בכלל, און דאָס אידישע האַרץ בפרט, איז אַ פיעדעלע: מע קוועטשט די סטרונגעס און מע ציהט פון דעם אַרויס פערשיע-דענע, און צום מיינסטען טרויעריגע, וויינענדיגע ליעדער... מע דארף נאָר האָבען דערצו אַ רעכטען מוזיקאַנט, אַ בריה, אַ בליזמר, אַזאָ בריה, זוי סטעמפעניו איז געווען.

אוי, איז סטעמפעניו געווען אַ בריה! ער פלעגט אַ האַפּ טהון דאָס פיעדעלע און אַ פיהר טהון מיט'ן סמיק, איין פיהר טהון, נישט מעהר, פלעגט דאָס שוין אָנהויבען ביי איהם צו רעדען. אָבער ווי אזוי מיינט איהר, רעדען? טאַקי מיט ווערטער, מיט אַ צונג, ווי להבדיל, אַ לעבעדיגער מענש. רעדען, טענה'ן, זינגען מיט אַ געוויין, אויפ'ן אידישען שטייגער, מיט אַ גוואַלדערניש, מיט איין אויסגע-שריי פונ'ם טיעפען האַרצען, פון דער נשמה. דעם קאַפּ פלעגט סטעמפעניו פערוואַרפען אויף אַ זייט, די לאַנגע שוואַרצע פאַטלע האָר צעוואַרפען אויף זיינע ברייטע אַכסלען, די אויגען, די שוואַרצע ברענענדיגע אויגען, פערריסען אַרויף, און דאָס שענע ליכטיגע פנים פלעגט ביי איהם ווערען מיט אַ מאַל בלייך, ווי דער טוידט; אַט נאָך איין מינוט — אויס סטעמפעניו! מע זעהט נאָר, ווי אַ האַנד פליהט אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, און עס הערען זיך פער-שיעדענע קולות, און עס גיסען זיך אַלערליי מיני געזאַנגען, און אַלץ אַזעלכע אומעטיגע, טרויעריגע, אַז עס נעמט'אָן ביי'ם האַרצען, עס ציהט ביי דער נשמה, עס נעמט-אַרויס דאָס געזונד. דער עולם געהט-אויס מיט אַלע כחות, מע שטאַרבט, מע שטאַרבט מיט אַלע אברים. דאָס האַרץ ווערט פול, צעוויקט, און עס שטעלען זיך טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויינען. און סטעמפעניו? — ווער סטעמפעניו? וואָס סטעמפעניו? פּרעגט איהם בהרם, וואו ער איז אין דער וועלט? ער טהוט זיך זיינס: „טיאָך-טיאָך-טיאָך“ — און גענוג! און אַז ער הערט-אויף צו שפּיעלען, טהוט עס אַ שמיץ דאָס פיעדעלע און נעמט זיך אָן ביי'ם האַרצען; די אויגען ברענען איהם דעמאָלט ווי צוויי הבדלות,

און זיין שען פנים שיינט, ווי די גאנצע וועלט. דער, זלם האפט זיך אויף ווי פון א שלאף, פון א טרויעריגען נאָר א זיסען שלאָף, און אלע אידען הויבען-אָן אַרויסצוואַגען זייער התפעלות, אלע אין איין קול. מע אַקעט, מע אַקעט, מע לויבט, מע שמוצערט, מע וואונדערט זיך, מע קאָן זיך גאָר ניט אַפּלויבען.

— נננו, סטעמפעניו! אַי, סטעמפעניו!

און די ווייבער? פון די ווייבער איז גאָר נישטאָ וואָס צו רעדען. ס'איז אַ גרויסער ספק, אויב עס ווערד אין שוהל ערב יום-כפור צו קנויטלעך לעגען פּערגאַסען אַזוי פיעל טרערען, ווי פיעל טרערען עס פלעגט דאָ אויסגעגאַסען ווערען ביי סטעמפעניו'ס „שטיקלעך“; אויף חורבן בית-המקדש דאַרף מען אַזוי פיעל ניט וויינען, ווי די ווייבער האָבען געוויינט בשעת סטעמפעניו'ס שפיעלען.

— לָאָז מיך גאָט בענטשען, אַז אויף מיין קלענערער טאַכטער'ס חתונה זאָל איך קאָנען אַראָפּברענגען סטעמפעניו'ן, רבנו של עולם! אויף אַזאַ אופן האָבען זיך געוויינשעוועט די ווייבער, אויסגע-ווישען זיך די פּערשוואַלענע רויטע אויגען און אויסגעשנייצט זיך דאָס איבעריגע ביסעל נאָז, און דענסטמאָל, בשעת ווינשעווען, האָ-בען זייערע העלזער פּערעל מיט די גילדענע אויהערינגלעך, מיט די פינגערלעך, מיט די בראַשען, גאַרנעל-קייטען און מיט דער איבע-ריגער אידישער ציערונג געשיינט און געבלישטשעט און געפינקעלט מיט פייער.

און ווער שמועסט די מיידלעך, די „מאַמוזעלען“, — די זענען גאָר געבליבען שטעהן צוגעקאוועט צו זייערע ערטער, ווי די טאַקען, געקוקט אויף סטעמפעניו'ן מיט זיין פיעדעלע, נישט נעריהרט מיט קיין אבר, נישט געפינטעלט מיט קיין אויג; נאָר וואו ניט וואו, דאָרט ערניץ אויף יענער זייט קאָרסעט, קלאַפט דאָס הערצעל: טיקטיקטיק, און עס האַפט זיך אַרויס אַפּטליך פון דאָרט אַ פּער-באַרגענער זיפּל...

II.

סטעמפעניו מיט זיין „קאפעליע“.

דעם רעש, וואָס סטעמפעניו האָט אָנגעמאַכט, קומענדיג ערניין אין אַ שטערטעל מיט זיין קאפעליע (אַרקעסטער), און דאָס קאָר־בעניש, וואָס עס האָט זיך בשעת מעשה געקאַכט, איז גאָר ניט צו בעשרייבען.

— שאַט, אָן שניידט זיך עפּיס אַ בויד פון הינטער די מיהלען מיט פיער פערד; דאָס זענען אַודאי די מהותנים, האַ? — ניין, דאָס זענען די כליזמר. דאָס פּאַהרט סטעמפעניו מיט זיין קאָמפּאַניע.

— אַ? סטעמפעניו? סטעמפעניו איז שוין דאָ? אָט דאָס וועט עס זיין אַ פרייליכע חתונה ביי חיים־בנציון גלאָק, אַ מכה איהם!

אידישע ווייבלעך ווערען רויטליך. די אידישע מיידלעך חאַפּען זיך צו פערקעמען און פערפלעכטען די לאַנגע צעפּ. יונגלעך פער־קאַטשען די הויזלעך אַריבער די פּולקעס און מע לויפט מקבל פנים זיין סטעמפעניו'ן. און אפילו אידען, בעווייכטע אידען, שוין מיט בערד, בעווייזען אויך מיט אַ שמייכעלע, אַז עס טהוט זיי ווילד־הנאה, וואָס סטעמפעניו איז געקומען שפיעלען די חתונה צו חיים־בנציון גלאָק; מהיכא־תיתי, וואָס אַהרט דאָס זיי? עס קאָסט זיי געלד?

ביז די בויד פּאַהרט־צו צו דער אַכסניה ווערד דערווייל די גאָס פּול מיט מענשען; יעדער איז נייגעריג אַ קוק טהון אויף סטעמ־פעניו'ן מיט זיין קאָמפּאַניע און שטעלט זיך אָפּ אויף אַ רגע'לע. — זעה נאָר, ווי מע שפּאַרט זיך! — שרייט יעדער בעזונדער, און שפּאַרט זיך אַרויס צום אויבען־אָן, ווי דער שטייגער איז ביי אידען. — זעהר נאָר זעה, ווי ער אַרכייט מיט די עלענבויגענס און וויל דוקא זיין דער ערשטער! וואָס האָט איהר דאָ ניט געזעהען? כליזמר ווי אַלע כליזמר!

אזוי טענה'ט איטליכער פאר זיך און שטופט זיך ארויס צו דער בויד, פון וועלכער די חברה כלי-זמר הויבען זיך אָן אַרויסצורוקען איינציגווייז.

פריהער פון אלע קריכט-ארויס רב יאָקעל קאָנטרבאַס (וואָס שפיעלט אויפ'ן קאָנטרבאַס), אַ בייזער איד מיט אַ צעפּלעצטער נאָז און מיט שטיקלעך וואַט אין די אויהערען. נאָך איהם רוקט זיך רב לייביש מיט'ן קלאַרנעט, אַ שלעפּעריג אידעל מיט אַ פּאַר גראָבע ליפּען. שפּעטער בעווייזט זיך הייקעל האָרבעטש, דער גע-וויסער הייקעל ברחן מיט'ן האָרב. שפּעטער — אַ שוואַרצער קאָל-טענעוואַטער איד, שרעקליך בעוואַכסען, כמעט ווי אַ ווילדער מענש פון די מדבריות, מיט אַזעלכע לאַנגע ברעמען, אַז עס פּאַלט-אָן אַ פּחד. דאָס איז רב שניאור-מאיר דער אונטערהאַלטער (סעקונדע). נאָך איהם שפּרינגען-ארויס אַ צוויי-דריי יונגען, משונה-ווילדע פּער-זעהענישען מיט פּערשוואַלענע באַקען, אונטערגעשלאָגענע אויגען, מיט שרעקליכע צייהן, ווי די לאַפּעטעס. דאָס זענען חברה לערענ-יונגלעך, וואָס אַרבייטען נאָך דערווייל אומזיסט, און שפּעטער, מיט דער צייט, קאָן פון זיי אַרויס לייטישע כלי-זמר. און נאָר צו לעצט קאָממעט זיך אַרויס מיט קרומע אויסגעבויענע פּיסלעך דער געלער מעכטשי פייקלער מיט אַ באַראַבאַן, וואָס איז גרעסער פון מעכטשי'ן אַ גוזמא. ביי מעכטשי'ן הויבט זיך אָן אויסצושיטען אַ בערדעל, אַ געל בערדעל, נאָר אויף איין זייט פנים, אין דער רעכטער זייט, און די אַנדערע זייט, די לינקע זייט פנים, איז נאַקעט, הויל ווי אַ סטעפּ. ער, מעכטשי פייקלער, מוזט איהר וויסען זיין, האָט חתונה געהאַט צו דרייסיג יאָהר און האָט גענומען, ווי מע שמועסט, אַ ווייב איין אַנדרויניגס... ווייסע-חברה'ניקעס שווייגען ניט מסתמא, אַז סטעמפעניו קומט-אָן מיט זיין קאפּעליע. יעדעס מאָל פּער-גנב'עט זיך אַ חדר-יונגעל און טהוט אַ זעץ אין באַראַבאַן, אָדער אַ ציה די גראָבע סטרונע פונ'ם קאָנטרבאַס. דער חברה-מאַן בע-קומט אַ שנייד אין האַלז און נאַקען פון רב יאָקעל קאָנטרבאַס דעם בייזען. און די גאַס הויבט-אָן ביסלעכווייז צו רודערען און צו

קאָכען, דען דער חתן איז שוין אויך צריינגעפאָהרען אין שטאָדט צריין מיט אַ האַלבער מאה בחורים, וואָס זענען צרויסגעפאָהרען אַקעגען דעם חתן ביו צו יענער זייט מיהלען — והעיר יאַמפעלי, און דאָס שטעדטעל יאַמפעלי, צהלה ושמחה, — קלינגט און פרעהט זיך נאָר אויף ציין אַנדער אופן...

אַזוי איז אין יאַמפעלי, אַזוי איז אין סטריסטש, אַזוי איז אין אַלע שטעדטלעך, וועלכע האָבען אַ זכיה אַראָפּצוברענגען סטעמד פעניו'ן אויף אַ חתונה, און אַזוי איז אויך דאָ, אין מאַזעפעווקע, וואו סטעמפעניו האָט זיך בעזעצט אויף תמיד. הכלל, עם קאָכט מיט סטעמפעניו'ן די גאַנצע וועלט!

III.

סטעמפעניו'ס הכנות.

וואָס איז אין מאַזעפעווקע אַזוי גרויס די שמחה? רב חיים־בנציון גלאָק מאַכט חתונה די קלענערע טאָכטער, די מיזינקע רבקה'לע, — נו, פאַר וואָס זשע זאָל מען זיך ניט משמח זיין מיט איהם? עם איז כדאי צו זיין אויף אַזאַ חתונה: פאַרט, ווי זאָגט מען, אַ נגיד אין שטעדטעל. אַלע וועלען זיין אויף דער חתונה: ווער פאַר גוט־פריינדשאַפט, ווער פאַר קנאה, ווער פון יוצא וועגען, און ווער צו בעווייזען דעם ווייב'ס פערעל, די אויהע־דינגלעך, אָדער די נייע גאַרגעל־קייט, וואָס ער האָט געבראַכט דעם ווייב פונ'ם יריד, און נאָך מעהר — צוליב סטעמפעניו'ן. הכלל, אַלע זענען דאָ אויף דער חתונה! גאַנץ מאַזעפעווקע פרעהט זיך ביי חיים־בנציון גלאָק אויף רבקה'לע'ס חתונה! און ווער שמועסט אַייזיק־נפתלי מיט'ן ווייב און מיט די קינדער אודאי, דען אַייזיק־נפתלי איז חיים־בנציון גלאָק'ס אַ שותף אין קלייט, אַ שותף אין דער מיהל, און דערצו אַ שטיקעל קרוב אויך, סע הייסט, אַייזיק־

נפתלים ווייב קעהר זיך אָן אַ שטיקעל אייגענע מיט דער מחותנת'—
 טע, עפּים אַ שטיקעל שני שבשלישי פון דער מאַמע'ס צד.
 דעריבער דרעהט זיך אַרום אייזיק־נפתלים ווייב, דוואָס־מלכה,
 אויסגעשלייערט, ווי איין אמת'ע מחותנת'טע. זי דרעהט זיך אַרום
 און טהוט גאָר ניט, נאָר זי מאַכט מיט די הענד און שרייט און
 פילדערט, גלייך ווי זי טהוט עפּים. און דוואָס־מלכה'ס שנוה,
 רחל'ע די שענע, שטעהט נעבען דער כלה אויסגעצוווקעלט, ווי אַ
 בת־מלכה, און איהרע גרויסע בלויע אויגען שיינען, ווי צוויי גרויסע
 בריליאַנטען, און איהרע רויטע בעקלעך שפיעלען איהר, ווי צוויי
 בליהענדיגע רויזען. מיט איין האַנד האַלט זי דער כלה'ס צעלאָומע
 האָר, וואָס די ווייבער האָבען איהר צעפלאַכטען פאַר'ן „בערעקענס“
 מיט גרויס געוויין, און מיט דער אַנדערער האַנד נלעט זי זיך איהר
 ווייסען האַלז, גאָרנישט צו בעמערקען, ווי אַ פאַר שוואַרצע ברע־
 נענדיגע אויגען קוקען אויף איהר די גאַנצע צייט גלייך אָהן איין
 אויפהער... די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס לויפען־אַרום, ווי די
 פער'סמ'טע מיין. די מחותנים ליאַרעמען: „אוי, גוואַלד! שוין
 צייט צו באַדעקען די כלה! ביז וואַנען איז דער שיעור צו מוטשען
 די קינדער, וואָס פאַסטען נעבאָך אזא זומער־טאָג?“ אַלע שרייען:
 „שוין צייט! שוין צייט!“ — נאָר טהון טהוט מען גאָרניט. איי־
 זיק־נפתלי דרעהט זיך אַרום מיט אַ סאַמעטען קאַשקעטעל, די הענד
 פערלענט אַרונטער, ווי אַ מגיד, און דוואָס־מלכה פילדערט אויף
 קול־קולות, די איבעריגע מחותנים פון ביידע צדדים לויפען איינער
 איבער'ן אַנדערען מיט די הענד אויף־צור־פריהער, גלייך ווי זיי וואָל־
 טען עפּים געוואָלט טהון אַזעלכעס, נאָר מע גיט זיי קיין אַרכייט ניט.
 — נו, פאַר וואָס טהוט מען שוין עפּים ניט? — פּרעגט חתנ'ס

צד.

— פאַר וואָס הויבט מען שוין עפּים ניט אָן צו טהון? — ענט־
 פּערט כלה'ס צד.
 — האָסט דו געזעהען, מע זאָל האַלטען אזוי לאַנג הונגעריגע
 קינדער? — שרייט חתנ'ס צד.

— האָסט דו געהערט, מע זאָל אזוי לאַנג האַלטען הונגעריגע
 קינדער? — שרייט כלה'ס צד.
 — וואָס לויפט מען אַרום הין און צוריק?
 — וואָס איז פאַר אַ לויפען, וואָס מע לויפט?
 — אַלע לויפען, אַלע פּילדערען און מע שטעהט אויף איין
 אָרט, — שענע פאַרדאָקעס!
 — אַבי מע לויפט און מע פּילדערט — און טהון וויל קיינער
 פון דאַנען אַהין.
 — טאָמער וואָלט שוין גענוג געווען צו רעדען? שוין צייט
 עפּיס טהון! עס מוז דאָך אַמאָל האָבען איין עק!
 — נו, גענוג שוין רעדען! לאָז מען שוין אָנהויבען טהון!
 איין עק לאָז דאָס האָבען!
 — וואו זענען די כליזמר? — פרעגט התנ"ם צד.
 — די כליזמר וואו זענען? — ענטפערט כלה'ס צד.
 און די כליזמר זענען זיך פערנומען מיט זייער ארבייט: מע
 שמירט די סמיטשקעס, מע שטעלמאָן די כלים. רב יאָקעל באַס
 טראָגט אַ יונגעל פאַר איין אויהער און טיילט איהם איין שטילער-
 הייד: „הער, ממזר, איך וועל דיר ווייזען ווי אזוי צו ציהען סטורי
 נעם!“ מעכטשי פייקלער קראַצט זיך דאָס בעוואַכסענע האַלבע
 פנים, נישט קוקענדיג אויף קיינעם. רב הייקעל ברחן רעדט מיט
 אַ בעקאַנטען מלמד, נעמט ביי איהם אַ שמעק טאַבאַק מיט צוויי
 פינגער און שיט ווערטלעך, ווי פון אַ זאַק. און די איבעריגע כלי-
 זמר, די פערשוואַלענע יונגען מיט די גרויסע צייהן ווי די לאַפּע-
 טעם, שטעהען אַרום סטעמפעניו'ן און שמועסען זיך מיט איהם
 אויס אויף זייער לשון וועגען אַ וויכטיגען ענין.
 — ווער איז אָט די דאָזיגע שעכטע¹, וואָס שטעהט נעבען דער
 סמיסאַנקע²? — פרעגט סטעמפעניו אויף כליזמר-לשון, אָנוויי-
 זענדיג מיט די אויגען אויף רחל'ע דער שענער. — געה נאָר,

¹ שעכטע — נקבה. ² סמיסאַנקע — כלה.

ירחמיאל, — זאָגט ער צו איינעם פון די געשוואָלענע כל־זמר יונגען, — געה נאָר און פראַבע־אויס⁸ מהטאָם⁴, אָבער חידקע⁵, ירחמיאל, חידקע!

ירחמיאל קומט גיך צוריק מיט אַ קלאָרער תשובה:

— דאָס איז ניט קיין שעכטעל⁶, דאָס איז שוין אַ יאלדאָווקע⁷. דאָס איז אייזיק־נפתלי'ס שנוּר, פון סקווירע איז זי, און אָט דאָס איז איהר יאָלד⁸ — זעהט איהר? אָט דרעהט ער זיך אַרום מיט אַ סאַמעטענער קאַטערוכע.⁹

— די כפרה זאָלסטו דו ווערען, ירחמיאל! — זאָגט סטעמפּעניו נאַנץ אויפגעלעגט. — אַזוי גיך ביזטו דו געוואָהר געוואָרען? ע, זי איז דאָך טאַקסי גאָר אַ קליווע¹⁰ יאלדאָווקע! זע נאָר, זעה, ווי זי מאַטערעט¹¹ מיט די זיקרעס¹²!

— אויב איהר ווילט — פרעגט ירחמיאל דער פּערשוואָלענער ביי סטעמפּעניו'ן — אויב איהר ווילט, וועל איך געהן מיט איהר טירען¹³...

— ליג אין דער ערד! — ענטפּערט איהם סטעמפּעניו. — מע בעט דיך ניט פאַר קיין שילאַטען־שמש, איך וועל אַליין טירען מיט צוזעניכע¹⁴.

— אַנו, וואַרף נאָר אַרויס פון דער פּיעדעל אַ פאָר שוואַרצע אויגען! — רופט זיך אָן שניאור־מאיר אויף זייער לשון. — שלעפּ נאָר אַרויס פון דער פּיעדעל אירישע קישקעס!... סטעמפּעניו נעמט זיך צום פּיעדעלע, טהוט אַ וואונק צו דער חברה, און מע נעמט זיך אָנשטעלען די כלים.

⁸ פראַבע אויס — ווער געוואָהר. ⁴ מהטאָם — ווער איז זי. ⁵ חידקע — געשווינד. ⁶ שעכטעל — מיידעל. ⁷ יאלדאָווקע — ווייבעל. ⁸ יאלד — מאַן. ⁹ קאַטערוכע — היטעל. ¹⁰ קליווע — שענע. ¹¹ מאַטערעט — קומט. ¹² זיקרעס — אויגען. ¹³ טירען — שמועסען. ¹⁴ מיט צוזעניכע — מיט דער דאָזיגער.

IV.

סטעמפעניו'ס פיעדעלע.

בקיצור, גאָט האָט געהאַלפּען, און סטעמפעניו האָט זיך גע-
נומען בעזעצען די כלה.

אָך, איך פּיהל, אַז מײן פּעדער איז שוואַך צו בעשרייכען, ווי
אַזוי סטעמפעניו האָט בעזעצט אַ כלה! דאָס איז ניט געווען גלאַט
אַזוי געשפּיעלט, גערימפּעלט; דאָס איז געווען אַ מין „עבודה“.
אַ גאָט'ס דיענסט מיט עפּים זעהר אַ הויכען געפּיהל, מיט עפּים
זעהר אײן אײדעלען גײסט! סטעמפעניו האָט זיך אַוועקגעשטעלט
אַקעגען דער כלה און האָט איהר געהאַלטען אַ דרשה אויפ'ן פּיער-
דעל, אַ שענע אַ לאַנגע דרשה, אַ ריהרענדיגע דרשה, איבער דעם
פּריי און גליקליך לעבען פון דער כלה ביז אַהער, פון איהר מיידעל-
שטאַנד, און איבער דעם פּינסטערען ביטערען לעבען, וואָס ער-
וואַרט זי אויף שפּעטער, שפּעטער: — אויס מיידעל! איבערגע-
דעקט דעם קאָפּ, פּערשטעלט די שענע לאַנגע האָר אויף אײביג...
ניטאָ די פּרייליכקײט! זײ געזונד, יוגענד, אָט ווערט דו אַ אײ-
דינע! ... עפּים זעהר נישט פּרייליך, גאָט זאָל נישט שטראָפּען פאַר
די רעד! ...

אָט אַזעלכע ווערטער הערען זיך כמעט אַרויס פון סטעמפּע-
ניו'ס פּיעדעלע. אַלע ווייבער פּערשטעהען גוט דעם פּשט פון דער
דאָזיגער שטומער דרשה, אַלע ווייבער פּיהלען עס; זײ פּיהלען
דאָס, און וויינען דערויף מיט ביטערע טרערען.

— ווי לאַנג בין איך אַזוי געזעסען — קלערט זיך אַ יונג וויי-
בעל, שלײנגענדיג די טרערען — ווי לאַנג בין איך אַזוי געזע-
סען מיט צעלאָזמע צעפלאַכטענע צעפּ און האָב נאָר געמײנט, אַז
מלאכים שפּיעלען זיך גאָר מיט מיר, אַז איך בין אײנע אַ גליקלי-
כע? צום סוף... אָך, צום סוף! ...

— בעשער איהר, גאָט, — טהוט בעמען אײן אַלטע אײדינע, אַ
מוטער פון דערוואַכסענע טעכטער — בעשער איהר, גאָט, מײן על-

טערער טאָכטער איהר זיווג אין גיכען, נאָר מיט מעהר מזל ווי מיר, נאָר מיט אַ שענערער דאָליע ווי איך האָב ביי מיין מאן, גאָט זאָל מיך ניט שטראַפּען פאַר די רעד!...

אַט אין אַזעלכע מחשבות פאַלען־אַריין די ווייבער, און סטעמ־פעניו טהוט זיך זיינס: ער אַרבייט מיט אַלע כלים, און דאָס פיעדעלע רעדט. דאָס שפיעלט סטעמפעניו אַ וויינענדיגס, און די קאַפּעליע האַלט איהם אונטער. עס ווערט שטיל, אויס ליאַרם, אויס געפילדער. אַלע, אַלע ווילען הערען סטעמפעניו'ן. אידען ווערען פערטראַכט, ווייבער ווערען אַנשוויגען, יונגלעך, מיידלעך קלעמע־רען אַרויף אויף בענק און אויף טישען — יעדער וויל הערען סטעמ־פעניו'ן.

— ששאַ! שטילער! עולם, לאָז זיין שטיל!

און סטעמפעניו צעגיסט זיך אויפ'ן פיעדעלע און צענעהט זיך, ווי אַ וואַכס: טיאָד־טיאָד־טיאָד — מעהר הערט מען נישט; אַ האַנד פליהט אויף און אָפּ — מעהר זעהט מען ניט. און עס הערען זיך אַלערליי קולות, און עס גיסען זיך פערשיעדענע מיני געזאַנגען, און אַלץ אומעטיגע, טרויעריגע, אַז עס נעמט אָן ביי'ם האַרצען, עס ציהט די נשמה, עס נעמט אַרויס דאָס חיות. דער עולם געהט־אויס מיט אַלע כחות, דער עולם שטאַרבט, שטאַרבט מיט אַלע אברים. דאָס האַרץ ווערט עפּים אַזוי פול, אַזוי צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויינען... און סטעמפעניו? — ווער סטעמפעניו? וואָס סטעמפעניו? מע זעהט איהם גאָרניט, מע זעהט ניט קיין סטעמפעניו, מע זעהט ניט קיין פיעדעלע; מע הערט נאָר זיסע קולות, געטליכע געזאַנג־גען, וואָס פילען־אָן די גאַנצע שטוב... און רחל'ע די שענע, וואָס האָט נאָך ביז איצט נישט געהערט קיינמאָל סטעמפעניו'ס שפיע־לען, רחל'ע, וואָס האָט געהערט, אַז ס'איז דאָ אַ סטעמפעניו. נאָר זי האָט נאָך נישט געהערט אַזאַ מין שפיעלען, שטעהט און הערט זיך צו צו די כשופ'דיגע געזאַנגען, צו די זעלטענע קולות — און פערשטעהט ניט וואָס דאָס איז? עפּים ציהט דאָס איהר דאָס

הארץ, עפּים גלעט דאָס זי ביי דער נשמה, נאָך וואָס דאָס איז — פּערשטעהט זי ניט. זי הויבט אויף די אויגען, אַהין, פּון וואַנען עס גיט זיך די זיסע קולות, און דערזעהט אַ פּאָר וואונדערשענע שוואַרצע אויגען, פייערדיגע אויגען, וואָס קוקען גלויך אויף איהר, און נעמען זי דורך, ווי שפּיזען, ווי שאַרפע שפּיזען. די וואונדער־שענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען קוקען אויף איהר און ווינקען צו איהר און רעדען מיט איהר. רחל'ע וויל אַראָפּלאָזען איהרע אוי־גען אַראָפּ — און קאָן ניט.

„אַט דאָס איז סטעמפעניו?“

אזוי קלערט זיך רחל'ע די שענע, ווען דאָס „בעזעצען“ האָט זיך שוין געענדיגט און די מחותנים הויבען אָן צו טראַכטען מכח פיהרען צו דער חופּה.

— וואו זענען ערגיץ די ליכט? — פּרעגט חתנ'ס צד.

— די ליכט וואו זענען? — ענטפּערט כלה'ס צד.

און אזוי ווערד וויעדער דער אייגענער געפּילדער, וואָס פּרי־הער, אַלע לויפען און מע ווייסט ניט וואוהין, מע קוועטשט זיך, מע שטופּט זיך, מע טרעט־אָן אויף מאַזאָליס, מע צערייסט קלייד־לעך, מע שוויצט, מע זידעלט די סאַרווערס מיט די שמשים, און זיי זידלען צוריק די מחותנים, און די מחותנים אַמפּערען זיך צווי־שען זיך — עס איז, ברוך השם, גאַנץ לעבעדיג!

אין דער מהומה, וואָס עס ווערד בשעת מע געהט צוריק פּון דער חופּה, האַפּט זיך סטעמפעניו אַרויס פּון דער קאַפּעליע, און אָט איז ער שוין אויסגעוואַכסען צווישען די ווייבער, אָט דאָ, נע־בען אַיזיק־נפתל'ים שנוּר, רחל'ע דער שענער, ער וואַרפט זיך איבער מיט איהר מיט אַ פּאָר ווערטער, צושמייכלענדיג און קרייז־לענדיג זיך זיינע שענע לאַנגע האָר. רחל'ע ווערד רויטליך, לאָזט אַראָפּ די אויגען אויף דער ערד און ענטפּערט איהם דאָס צעהנטע וואָרט. עס פּאַסט ניט עפּים זיך שטעלען פּלוצים אויסשמועסען מיט אַ כליזמר, און נאָך פאַר אזא עולם!...

V.

דאָס ערשטע בענגעניש פון סטעמפעניו'ן
מיט רחל'ען.

דערצעהלען דערצעהלט מען פון סטעמפעניו'ן פיעל פערשיע-
דענע מעשיות. מע דערצעהלט פון איהם, אז ער קען זיך מיט אלע
מכשפים און מיט אלע „גוטע לייט“, אז קוים וויל ער אָפּרעדען
א כלה פון א חתן — קאָן ער, אז ער קען אזא מין „שפרוך“, אז
ער דאַרף נאָר אַ קוק טהון, א רעכטען קוק טהון אויף אַ מיידעל, —
איז זי שוין אָפּגעקאַכט, — מע זאָל גאָר בעהיט ווערען! אַ סך
מאַמעס ווייסען פון דעם סוד און היטען דעריבער זייערע קינדער,
די כלה'ס, אז ווען זיי רעדען מיט סטעמפעניו'ן, שמעהט ביי דער
זייט איין עלטערע שוועסטער, א מוהמע, א שוועגערין, אָדער אזוי
אַ ווייבעל, וואָס האָט אַ מאַן... אמת, דאָס איז פאַר אונזער העלד
נישט אזא שטענער קאָמפּלימענט, נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? וואָס
קעהר זיך אָן שלום צו מהלוקת? דערפון ווערד סטעמפעניו'ס נאָ-
מען היליגה נישט קלענער. אלע ווייסען, אז סטעמפעניו איז אַ
גוטער „ימת-שמו'ניק“, — נו, בכּן איז וואָס? קיין שידוך טהוט
מען דאָך ניט מיט איהם, כלעבען, און סטעמפעניו בלייבט סטעמ-
פעניו.

געבענשט זענט איהר, אירישע ווייבלעך, וואָס האָבען מאַנען,
און געבענשט זאָלען זיין די מאַנסבילען, וואָס האָבען אייך גע-
שענקט אזא טייערע מתנה — פרייהייט — און וועה איז צו די
מיידלעך געבאָר, וואָס זענען געבונדען און געפענטעט, געהיט און
אָפּגעהיט, ביז מע דעקט צו דעם קאַפּ — און ערשט דאָן ווערען
די מיידלעך אויך ווייבלעך, אויפגעבונדענע, פרייע, גליקליכע ווייב-
לעך...

רחל'ע, אלס ווייבעל, האָט שוין ניט געהאַט וואָס צו אַנט-
לויפען פון סטעמפעניו'ן, ווען ער איז צוגעגאַנגען צו איהר מיט'ן
פיערעל אונטער דער האַנד און מיט אַ שמייכלע אויף די ליפען, —

וואָס האָט זי מורא? פאַר וועמען דאַרף זי זיך בעהאַלטען? דער שוועהר, רב אַייזיק־נפתלי, איז פּערטראַגען מיט דער התונה: ער געהט זיך אַרום פּערלענט די הענד אַרונטער און גיט אַכטונג אויף די סאַרווערס, אַז זיי זאָלען זיך ריהרען גיכער, און די שווינגער, דוואַסי־מלכה, איז דאָך אַזוי פּערפאַרעט, אַז מע זאָל ביי איהר אַראָפּנעמען דעם שליער פּונ'ם קאַפּ, וואָלט זי אויך גיט געפּיהלט. פּערביילויפּענדיג, האָט זיך דוואַסי־מלכה אַפּילו יאָ אָפּגעשטעלט אַ קוק טהון, וואָס טהוט דאָ עפּים סטעמפּעניו נעבען איהר שנור? נאָר זי האָט זיך באַלד בעקלערט: „ווייס איך וואָס, נאַרישקייטען, זייערע זאַכען, נאָט אַיך אַ גראָשען!“... און איז אַוועקגעלאָפּען ווייטער קאָמאַנדעווען מיט די סאַרווערקעס, זיי זאָלען טהון גיכער. רב אַייזיק־נפתלי מיט דוואַסי־מלכה'ן האָבען געקאָמאַנדעוועט אויסגעצייכענט, די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס זענען אַרומ־געפּלויגען, ווי די משוגעים, די מחותנים פון ביידע צדדים האָבען געפּילדערט, ווי דער שטייגער איז, דער עולם האָט זיך געוואַשען און האָט אָנגעהויבען צו פּערחאַפּען ערטער אויף די לאַנגע בענק אַרום די לאַנגע טישען, אויף וועלכע עס זענען דערווייל געלעגען אָנגעגרייט פּרישע בולקעס אַ גאַנצע שורה, — פּלוצים איז געוואָרען אַ גוואַלד: עס איז אויסגעגאַנגען וואַסער פון דער דייזשקע I — וואו קריגט מען ערניץ וואַסער? — האָט געפּרעגט התנ"ם צד.

— וואַסער וואו נעמט מען? — האָט געענטפּערט כּלה'ס צד.
 — וואַסער! — האָט געשריגען דוואַסי־מלכה, שוין אַביסעל הייזעריגליך.

— וואַסער, וואַסער! — האָט איהר אונטערגעהאַלפּען שרייען אַייזיק־נפתלי, פּערקאַטשעט די פּאָלעס און געמיינט, אַז ער טהוט עפּים.

אין דער דאָזיגער נייער מהומה האָט סטעמפּעניו געהאַט די גע־לעגענהייט צו שמועסען נאָך אַביסעל מיט רחל'ען, וואָס איז גע־ווען ערנסט און עפּים ווי פּערטראַכט. איהרע שענע בלויע אויגען

האָבען געקוקט ווייט־ווייט, ניט אויף סטעמפעניוֹן, און איהרע אויהערען האָבען אויסגעהערט פון איהם אַ גאַנץ לאַנגען שמועס. און רעדען האָט סטעמפעניו געקאָנט. ער האָט גערעדט גוט, דער כל־בוֹניק! מיט די רעד האָט ער אַרומגענומען אַרום און אַרום, ווי אַ גוטער מוזיק, געקוקט גלייך אין די אויגען אַריין... וואָס זאָג איך? אין האַרצען אַריין, טיעף־טיעף אין האַרצען אַריין.

סטעמפעניו האָט גערעדט, און רחל'ע האָט געהערט, און דער רעש פון די חתונה־לייט איז געווען אַזוי גרויס, אַז מע האָט ניט געקאָנט הערען זייער שמועס, אַ חוץ די לעצטע עטליכע ווערטער: — אַט דאָס איז אייער משה־מענדעל? — האָט זי סטעמפעניו אַ פרעג געטהאָן, אָנגעוויזען מיט די אויגען אויף אַ יונגענמאַנטשיק, וואָס האָט געהאַלטען אַ לאַץ פון אַ אידישער קאַפּאַטע און האָט גע'טענה'ט צו יענעמ'ס לאַץ מיט אַלע חושים, מיט אַלע אברים. — דאָס איז ער... — האָט איהם רחל'ע געענטפערט און איז אָפּגעטראָטען אויף אַ זייט, ווי בעלעדיגט.

רחל'ע האָט זיך געפונען בעלעדיגט און האָט שוין מעהר נישט געקוקט אַפּילו אין יענעם ווינקעל, וואו די כל־זמר זענען געזעסען. סטעמפעניו האָט נאָכדעם לאַנג אַרומגעפּאַדקעוועט אַרום איהר, — נאָר עס האָט איהם גאַרנישט געהאַלפּען. מע קאָן בפּירוש זאָגען, אַז ער איז איהר נמאָס געוואָרען, נמאָס ומאָס, אַט דער סטעמ־פעניו מיט זיין עזות־דיגען קוק און מיט זיינע אַלע גענג... „פע, ס'איז אַ חרפה, אַ בושה, אַז אַ אידישע טאָכטער זאָל נאָר שטעהן אין זיינע דל"ת אמות“...

אַזוי קלערט זיך רחל'ע, צוגעהענדיג צוריק צו דער כלה, און איז שוין פאַרטיג צו פּערגעסען, אַז ס'איז דאָ אַ סטעמפעניו אויף דער וועלט. נאָר — שאַ! וואָס איז דאָרט פאַר אַ גערודער פּלור־צים? סטעמפעניו שפּיעלט שוין וויעדער אַ וויינענדיגס, און די קאַפּעליע האַלט איהם אונטער; אויס ליאַרעם, אויס געפּילדער! אידען ווערען פּערטראַכט, ווייכער ווערען אַנשוויגען, יונגלעך, מיידל־לעך קלעטערען־אַרויף אויף די בענק און אויף די טישען — אַלע ווי-

לען הערען סמטעמפעניו'ן. אייזיק־נפתלי האַלט דעם קאָפּ אויף אַ זייט און הערט זיך איין, ווי אַ גוטער מבין. דוואַסי־מלכה, ווי זי איז געשטאַנען מיט'ן זיידען טיכעל פּערבונדען אַרונטער, מיט אַ טעלער אין דער האַנד, אזוי איז זי געבליבען שטעהן אין דער פּאַזע. און אַפילו די סאַרווערס מיט די פּערקאַטשעטע פּאַלעס און די סאַרווערינס מיט די אונטערגעשטעקטע קליידלעך זענען אויך גע־בליבען, ווי פּערגליווערט, אויף זייערע ערטער אין מיטען שטוב. און סמטעמפעניו האָט זיך צעגאַסען אויפ'ן פּיעדעלע מיט אַזעלכע טרויעריגע אומעטיגע געזאַנגען, אַז דער עולם איז געבליבען אַהן אַטהעם, געשטאַרבּענע, טאַקיי פּשוט געשטאַרבּענע, טוידטע מענ־שען!... דאָס האַרץ ווערד פּול, צעווייקט, און עס שמעלען זיך טרע־רען אין די אויגען. אידען זיפּצען, אידען קרעכצען, אידען וויר־נען... און סמטעמפעניו? — ווער סמטעמפעניו? וואָס סמטעמפעניו? מע זעהט איהם גאַרניט, מע זעהט ניט קיין סמטעמפעניו, מע זעהט ניט קיין פּיעדעלע; מע הערט די זיסע קולות, געטליכע געזאַנגען, וואָס פּילען־אָן די שטוב... און רחל'ע די שענע, וואָס האָט נאָך ביז היינט ניט געהערט סמטעמפעניו'ס שפּיעלען, שטעהט און הערט זיך צו צו די כּשופ'דיגע געזאַנגען, צו די זעלמענע קולות — און פּער־שטעהט נישט, וואָס דאָס איז? עפּיס ציהט דאָס איהר דאָס האַרץ, עפּיס גלעט דאָס זי, נאָר וואָס דאָס איז — פּערשטעהט זי ניט. זי הויבט־אויף די אויגען און קוקט אַהין, פּון וואַנען עס גיסען זיך די וואונדערליכע מעל־אָדיען, און דערועהט אַ פּאָר וואונדערשענע שוואַרצע אויגען, וואָס קוקען גלייך אויף איהר, גלייך אויף איהר, וואָס נעמען זי דורך, ווי צוויי שאַרפּע שפּיוען; די וואונדערשע־נע שוואַרצע פייערדיגע אויגען קוקען אויף איהר און ווינקען צו איהר און רעדען מיט איהר... רחל'ע לאָזט־אַראָפּ דעם קאָפּ און זעהט די וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען, רחל'ע קוקט אויף אַלע זייטען — און זעהט אַלץ אַט אַ יענע וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען...

VI.

נאך דער „חופה-וועט שערע“.

די „חופה-וועט שערע“ האָט זיך שוין לאַנג געענדיגט, עס איז שוין נאָך אַלע „וויוואַטען“, נאָך דעם „דרשה-געשאַנק“, נאָך דעם „כשר-טאַנץ“ — דער עולם הוליעט, יעדער דינגט אַ טאַנץ, מע האַפט אַ פרייליכס; רב יאָנטעל דער שוחט געהט אַ „קאָזאַקעל“, און אַקע-גען איהם צעלאָזט זיך מיט גרויס קוראַזש די מחותנת'טע אַליין מיט איהר גראַבען בויך, מחילה, און דער גאַנצער עולם פליעסקעט-אונטער רב יאָנטל'ען, וואָס זעהט גאָר ניט, אַז ער טאַנצט מיט אַ נקבה און מאַכט „פריסיאָדקעס“, ווי אַ חוואַט, און אַקעגען איהם העצקעט זיך די מחותנת'טע מיט די הענד „פאַדבאַקאָם“ און שמייר כעלט צו רב יאָנטל'ען מיט אַ ברייטען שמייכל איבער'ן גאַנצען ברייטען פנים, ווי די לבנה אין האַלבען חודש... שפעטער ווערד נאָך פרייליכער, מע טאַנצט שוין, מחילה, אין איינע תחתונים. אייזיק-נפתלי שטעהט שוין אָהן אַ קאַפּאָטע, מיט די ברייטע ווייר סע אַרבעל. מע האָט איהם לאַנג געשלאָגען, ביז ער האָט מסכים געווען אויסצומהון די קאַפּאָטע, און אויפ'ן קאַפּ האָט איהם עמיר צער אָנגערוקט אַ קאַפעליש ביז דער נאָז — און אַלע לאַכען פון איהם מיט פער'שכור'טע אויגען, אַפילו זיין אייגענער זוהן משה מענדעל (רחל'עס מאַן) שלעפט אויך דעם טאַטען פאַר זיין אַרבעל „אין קאָהן אַריין“.

— פולקעס, פולקעס! — שרייט משה-מענדעל, שפּרינגט ביז דער סטעלי.

די כליוזמר שפיעלען שוין אַליין, אָהן סטעמפעניו'ן. צווישען דער דאָזיגער חברה איז געוואָרען גאָר הפקר, דאָס גאַנצע רעדעל פיהרט איינער פון די געשוואַלענע יונגען מיט די גרויסע ציחן. דער שוואַרצער קאַלמענעוואַטער רב שניאור-מאיר דער אונטער-האַלטער (סעקונדע) דרימעלט, רב יאָקעל קאַנטראַס שלאָפט, נאָר יונגוואַרג אַרבייטען אויף אַלע כלים, און מעהר פון אַלע האָרעוועט

נעבאך מעכטשי פייקלער: ער קאכט אויפ'ן פויק, ווי א גולן; זיין געל קעפעל האָט ער בעהאַלמען אין באַראַבאַן אַרײַן, און מע זעהט נאָר, ווי ער אַרבייט מיט די פֿלייצעס, צוטופּענדיג מיט די קרומע פּיסלעך. און סטעמפעניו? סטעמפעניו שאַרט זיך אַרום די יונגע ווייבלעך, און נאָך מעהר — אַרום רחל'ען.

— שוויגענער, קומט לאָמיר געהן אַהיים! — זאָגט רחל'ע צו דוואַסימלכ'ן, וואָס שטעהט און בעטראַכט אַיזיק-נפתלי'ן מיט די ווייסע אַרבעל און מיט'ן קאַפּעליש.

— קום, טאָכטער, קום! מאַרגען איז אַ מאַרק, דאַרף מען זיך אַפּרווהען. זעה נאָר, ווי זיי האָבען זיך אַביסעל צעהוליעט! און דוואַסימלכ געהט מיט רחל'ען אַהיים.

דער טונקעלער-בלויער הימעל ווערט אין איין זייט אַביסעל העלער, ליכטיגער. עס שאַריעט אויף טאָג. עס טהוט אַ קרעה איין האָהן, און צעהן אַנדערע האָהנען ענטפּערען איהם. ווייט-ווייט לאָזט זיך הערען דאָס בילען פון אַ הונד. אַלע שטיבעלעך, אַפילו ביי די גויים, זענען נאָך צוגעמאַכט, נאָר ביי איין הערש-בער דעם שוחט לייכט זיך: הערש-בער דער שוחט שטעהט-אויף אַ שעה פאַר טאָג לערנען „פאַר זיך“.

— וואָס זאָגסט דו, רחל'ע, אויף גנעס'ים טאָכטער, ווי זי האָט זיך עס אַביסעל אויסגעסטראָצעלט? ביזט אַ מבין אויף איהר?
נאָר רחל'ע ענטפּערט איהר ניט דערויף. רחל'ע איז פּערנומען מיט איהרע אייגענע געדאַנקען. ווער ווייסט, וואָס און וועגען ווע- מען זי טראַכט אַצינד? ...

— שוויגענער! — זאָגט רחל'ע פּלוצים. — אָט דאָס הער איך דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען סטעמפעניו'ס שפּיעלען.

— געה שוין געה, קינד, נאָ דיר נאָר דאָס ערשטע מאָל! — ענטפּערט איהר די שוויגענער. — נו, און ביי אַייער נביר רב לייבצי אברהם-הערש'ס? און ביי רב נחמיה ביק? און ביי שרה בן ציונ'ס? און ביי'ם רבי'ן אַלײן?

— איך געדענק נישט, — ענטפערט רח'ל'ע; — איך האָב נאָר געהערט — סטעמפעניו, סטעמפעניו, און געזעהען האָב איך איהם ניט.

— נו, ס'פארשטעהט זיך, ביזט נאָך דעמאָלט געווען... וואָס ביזט דו געווען? אַ פּיסקליאַ ביזט דו געווען, ווען סטעמפעניו האָט געשפּיעלט אין סקווירע ביי'ם רבי'ן די חתונה. אַ חתונה איז דאָס געווען — אויף אַלע מיינע ליעבע, רבוננו של עולם! אַ היבש שטיקעל חתונה! קאָנסט זיך מעלדען, אַז איך האָב דעמאָלט גע-טראַגען, סאַמע מיט יאַסעל'ען האָב איך געטראַגען, און בין געווען, הייסט דאָס, און בין געווען, אַזוי גרויס, ווי אין זעכסטען... האָ? ניין, אין אַכטען חודש טאַקיי... וואוהין געהסט דו דאָס, רח'ל'ע? אַט איז דאָך אונזער שטוב, און דו ביזט פאַרקראַכען נאָר צו גנע-סי'ן, — ס'אָ גראַם, הע-הע!

— זעהט נאָר! — ענטפערט רח'ל'ע, אַרומקוקענדיג זיך אויף אַלע זייטען. — אַ שענע מעשה, כלעבען, האַ-האַ-האַ! און לאַכענדיג זענען די שוויגענער מיט דער שנור אַריינגעקומען צו זיך אַהיים, זיך צולעגען אויף אַ פאַר שעה אַפּרוּהען, דען מאַרגען פריה שטעלט זיך אויס אַ גרויסער מאַרק אין מאַזעפּעווקע, כמעט אַ גאַנצער יריד.

VII.

רח'ל'ע קאָן ניט אַנשלאָפּען ווערען.

האָט איהר געהערט איין אומגליק? — רח'ל'ע קאָן ניט שלאָ-פען! זי קאַטשעט זיך אויף אַלע זייטען, זי דעקט זיך צו און דעקט זיך אָפּ — ניטאָ קיין שלאָף אויף איהר! וויפיעל זי פלייסט זיך, אַשטייגער, נישט צו טראַכטען וועגען איהם, וועגען סטעמפעניו'ן מיין איך, — און ער קריכט איהר אַלץ פאַר די אויגען, דער גוטער יאָהר ווייסט איהם וואָס און ווען! זי מאַכט-צו די אויגען שטאַרק שטאַרק — און דערזעהט איהם מיט זיינע וואונדערשענע שוואַרצע

פייערדיגע אויגען, ווי זיי קוקען גלייך צו איהר, ווי זיי ווינקען צו איהר, ווי זיי רופען זי צו זיך... „א, ניט געדאכט זאָל ער ווערען!... משה'מענדעל זאָל האָטש זיין!“ — קלערט זי זיך. זי עפענט-אויף די אויגען און דערזעהט סטעמפעניו'ן מיט'ן פייערלעך, און עס מאַהלט זיך איהר אויס, אַז זי הערט נאָך דאָס שענע זעלטענע שפיעלען... „אָך, אַ מין שפיעלען, נו, נו! ניט אומזיסט דער-צעהלט מען זיך אָן וועגען איהם אַזעלכע וואונדערליכע מעשיות“... און רחל'ע דערמאנט זיך אָן אַלע יענע שענע מעשיות, וואָס זי האָט זיך אָנגעהערט וועגען איהם נאָך בשעת זי איז געגאנגען אין חדר זיך לערנען שרייבען צו מאַטעל שפרייז דעם מיידעלשען שרייבער, בשעת זיי זענען געזעסען אין סקווירע. אַט דאָרט האָט זי זיך דאָס אָנגעהערט פון איהרע חבר'טעס מעשיות, ווי אזוי סטעמפעניו האָט אַמאָל אָפגערעדט אַ כלה פון אַ חתן, און די כלה איז פאַר בזיון געשטאַרבען, און מע האָט געשטעלט אויף איהר אַ שוואַרצע חופּה... ווי אזוי סטעמפעניו האָט אַמאָל אָפגעטהאָן אַ מיידעל דערפאַר, וואָס זי האָט איהם אָנגערופען מיט'ן נאָמען שאַרלאַטאַן... ווי אזוי סטעמ-פעניו האָט אַמאָל געשפּיעלט אַ חתונה ביי אַ גרויסען פּרייז, אַ גראַף; ווי דעם גראַפ'ס טאָכטער, די פּאַניענקע, אַ זעלטענע שענ-הייט, האָט זיך אין איהם אַיינגעקאָכט און האָט געזאָגט: איין מאָל פאַר אַלע מאָל — דער טוירט זאָל איהר זיין און סטעמפעניו'ן וויל זי... דער גראַף, אַז ער האָט דערהערט אַזאַ מעשה, האָט ער מיט איהם אַיינגע'טענה'ט, פּרוּהער מיט בייזען, דערנאָך מיט גוטען, און לטוף האָט ער איהם צוגעזאָגט דריי דערפער, אַבי ער זאָל זיך איבערקעהרען און נעמען זיין טאָכטער, די פּאַניענקע, פאַר אַ ווייב, נאָר סטעמפעניו האָט איהם געענטפערט אויף פּראַנצויזיש (סטעמ-פעניו האָט געקענט דייטש און פּראַנצויזיש), אַז ער מעג איהם אָנ-שימען אַ פּולע שטוב מיט רענדלעך, ווער ער זיין רענדעל נישט אויסבייטען (און דערפאַר איז ער געווען ביי אַלע עהרליכע אידען, אפילו ביי'ם רבי'ן, אַזאַ חשוב). און די פּאַניענקע, אַז זי האָט דאָס דערהערט, האָט זי זיך מיט'ן אַנטהון אַריינגעוואָרפען אין טייך

אריין... און נאך פיעל וואונדערליכע מעשיות, וואָס עס נעמט אָן אַ שרעק, נאָר אויסהערענדיג זיי...

נאָך האָט זיך רחל'ע דערמאָנט, וואָס זי האָט געהערט פון איהרע חבר'טעס, אַז סטעמפּעניו האָט אַזאַ מין פּלעשעלע „ליעבע-טראַפּען“... „ליעבע — ליובקע, קאָך לאַקשען! — האָט זיך רחל'ע געקלערט, דערמאָנט זיך אָן די אַלע שענע מעשיות. — נאָ דיר אַ גראַשען פאַר דער גאַנצער ליעבע! מיין משה-מענדעל, נישקשה, האָט מיך לייעב אָהן „ליעבע-טראַפּען“. און איך איהם? איך משה מענדל'ען?“...

און רחל'ע קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, מיט'ן פנים צו דער וואַנד, און טראַכט וועגען דעם גאַנצן שטאַרק. דאָס ערשטע מאָל איז איהר אַרויפגעקומען אויפ'ן קאָפּ אַזאַ מהשבה: „האָט האָסט דו דיר די אַנדערע טעג יום-טוב! וואָס עפּים מיצקע-דרינען לייעב-שמיעב? פיינט געוויס ניט!“...

און באמת טאַקי, פאַר וואָס זאָל זי איהם פיינט האָבען? משה'ס מענדעל איז, חלילה, ניט קיין מיאוסער יונגערמאַן, אַביסעל פון דער נייער וועלט, די פּאָות פּערשאַרט אַרונטער, לייענט אַ בלאַט, מאַכט שען קידוש, האָט לייעב צו זאָגען אַ ווערטעל, מיט יונגעלייט אַ שטיעף טהון — גאָר אַ פיינער יונגערמאַן. אמת, צו איהר, צום ווייב, איז ער נאָך אַביסעל ווילד, רעדט מיט איהר קיינמאָל נישט קיין צוויי גאַנצע ווערטער, עפּים נאָר מיט אַ ווערטעל און מיט אַ דרעה-זיך-אויס אָדער אין בית-המדרש, אָדער אין מאַרק. ער זאָל זיך עס אַ מאָל, אויף אַ ציקאוועסט, אַנידערועצען מיט'ן ווייב, ווי ביי לייטען פיהרט זיך, רעדען, שמועסען, גלאַט אַזוי, — דאָס ניין, אַ ווילדע ציעג!

אוי, ניט דאָס האָט רחל'ע געמיינט כלה'וויוז! רחל'ע, אַז זי איז אַ כלה געוואָרען, האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז אַלע זענען איהר מקנא אויף איהר חתן; אַז אַזאַ משה-מענדעל (אך, איז ער געווען שען חתנ'וויוז!) איז נאָר דאָ איינער ביי גאָט און דער אַנדערער ביי איהר — און זי וועט דאָס זיין איינע אַ גליקליכע...

און צום סוף? צום סוף זעהט זי, אז איהרע אלע חבר'טעס לעבען טאקי א גוטען טאג: די איז ערגיץ מיט איהר מאן אין א גרויסער שטאדט און שרייבט פון דאָרט אזעלכע בריוולעך, וואָס עס לאָזט זיך אויס די וועלט, און יענע איז שוין אַליין א בעל־הבית'טע; אַפילו חנה־מירעל, וואָס האָט חתונה געהאַט פאַר איין אַלמן מיט פינף קינדער און וואָס האָט אזוי איינגעלעגט די וועלט, איז אויך גליקליך. און זי? און רחל'ע?... אָך, ניטאָ וואָס צו רעדען. אַ גאַנצע וואָך זיין פערשפאַרט, ווי איין עוף אין אַ שטייג; עס, טרינק און שלאָף! דער שוועהר און שוויעגער לאָזען ניט אַטאָהע־מען: טאָג און נאַכט נאָר רחל'ע און רחל'ע! און משה־מענדעל מיט זיינע גענג, מיט זיינע ווערטלעך, גלייך ווי זי וואָלט געווען ביי איהם אַ ווייס איך וואָס... שאַ! אָן קלאַפט עמיצער אין דער טיר, דאָס קעהר אַודאי זיין משה־מענדעל. די שוויעגער געהט איהם עפענען.

— משה־מענדעל!

— האַ, וואָס?

— ס'איז דו, משה־מענדעל? — פּרעגט איהם די מוטער.

— נו, אַ טענצעל, ימח שמו, בררר... — ענטפערט איהר דער

זוהן.

— וואָס לעפעטשעסט דו, משה־מענדעל? — זאָגט וויעדער צו

איהם די מוטער. — טהו זיך אויס און לעג זיך שלאָפען.

— ימח שמו, גוט געטרונקען, בערעל־מנשה, האַ־האַ־האַ!

— גאָט איז מיט דיר, משה־מענדעל! וואָס פּלאַפּעלסט דו?

זאָגט צו איהם דוואָס־מלכה, אויסרייבענדיג אַ שוועבעלע.

— איהר הערט דען ניט, שוויעגער, אז ער איז שכור־לוט?

זאָגט צו איהר רחל'ע. — צינדט איהם דאָרט אָן אַ ליכט, זייט מוחל,

ער וועט זיך ברעכען רוק און לענד.

— הייללל... נאָך אַ גלעזעל, ימח שמו!...

מיט די דאָזיגע האַלבע ווערטער פּאַלט משה־מענדעל אַנידער

ביי זיך אין בעט און ווערט גיך אַנשלאָפען מיט אַ שרעקליך חראַ־

פעריי. דוואַס־מלכה ווערד אויך אנשלאָפּען. די קליינע קינדער
שלאָפּען שוין לאַנג. עס סווישטשעט און עס פייפט אין אַלע וויי-
קעלעך. אַלע שלאָפּען געשמאַק אינ'ם דאָזיגען שטיבעל, נאָר איין
רחל'ע קאָן ניט אנשלאָפּען ווערען, האַטש נעם טהו זיך אָן אַ
מעשה — ניטאָ קיין שלאָף!... די לבנה שיינט-אַריין דורך אַ
פענסטער, און אַ לאַנגע ווייסע פאַסמע פון איהר ליכטיגקייט פאַלט
אויפ'ן בעטעל, אויף וועלכען משה-מענדעל ליגט צעוואָרפען מיט'ן
פנים אַרויף, דאָס מויל אָפּען, די אויגען פּערגלאַצט, דער האַלז
פּערריסען, און אַ קנאַפ, אַ שאַרפּער קנאַפ, שטעקט-אַרויס פּונ'ם
גאַרגעל, אַז עס איז אַ מיאוסע זאַך צו קוקען.

רחל'ע וויל נישט קוקען — און קוקט פאַרט; קיינמאָל האָט
איהר משה-מענדעל נישט אויסגעוויזען אַזוי העסליך, ווי אַצינד,
ווי אין דער דאָזיגער נאַכט. און, נישט ווילענדיג, האָט זי איהם
פּערגלייכט מיט איין אַנדערען, מיט אַ יענעם ימח-שמו'ניק סטעמ-
פעניו... און דאָס איז דער אייגענער משה-מענדעל, וואָס פּריהער?
וואָס אַמאָל, בשעת חתנ'ווויז, מיט זיין שען ווייס פּנימ'על, מיט
זיין זים שמייבעלע, מיט זיינע פּרייליכע אויגעלעך, מיט זיין גלייך
שטעלטעלע, מיט זיין גענגעל און מיט אַלע זיינע בנע־מות'דיגע פּאָר-
סטעמקעס, מיט זיינע קלונע גלייכווערטלעך? אַט דאָס איז יענער
משה-מענדעל?...

און דאָ האָט איהם רחל'ע, ניט ווילענדיג, וויעדער אַ מאָל
פּערגלייכט מיט איין אַנדערען, מיט סטעמפעניו'ן...
אוועקט, אוועקט, פינסטערע מחשבות, פון אַ אידישער
טאַכטער!

VIII.

צום „שלייער-וואַרמעס“.

אויף מאָרגען, אַז חיענע די שמש'טע איז געקומען צו דוואַסי-
מלכה'ן זאָגען, אַז די מחותנת'טע מיט'ן חתן, מיט דער בלה, מיט

אלע מחותנים האָבען געלאָזט בעמען צום שלייער־וואַרמעס, איז שוין רחל'ע געווען אויסגעשלייערט און אָנגעטהאָן נאָך דער לעצטער מאָדע פון רב דוד מעכאַניק דעם זשענסקי שניידער: אַ בלוז זיידען מלבוש, הימעל־קאַליר, מיט ווייסע קרוזשעווקעס און מיט גאַנץ ברייטע אַרבעל, ווי מע האָט דעמאָלט געטראָגען אין מאַזע־פעווקע, וואו די מאָדע האָט פערשפעטיגט אויף עטליכע יאָהר; אויפ'ן קאַפּ אַ בלוז זיידען טיכעל, אַזשורנע אַרבייט, אַזוי, אַז מע האָט געקאָנט אַרויסזעהן דעם גאַנצען שלייער מיט די צעפּ... נאָר פרעמדע צעפּ; די אייגענע בלאָנדע האָר זענען שוין ביי רחל'ען פון לאַנג בעהאַלטען, פערבאָרגען אויף תמיד, אויף אייביג! עט־ליכע שנירעלעך פערעל אויפ'ן האַלז, אויפ'ן ווייסען, אויפ'ן שענעם האַלז, אַ גרויסע גאָרדענע קייט, אַ בראַש, בראַסליעטען, פינגערלעך, אויהערינגלעך — די גאַנצע אידישע ציערונג, דער גאַנצער אידי־שער מאַיאָנטעק.

אַיין אויסגעשלייערטע איז רחל'ע געזעסען ביי זיך אין חדר, וואו משה־מענדעל איז נאָך געלעגען אין דער נעכטיגער פּאָזע, מיט'ן גאָרעל אַרויף און מיט איין אָפען מויל, און האָט געהאַלטען אין איין חראָפען.

„אַך, וואָס פאַר אַ גרויסער חילוק עס איז צווישען די צוויי משה־מענדלען, דאָס הייסט, צווישען משה־מענדעל דעם חתן און משה־מענדעל דעם מאַן: יענער משה־מענדעל איז עפּים געווען מיט אַזוי פיעל חן, זיינע אויגען האָבען געלייכט, ווי הבדלות, זיין קול איז געווען צוקער־זיס, זיינע אַלע פּאָסטעמקעס זענען געווען אַזוי אַנגענעהם, אַזוי ליעבליך! און דער משה־מענדעל? עפּים אַזוי משונה־לאַנג און שמאַל און סאָטלעוואַטע, און אַ געל בערדעל שיט זיך איהם. פון וואָנען האָט זיך צו איהם גענומען אַזאַ צאָ־פען־בערדעל?״

און נישט גוילענדיג, שטעלט זי זיך פאַר אַלץ אַט אַ יענעם כל־בו־ניק, וואָס האָט זי אַ גאַנצע נאַכט ניט געלאָזט שלאָפען — אַ ריינער אומגליק! „איך בין אַליין שולדיג — קלערט זיך רחל'ע —

איך בין אליין שולדיג: פלוצים נא דיר גאר אזא שלים-מול, א סטעמפעניו! ווער שטעלט זיך דאס אפ פלוצים רעדען מיט א כליומר? פע, בזיונות! און וואס וואלט מען געקאנט אויף מיר זאגען, ווען מע זאל מיר זעהן שטעהן און רעדען מיט איהם? א מערכה, וואס ס'איז געווען אזא געפילדער. און וואס וואלט משה-מענדעל געזאגט?..."

און מיט א שמייכעל איז רחל'ע צוגעגאנגען צו משה-מענדעל'ס בעט און האט זיך איינגעבויען איבער זיין קאפ און האט איהם אָנגערופען ביי'ם נאָמען. משה-מענדעל האט אויפגעפענט די גרויע אויגען און האט לאנג געקוקט און האט ניט פערשטאנען וואס ער זעהט פאר זיך.

— משה-מענדעל! — האט איהם רחל'ע געזאגט, אָנגעבויען זיך אינגאנצען צו איהם. — משה-מענדעל! דו דערקענסט מיר ניט, צי וואס? קוק איהם אָן, ווי ער באטראכט מיר אביסעל! איך בין דיר, אפנים, געפעלען אין שליער?

— אַי, לאָז צורוח, וויל שלאָפען!... — און מיט די ווערטער דרעהט זיך משה-מענדעל אויס מיט'ן פנים צו דער וואַנד און לאָזט אַזדים אַ משונה-ווילד חראַפּעריי.

— די מחותנת'טע און התן-כלה און אלע מחותנים האָבען גע-לאָזט בעטען אייך מיט אייער שוויגעגער און מיט אייער מאַן אויפ'ן „שלייער-וואַרמעם“.

אזוי רופט-אויס חיענע די שמש'טע, אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ אין דער טיר אַריין, נאָר דערזעהען, ווי רחל'ע שטעהט איבער'ן מאַנ'ס צוקאָפענס, טהוט זי זיך אַ וואַרף צוריק.

* * *

רחל'ע האט געטראָפען די כלה נאָך ניט קיין אויסגעשלייערטע. ביידע חבר'טעס האָבען זיך צעקושט, און עס איז צווישען זיי גיך פערברנדען געוואָרען אַ גאנץ וואַרעמער שמועס, ווי עס דארף צו זיין צווישען צוויי יונגע ווייבלעך.

דער עולם האָט זיך געקליבען ביסלעכווייז, און די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס האָבען בעדעקט די טישען מיט כל-טוב: מיט לעקאָך און מיט איינגעמאַכטס, מיט קומיש-ברויט און מיט מאַנדעל-בייגעלעך און מיט שטרודלען אַלערליי. די נעכטיגע שמשים מיט די נעכטיגע אַרעמע לייט זענען שוין אויך דאָ. דער מחותן, היים-בנציון, לויפט-אַרום איין אויסגעצוואַנגענער, מיט אַ סאַמעטען קאַש-קעמעל, און די מחותנת'טע איז שוין הייזעריג, ווי די וואַנד; דאָך הערט זי ניט אויף צו פאַראַדקעווען, טרייבט דעם אַהער און דעם אַהין און שרייט מיט די לעצטע כחות:

— איהר ווילט מיך אומגליקליך מאַכען, שונא-ציון! איהר נעמט און שטעלט-אָוועק אַ בעקען מיט טאַרט און מיט איינגעמאַכטס דאָרט, וואו עס דאַרף גאָר שטעהן דאָס פלעשעל בראַנפען מיט די גלעזלעך, וואונד איז מיר און וועה איז מיר! געה צערייס זיך! נאָ דיר אַ חתונה! קאָסט אַ גרודע גאַלד, און צום סוף — נאָ דיר! אַפילו די כליזמר זענען נאָך אויך ניטאָ! טאַקי נאָר אַ מעשה קומט זיך אַנצוטהון און גענוג!

— שאַ, לאָז זיין שטיל! — שרייט היים-בנציון דער מחותן. — וואָס פילדערסט דו אזוי? מע ווערד פון דיר ניט גליקליך! זי טהוט נאָרניט און שרייט! וואָס שרייסט דו וואָס? אַ נאָווינע ביי דיר אַ קינד חתונה מאַכען? דאָס ערשטע מאָל, צי וואָס? קוק זי אָן, זי הריפעט אַזש! צענויפגערופען געסט מיט קרובים אַ גאַנצע שטאָדט און לויפט-אַרום און שרייט! טאָמער ווייסט דו וואָס?

— ווער שרייט, משוגענער כהן? ווער שרייט?

— איך ווייס ווער סע שרייט? אַדרבה, זאָג שוין אַליין!

— איך שריי ניט; סע דו שרייסט.

— איך שריי שוין? אזוי? גאָר פאַרקעהרט?

— אָט שרייסט דו דאָך, היים-בנציון, וואָס איז דאָס דיר אָנ-

געקומען אַזעלכס?

— א גוטער מאַרנען זאָל קומען אויפ'ן מחותן מיט דער מחותנת'טע, אויפ'ן חתן מיט דער כלה, אויף אלע מחותנים פון ביידע צדדים און אויף אלע לייעבע פריינד, ווי וואָס — גאַנץ פּיין אויסגעשפּיעלט!

מיט דעם הילכיגען אויסרוף פון חייקעל ברחן האָבען זיך די כל־זמר גענומען צו די כלים, און די חתונה איז געוואָרען וויעדער אַ חתונה! דער עולם האָט זיך גענומען אויסווישען די הענד אין די פּאַלעס, פּערקאַטשען די אַרבעל, און ערשט נאָכדעם זיך וואַשען, געזעצט זיך צום טיש פּראַווען דעם „שלייער-וואַרמעס“ — און דאָ האָט זיך סטעמפעניו גענומען דאָס פּיעדעלע און האָט איבער-אַ-נייעס געמאַכט אלע נעכטיגע קונצען נאָך מיט עטליכע צוועצלעך און מיט אַ צוויי-דריי נייע שטיקלעך, פון וועלכע דער עולם האָט געגאַפט אויף די נעגעל און איז געווען אויסער זיך. אַלע אויגען האָבען געקוקט אויף איהם, אויף סטעמפעניו'ן; נאָר איין רחל'ע האָט נישט געקוקט אין יענעם ווינקעל — און דאָך האָט זי איהם געזעהען, און דאָך האָט זי געפיהלט, אַז ער קוקט אויף איהר... ערשט דעמאָלט, אַז סטעמפעניו האָט דאָס פּיעדעלע אַוועקגעלעגט, און צווישען עולם איז געוואָרען אַ הוראה, — ערשט דעמאָלט האָט רחל'ע אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען און האָט דערזעהן... סטעמפעניו'ן.

— וואָס זאָגט איהר אויף איהם? — האָט זיך צו איהר גע-ווענדט די כלה, וואָס האָט ביז אַהער געשוויגען.
— אויף וועמען? — האָט זי רחל'ע געפרעגט בתמימות.
— אויף סטעמפעניו'ן; אַ שענער כל-כו'ניק?...
רחל'ע האָט איהר גאַרנישט געענטפערט דערזיף. זי האָט דער-פיהלט, אַז די פאַרב קומט איהר צו אין פנים אַרײַן. די כלה האָט דאָס בעמערקט און האָט זי אַ פּרעג געטהאָן:
— ס'איז אַייך הייס, רחל'ע? אַיאָ, ס'איז אַייך הייס?
— יאָ, הייס, שרעקליך הייס! איך וועל אַרויסגעהן אויף אַ מינוט אין דרויסען זיך אָפּקיהלען. — האָט איהר רחל'ע געענטפערט

און איז אַרויסגעגאַנגען פונ'ם טיש, בעגעגענט זיך אויף יעדען טריט מיט אַ סאַרווער אָדער אַ סאַרווערקע, וואָס האָבען איהר אָפּגעטראָג טען דעם וועג מיט גרויס כבוד, נישט אַזוי צוליעב איהר, ווי צוליעב איהר זיידען מלבוש. נאָר נישט אַזוי גיך האָט זי געטראָפּען צו דער טיר, דען, ערשטענס, האָט זי בעדאַרפט דורכשפּאַרען זיך דורך די כלי־זמר, וואָס האָבען זי בעטראַכט „מיט אויגען“ און האָבען זיך דורכגעוואָרפּען אויף זייער לשון: „קליווע יאָלדאָוקע, מע דאַרף טירען מיט צונעניכע“... און אַז זי האָט זיך בעגעגענט מיט סטעמ־פעניו'ס אויגען, האָט זי דערפיהלט עפּים אַ מין האַרצקלאָפּעניש, וואָס זי האָט נאָך ביז אַהער קיינמאָל נישט געפיהלט; דערפון איז זי געוואָרען נאָך רויטער און האָט דערפיהלט אַ שרעקליכע היץ אין פנים, ווי אַ מענש, וואָס געהט אויף אַ שרפה סאַמע ביי'ם רעכטען פייער. צו די צרות האָט זי זיך נאָך געדאַרפט בעגעגענען מיט'ן מחותן רב חיים־בנציון, שוין כמעט ביי דער טיר, און דאָ האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייע חתונה: רב חיים־בנציון איז געווען אַ איד אַ חסיד און האָט געציטערט פאַר אַ נקבה שרעקליך. אַז ער האָט זיך בעגעגענט פּלוצים מיט רחל'ען, האָט זיך רב חיים־בנציון בעדאַרפט, אויגענטליך, אַ וואָרף טהון צוריק, ווי דער שטייגער איז. נאָר, מעשה שטן, האָט ער זיך גאָר אַ נעם געטהאָן רעכטס, און אַזוי ווי זי, רחל'ע, איז אויך געגאַנגען רעכטס, איז אָפּגעגאַנגען אַ האָר, זיי זאָלען זיך צעבוצקען. לכן איז רב חיים־בנציון געפאַלען אויף אַיין עצה און האָט זיך באַלד אַ האַפּ געטהאָן לינקס; צום אומגליק, איז זי אויך געפאַלען אויף דער זעלבער עצה און האָט אויך גענומען לינקס. דאָ האָט רב חיים־בנציון באַלד פּערשטאַנען, אַז מע דאַרף זיך ראַפּטאָם אַ לאָז טהון טאַקי נאָר רעכטס, נאָר ביז ער האָט זיך אַ ריהר געטהאָן, איז איהם שוין רחל'ע געשטאַנען אַקעגען, ווי אויף צירל־העים — און גאָט ווייסט ביז וואָנען זיי וואָלטען אַזוי אַוועק־געטאַנצט, ווען אויף זייער גליק זאָל ניט געווען אָנגעקומען די הייר־זעריגע מחותנת'טע און ניט שטעלען זיך אויס'טענה'ן מיט'ן מחותן, אויף זייער געוועהנליכען שטייגער, און דערווייל האָט זיך רחל'ע

ארויסגעחאפט אין דרויסען ארויס, אביסעל אָפּקיהלען זיך פון דער שרעליכער היץ.

IX.

רחל'עס ביאָגראַפֿיע און חיה-עטעל'ס
ראַמאַן.

אין דרויסען איז אָבער געווען נאָך הייסער. עס איז געווען אַ תּמוז'דיגער טאָג. די זון האָט געהאַלטען אין מיטען הימעל און האָט געסמאַלעט און געבראַטען גאָר אָהן רחמנות. אויף די היל-צערנע און שטרויענע דעכער פון די מאַזעפעווקער הייזער האָט זיך דער אָפּשיין פון דער זון צעגאַסען מיט טויזענדער פאַסען, וואָס צי-טערען און שוועבען, ווי די חוואַליעס פּונ'ם טייך; הרד-יונגלעך רופען דאָס אָן: „די שכינה רוהט“.

אַקעגען רחל'ען שטעהט דער מאַרק: ער איז ברייט און פּוסט. די קלייטען מיט די רויטע פאַרטיכלעך זענען אָפּען, און די ווייבער זיצען אויף פיערקעכיגע בענקלעך און אַרבייטען אַ זאַק מיט אַ שרעקליכער געשווינדקייט. ביי דער זייט שטעהען מולטערלעך מיט יאַגעדעס, מיט קיכלעך און מיט קאָרושיקלעך, און אַ ציעג גנבה'ט זיך אונטער און האָט חשק צו מאַכען אַ שטיקעל אומגליק, נאָר מע דערלאָזט זי ניט. ווייט-ווייט געהען אַ פּאָר אָכסען מיט אַ גרויסער פּוהר סנאָפּעס קאָרן; די פּוהר מאַכט-אָן אַ מורא'דיגען פּאָראָך אַרום זיך, און הינטען געהט-נאָך אַ קליין שייגעצעל מיט אַ גרויס וואַרעם היטעל, מיט אַ טאַרבע, מיט אַ לאַנגער בייטש און באַרפיט, און אַ גרויסער הונד לויפט איהם. נאָך מיט אַיין אַרויסגעשטעלטער צונג.

רחל'ע שטעהט און בעטראַכט דאָס גאַנצע וואַכעדיגע אויסזיכט און פּערגלייכט דאָס מיט איהר בלוז-זיידען מלבוש, הימעל-קאָליר, און מיט די פּערעלעך, בראַסליעטען, אויהעריןגלעך, פינגערלעך — און זי פיהלט, אַז זי איז עפּים גאָר ווילד-פּרעמד מיט דעם דאָזיגען

בילד, מיט דער גאנצער נאטור, עפּים ניט אַהין, ניט אַהער, ניט מאַרקאירינע, ניט גראַפינע — גלאַט אַ איריש קינד, אַ אירישע טאָכטער, פּטור פּון אַליץ. אַט האָט זי זיך אַ מאַן, עסט זיך קעסט ביי די שוועהר־און־שוויענער, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלטען וואַסער, און דער מאַן איז אָדער אין בית־מדרש, אָדער אין מאַרק, געהט־אַרום מיט'ן שטעקעלע און זאָגט ווערטלעך.

אַצינד, שטעהענדיג אַט דאָ, נאָהענט צו דער נאטור, האָט זי זיך כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף איהר לעבען גענומען רעכט בעטראַכטען, ווער זי איז, און עס איז איהר אַרויפגעקומען אויפ'ן זינען אַ נייע מחשבה, אַז עס פעהלט איהר עפּים. וואָס — ווייסט זי נישט, נאָר עפּים פעהלט איהר, עפּים געהט איהר אָפּ...

רחל'ע איז געווען אַ פשוט איריש וויבעל אָהן אויבערקעפלעך, אָהן שפיצלעך. מיט איינעם וואָרט — דאָס, וואָס מע רופט־אָן ביי אונז אַ אירישע טאָכטער. געוואַכסען צווישען אַ סך קינדער, איז זי ביי פאָטער און מוטער אין סקווירע געווען ניט אַזאַ אַנטיק: „ווייס איך, אַ מיידעל, לאָז זי זיך וואַכסען געד זונטערהייד“... און בכדי זי זאָל זיך ניט אַרומבלאָנקעווען פאַר די אויגען און עס זאָל זיין ווינציגער מיט אַ קינד אין שטוב, האָט מען זי אָפּגעשיקט גלייך מיט אַלע איהרע ברידערלעך אין חדר אַרײַן. נאָכדעם, אַז זי איז שוין אַביסעל אונטערגעוואַכסען, האָט מען זי אָפּגעגעבען לערנען זיך שרייבען צו מאַטעל שפּרייז, דעם „מיי־דעלשען שרייבער“, האָט זיך רחל'ע געהאַט, געוועהנליך, איהרע חבר'טעס, קליינע און גרויסע מיידלעך, נאָר מעהר האָט זי לעב געהאַט צו שאַרען זיך אַרום די עלטערע מיידלעך, פון וועלכע זי האָט לעב געהאַט צו הערען מעשיות, שענע וואונדערליכע מעשיות. די מיידלעך וויעדער האָבען לעב געהאַט רחל'ען פאַר איהר זינגען, פאַר איהר שען זינגען.

— זינג אונז, רחל'ע, האַרצעניו! זינג, נישקשה, אַצינד איז נימאָ קיין יונגלעך.

פאר יונגלעך און פאר עלטערע האָט זיך רחל'ע געשעמט צו זינגען, בפרט נאָך פאר גרויסע יונגלעך האָבען איהר די חבר'טעס אַליין געזאָגט, אז ס'איז ניט שען, מע טאָר ניט... — נו, זינג שוין, רחל'ע. קוק זי אָן, מע דאַרף זי בעמען. און רחל'ע פּאָלגט די גרויסע מיידלעך און פּערציהט אויף איהר דינער, וויכער שטימע אַ ליעדעל, אַ אידיש ליעדעל.

אויפ'ן באַרג שטעהט אַ טויב,
און טהוט זיך טרויעריג ברומען,
ערגיץ האָב איך אַ ליעבען פריינד —
און קאָן צו איהם נישט קומען...

רחל'ע זינגט דאָס דאָזיגע ליעבע ליעדעל מיט גרויס געפיהל, גלייך ווי זי וואָלט פּערשטאַנען דאָס וואָרט „ליעבע“. יענע אָבער, איך מיין די עלטערע מיידלעך, האָבען דאָס, אפנים, יאָ פּערשטאַנען, מחמת זיי פלעגען זיך דערביי פּערוואָרגען, זיפצען, און אַמאָל לאָזען אַ טרער אויך...

מעהר פון אַלע האָט ליעב געהאַט צו הערען די דאָזיגע ליעדעל לעך, וואָס רחל'ע האָט געזונגען פאר איהרע חבר'טעס, איינע פון זיי מיט'ן נאָמען חיה-עטעל, זעהר אַ שען מיידעל, אַ יתומה. חיה-עטעל איז געווען איינע פון אַ סך מיידלעך. איהר ביאָגראַפיע איז ווערען אַזוי קורץ און אַזוי גיך, ווי מאַכען אַ ברכה „שהכל נהיה בדברו“. אָט האָט איהר זי אינגאַנצען:

אַמאָל (נישט זעהר לאַנג) זענען געווען צוויי ברידער אין דער שטאָדט סקווירע, איינער האָט געהייסען אַהרן און דער אַנדערער האָט געהייסען לייב. אַהרן איז יונג געשטאַרבען און נאָך איהם איז נאָכגעשטאַרבען זיין ווייב, און עס איז פון זיי איבערגעבליבען אַ טאָכטער חיה-עטעל. האָט זיך אויף איהר דערבאַרעמט דער פעטער לייב און האָט זי צוגענומען צו זיך מיט איהר ירושה. דער פעטער לייב האָט זיך אַפילו מיט דער יתומה נישט אַזוי שען בע-

גאנגען, די גאנצע ירושה האָט ער זיך צוגענומען (א דריי טויזענד קערבלעך, זאָגט מען), און איהר, דער יתומה, האָט ער געגעבען, מחילה, אַ פייג, און האָט זי חתונה געמאַכט פאַר אַ חניאָק, אַ כּלבּ שבּכלבים, וואָס איז איהר דערגאַנגען די יאָהרען, און חיה־עטעל איז יונג, צו צוויי און צוואַנציג יאָהר, געגאַנגען פון דער וועלט.

אָט מיט דער חיה־עטעל איז אונזער רחל'ע געווען אַ לייבליכע חבר'טע, און זיי האָבען זיך ביידע זעהר ליעב געהאַט. און אָט מיט דער חיה־עטעל איז אַמאָל געזעסען רחל'ע שבת בייטאָג ביים פענ־סטער, גאַנץ פּיין אויסגעקעמט און אָנגעטהאָן שבת'דיג, ווי עס גע־הער צו זיין. ווי דער שטייגער איז, האָט רחל'ע געזונגען איהרע ליערלעך, און חיה־עטעל האָט געהערט. רחל'ע האָט געזונגען:

אוי, דו פּאָהרסט אַוועק,

אוי, דו פּאָהרסט אַוועק,

און מיך לאָזט דו איבער!...

— רחל'ע, האַרצעניו, נשמה'ניו! — זאָגט חיה־עטעל. — זינג דאָס נאָך אַ מאָל!

— איבערוינגען דאָס נאָך אַ מאָל? — פרעגט זי רחל'ע פּער־וואונדערט. — נו, איך קאָן דאָס דיר אָנהויבען נאָך אַ מאָל פון אָנהויב:

אוי, דו פּאָהרסט אַוועק,

אוי, דו פּאָהרסט אַוועק,

און מיך לאָזט דו אי־איבער!...

פּלוצים דערזעהט רחל'ע, ווי חיה־עטעל די יתומה ליגט מיט'ן פנים אויף דער האַנד און איהר קאָפּ מיט די פליצעס וואַרפען זיך. רחל'ע בלייבט שטיל און הערט, ווי חיה־עטעל חליפעט.

— גאָט איז מיט דיר, חיה־עטעל, דו וויינסט? וואָס עפּים אין מיטען דרינען געוויינט? זאָג מיר, וואָס איז דיר, חיה־עטעל, אַזעלכעס געשעהן? פּלוצים גאָר, נאָ דיר אַ געוויין!

— אוי, רחל'ע! — ענטפערט זי איהר מיט א געוויין. — אוי, רחל'ע, דאָס ליעדעל, דאָס ליעדעל דיינס!
— דאָס ליעדעל? וואָס זשע איז דאָרט אַזעלכעס? וואָס דאַרף מען וויינען דערויף?

— אוי, רחל'ע, פרעג מיך נישט, פרעג נישט קיין פאַרביטערט האַרץ! אַ פייער ברענט אין מיר! עס ברענט אין מיר אַ העליש פייער אָט דאָ, זעהסט דו, אָט דאָ-אַ!
און חיהדעטעל ווייזט איהר אָן ביי זיך אויפ'ן האַרצען. רחל'ע קוקט אויף איהר פּערוואַנדערט און צעמישט.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אַזוי, רחל'ע? דו פאַרשטעהסט ניט, דו קאָנסט ניט פיהלען וואָס מיר איז; מיין האַרץ איז מיר אַזוי שווער, איך בין אַזוי עלענד, אַזוי פאַרוויסט, איך טראַג אַזעלכע מכות, אַז איך מוז דיר אַלסדינג דערצעהלען — אַלסדינג!

און חיהדעטעל דערצעהלט רחל'ען אַ גאַנצע געשיכטע, אַ טרויר עריגע מעשה, אַפילו אַ געווענהליכע, וואָס טרעפט זיך גאַנץ אָפט ביי אידען, נאָר זעהר אַ טרויעריגע מעשה, ווי אַזוי איהר פעטער לייב האָט זיך מיט איהר מיאום בעגאַנגען, און צומיינסטען — זי, די מרשעת, די מוהמע, און ווען ניט דעם פעטער לייב'ס יונגער זוהן בנימין, וואָלט זי שוין לאַנג אַנטלאָפּען אין דער וועלט אַרין, אָדער אין טייך אַריינגעוואָרפען זיך. אָט דער בנימין איז געווען איהר איינציגע נחמה אויף דער וועלט; מיט איהם איז זי דאָס אויפגע-וואַכסען אינאיינעם; ער איז צו איהר געווען ווי אַ ברודער, ווי אַיין אייגענער ברודער — און צום סוף איז ער אַוועקגעפאַהרען, האָט זי איבערגעלאָזט אויף צרות, ווי אַ פרעמדער, נאָר ווי אַ ווילד-פרעמדער.

— איך פאַרשטעה ניט, חיהדעטעל, וואָס באַדאַרף מען דאָ אַזוי אַיינלעגען די וועלט, ווען אַפילו אַיין אייגענער ברודער פאַהרט אַוועק, כּפּרט נאָך ניט קיין אייגענער!

— אוי, רחל'ע, דו ווייסט נישט, ווי היימיש ער איז מיר געווען, ווי אַיינגעבאַקען אין האַרצען, טאַקי נאָר ווי אַיין אייגענער, נאָר

מעהר ווי איין אייגענער, זאָג איך דיר! אַז איך האָב געזעהן פאַר זיך בנימינ'ען, איז מיר געווען אַ ליכט אין די אויגען, און אַז ער איז אַוועקגעפּאָהרען...

— בנימין האָט דאָך געמוזט אַוועקפּאָהרען, הייהעמטעל, ער האָט דאָך חתונה געהאַט.

— אוי, רחל'ע־קרוין, זאָג עס מיר ניט, איך קאָן דאָס ניט הערען! דאָס וואָרט „חתונה־געהאַט“ נעמט ביי מיר אַרויס מיין גאַנץ חיות! ווען איך דערהער, אַז מע זאָגט: „בנימין האָט חתונה געהאַט“, עקט זיך מיר דאָס לעבען. דו ווייסט דאָס ניט, רחל'ע, ה'לואי זאָלסט דו דערפון נישט וויסען אייביג... וואָס קוקסט דו אויף מיר אַזוי? בנימין האָט מיר צוגעזאָגט, געשוואָרען, אַז ער וועט מיך נעמען.

— נו, למאזי זשע האָט ער דיך ניט גענומען, הייהעמטעל?

— דו פרעגסט, ווי אַ קינד, רחל'ע. מסתמא איז מיר ניט באַשערט. מסתמא איז דאָר איהר מזל.

— ער האָט דאָך דיר אָבער געשוואָרען, אַז ער וועט דיך יאָ נעמען.

— נו, מילא, האָט ער געשוואָרען! ער האָט זיך אַלץ געקלייבן זאָגען דעם פעטער, אָפּגעלעגט פון טאָג אויף טאָג: ער האָט מורא געהאַט פאַר איהם (דו קענסט דאָך מיין פעטער לייב), ביז ער איז אַ חתן געוואָרען פאַר איהר. און אַז איך האָב געמאַכט מיט איהם אַ שמועס מכה דעם, האָט ער מיר געזאָגט, אַז ביז דער חתונה איז נאָך ווייט, ער וועט נאָך קאָנען רעדען — און אַזוי זענען אַוועקגע־גאַנגען די טעג מיט די יאָהרען, ביז ס'איז געקומען די צייט, אָט אַ יענע פינסטערע צייט, אויף מיין שלים־מזל... איך בין אַליין געווען ביי דער חופּה, איך האָב אַלסדינג געזעהן מיט מיינע אויגען, אַלסדינג, ווי אַזוי ער האָט איהר אָנגעטהאָן דאָס פינגערעל, געזאָגט וואָס מע באַדאַרף... דער חזן מיט די משוררים האָבען געזונגען, און בנימין האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגען אויף דער ערד, ער זאָל

מיד ניט זעהן — נאָר איך ווייס, אז ער האָט מיד געזעהן... אַך, רחל'ע, ווי אזוי לעב איך? ווי אזוי האַלט איך דאָס אויס?
 — ווי באַלד אזוי, חיה-עטעל, איז דאָך בנימין אַ גרויסער ליג'נער און איז ניט ווערטה, וואָס די ערד טראָגט איהם.
 — ניין, זאָג דאָס ניט, רחל'ע, דו קענסט ניט בנימינ'ען; דו ווייסט ניט, וואָס פאַר אַ דימענט דאָס איז, וואָס פאַר אַ טייער האַרץ ער האָט!... דאָס איז ער אינגאָנצען שולדיג, דער פעטער לייב, דער רוצח, מיין טאַטענ'ס בלוט זאָל איהם נאָר אַקעגען קומען, רבוננו של עולם!
 — איך זעה אַרויס, חיה-עטעל, אז ער טהוט דיר, אַפנים, גוט באַנג.

— באַנג, זאָנסט דו? איך שטאַרב, איך געה'אויס מיט די כחות — און זי זאָגט נאָר באַנג-שמאַנג!
 — נו, און זי, חיה-עטעל, זי איז עפּים אַ שען ווייבעל?
 — ווער זי?
 — זי, בנימינ'ס ווייב מיין איך.
 ביי די ווערטער האָט רחל'ע דערזעהן, ווי חיה-עטעל ווערד רויט און נאָכדעם בלייך, אַלערליי פאַרבען. רחל'ע האָט נאָך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס חיה-עטעל וויל איהר דערויף ניט ענטפערען; נאָר פיהלען האָט זי געפיהלט, אז נאָך אַ מאָל איבער-פרעגען זי דאַרף מען ניט. „מסתמא פאַסט איהר ניט, אז זי מאַכט אַ שווייג; מסתמא טהוט איהר וועה, אז זי וויל דערפון ניט רעדען“...

אין אַ צייט אַרום האָט זיך רחל'ע בעגעגענט מיט חיה-עטל'ען אויף אַ חתונה, טאַקי ביי חיה-עטל'ען אויף דער חתונה. חיה-עטעל איז געווען אַ כלה, ווי אַלע כלות; געזעסען, ווי אַ כלה דאַרף זיצען, געשוויגען, געגאַנגען צו דער חופה, אויף מאָרגען אויסגעשלייערט זיך, געווען אַפילו בלייכליך אויפ'ן פנים, אַביסעל ווי פערטראַכט.

נישט פרייליך... נאָר נישקשה, עס מאַכט ניט אויס: אַ כּלָה דאַרף אַזוי זיין. וואָס זשע? טאַנצען זאָל זי געהן?...
ווער ווייסט, וואָס ביי חיה־עטל'ען איז געווען אויף דער מחשבה, אויפ'ן האַרצען? דאָס האַרץ פון אַ אידישער טאַכטער איז אַ סוד, אַ גרויסער סוד. אַ קאַסטען, אַ פּערשלאָסענער קאַסטען, און דערצו פאַסט טאַקי ניט פאַר קיין מאַנסביל אַרײַנצוקוקען אַהין — עס איז עפּים נישט קיין דר־דאַרן...

X.

און ווייטער אַ מאָל רחל'ע.

אויף דער שאלה: „וואָס טהוט זיך ביי חיה־עטל'ען אינוועניג אין האַרצען?“ — אויף דער שאלה האָט זיך רחל'ע פּערטראַכט ביי חיה־עטל'ען אויף דער חתונה. רחל'ע האָט וועגען דעם מיט קיינעם נישט גערעדט; דאָך האָט זי פּערשטאַנען מיט'ן שכל און אַביסעל געפּיהלט מיט'ן האַרצען, אז חיה־עטל'ען דאַרף אַצינד זיין ניט אין בעסטען, זיצענדיג מיט איהר בעשערטען, אַ ווילד־פּרעמדען בחור, און ווען איהר אייגענער בנימין איז דאָרט ערגיץ מיט זיין ווייב... רחל'ען האָט זיך אַפּילו שטאַרק געגלוסט אַ פּרעג טהון אַצינד חיה עטל'ען, וואָס הערט זיך מיט בנימינ'ען, וואָס מאַכט ער, צי שרייבט ער בריוולעך? נאָר, צוגעגאַנגען נאָהענט צו חיה־עטל'ען און אַרײַנ־געקוקט איהר אין איהר בלייך פנים אַרײַן און דערהערט, ווי זי זיפצט נאַנץ אָפּטליך, — האָט איהר דאָס וואַרץ נישט פּערטראַגען צו דערען מיט איהר פון אַזעלכע זאַכען.

מיר קאָנען דענקען, אז דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל אויף איהר לעבען, וואָס זי, רחל'ע, האָט זיך פּערטראַכט וועגען אַזעלכע ענינים. עס קאָן זיין, אז איין רעכטער פאַקט פונ'ם לעבען זאָל אַרויסרופּען אַ סך מעהר מחשבות און אויפוועקען אַ סך מעהר געפּיהלען, ווי צעהן גוטע ביכער. אמת, רחל'ע איז געווען אַ פּשוט אידיש מיידעל, אָהן חכמות, נאָר קיין נאַריש מיידעל איז זי ניט

געווען; פאר וואָס זשע זאָל זי נישט בענעמען אַ זאָך מיט איהר אייגענעם געבאָרענעם שכל? אמת, רחל'ע האָט נישט געוואוסט פון קיין העלדען, פון קיין ראָמאַנען, אָבער אַ ריין האַרץ, אַ ריין אידיש האַרץ האָט זי געהאַט; פאַר וואָס זשע זאָל זי ניט פיהלען קיין פרעמדע צרות, נישט פערשטעהן קיין פרעמדע יסורים? אין דעם פּרט, קאָן מען זאָגען, איז רחל'ע מיט אַ מאָל עלטער געוואָרען אויף עטליכע יאָהר, אַ דאַנק חיה'עטל'ען מיט איהר אידישען ראָמאַן. אין יענער צייט איז שוין רחל'ע אויך געווען אַ כלה, און פון איהר חתן משה'מענדל'ען האָט זי זיך אָנגעהערט אַזעלכע שבחים מיט אַזוי פיעל מעלות, אַז זי האָט געקוקט אויף זיך, ווי אויף איינע אַ גליקליכע אין דער וועלט.

— קיין עין'הרע, אַזא גליק! — האָט זי געהערט פון אַלע זייטען.

— אַ שמאַלץ'גרוב! איין אָנקומעניש! רב אייזיק'נפתלי איז אַ איד אַ בעל'הבית, דער פּיינסטער פון אַלע מאַזעפּעווקער בעל'י-בתיים, און האָט איין זוהן, איין'איינציגען זוהן, און נאָך וואָס פאַר אַ זוהן, נו, אַ מזל!

און כאמת איז משה'מענדל טאַקי געווען אַ פּיין בחור'על און האָט געקאָנט געפּעלען יערען: אַ וואָהלס, אַ לעבעדיגס, אַ גמרא' קעפּעל, אַ שענער בעל'תנ"ך, דערצו נאָך אַ כתב'ארכה אויף עטליכע הענד, אַזוי, אַז מיט זיינע כתבים האָט זיך גאַנץ מאַזעפּעווקע אַרומ געטראָגען, און אַפילו מאַטעל שפּרייז אַליין, דער „מיידעלשער שריי-בער" אין סקווירע, האָט אָנגעזאָטעלט זיין רויטע נאָז מיט אַ פּאַר שפּאַקולען, האָט עטליכע מאָל בעטראַכט דעם חתנ'ס כתב, ווי איין עכטער מבין, און האָט מודה געווען, אַז דער חתן האָט אַ גאָלדען הענטעל, און אַז ער וועט זיך מיט דער צייט אויסשרייבען די האַנד, וועט ער, אם ירצה השם, קאָנען שרייבען.

גערעדט האָט רחל'ע מיט איהר חתן זעהר ווינציג, דען וואו איז ער געווען און וואו איז זי געווען? פון מאַזעפּעווקע קיין סקווירע איז גאַנץ ווייטליך, און געזעהען האָבען זיי זיך בסך'הכל איין מאָל,

אי דאָס — נאָר אַ צוויי שעה, אי דאָס — פאַר אַ גאַנצען מנין אידען, אי דאָס — איז דער חתן געווען אין איין חדר און די כלה — אינ'ס אַנדערען חדר. דערפאַר אָבער האָבען זיי זיך איבערגעשרי- בען מיט בריוולעך כמעט אַלע וואָך, אַ קיילעכיג יאָהר כסדר, ביז דער חתונה. אמת, אין דעם איבערשרייבעכטס — וואָס דאַרף מען דאָ לייקענען? — האָט מאַטעל שפּרייז געהאַט אַ גרויסען חלק, דען אַזוי ווי דעם חתן'ס בריוולעך זענען געווען געשריבען אין דריי שפּראַך: העברעאיש, רוסיש און דייטש, דערום האָט מאַטעל שפּרייז געמוזט זעהן, אַז זי, די כלה, זאָל אויך עפּיס ניט פּער- שעמט ווערען. און בכדי צו בעווייזען בעשיינפּערליך, אַז פון מאַטעל שפּרייז'ס חדר געהען ניט אַרויס קיין מיידלעך גלאַט אַזוי, ווי ביי אַנדערע שרייבערס, האָט ער זיך געפּליסט, אַז אין דער כלה'ס בריוולעך זאָל זיין צוגעזעצט נאָך פּראַנצויזיש אויך, דאָס הייסט, פּראַנצויזישע אותיות, אין וועלכע מאַטעל שפּרייז איז געווען נאָר אַ גרויסער בקי. בכלל קאָן מען זאָגען, אַז אַ גאַנץ יאָהר כסדר האָבען זיך חתן-כלה געשפּילט אין כתבים, און נאָר דעמאָלט האָבען זיי אויפּגעהערט דאָס דאָזיגע שפּיעל, ווען מען האָט זיך שוין אָנגעהויבען רעכט גרייטען צו דער חתונה.

די חתונה איז אָפּגעלאָפּען, ווי אַלע אירישע חתונות; אַביסעל האָט כלה'ס צד ניט יוצא געווען, נישט לייטיש זיך אויסגעשטעלט, גאַנץ אירישליך... און אַביסעל האָט זיך חתן'ס צד געבלאָזען, גער- ווערטעלט און שטילערהייד אָנגערופּען דעם מחותן מיט'ן נאָמען „דבר-אחר“, ווי ער האָט דאָס אַרענטליך פּערדיענט. נאָר נאָר נישט, עס מאַכט ניט אויס; מע מאַכט, ווי דער שטייגער, אַ כוסה, מע בעט זיך איבער, די כלה געזעגענט זיך אָפּ מיט אַלע איהרע ליעבע, מע בעגלייט זי ביז אַרויס דער שטאָדט, מע קושט זיך, מע וויינט, מע פּטר'ט אַרויס אַ טאַכטער — און מע פּיהרט זי אַוועק אַהין, צו די שוועהר-און-שוויעגער אויף קעסט.

XI.

און וויעדער א מאָל רחל'ע.

דאָרט, ביי שוועהר-און-שוויעגער, האָט זיך אָנגעהויבען פאַר רחל'ען אַ נייע וועלט. ווי אַ שנוה, און איין-איינציגע שנוה, און אַ געראַטענע שנוה, האָבען זי אַלע גיך ליעב געקריגען און מע האָט זי אָפּגעהיט, געפאַנקעוועט, געבלאָזען דאָס אָרט פאַר איהר. און ווער שמועסט די שוויעגער, דוואַס-ימלכה, וואָס האָט קוים דערלעבט אזא נחת, האָט פשוט דאָס לעבען אוועקגעלעגט צוליב איהר: נאָר „רחל'ע און רחל'ע!“ וואו ערגיץ אַ פעט שטיקעל פלייש, אַ מאָר-כעדיג ביינרעל, אַ געשמאַקע זאָך — אַלץ רחל'ען. גאַנץ פריה, רחל'ע האָט נאָר-וואָס געעפענט די אויגען — אַהא, דאָס קריגעל ציקאַרע שטעהט שוין אויפ'ן טיש, און דוואַס-ימלכה, וואָס איז, אייגענטליך, אַ פערנומענע, אַ מאַרק-אידינע, דרעהט זיך אַרום און זעהט, אז די שנוה זאָל האָבען אַלץ צו דער צייט.

— וואָס דאַרפט איהר זיך מטריה זיין, שוויעגער?

— נישקשה, טרינק, רחל'ע, עס, רחל'ע!

איין אַנדערס מאָל זעהט רחל'ע, ווי די שוויעגער לויפט פון מאַרק אָהן אַ נשמה און פאַלט-אַריין אין קיך מיט קוליקולות אויף די מענשען, שעלט און קאַרעניעט, גלייך ווי מע וואָלט זי דאָרט געקוילעט.

— וואָס איז, שוויעגער? — פרעגט זי רחל'ע.

— איך האָב געמיינט, דו ביזט שוין לאַנג אויפגעשטאַנען, און די מילך שטעהט און זירט און זירט — זירען זאָל, רכונו של עולם, מיין מויד'ס פאַרע — און איך לויף, איך ווייס וואו איך בין אין דער וועלט? אין קלייט איז, קיין עין-הרע, איין ענגשאַפט — מע זאָל נאָר באַהיט ווערען, און ער, מיין דאָליע, שטעהט די הענט פאַרלעגט אַרונטער, ווי אַ מחותן! איך בעט איהם רחמים: נעם טראַג-אוועק אַהיים אָט אַ צוויי פרישע בייגעל! מאַמער ווילסט דו עסען — עס, רחל'ע, גוטע בייגעל, איך קויף תמיד ביי לייציכען

בייגעל, איך וועל ביי קיין אנדער אידינע ניט נעמען, מע זאל מיר אָנשיטען א פולע שטוב מיט גאָלד — גאָט מעג איהר טאקי העלפען! וויפיעל זי קומט נעבאך אָפּ פון איהר מאן דעם שכור! ווי אזוי טראַגט די ערד אויף זיך אזא נפש — פארשטעה איך נישט, נאָר אַ בזיון דאָרט דעם טאַטען אויף יענער וועלט... יאָ, וואָס האָב איך געוואָלט זאָגען? משטיינס געזאָגט, דער קאַפּ איז מיר אזוי פאַרשלאָגען... שאַ, אָן געהט זי שוין, די יפהפיה. מויד! וואו ביזט דו שוין געווען, מויד?

און דאָ געהט אַוועק אַ ניי צעטעל פון קללות מיט גוואַלדען פאַר דער מילך פון רחל'עס וועגען, פאַר דער ציקאָריע פון רחל'עס וועגען, פאַר דעם אָנבייסען פון רחל'עס וועגען — הכלל, מיט רחל'ען האַלט אין איין קאָכען די גאַנצע שטוב. אפילו דער שוועהר, וואָס איז תמיד געווען פערנומען מיט זיך און מיט זיינע געשעפטען, האָט אויך שטענדיג נאָכגעקוקט נאָך איהר, נאָכגעפרעגט אויף איהר.

דאָס נאַנצע אַרומפאַרקעווען מיט'ן אַרומטאַנצען אַרום איהר איז רחל'ען, אייגענטליך, געווען אַביסעל פּריקער, טאקי אַריבער דער טבע; און דעם אמת מוז מען זאָגען, אַז רחל'ע איז געווען אַ סך ווינציגער צוגעלאָזט צו זיי, אַלס זיי צו איהר.

אַז מיר זאָגען „זיי“, מיינען מיר דאָס די שוועהר-און-שוויעגער, און משה'מענדל'ען, דעם רעכטען פאַרשוין, וואַרפען מיר אַרויס פון צעטעל, וואָרום צווישען דעם יונגען פאַרפאַלק איז געווען אַזעלכע מחזקות, וואָס מע קאָן זיי נישט אַנרופען ניט גוט, ניט שלעכט. זיי, דאָס פאַרפאַלק, האָבען צווישען זיך קיין סך נישט גערעדט, און טאקי נישט געקאָנט רעדען: אַזא יונגערמאַן, ווי משה'מענדעל, וועט זיך ניט נעמען אַנידערזעצען אין מיטען בייטאָג אין דער היים רעדען מיט'ן ווייב, און אויף דער נאַכט, קוים זענען זיי שוין יאָ געבליבען אַ מינוט אַליין, האָט דאָס אָבער טאקי מעהר נישט גע-דויערט, ווי איין רגע: באַלד איז געקומען אַדער רב אייזיק-נפתלי און האָט אַריינגעקוקט צו די קינדער, אַדער עס האָט אָנגעטראָגען

דוואָס־מלכה'ן מיט אַ קריגעל, מיט אַ טעפעל, מיט אַ גלאָז, אָדער מיט אַ שאָל.

— אָט נעם אויף אַ ציקאוועסט, רחל'ע, און פאַרווך אָט דעם אַיינגעמאַכטס.

— וועה איז מיר! איך האָב דאָך שוין אַ מאָל הונדערט פאַר־זוכט אָט דעם אַיינגעמאַכטס, שוויגענער!

— ס'א גראַם! געה שוין געה, קינד, וואָס דו רעדסט! אָט דעם אַיינגעמאַכטס האָסט דו נאָך אַפילו נישט אָנגעקוקט אין די אויגען.

און רחל'ע נעמט וויעדער אַ מאָל פערזוכען דעם אַיינגעמאַכטס, וואָס קריכט איהר שוין פון האַלז.

— אַ דונער איז מיר, רחל'ע, ביזט דאָך פאַרחליאַנעט געוואָרען! טהו אַ קוק אַביסעל, ווי אַ מענטש עסט! פון וואָס דו לעבסט — ווייס איך נישט. כלעבען, מע וועט דיך דערזעהן עמיצער פון סקווירע, וועט מען דאָס מיך אַ קאַפּ אָנשעלמען: אַ שענע שוויצע גער — אַ געשוויר איהר אין דער לעבער! — וועט מען זאָגען. — פּיין אויסגעהאָדעוועט אַ שנור — אַ שטריק איהר אויפ'ן האַלז! וועה איז מיר, עס האָטש עפּים פון יוצא וועגען!

— לאָזט מיך, איך בעט אײך, צורוה, שוויגענער! איך בין זאַט, הלאַוי ביז מיין לעבען.

— נו, טהו מיר צוליעב, טאַכטער! מע טהוט צוליעב אַ מאָל אַ שוויגענער אויך; עלעהיי איך בין אַ מאַמע. נעם האָטש איין פּיצעל און טהו מיר נישט אָן קיין יסורים!

און רחל'ע וואַרגט זיך מיט נאָך אַ שטיקעל און מיט נאָך אַ שטיקעל, און עס ווערד איהר נמאס אַזאַ לעבען, האָטש זי ווייסט גאַנץ גוט, אַז מע איז איהר געטריי, איבערנגעבען ביז לעצט, און לאָז זי זאָגען, אַז זי וויל דאָס טעלערעל פּונ'ם הימעל, בעקומט זי דאָס: וואָס הייסט, ס'איז אַ תּירוץ? רחל'ע וויל — דאַרף עס זיין! נאָר אַ מענש איז ניט קיין אַכס, ניט קיין גאַנז, וואָס זאָל צו־פּריעדען זיין נאָר מיט גוט האָדעווען. אַ מענש קאָן ווינציגוואָס

הנאה האָבען, אַז מע זאָל איהם נאָכגעהן כסדר, אומערום, פיס־טריט, אָפּבלאָזען יעדען אָרט, וואו ער שטעלט אַ פּוס, צעהלען זיינע טריט, אַכטונג געבען אויף יעדען ביסען, אויף יעדען שלונג, הענגען איבער איהם, ווען ער זיצט, זיצען איבער איהם, ווען ער שלאָפט — מיט איינעם וואָרט, מע זאָל האַלטען זיין לעבען אינ־גאַנצען אין פרעמדע הענד און איהם ניט איבערלאָזען גאָרנישט... אין אַזאַ טרויעריגער לאַגע האָט זיך געפונען רחל'ע אין יענער צייט, וואָס עם קומט־פאַר די דאָזיגע געשיכטע. רחל'ע האָט נישט געהאַט אַפילו פאַר וועמען זיך צו קלאָגען. איהרע פאָטער און מוטער האָבען זי געהאַלטען פאַר איינע אַ גליקליכע, און זייערע בריעף צו איהר זענען תמיד געווען פול מיט נחת, מיט תענוג און מיט ברכות צו גאָט ברוך־הוא, וואָס ער האָט זיי אַזוי בעגליקט. און איהרע בריעף צו זיי זענען אויך געווען אָנגעפילט מיט „ברכה והצלחה“, מיט „נחת און פערגעניגען“, מיט „ברוך־השם“ און מיט „הלוואי אויף ווייטער ניט ערגער“, און האָבען זיך שטענדיג אויס־געלאָזט מיט „גליק און פריידען“ און „פרייליכע הערצער אָמן סלה“.

טיעף אין האַרצען האָט זי געטראָגען אַ פערדראָס אויף משה־מענדל'ען, למאַי ער האָט זיך געהאַלטען ווייטליך פון איהר און עפּים אַזוי ווי העכער פון איהר, עפּים ניט איהר גלייכען, ווי דער שטייגער איז פון אַ אירישען יונגעמאַנטשיק אַ תכשיט; ער קאָן זיך ניט אַראָפּלאָזען אַזוי נידעריג צום ווייב, עם קומט ביי איהם אויס עפּים נישט גלאַט, זעהר פּריקרע... אינוועניג אין האַרצען אָבער האָט זי משה־מענדעל גאָר נישט פיינט געהאַט; פערקעהרט, ער איז איהר געווען געטריי, זעהר געטריי, טאַקי מיט איין אמת, גאַנץ בתמימות. איינמאָל איז רחל'ע עפּים הרוב געוואָרען און איז געלעגען אַ פאַר טאָג צו בעט; דעמאָלט איז משה־מענדעל נישט אָפּגעטראָטען פון איהר די גאַנצע צייט, געזיפצט, געהאַט יסורים, אויסגעגאַנגען באמת מיט אַלע כחות.

— אַ צער־בעלי־חיים! — האָט ער געזאָגט צו דער מוטער און אויף זיינע אויגען זענען געווען טרערען. — מע דאַרף רופען דעם

דופא אָדער דעם פעלדשער. איך קאָן דאָס גאָר נישט צוועהן, ווי זי ליגט נעבאָך אין אַ העליש פייער — אַ צער-בעלי-חיים!

אויפ'ן דריטען טאָג איז רחל'ען גרינגער געוואָרען. משה-מענ-דעל איז דאָך ניט אָפגעטרעטען פון איהר, און אָט דאָ, זיצענדיג ביי איהר צוקאָפּענס, האָט משה-מענדעל געהאַט אַ גוטע געלעגענ-הייט אַביסעל צו פערברענגען און שמועסען מיט זיין שענער לייע-בער רחל'ען. דערצו האָבען זיי ביידע חשק געהאַט — מע מוז דעם אמת זאָגען. משה-מענדעל האָט זיך צוגעזעצט צו איהר גאַנץ נאָהענט, אזוי נאָהענט, אַז איהר שענער קאָפּ, וואָס איז געווען נאָר האַלב צוגעדעקט מיט אַ ווייס טיכעלע, איז געווען כמעט ביי איהם אויף די הענד... רחל'ע האָט אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען אויף משה-מענדל'ען און האָט געוואַרט, טאָמער וועט ער איהר עפּים זאָגען. משה-מענדעל האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגען אַראָפּ. נאָר אַז זי האָט אויסגעדריעהט דעם קאָפּ צום פענסטער, האָט ער אויף איהר געקוקט, און אַז זי האָט אויף איהם אַ קוק געטהאָן, האָט ער אויסגעדריעהט דעם קאָפּ צום פענסטער. און אזוי האָבען זיי זיך איבערגעוואָרפען מיט אויגען אַ היבש שטיקעל צייט אָהן ווערטער. אינ'ם גאַנצען יאָהר נאָך דער חתונה האָט דאָס דאָזיגע פּאַרפאַלק געהאַט אַצינד אַ געלעגענהייט צו שמועסען צווישען זיך, נאָר זיי האָבען זיך נישט געקאָנט אַיינשטעלען און האָבען נישט געוואוסט, ווי אזוי אָנצוהויבען עפּים אַ שמועס. רחל'ע, אַלס ווייבעל, האָט געהאַט רעכט צו וואַרטען, ביז ער וועט עפּים זאָגען, און ער, משה-מענדעל, אַלס פיינער יונגערמאַן, האָט געוואַרט, ביז זי וועט עפּים זאָגען — און דערווייל האָבען זיי ביידע געשוויגען, דורכוואַרפענדיג זיך מיט די אויגען.

— וואָס איז, משה-מענדעל?

— וואָס „וואָס איז“?

— וואָס קוקסט דו?

— ווער קוקט?

— דו קוקסט.

— איך קוק?

— ווער דען קוקט?...?

רחל'ע דרעהט זיך אויס מיט דעם פנים צו דער וואַנדר, און משה'מענדעל נעמט דאָס בערדעל אין די צייהן אַריין און קוקט אויף רחל'ען לאַנג-לאַנג און זיפצט, ביו זי דרעהט-אויס דעם קאָפּ צו איהם און האַפט איהם, ווי ער קוקט אויף איהר און זיפצט.

— וואָס איז, משה'מענדעל?

— וואָס „וואָס איז“?

— וואָס זיפצט דו אַזוי?

— ווער זיפצט?

— דו זיפצט.

— איך זיפּ?

— ווען דען זיפצט?...?

און דאָס פאַרפאַלק ווערד וויעדער אַנשוויגען. משה'מענדעל רוקט זיך צו נאָך נעהענטער, הוסט זיך אויס און וויל עפּים אָנ-הויבען צו רעדען.

— הערסט דו, רחל'ע, איך מיינ עס אַקעגען דעם, וואָס דו

זאָגסט...

פּלוצים עפענט זיך די טיר און דוואָס-מלכה לויפט אַריין מיט אַ ליאַרם:

— וואָס זשע? איך האָב נישט געוואוסט פריהער, אַז די אינדיקעס וועלען צעברעכען וואו ס'איז דאָ ערגיץ אַ שאַל אָדער אַ מעלער? אינדיקעס האָט זיך איהם פאַרגלוסט אין מיטען דריר-נען!... וואָס מאַכסט דו עפּים, רחל'ע? דו ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגען? מיר דאַכט, אַז ביי דיר איז די „סיניע“ (קרחת); איך זעה, אַז ס'איז ביי דיר אַ מין „סיניע“. איך האָב דיר גע-זאָגט — שטעה ניט אין דרויסען אָהן אַ שאַל! שטעה ניט אין דרויסען אָהן אַ שאַל! איך האָב וויעדער געשיקט צו יקותיאל דעם דופּא. אייזיק'נפתלי אַליין איז זיך דורכגעגאַנגען צו יקותיאל'ען.

— למאי, שווייגער? עם וועט איבערגעהן; עם איז ביי מיר
אזא איבערגאנג.

— ביי דיר איז אלסדינג איין איבערגאנג. א שעה איבערגאנג!
געה שוין געה, קינד, וואָס דו רעדסט! מע דאַרף זיך אַביסעל
צוזעצן...

און דוואָס־מלכה רוקט זיך צו אַ בענקעל צום בעט און זעצט
זיך אַנידער.

— ווייסט דו וואָס, מאַמע? — רופט זיך אָן פּלוצים משה
מענדעל. — ווייסט דו וואָס? דו געה בעסער אין קלייט אַריין
און איך וועל שוין זיצען אָט דאָ.

און זיינע אויגען האָבען זיך בעגעגענט מיט רהל'עס אויגען,
און ער האָט איבערגעלייענט אין זיי: „אוי, האָסט דו, משה
מענדעל, צוגעטראַפען!“

— ווייס איך וואָס דו רעדסט! — ענטפערט איהם דוואָס־
מלכה און רוקט זיך צו נאָך נעהענטער צום בעט. — נאָך דיר נאָך
אין קלייט! וואָס האָב איך דאָרט אָנגעוואָרען? די גרויסע פּדיונות
די היינטיגע, משטיינס געזאָגט! איך פאַרגין זיי אַלע מינע שונאים
מיט'ן גאַנצען האַרצען!... געה דו בעסער, משה־מענדעל, צו מיר
אין ספּאַלנע און לעג זיך צו אויפ'ן טאַטענ'ס בעטעל שלאַפּען. דו
ביזט דאָך אַ גאַנצע נאַכט ניט געשלאַפּען!

און אָט אזוי לעבט זיך אָפּ דאָס גליקליכע, נאָך דאָס געפענ־
טעטע פּאַרפּאַלק, אויף אַלעם גרייטען, נאָך אָהן אַ פּרייער מינוט,
אונטער דער בעשטענדיגער אָפעקע פון גוטע פּאַטער־און־מוטער,
פון געטרייע שוועהר־און־שווייגער — און נישט דער מאַן און נישט
דאָס ווייב מאַכען דערפון איין עסק; נישט ער און נישט זי זענען
דאָס מזכיר איינס פאַר'ן אַנדערען. נאָך משה־מענדל'ען איז נאָך
ווי עם איז: ער קוקט־אַריין אין אַ ספר, מישט זיך אַריין אין דעם
פּאַטער'ס געשעפטען, האָט זיך זיינע יונגעלייט, מיט וועלכע ער
טהוט אַמאָל אַ שטיעף אין שוהל אָדער אין מאַרק; מיט איינעם
וואָרט, משה־מענדעל לעבט ווי עם איז.

רחל'ע אָבער לעבט גאַרניט: זי עסט און טרינקט, פערזוכט צוואַנציג מאָל אַ טאָג דער שוויגענער'ס אַיינגעמאַכטם, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, געהט זיך נישט צענויף מיט קיינעם, מחמת רב אַייזיק־נפתל'ס שנור קאָן זיך נישט צענויפקומען „אַבי־מיט־וועמען“, און „אַבי־ווער“ וועט זיך נישט צענויפקומען מיט אַייזיק־נפתל'ס שנור, וואָרום דער אַבי־ווער האַלט זיך פיעל לוי־טישער און רייכער און שענער פון אַייזיק־נפתל'ן, און אַייזיק־נפתל' האַלט זיך לייטישער און רייכער פון אַלע מאַזעפּעווקער בעל־יביתים — און אַזוי ציהט זיך רחל'ע איהרע יאָהר און טעג, ווי אין געפּענגעניש: וויעדער געגעסען, וויעדער געשלאָפּען, וויעדער דער דאָס קריגעל קאווע, וויעדער די ליעבע שוויגענער מיט'ן אַייני־געמאַכטם, און אַזוי ווייטער, אַ גאַנץ יאָהר כּסדר.

XII.

רחל'ע זינגט ליעדלעך.

אָט אין דער לאַגע האָט זיך געפונען אונזער רחל'ע אין יענער צייט, ווען מיר האָבען זי געזעהן ביי היים־בנציונ'ס טאָכטער אויף דער חתונה, צום שלייער־וואַרמעס, שטעהענדיג אין דרויסען ביי דער טיר און בעטראַכטענדיג דעם מאַזעפּעווקער מאַרק מיט די קלייטען, מיט די סעדיכעס, מיט דעם וואָגען, מיט די אומגעלומד־פּערטע אָכסען און מיט'ן שייגעצעל מיט דעם גרויסען היטעל.

אָט אין דער לאַגע האָט זיך געפונען אונזער שענע רחל'ע אין יענער צייט, ווען זי האָט צום ערשטען מאָל דערהערט דאָס זעל־טענע שפּיעלען פונ'ם געוויסען סטעמפעניו.

הערען שפּיעלען האָט רחל'ע ליעב געהאַט — אוי, האָט זי דאָס ליעב געהאַט! כל־זמר איז פון תמיד אָן געווען ביי איהר דאָס חיות; האָט זי געהערט ערניץ זינגען אָדער שפּיעלען אַ נייעם, האָט זי דאָס תיכף איבערגענומען און איבערגעזונגען אויף איהר שענער, גלאַטער שטימע, דערפון האָבען איהרע עלטערען גענוג

אָנגעקוועלט און געזאָגט: „אַ מאַנסבילשער קאַפּ אויף איהר; אַ מערכה, וואָס זי איז געבאָרען געוואָרען אַ נקבה, ווען ניט — וואָלט זי געסמאָלעט אַ וועלט“...

עס ווייזט אויס, אַז איהרע עלטערען האָבען דוקא יאָ פער-שטאַנען, אַז עס ליגט אין זייער טאָכטער עפּים אַ כּה, עפּים אַזאַ מין זאך, וואָס מיר אין היינטיגע צייטען רופּען-אַן טאַלאַנט; נאָר זיי, רחל'עס עלטערען, אין יענער צייט, האָט זיך אויסגעוויזען, אַז דער כּה איהרער פון איבערנעמען אַ זאך און איבערזינגען דאָס — ליגט ביי איהר אין קאַפּ, ווייל זי האָט אַ מאַנסבילשען קאַפּ. דער קאַפּ שפּיעלט ביי אונז, אידען, די גרעסטע ראָלע, מעהר אַלס אַלע צוויי-הונדערט-אַכט-און-פּערציג אברים. אַ קאַפּ, אַ קעפּעלע! — אַט דאָס איז ביי אונז דער עיקר אַנטיק. נאָר ווי אַזוי די מעשה איז, ביז פּופּען-זעכצען יאָהר האָט רחל'ע געזונגען, ווי אַ פּריי פּויגעלע: וואו ערניץ אַ חזנ'יש שטיקעל, אַ „נקדישך“, אַ „כּבּקרת“, אַזוי אויך אַ חסיד'ישער ניגון, כּל-זמר-שטיק אַלעליי, — האָט רחל'ע אויסגעזונגען אויף איהר ציכטיג קול, וואָס איז געווען אַ מחיה נפּשות צו הערען. נאָר קוים איז זי אַ כּלה געוואָרען, אַזוי האָט איהר די מאַמע געזאָגט:

— פּע, גענוג טאָכטער, דיר צו טערעליקען, וועסט קומען צום שוועהר-און-שוויעגער אויף קעסט און וועסט זיך נאָר פּלוצים אנדערזעצען כּרימבלען — אַ שענעם פּנים פאַר לייטען!

רחל'ע, פּערשטעהט זיך, האָט פּערשטאַנען, אַז ס'איז ניט לייטיש, האָט זי געפּאָלגט און האָט אויפּגעהערט צו זינגען... נאָר כּחלוטין אויפהערען צו זינגען האָט זי ניט אויפּגעהערט, דען עס פּלעגט זיך ביי איהר אַליין, אָהן איהר ווילען, אַרויסחאַפּען אַ גע-זאַנג, פון רגילות, אפּנים, און וואָס איז זי שולדיג, אַז עס זינגט זיך פּאַרט? ... אַז מע זעהט, פון וואָנען דאָס וואַסער לויפט, קאָן מען דאָס נאָך פּערשטעלען, אָבער אַז מע זעהט ניט, מע ווייסט ניט, פון וואָנען עס נעמט זיך — וואָס קאָן מען טהון? ... ניט נאָר כּלה'ווייז, אפּילו שוין נאָך דער חתונה האָט זיך איהר עטליכע מאָל

געמאכט, אז זי האָט זיך גאָר פּערגעסען, וואָס זי איז, און האָט זיך צעזונגען, ווי אַמאָל, צעלאָזט גאָר אויפ'ן אַלמען שטייגער, ווי מיידעלווייז. רחל'ע האָט גאָר פּערגעסען, אז די שוויגענער איז דאָ אין שטוב און הערט יעדעס וואָרט, ווי אזוי זי זינגט :

אוי, אָט דאָרט, אָט דאָרט,
אוי, אויף יענעם אָרט
שטעהען טייבעלעך צוויי — צוויי !
זיי שמועסען זיך, זיי קושען זיך...
גאָר וואָס פאַר אַ טענה האָבען זיי?
זיי קושען זיך און שמועסען זיך...

— אוי, אַ דונער איז מיר ! נאָ דיר גאָד ! — האָט רחל'ע אויס-געשריגען און האָט זיך אַ האַפּ געטהאָן, דערזעהען פּלוצים די שוויגענער.

— נישקשה, נישקשה, ווייס איך ! — האָט זי די שוויגענער בערוהיגט און האָט זיך געמאכט תּמ'עוואַטע, שמאַרענדיג מיט דער נאָז און אַריינקוקענדיג אין אַ סלאָי אַיינגעמאכטס. — זעהסט דו, רחל'ע, איך האָב מורא, אז די אַגרעסען אונזערע זאָלען ניט אָנ-הויבען צוקערען ; איך האָב שוין פאַר-אָיגהרען געהאט אזא פּסק : העכער אַ האַלבער פּור אַיינגעמאכטס איז פאַרפּאלען געוואָרען אָט אזוי...

און ווער רעדט, פאַר משה-מענדל'ען וואָלט זי ניט געזונגען פאַר קיין געלד : עם קומט אויס עפּים משונה-נאַריש און זעהר פּריקער — נעמען עפענען אַ מויל פאַר'ן מאַן אין די אויגען און זינגען... עם קאָן זיין, אז משה-מענדעל וואָלט זיך ניט אָפּגעזאָגט און וואָלט אפּשר אַ גרויסער בעלן געווען דערויף. ער האָט זי גע-הערט אַ פּאָר מאָל אַ זינג טהון און ווייסט, אז איהר קול איז צוקער-זיס. גאָר וואָס פאַר אַ פּנים וואָלט ער געהאט פאַר זיך אַליין, אז ער זאָל זיך פּלוצים אַנידערזעצען אין דער היים — הערען דאָס ווייב זינגען ליעדלעך ? אַ שענע עובדא פאַר אַ לייטישען יונגענ-ער?

מאנטשיק! עם זאָל זיך מאַכען על פי מקרה זי הערען — מהיכיר תיתי... און עם פלעגט זיך אַמאָל מאַכען, נאָר זעהר זעלטען; דער מאָלט פלעגט מישה-מענדעל בלייבען שטעהן, זיך גוט אָנהערען און נאָכדעם געבען אַ הוסט, צו בעווייזען, אז ער קומט כלומרשט ערשט אָן, און זיך אַריינקומען אין שטוב אַריין כלא ידע...

אַט אזוי האָט זיך אָפגעלעבט רחל'ע אַ קיילעכיג יאָהר, איינע אַליין, צווישען גוטע געטרייע לייט, איבערגעגעבענע ביז לעצט, און מע קאָן ניט זאָגען, אז ס'איז איהר געווען גוט, און מע קאָן ניט זאָגען, אז ס'איז איהר געווען שלעכט. זי האָט זיך געפיהלט צווישען אייגענע פרעמד, צווישען אייגענע עלענד, צווישען גוטע, טרייע — פערלאָזט, זיצענדיג אזוי פערזאָרגט איבער איין אַרבייט, איין אויסנייהעכטס, פלעגט זיך רחל'ע, ווי איהר שטייגער איז, אונטערזינגען, און פלוצים פלעגט זי אָננעמען אַ האַרצקלעזמעניש און עם האָט זי געצויגען אַהין, דאָרט, וואו זי האָט פערבראַכט איהרע קינדערייאָהרען.

געפלוויגען, געפלוויגען

די גילדענע פויגעל

איבער אַלע ימ'ען;

לאָזט זשע געריסען,

גילדענע פויגעל,

מיין ליעבער, האַרציגער מאַמען!

געפלוויגען, געפלוויגען

די גילדענע פויגעל

איבער אַלע טייכען;

לאָזט זשע געריסען,

גילדענע פויגעל,

מיין ליעבען, האַרציגען טאטען...

דוואָס-מלכה האָט ליעב געהאַט גאַנץ אָפט אונטער'גנבה'נען

זיך אויף די שפיץ-פינגער און אונטערהערען זיך וועגען וואָס זינגט

די שנור.

— וואָס איז דיר, רחל'ע, דו בענגסט אַהיים?
 — אַך, ניין, שוויגענער! גלאַט אזוי... — ענטפערט רחל'ע
 שמייכלענדיג און ווישט-אויס די טרערען.

XIII.

רחל'ע האָט שוין דאָס נוטע בריוועל.

מיר האָבען איבערגעלאָזט רחל'ען בשעת דעם „שלייער-וואַרר מעס“ שטעהן ביי דער טיר און קוקען אויפ'ן גרויסען מאַרק-פּלאַץ פון דער שטאָרט מאַזעפעווקע, פערטיעפט אין איהרע מחשבות, פון וועלכע מיר האָבען אויבען געשמועסט. די מחשבות איהרע זענען אָבער גיך איבערגעריסען געוואָרען דורך אונזער וואָהלען יונג — סטעמפעניו'ן.

דער דאָזיגער פיינער בחור, וואָס האָט געוואָרפען אַיין אויג אויף רחל'ען, האָט גוט בעמערקט, ווי זי איז אַרויסגעגאַנגען פונ'ם טיש, האָט ער אַביסעל צוגעוואַרט און איז אויך אַרויסגעגאַנגען, און האָט זיך געשטעלט אין דרויסען ביי דער טיר, און האָט תיכף פערבונדען מיט רחל'ען אַ שמועס וועגען זיין שטאָרט מאַזעפעווקע און וועגען איהר שטאָרט סקווירע, וועלכע ער האָט גוט געקענט מיט אַלע בריקלעך, מיט אַלע איהרע אַנטיקלעך, אויסגעטונקען, ווי מע זאָגט; און פון דער שטאָרט יעהופעץ האָט ער מיט איהר גע-רעדט; ער האָט געהערט, אז זי איז אַמאָל געווען אין יעהופעץ. רחל'ע האָט איהם געענטפערט אַיין וואָרט איבער צעהן.

— וואָס איז די מעשה — האָט זי סטעמפעניו אַ פרעג גע-טהאָן — וואָס איז די מעשה, וואָס מע זעהט אַיך קיינמאָל ניט געהן אויפ'ן שפּאַציער, ניט שבת, ניט יום-טוב? איהר זענט שוין דאָ כמעט אַ יאָהר, העכער אַ יאָהר, און מע זעהט אַיך נאָך ניט

אויף דער באַרדיטשעווער גאַס! און פאַרקלויבען האָט איהר זיך אַזוי ווייט, אין עק שטאָרט, און איך האָב נאָר ניט געוואוסט, אַז איהר זענט היענע... ערשט נעכטען בין איך געוואָהר געוואָרען, ווען איך האָב אַיך דערזעהן... איך האָב נאָך נעכטען געוואָלט מיט אַיך אַביסעל רעדען, קאָן מען ניט... איהר ווייסט דען נישט אונז זערע אירישע שטעדטלעך? באַלד הויבט מען אָן צו רעדען, מע נעמט אין די מילער אַרײַן... געהט זיך דורך, פּאָלנט מיך, שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאַס... דאָרט איז די גאַנצע שטאָרט... למען השם, הערט איהר? למען השם, שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאַס!

רחל'ע האָט איהם קיין צייט ניט געהאַט צו ענטפּרען, דען איהר געטרייע שוועגער דוואָסי-מלכה האָט בעמערקט, אַז די שנור איז ניטאָ ביי'ם טיש, איז זי געלאָפּען זי זוכען, און אַז זי האָט זי געטראָפּען שטעהן אין דרויסען ביי דער טיר מיט סטעמפּעניו'ן, האָט זי זיך אין פּלוג אַביסעלע פּערוואונדערט: „וואָס עפּים אין מיטען דרינען אָט דאָ מיט איהם?“ נאָר סטעמפּעניו, וואָס איז בכלל געווען אַ מזיק און אַ גרויסער בריה אין אַזעלכע ענינים, האָט זיך תיכּה גענומען צו דוואָסי-מלכה'ן מיט די דאָזיגע ווערטער: — מיר שמועסען דאָ מכה דער חתונה, מכה דעם רבינ'ס חתונה אין סקווירע... אַייער שנור איז נאָך דעמאָלט געווען אַ קינד, ווען איך האָב געשפּיעלט אויף דעם רבינ'ס חתונה. זי געדענקט ניט דעם רבינ'ס חתונה...

— עס פאַרשטעהט זיך, ווי קומט צו איהר דאָס געדענקען? — האָט איהם דוואָסי-מלכה געענטפּערט. — איך געדענק אָבער גוט, איך בין דעמאָלט געווען מיט מיין מאַן, און האָבען גענעכטיגט אין פעלד, — אַזאַ אַיין ענגשאַפט איז דעמאָלט געווען אין שטערטעל. — וואָס ווייסט איהר דאָס ענגשאַפט דעמאָלט! איך וועל אַיך דערזעהלען שענערס... — האָט איהר סטעמפּעניו געענטפּערט און האָט פּערבונדען מיט דוואָסי-מלכה'ן אַ לאַנגען שמועס מכה פּיעל פּערשיעדיגע ענינים, און אַזוי האָט ער זיך מיט איהר פּער-

רעדט, און רחל'ע האָט זיך דערווייל אַרויסגעדריעהט און איז אַריין געקומען צוריק אין שטוב אַריין צו דער כלה. מיר האָבען נאָך אויבען געזאָגט, אז סטעמפעניו האָט געקאָנט רעדען; מיר דאַר פֿען דערצעהלען נאָך אַ מעלה פֿון איהם, היינו: אויף צו רעדען מיט אַלטע ווייבער, פֿלאַפֿלען, פֿעררעדען זיי די צייהן, ווען מע בעדאַרף, האָט מען איהם אויך ניט בעדאַרפט פֿיקען די צונג; ער האָט געקאָנט די מלאכה גוט. „אַ געלערענטע מכשפה — זאָגט די וועלט — איז ערגער, ווי אַ געבאָרענע.“ סטעמפעניו איז אין זיין אַרבייט געווען אַ חריף; ער איז דורכגעגאַנגען אַ גוטען חדר, ווי מיר וועלען זעהן ווייטער.

„אַ העזה אַביסעל I — האָט זיך רחל'ע געטראַכט אין האַרצען. — זאָגען מיר, אז איך זאָל, למען השם, זיין שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאַס I למען השם? אַנדערש וויל ער ניט? אַ השנה אַביסעל I דאָס קאָן נאָר אַ כלי-זמר!...“

מיט אַזעלכע ביזע מחשבות איז רחל'ע געקומען צוריק פֿון דער חתונה, און אז עס איז געקומען דער ליעבער שבת-קורש, אז דער שוועהר און די שוועגער און אויך משה'מענדעל האָבען זיך געלעגט רוהען און קלויבען אַביסעל ענג-שבת פֿונ'ם זיסען שלאָף, פֿון וועלכען אידען האַלטען גאָר אַ וועלט פֿון כמה וכמה יאָהרען, — דעמאָלט האָט זיך רחל'ע, ווי איהר שטייגער איז, געזעצט איינע אַליין ביי'ם פענסטער און האָט געקוקט אויף דער גאַס אַרויס, צו ברומענדיג זיך אַ ליעדעלע אונטער דער נאָז. דאָרט, אויף דער גאַס, האָט זי דערזעהן, ווי אַלע שבת, אויסגעצוואַנגענע מיידלעך, מיט רויטע און מיט בלויע סטיינגעלעך אין די צעפֿ, מיט רויטע, געלע, גרינע, מאָדנע קליידלעך און מיט הענטשקעלעך און מיט נייע גלאַנצ-צענדיגע שיד אויף סקריפקעס. דאָס געהען זיי אַהין, „אויפֿן שפּאַ-ציער“, אויף דער באַרדיטשעווער גאַס. דאָרט וועלען זיי ווייזען, איינע די אַנדערע, זיערע רויטע, בלויע סטיינגעלעך, מיט זייערע רויטע, געלע, גרינע קליידלעך. דאָרט וועלען זיי האַפען אַ קוק פֿון דער ווייטענס, פֿערבייגעהענדיג, ווי דער מנהג איז ביי אונז, אויף

די בחורים'לעך, אויף די שענע בחורים'לעך מיט די קארטענע קאָ-
פּאָטקעלעך, מיט די לאַנגע הויזלעך און מיט די גלאַנצענדיגע דאָש-
קעס (קאָזיראַקלעך) פון די שבת'דיגע קארטוזלעך. דאָרט וועלען
זיי מיט גרויס צניעות אַראָפּלאָזען די אויגען, און די בעקלעך ווע-
לען ביי זיי ווערען רויטליך פאר חרפה, און די הערצלעך... מיט
איינעם וואָרט, דאָרט וועט זיין חי-געלעכט!

רחל'ע ווייכט דאָס גאַנץ גוט. פאר וואָס זאָל זי דאָס ניט ווי-
סען? זי איז דאָך אויך אַמאָל געווען אַ מיידעל מיט רויטע און
בלויע סטיינגעלעך אין די צעפּ, און האָט אויך געשפּאַציערט מיט
אַ סך מיידלעך שבת בייטאָג אויף דער גאַס. אָבער איצט?
רחל'ע קוקט זיך אַרום. אַלע שלאָפּען און חראַפּען געשמאַק.
אַלע! נאָר זי אַליין זיצט דאָ, ווי צווישען טוידטע, ווי צווישען
אמת'ע מתים. זי שפּאַרט אָן איהר קאָפּ אויף די הענד און פער-
טראַכט זיך און דערמאַנט זיך אַיין אַלט לייערעלע, וואָס זי האָט
געזונגען אַמאָל, מיידעלווייז:

איינע אַליין,
עלענד, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען,
נאָר צו זיך אַליין.
עלענד, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען...

— גוט שבת!...

רחל'ע האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און האָט דערזעהן...
סטעמפענין.

— אַ גוט שבת! זאָג איך.

„וואָס איז דאָס? ווי קומט ער אַהער?“ — האָט רחל'ע גע-
וואָלט פּרעגען און אָפּטרעטען פּונ'ם פענסטער.

— גוט שבת, גוט יאָהר! — האָט זי איהם געענטפּערט און
איז געוואָרען רויט, ווי אַ צוויק.

— איהר האָט מיך ניט געפּאָלגט און זענט נישט אַרויסגע
גאַנגען אויף דער באַרדיטשעווער גאַס? איך האָב אויף אייך אומד
זיסט אַרויסגעקוקט... איך האָב... איך בין... נאָט לייענט I...

און סטעמפעניו האָט איבערגעגעבען רחל'ען אַ צענויפגעלעג
טען בויגען פּאַפּיער און איז גיך פּערשוואַונדען געוואָרען פון איהרע
אויגען.

רחל'ע האָט לאַנג, לאַנג געהאַלטען דעם בויגען פּאַפּיער אין
איהרע הענד, ניט געוואוסט, וואָס צו טהון דערמיט, און ניט פּער-
שטאַנען, וואָס דאָס בעדייט, "מיט וואָס עסט מען דאָס?"... אַז די
ערשטע איבערראַשונג איז איבערגעגאַנגען, האָט זי צענומען אַ גרוי-
סען בויגען נאָטען-פּאַפּיער און האָט דערזעהן גרויסע אותיות, אויף
פּשוט אידיש געשריבען, מיט אַ סך גרייזען.

"מיין ליבשטיג איינגיל פּין הומיל ווען איה האָב דיין
לעחטיק שטאַלד דערזעהן איז מער געוואָרן לעחטיק אָן
"מינע ביידה עייגן אין אַ לעחטיק פּייאר טיט מיין האַרץ
"פּרענן פּין גרייט ליבשעווט צי דיר מיין נעשאַמע וואָת דיר
"נע הומיל עייגן האָבן מעח מיד דיין שיינ לעחטיק שטאַלד
"צי זעה גוצויגען פּין דער אורשטיג שאַג ביסד מיין לייבן פּין
"מיין לייבן פּין מיין האַרץ מיין זיילי אין טי ניט שלאַפען אין
"האַלים דיר זייהן אָן דיר דאָה די לעחטיקי זין פּינסטיר אין
"מינע עייגן אָב דעה ליב ווי מיין זיס לייבן אין השטאַרב
"מיד אַלי עיינערים דעה טאַמיד זייהן פאַר מיני עייגן
"אין דעה טאַמיד לייבן אין מיד דיר טאַמיד לייבן דען דעה
"אויף אימער ליבענדיג וואָת גייט אויט נאָה דיני טרייט אין
"טיט דעה פּין ווייטן קישין דיני שייני עייגן

סטעמפעניו"

XIV.

פון דער "בת-מלכה" צוריק צום "בן-מלך".

לאָמיר איבערלאָזן די "בת-מלכה" און זיך אומקעהרען צום "בן-מלך". מיר וועלען פערבויגען רחל'ען און שמועסען מכה סטעמ-פעניו'ן.

אמת, דאָס דאָזיגע בריוועל פון סטעמפעניו'ן, וואָס איז אויבען געקאָפירט אונט באַות, איז נישט אזוי קונציג, נאָר וואָס קאָן מען העלפען? סטעמפעניו איז אַודאי געווען אַ העלר, אַ שענער יונג-גאַטש, אַ ימח-שמו'ניק אַ גוטער, נאָר קיין שרייבער איז ער ניט געווען. געהט מאַכט עפּים! זיין פּאָטער, עליו השלום, בערעל באַס, אַז ער האָט דערזעהן, ווי סטעמפעניו האָט חשק צו שפּיעלען און לערנען וויל ער ניט קיין וואָרט, האָטש בראַט איהם, האָטש ברען איהם, האָט ער איהם גיך גענומען צו דער מלאכה און האָט איהם פריהער אויסגעפרובט אויף אַלע כלים, ביז ער איז געבליבען שטעהן מיט דער פיעדעל, און בערעל באַס, וואָס האָט געהאַט חוץ סטעמפעניו'ן נאָך קינדער מוזיקאַנטען, האָט געזאָגט בפירוש, אַז אין איהם, אין סטעמפעניו'ן, געפינט זיך איין אַדער פונ'ם זיידען, רב שמואל'קע מראָמיט (וואָס האָט זיך פּערזענליך געקענט מיט'ן ברויסען פיעדלער פּאַ גאַ נ י נ י), אזוי, אַז צו צוועלף יאָהר האָט שוין סטעמפעניו געקאָנט "בעזעצען" אַ כלה און טאַקי אָפּשפּיעלען אַ גאַנצע חתונה. דערפאַר האָט איהם בערעל באַס בעסער לייעב געהאַט פון אַלע קינדער, וואָס זענען געגאַנגען ביי איהם אָפּגעריסען, אָפּגעשליסען, אַדער פשוט נאַקעט און באַרפּים. און האָטש בערעל באַס איז געווען אַ שטרענגער קאָמאַנדיר און פּלעגט שלעפען סטעמ-פעניו'ן פאַר'ן אויהער, אַדער אזוי הרג'ענען, שלאָגען, ממית'ען, ברעכען די בייגער, דאָך איז סטעמפעניו געווען ביי איהם דער אַנטיק, אַ ציערונג, אַ גאַנצער מאַיאַנטעק אויף דער עלטער. בערעל האָט אַלעמען אָנגעוויזען אויף סטעמפעניו'ן און האָט געזאָגט מיט

גדלות, האַלב אויף כלי־זמר־לשון: „זעהט איהר, ממזרים, אַט דער פיטיוקעל וועט מיר געבען פאַפע אויף דער עלטער. נישקשה, איך מעג זיך אויף איהם פאַרלאָזען“.

דעם אַלטען בערעל באַס איז אָבער ניט בעשערט געווען אויף דער עלטער צו זעהן ביי זיך זיין געליעבטען זוהן. סמטעמפעניו האָט זיך צו פופצעהן יאָהר אַוועקגעלאָזט, מיט אַ דרייערעל אין בייטעלע און מיט אַיין אַלטער, צעבראָכענער פיעדעל אונטער'ן פּאָדעלעק, וואַנדערען אויף דער וועלט. ער האָט זיך אויסגעוואַלגערט וואו איהר ווילט, אין אַ סך שטעט און שטעדטלעך, צווישען פיעל פער־שיעדענע קאָמפּאָניעס כלי־זמר. מעהר ווי אַ האַלב יאָהר האָט זיך סמטעמפעניו ניט געקאָנט האַלטען אויף אַיין אָרט. עס האָט איהם אַלץ געצויגען ווייטער און ווייטער: פון מאַזעפּעווקע קיין סמטעפּעווקע, פון סמטעפּעווקע קיין קאַרעץ, פון קאַרעץ קיין באַלטע, פון באַלטע קיין אַלט־קאָנסטאַנטין און פון דאָרטען קיין באַרדי־משעוו, און אַזוי ווייטער און ווייטער, ביז אַדעס. און פון אַדעס האָט ער זיך אַוועקגעלאָזט צוריק — וויעדער וואַנדערען איבער קליינע שטעדטלעך, וואו מע קאָן זיך לאָזען הערען, האָבען אַ נאָר מען, זיך קונה שם זיין. און עס איז טאַקי אַזוי געווען: אין יעדען אָרט, וואוהין סמטעמפעניו איז געקומען, האָט מען שוין געהערט פון איהם פריהער. אידען האָבען געהערט, אַז עס פּאָהרט אַרום אויף דער וועלט אַ געוויסער סמטעמפעניו, וואָס מיט זיין שפּיעלען לאָזט זיך אויס די וועלט. דעריבער איז גרינג צו פערשטעהן דעם רעש, וואָס עס איז געוואָרען אין יעדער שטאָדט, וואוהין סמטעמפעניו איז געקומען מיט זיין קאַפעליע. דען סמטעמפעניו, פערשטעהט איהר, האָט צו אַכצעהן יאָהר שוין געהאַט אַיין אייגענע קאָמפּאָניע, און איז אַרומגעפּאָהרען און האָט געשפּיעלט נאָר אויף געוויסע, רייכע חתונות, און אַזוי מיט דער צייט האָט סמטעמפעניו אַוועקגעלעגט אַלע אַנדערע קאָמפּאָניעס, ווי, למשל, די „קאַנאַטאַפּער כלי־זמר“, וואָס האָבען אויך גענוג גע'שמ'ט, די „סמי־לער“, די „וויניצער“, די „שאַראַגראַדער“ און

נאך פיעל בעריהמטע קאמפאניעס, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען אויף דער וועלט.

עס פערשטעהט זיך, אז קיין גוטע פריינד האָט זיך סטעמפעניו ניט געקויפט, דערפאר, וואָס ער האָט אַרויסגעריסען דעם בעסטען ביסען פון די כליזמר'ס מויל, און מע פלעגט אָנווינשעווען גענוג צרות מיט שלעק אויף זיין קאָפּ. נאָר אין די אויגען האָט מען איהם גע'חנפ'עט, און אין האַרצען האָט מען אויך געהאַט גענוג אָפּשיי פאַר איווּם. יעדער כליזמר האָט געוואוסט אינוועניג, ביי זיך אין האַרצען, אז קוים נעמט סטעמפעניו דאָס פיעדעלע אין האַנד אַרײַן, אזוי מעגען שוין אַלע כליזמר זיך לעגען שלאָפען.

די חברה כליזמר, דאַרפט איהר וויסען, האָבען פון תמיד אַן ליעב גוזמאות. ביי זיי געפינט איהר ספורימעשיות, וואונדערליכע ערצהלונגען, לעגענדעס אָהן אַ שיעור. אויף סטעמפעניו'ן האָבען זיי דערצהלט אין יעדען אָרט שרעקליכע גוזמאות, און אויף זיין פיעדעלע האָט מען געזאָגט, אז עס וואַכסט פון פאַגאַניו'ן אַליין. אז מע האָט דערהערט, אז סטעמפעניו דאַרף אַנקומען מיט זיין „קאַפּעליע“, האָבען איהם די שטאַדט-כליזמר, געוועהנליך, גענוג אָנגעשאַלטען, און ווער שמועסט זייערע ווייבער האָבען פשוט גע'רעגענט מיט קללות, מע זאָל גאָר בעהיט ווערען.

— אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר, מע דאַרט, מע קוואַרט, מע באַרגט מע משכונ'ט, מע עסט פון זיך די הויט. וואָס איז? ראש-חודש אלול וועט זיין אַ חתונה ביי'ם נגיד. צום סוף קומט אַ רות, אַ שלים-מזל פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, אַ סטעמפעניו, און רייסט אַרויס דעם ביסען פון די צייהן, פאַרחאַפט זאָל ער נאָר ווערען!... נאָר קיין אמת'ע שונאים האָט זיך סטעמפעניו ניט געקויפט אין ערגיץ. ער איז געווען אַ גוט ברודערעל ביו גאָר: אָפּגעשפיעלט די חתונה, האָט ער זיך צענויפגעקאַמפאָניעט מיט דער חברה שטאַדט-כליזמר און געלאָזט מאַכען אַ וואַרעמעס מיט דער ברייטער האַנד, נישט געקאַרגט קיין שנאַפּס, פיין אונטערגעלעבט, זיך שען צעצאָהלט, און פאַר'ן אוועקפאַהרען צעטיילט דעם קליינוואַרג

מתנות. מיט איינעם וואָרט, ער האָט זיך אויסגעשטעלט מעשה מענש, נאָר לייטיש.

— הערט איהר? — האָבען די כליומר'קעס נאָכרעם גערעדט צווישען זיך. — הערט איהר? אַ אירדישע נשמה טאָר מען ניט שאַצען.

נאָר מעהר ווי ביי אַלע האָט סטעמפעניו געפונען תּן אין די שוואַרצע אָרעד בלויע אויגען פון די כליומר'ס טעכטער, די מיידל לעך, צו וועלכע ער האָט זיך אומערדום גע'שרדכנט. און ווען ער האָט געשוואָרען דעם כליומר'ס טאָכטער, אז ער איז אין איהר אַיינגעליעבט ביז לעצט, האָט איהר איהם געמעגט גלויבען: בשעת מעשה איז ער באמת געווען אין איהר אַיינגעליעבט (צום מיינסט מען, זענען ביי די כליומר שטעט טעכטער), נאָר קוים איז סטעמר פעניו אַריבערגעפּאָהרען איבער דער ראַגאַטקע, אזוי איז זיין ליעבע פּערשוואַנדען געוואָרען מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך, און געקומען אין דער צווייטער שטאָדט, האָט ער זיך וויעדער באַלד אַיינגעליעבט אין אַ דאָרטיגען כליומר'ס טאָכטער; וויעדער געשוואָרען, געהאַפּט די ערד, אז ער ליעבט זי, אז ער עקט זיך, געשענקט מתנות, אָפּגעזעגענט זיך, אַוועקגעפּאָהרען — און וויעדער די אייגענע מעשה...

מע קאָן ניט זאָגען, אז אַזעלכע ליעבעס האָבען זיך אויסגעלאָזט תמיד אָהן אַ וויסטען סוף, — געוועהנליך, פאַר איהר, פאַר דער כללה... דאָס איז אמת, אז פיעל פון זיינע געליעבטע האָבען גיך פּערגעסען אין סטעמפעניו'ן מיט זיין געביין און האָבען התונה גע'האַט פאַר אַנדערע כליומר. נאָר עטליכע, זעהר אַיינגעשפּאַרטע מיידלעך, האָבען זיך אזוי אַיינגעגלויבט אין דעם דאָזיגען ימחד שמו'ניק, אז ער וועט קומען, ניט היינט — איז מאָרגען, ניט מאָרגען — איז איבערמאָרגען, ביז זיי האָבען אָנגעהויבען צו טריקענען און אויסגעהן, ווי אַ ליכט. אין דער צייט, ווען סטעמפעניו האָט ערגיץ בסוד, אין אַ פינסטער הייזעל, זיך געקושט מיט אַ כליומר'ס טאָכטער, אין דער אייגענער מינוט איז געלעגען נישט איינע פון

זיינע כלות מיט'ן פנים אראָפּ, בעוויינענדיג זייער פינסטער מזל, וואָס זייער „געליעבטער האָט זיי פּערגעסען, פּערלאָזט און טהוט זיי גאָר ניט דערמאָנען“...

אָט אַזעלכע אומגליקליכע כלות האָט סטעמפּעניו געלאָזט כמעט אין יעדער שטאָרט, וואו ער איז דורכגעפּאָהרען מיט זיין קאָמפּאָניע. נאָר ניט שטענדיג גילט די הצלחה; עס מאַכט זיך אַמאָל — מע טרעפט אָן אויף אַ שלאַק, האָט מען דעמאָלט צו זינגען און צו זאָגען. סטעמפּעניו'ן האָט געטראָפּען איין אומגליק, וואָס ער האָט זיך גאָר אויף אַזעלכעס ניט געריכט: ער האָט געמוזט חתונה האָבען, האָטש עס האָט זיך איהם שטאַרק ניט געוואָלט חתונה האָבען!

XV.

סטעמפּעניו פּערשלייערט זיך נאָר אומגעריכט.

ויהי היום איז סטעמפּעניו געקומען מיט זיין קאָפּעליע קיין מאַזעפּעווקע און האָט אָפּגעשפּיעלט דריי חתונות מיט אַ מאָל, בשותפות מיט די שטאָרט-כלי-זמר, וואָס זענען צוגעשטאַנען צו איהם מיט חזקה-טענות און האָבען איהם פּערשוואָרען, אַז באַם לאו, וועט איהם חברה ברעכען די ביינער. און זיי וואָלטען עס זעהר שען מקיים געווען, ווען סטעמפּעניו, וואָס האָט געהאַט בכלל אַ גוט האַרץ, זאָל ניט געווען מרוצה ווערען אויף שותפות. אַזוי ווי פון איין חתונה ביז דער אַנדערער האָט געדויערט אַ פּאָר טאָג, און סטעמפּעניו האָט דערווייל ניט געהאַט וואָס צו טהון, האָט ער זיך דערווייל בעקענט מיט ישעיה'קע דעם פּיעדלער'ס מאַכטער, אַ פיין מיידעל פון אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג, אַ שוואַרצעס און אַ גראַבס, און ער האָט זיך אין איהר רעכט אייניגעליעבט, ווי דער שטייגער איז ביי איהם געווען: געקושט, גע-האַלזט, געליובעט, געקויפט מתנות, קוצעניו-מוצעניו, גאָר מעשה-

חתן, און אז עס איז געקומען די צייט פון אוועקפאָהרען, האָט איהם דאָס שוואַרצע מיידעל (פריידעל האָט מען זי גערופען) געזאָגט, אז ער זאָל ניט מאַכען קיין שהיות און שרייבען תנאים, ווי דער מנהג איז. סטעמפעניו, וואָס איז דערצו נאָך נישט געוואָהנט גע-וואָרען, האָט זיך אַביסעל געקווינקעלט, געדרעהט מיט דער צונג אַהין — אַהער, נאָר עס האָט איהם נישט געהאַלפּען קיין רבונר-של-עולם. פריידעל איז געווען אַ מיידעל אַ קאַזאַק און האָט איהם גענומען אין די הענד אַריין נאָר קיין מעשה ניט, אַזוי, אז ער האָט זיך ניט געקאַנט אויסדרעהען פון איהר, און עס איז געווען דאָס קנס-מאַל אין אַ מול'דיגער שעה. חברה בליומר האָבען לכבוד דעם געריהמטען חתן געמאַכט אַ היבשען קנאַק, און ביי'ם פיעדלעך אין שטוב איז געווען ששון ושמחה דריי טאָג כסדר, ביז דער ליבערער חתן מיט אַלע ליבערע געסט זענען זיך אוועקגעפאָהרען אין דער אַנדערער שטאָדט, אין דער דריטער, און אַזוי ווייטער.

געוועהנליך, האָט סטעמפעניו באַלד פּערגעסען אין דער גאַנצער חתונה מיט די תנאים, מיט דעם שוואַרצען מיידעל, מיט אַלע מיט אַיין אַנדער, און האָט זיך געטהאָן זיינס, דאָס הייסט, גער פיהרט זיינע ליבערע אין אַלע שטעט, ווי ער איז געוואָהנט גע-ווען. און אַזוי איז ער זיך געפאָהרען פון שטאָדט צו שטאָדט מיט זיין קאַפעליע — חתונות שפיעלען, און האָט זיך געלעבט אַ גוטען טאָג. נאָר פּלוצים... עס איז ניטאָ קיין אייביגע זאָך אויף דער וועלט! אַלץ איז ביז אַ צייט. אויף סטעמפעניו'ן איז אויך גע-קומען די צייט. אַ בייזער שלאַק האָט איהם געטראָפּען און אַ צרה. אַ משולחת האָט זיך אויף זיינע יונגע יאָהרען גענומען! הערט אַיין אומגליק:

געשפיעלט אַזוי איינמאַל אַ חתונה אין אַ קליין שטעטעל, ערגיץ אין מאַלאַראַסיע, און געהאַלטען סאַמע אין מיטען אַ ליבערע מיט הערשקע דעם פלייטער'ס טאַכטער (אַ גאַנץ שען מיידעל), און סטעמפעניו האָט איהר צוגעזאָגט, אז ער וועט זי געוויס נעמען, — איז אַריינגעקומען מעכטי פּויקלער מיט'ן שלעפּעריגען פנים און

האָט אַ וואונק געטהאָן אויף סטעמפעניו'ן און אַ מורקע געטהאָן
אונטער דער נאָז אויף כלי-זמר-לשון:
— געהט, סטעמפעניו, דאָרט אין הויז וואָרט אויף אייך אַ
שעכטעל.

— אַ מיידעל? וואָסער אַ מיידעל?

— אַ שוואַרץ מיידעל מיט גרינע אויגען.

און סטעמפעניו האָט זיך געלאָזט אין הויז אַריין און האָט
דערזעהן דאָס שוואַרצע מיידעל, ישעיה'קע דעם פיערלער'ס טאָכט-
טער, זיין כלה פריידעל!

— וואָס קוקסט דו מיך אָן, סטעמפעניו? האָסט מיך נישט
דערקענט? אַיאָ? זעה נאָר, ווי ער פינטעלט מיט די אויגען און
קוקט זיך צו! דאָס בין איך, סטעמפעניו, איך, פריידעל, דיין
כלה פריידעל, ישעיה'קע דעם פיערלער'ס טאָכטער.

— האָ? איך ווייס, וואָס דען? איך ווייס ניט? איך ווייס!

איך ווייס! נאָר ווי קומסט דו אַהער? פון וואַנען?

— ווי קום איך אַהער? מיט די פיס, סטעמפעניו, מיט די

פיס, קוים דערפֿרעגט אַהער, צו הערשקע דעם פלייטיסט. פון
וואַנען, פרעגסט דו? פון דער היים קום איך אָן.

— נו, וואָס הערט זיך? ווען ביזט דו פון דער היים?

— וואָס זאָל זיך הערען, סטעמפעניו? ניטאָ קיין נייעס. ווען

בין איך פון דער היים? פון דער היים בין איך, אַפנים, אזוי
גרויס, ווי אַ וואָך זעכס אָדער זיעבען. מיר זענען אויסגעווען וואו
דו ווילסט. וואוהין מיר קומען צו פאָהרען, זאָגט מען אונז: גע-
ווען און אוועקגעפאָהרען ווייטער. קוים, קוים מיט צרות געטראָפֿען
אויפֿן אמת'ען וועג... נו, וואָס מאַכסט דו עפּיס, סטעמפעניו?

— האָ? איך? גאָרניט! וואָס זאָל איך מאַכען? קום, פריי-

דעל, וואָס שטעהען מיר דאָ? — האָט ער צו איהר געזאָגט, דער-
זעהען, אַז חברה כלי-זמר הויב'ן זיך אָן קלויבען אַרום זיי און
בעטראַכטען דאָס שוואַרצע מיידעל מיט די גרויסע שוואַרצע צעפֿ
און מיט די גרינע אויגען.

— פון מיינעטוועגען, לאַמיר געהן, — האָט איהם פריידעל געענטפערט.

און סטעמפעניו האָט געהאַפּט אויף זיך דעם אויבערראַק מיט'ן שטעקעלע אין דער האַנד און האָט זיך געמאַכט אַ שפּאַציער מיט פריידעל דער שוואַרצער איבער דער שטאָדט. סטעמפעניו האָט זיך אַרומגעקוקט, צי קיינער הערט ניט זייער שמועס, און האָט זיך געווענדט צו איהר שוין מיט מעהר שטאַרקייט:

— זאָג מיר נאָר, איך בעט דיך, וואָס הייסט דאָס?

— וואָס הייסט „וואָס הייסט דאָס“?

— אָט דאָס, וואָס דו ביזט אַהער געקומען.

— ס'אָ גראַס! קוק איהם אָן, קלאַמפּערשט ווייסט ער ניט, מאַכט זיך גע'פּגראַט.

— הערסט דו, פריידעל? — האָט איהר סטעמפעניו שוין מיט האַרץ געזאָגט. — הערסט דו, פריידעל? איך האָב פיינט, אַז מע מאַכט מיט מיר אַזעלכע מחזקות! איך פרעג דיך, וואָס טהוסט דו דאָ, און דו טרייבסט מיט מיר קאַטאַוועסלעך?

פריידעל האָט אַ גלאַנץ געטהאָן מיט'ן פייערעל פון איהרע גריי נע אויגען אויף סטעמפעניו'ן, און פּערוואַרפּען מיט די הענד איהרע לאַנגע שוואַרצע צעפּ אַרונטער, האָט זי זיך געווענדט צו סטעמפּעניו'ן אויך ערנסט:

— וואָס איך טהו דאָ, ווילסט דו וויסען? איך בין געקומען צו דיר, סטעמפעניו! האָסט אונז ביי'ם קנס-מאַל געזאָגט, אַז נישט מעהר ווי אין צוויי וואָכען אַרום שרייבסט דו אונז אַריין אַ בריוועל מכח דער חתונה אָפּשטעלען; מיר האָבען געוואַרט און געוואַרט העכער צוויי חדשים און האָבען דערוועהן, אַז פון דיר איז ניטאָ קיין שום ידיעה, האָבען מיר זיך מיישב געווען און האָד בען זיך געלאָזט אויף דער וועלט צו זוכען דעם נעכטיגען טאָג, און אַזוי זענען מיר אויסגעווען וואו די וועלט האָט אַיין עק, ביז קוים, קוים מיט צרות, גאָט האָט אונז געהאַלמען און מיר...

— זאָג מיר נאָר, פריידעל, ווער זענען די „מיר“? עפּים זאָגסט
 דו אַלץ מיר זענען געפאָהרען, מיר זענען געקומען...
 — מיר ביידע, דאָס הייסט: איך און מיין מאמע.
 — דיין מאמע? ! — האָט סטעמפעניו אויסגעשריגען און האָט
 זיך אָפגעשטעלט אַ דערשלאָגענער. — דיין מאמע? וואָס האָט
 זי דאָ צו טהון?
 — שאַ, וואָס שרייסט דו אזוי, סטעמפעניו? וואָס דען, אַליין
 האָסט דו געמיינט? אַ מיידעל פאָהרט ניט אַליין. אַ שענע זאָר,
 בלעבען!
 — יא, אָבער וואָס קעהר זי זיך אָן מיט מיר, די מאמע דיין
 נע? — האָט זי סטעמפעניו געפרעגט, אומקעהרענדיג זיך צוריק
 מיט איהר.
 — אַ מחותנת'טע, סטעמפעניו, אַ מחותנת'טע קעהר זי זיך
 מיט דיר אָן, און שפעטער וועט זי זיך דיר אָנקעהרען אַ שוועגער.
 — דו מיינסט טאָקי, אַפנים, איין אמת, פריידעל, חתונה האָט
 בען פאַר מיר?
 — נו, און דו, סטעמפעניו, מיינסט דאָס אויף קאטאָוועס?
 — נאַרישקייטען!
 — פאַר וואָס נאַרישקייטען?
 — אָט אזוי. איך האָב עס אַפילו נישט אין זינען אין דער
 לינקער פּיאַטע.
 פריידעל איז געבליבען שמעהן אַ מינוט און האָט אַ קוק גע-
 טהאָן סטעמפעניו'ן אין די אויגען אַרײן. נאָכדעם האָט זי זיך
 אַרומגעקוקט אויף אַלע זייטען און האָט זיך שטילערהײר גע-
 ווענדט צו סטעמפעניו'ן מיט די ווערטער:
 — הער נאָר אויס, סטעמפעניו! מיין ניט, אַז דו האָסט אָנ-
 געטראָפּען אויף אַ ניונקליע, וואָס ווייסט ניט, ווער עס האָט זי
 געשלייערט. איך קען דיך גאַנץ גוט, סטעמפעניו! איך ווייס, אַז
 דו ביזט אַ היבשער שאַרלטאַן, האָסט ליעב כלות אַלע וואָך אַ
 נײע. נאָר עס מאַכט ניט אויס, אַלץ בײַ אַ צײט, נישקשה... ביזט

א גוטער בטבע, האָסט אַ ווייך האַרץ, ביזט אַ פאַרשוין איינער צווישען צעהן טויזענר, שפּיעלסט אויסגעצייכענט אויפ'ן פּיעדעל און קאָנסט געבען אַ ווייב ברויט, — דערפאַר וויל איך דיך, און דער פאַר וועל איך פאַר דיר חתונה האָבען, און טאַקי גיך! און דאָס, וואָס דו שפּאַרסט זיך, איז אומזיסט, אַרויסגעוואָרפּען דיין טרחה, סטעמפעניו, גלויב מיר, בויג זיך אָן צו מיר אַהער, איך וועל דיר זאָגען אַ סוד...

און פּריידעל די שוואַרצע האָט אַיינגערוימט סטעמפעניו'ן אַ סוד אין אויהער, און סטעמפעניו איז פּערציטערט געוואָרען מיט אַלע אברים. ער איז געבליבען שטעהן, ווי אַ לעהמענער גולם, אין מיטען וועג, נישט געקאָנט עפענען קיין מויל אַ וואָרט אויסצורעדן. און דאָ איז אָנגעקומען מעכטיש פּייקלער מיט דעם רויטען קאָפּ און האָט איהם געזאָגט, אַז מע רופּט איהם צום נגיד פּונ'ם שטעדטעל בעשטעלען אַ חתונה. סטעמפעניו האָט זיך מיט אַ וואונק אָפּגעזעגענט מיט פּריידל'ען און האָט אויסגערעדט מיט אַ זיפּ:

— מיר וועלען זיך נאָך זעהן, פּריידעל!

— ס'אַ שאַלע אַביסעל, אויב מיר וועלען זיך זעהן! — האָט איהם פּריידעל געענטפּערט און האָט זיך גאַנץ צופּריעדען אָפּגע-שיידט פון איהר ליעבען חתן סטעמפעניו.

די אַלע, וואָס האָבען אין יענער צייט געזעהן סטעמפעניו'ן אויף דער חתונה, האָבען זיך שטאַרק פּערוואונדערט אויף זיין בלאַס פנים, מיט זיין אָפּגעלאָזטקייט: גאָר ניט דער סטעמפעניו, וואָס פּרייהער, אַ שענערען לענט מען אין אין דער ערד אַרײַן! עס איז אָפּגענומען געוואָרען זיין פּרייליכקייט מיט זיין ברען, ווי מיט די הענד. יאָ, סטעמפעניו האָט געפּיהלט, אַז דאָס איז אַיין עק צו זיין זיס לעבען פון אַ פּריי פּויגעלע, אַז דאָס נעמט ער אויף זיך אַ יאָך אויפ'ן האַלז אויף תּמיד, אויף אייביג. אַדיע, ליכטיגער זומער-אָבענד מיט אַ ווייטען שפּאַציער הינטער דער שטאָרט מיט'ן כּליר

זמר'ס מעכטערעל! אַרײַע, לאַנגע שמעקענדיגע צעפּ, צעלאָזטע האָר, גרויסע קאַרע אויגען! אַרײַע, זילבערנע לבנה! ... אמת, סטעמפעניו האָט זיך נאָך אַביסעל געאַמפּערט, געוואָר פּען, ווי אַ פּיש אין דער נעץ, מיט די לעצטע כוחות, געפרוכט אַלע מיטלען, נאָר עס האָט איהם געהאַלפּען, ווי אַ טוידטען באַנקעס. פּריידעל מיט איהר מוטער זענען געשטאַנען אַקעגען איהם, ווי אַט יענע מתים, וואָס קומען צו אונז ביינאַכט אין הלום און שלע פּען אונז צום בית-דין של מעלה אָפּגעבען דין וחשבון... און איבער-הויפט האָט ער געציטערט פאַר איהר, פאַר דער מחותנת'טע, וואָס האָט צענויפגעשנירעוועט דאָס שוואַרצע פּיסקעלע, ווי מיט אַ בענדעלע, נאָר דאָס פנים האָט איהר אזוי געפּייערט, אַז זי איז געווען גרייט אַלע מינוט אַרויפּהאַפּען זיך אויף סטעמפעניו'ן, ווי אַ ווילדע קאַץ, און אַרויסרייסען איהם ביידע אויגען, ווען ניט פּריידעל, וואָס האָט זי די גאַנצע צייט אַיינגעהאַלטען.

— טשעפּע ניט, מאַמע, וועסט נאָך קאַלי מאַכען. דו קוק נאָר און שווייג, דו היט איהם נאָר די טריט, ער זאָל זיך ניט אויסריי-סען פון אונזערע הענט. עס וועט זיין רעכט, מאַמע, סטעמפעניו איז מיינער, ער איז מיינער! ...

XVI.

שמ שון הנכור ביי דליה'ן אויפ'ן שוים.

פּריידעל האָט זיך פּער'עקשנ'ט און האָט אויסגעפּיהרט איהרם: זי האָט התונה געהאַט פאַר סטעמפעניו'ן כּדת משה וישראל און האָט איהם גיך אַריינגענומען אין די לאַפּקעס אַרײַן נאָר אויף אַיין אַנדער אופן. אַביסעל האָט איהר צוגעהאַלפּען די מאַמע איהרע, וואָס זי האָט קוים דערלעכט דעם נחת צו ווערען אַ שוויעגער, און סטעמפעניו האָט פּערזוכט דעם טעם פון גיהנם און האָט זיך נישט גענאַרט. דאָס פּאַר-פּאַלק איז אַריבערגעפּאַהרען קיין מאַזעפּעווקע.

און סטעמפעניו האָט זיך דאָ בעזעצט מיט זיין קאָמפּאָניע, ווי אַ שטענדיגער, אויף איין אָרט.

— שוין, אויס, אויס אַרומשלעפען זיך! גענוג, סטעמפעניו, גע-
רייזט איבער דער וועלט, גענוג! — אזוי האָט פריידעל געזאָגט צו
איהר מאַן, וואָס איז אינגאָנצען געווען איהרער, און וואָס זי האָט
געוואָלט האָט זי מיט איהם אויסגעפיהרט, און דוקא מיט גוטען.
נאָך דער חתונה האָט זיך אָנגעהויבען ביי סטעמפעניו'ן אַ ניי
לעבען, גאָר אַ שפּאַגעל-ניי לעבען. גייציג איז ביי זיך סטעמפעניו
געווען נאָר בחור'ווייז; קוים אָבער האָט ער נאָר חתונה געהאַט
און איז אַריין צו פריידל'ען אין די הענדר, אזוי האָט ער אָנגעוואָר-
רען אינגאָנצען זיין שטאַרקייט, אינגאָנצען זיין מוט, דעם גאַנ-
צען גלאַנץ. ביי זיך אין שטוב האָט סטעמפעניו ניט געהאַט קיין
ברעקעל דעה.

— דו האָב אין זינען דיינס, דיין עסק איז די קאַפּעליע מיט
די חתונות, צו וואָס טויג דיר געלט, נאַרעלע? — אזוי האָט צו
איהם פריידעל געזאָגט, צוגענומען ביי איהם וואו ער האָט פערדיענט
ערגיץ אַ גראַשען.

אויף געלד איז פריידעל געווען זעהר זשעדנע. זי איז אויסגע-
וואַכסען ביי זעהר אָרעמע עלטערען און האָט כמעט קיינמאָל ניט
געזעהען קיין גראַשען אין די אויגען. מיידעלווייז פלעגט איהר
אָנקומען אַ סטיינגעלע אָדער אַ קעמעלע זעהר שווער, מיט ביטערע
טרערען. ביז פופצעהן יאָהר איז פריידעל געגאַנגען באַרפיס, גע-
ווען אַ ניאַנקע דער מוטער ביי די קלענערע קינדער, געהאַפט קלעפּ
גענוג אי פון דער מוטער, אי פון דעם פאָטער, ישעיה'קע דעם פיער-
לער, וואָס האָט ליעב געהאַט דעם טרונק. געגעסען האָט זי קדחת,
מלוּבש איז זי געווען, ווי עס איז אָנגעשטאַנען צו די באַרפיסע פּיס,
און נאָר פורים פלעגט איהר אַריינפאַלען עטליכע קאַפּיקעס פונ'ם
שלח-מנות, וואָס זי פלעגט טראָגען אין פרעמדע הייזער; די עט-
ליכע גראַשען פלעגט זי בעהאַלטען ווייט-ווייט אין בוזעם, בכדי די
מאַמע זאָל ביי איהר ניט אויסנאַרען, און אזוי פלעגט זי שלאַפּען

מיט'ן ביסעל מיניץ ביו פסח, און אויף יום־טוב קויפען זיך פאר דעם א סטיינגעלע אָדער א קעמעלע. און אזוי איז פריידעל גע- וואכסען ביז אכצעהן יאָהר, ביז זי איז פלוצים אויסגעוואַכסען א הויכע, א שענע, א געזונדע מויד — א כלה־מויד! אז פריידעל איז א כלה געוואָרען פאר סטעמפעניו'ן, האָט זי אַליין ניט געוואוסט וואָס פאר א גליק עס האָט זי געטראָפען. נאָר די מאַמע, וואָס האָט דאָס דוקא יאָ פערשטאַנען, האָט מיט איהר וועגען דעם גע- נוג איינגע'טענה'ט, אז זי זאָל וויסען, אז איהר חתן איז א גאָלד־ שפינער, נאָר א גרויסער שאַרלאַטאַן, וואָס דאָס קערבעל איז ביי איהם א ממזר, לכן זאָל זי זיך ניט לאָזען שפייען אין דער קאַשע און זאָל האָבען ביי איהם א דעה אין אַלץ, אזוי ווי זי, די מאַמע, האָט א דעה ביי'ם טאַטען, ישעיה'קע דעם פיערלער...

אז פריידעל האָט חתונה געהאַט פאר סטעמפעניו'ן, האָט זי ניט פערגעסען, וואָס די מאַמע האָט איהר אָנגעזאָגט, און האָט ביסלעכווייז, מיט שכל, אָנגעהויבען לעהרנען מיט'ן מאַן הלכות „ווייב“, אז א ווייב דאַרף וויסען אַלץ, וואָס ביי'ם מאַן טהוט זיך, אז א ווייב איז ניט קיין פרעמדע, אז א אידישע טאָכטער איז ניט קיין „פּאָליבאָונויצע“, — ניין, עס איז זיין בלוט און פלייש. זי איז ער און ער איז זי. הכלל, ער דאַרף וויסען, ער דאַרף פיה- לען, אז ער האָט א ווייב...

אז פריידעל איז געוואָרען אַליין א בעל־הבית'טע פאר זיך און האָט דערזעהן אַלע מאָל א ניי קערבעל, וואָס סטעמפעניו פער- דיענט אזוי אָפט, האָט זי זיך א וואָרף געטהאָן אויף די קערבלעך, ווי א הונגער־יגער, אז ער דערזעהט עפּים א מאכל. נאָר עס איז איהר אָבער דאָס געלד ניט איינגעגאַנגען. פריידעל האָט זיך אַליין געזאָגט, טאַמער וועט מאַרנען ניט זיין, טאַמער וועט דער מאַן שפעטער חלילה ניט פערדיענען, האָט זי זיך געמאַכט איין קניפעל און דאָס אנדרערע, און האָט אָנגעהויבען צו קלויבען א גראַשען צו א גראַשען.

— וואָס פראַטעסט דו אַזוי? — האָט זי סטעמפעניו געפרעגט, בעמערקט איהרע תנועות.

— וועסט אַלץ וועלען וויסען, וועסט דו גיך אַלט ווערען. לאָז דיך ניט אַהרען, סטעמפעניו! — האָט איהם פריידעל געענטפערט מיט אַ שמייכלע, און האָט זיך געטהאָן איהרס, אָפגעשפּאַרט, אָפגעריסען פּונ'ם מאַרק, פּונ'ם קלייטעל און פון דער יאַטקע, מיט'ן וואַרמעס אויסגעקומען, ווי מיט קרעפעל-פלייש, אָפּטמאַל ניט דער-געסען, ניט דערטרונקען, און זיך אַלץ צענויפגעשלאָגען אַ קערבעל אום אַ קערבעל, ביסלעכווייז, אַז עס האָט זיך צענויפגעשלאָגען היבשע עטליכע גילדען, האָט זי אָנגעהויבען צו מאַכען הלאות אויף אַ משכון און נעמען פּראָצענט; דאָס ערשטע מאָל גלאַט אַזוי, דורך אַ צופאַל, וואָס אַ שכנה האָט ביי איהר געבעטען אַ גמילות-חסד און פריידעל האָט איהר אַ טובה געטהאָן — פאַר וואָס דען ניט? — און נאָכדעם, אַז פריידעל האָט דערזעהן, אַז דאָס געלד וואַכסט גאָר, אַז פון איין קערבעל ווערד מיט דער צייט צוויי, האָט זי אָנגעד-הויבען מיט איהר ביסעל קאַפּיטאַל צו מאַכען עסקים, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זי איז געוואָרען פּשוט אַ „וואַכערניצע“ מיט אַלע חזיריבעלעך פון דער דאָזיגער פּראָפעסיע, מיט וועלכער אַ גרויסער טייל פון אונזערע נגידים, צווישען אונז רעדענדיג, פערנעמען זיך און האַבען דאָס נאָר ניט פיינט...

מערקווירדיג! ווי קומט עס צו פריידלען אַזאַ חשק צו קלוי-בען געלד? נישט ביי איהר טאַטען, ישעיה'קע פיעדלער, נישט ביי קיינעם פון אַלע בעקאַנטע כלירזמר, האָט זי דאָס געקאַנט זעהן, וואו וועט איהר דען געפינען אַ גלייכען צו דער חברה כלירזמר, מע זאָל זיך אַזוי נישט אומקוקען אויף קיין גראַשען, עס זאָל אַזוי זיין אַ קערבעל הפּקד, פּשוט ווי די בלאַטע? די אירישע כלירזמר — און ווער שמועסט אין יענע יאָהרען — קאָן מען גלייכען צו אַ מין ציגיינער, אַ בעזונדער פּאַלק, מיט אַ בעזונדערען זשאַרגאָן, מיט גאָר בעזונדערע גענג; די דאָזיגע חברה האָט שטענדיג געלעבט אַ גוטע שעה, תמיד איז געווען פּורים, פּרייליך, לעבעדיג, תמיד גע-

רימפעלט, געווערטעלט זיך, געשטיעפט, געארבייט, זיך לוסטיג גע-
 מאכט, איבערגעקעהרט וועלטען, געשמועסט מכה פרייליכע זא-
 כען... געקומען אהיים צום ווייב, געטריבען קאטאָוועס, געחלעפ-
 טשעט טייגלעך מיט פאסאָליס, אָדער גאָר געגעסען מכות, נאָר
 פרייליך, מיט אַ טענצעל, מיט אַ ליצנות, הונגעריג זיך געלעגט שלאָ-
 פען, אויף מאָרגען געבאָרגט, געליהען, די קישעלעך פערזעצט, נאָכ-
 דעם אויסגעקויפט און וויעדער אַ מאָל דאָס אייגענע. די כליזמר-
 שע טעכטער זענען אויך געווען, מיינסטענס, לופטיגע פרייליכע
 נשמות; זייער לעבען, אזוי ווי די האָר זייערע, איז נישט געווען
 פערדעקט מיט קיין שליער... מיט איינעם וואָרט, ביי די כליזמר
 איז געוועזען אַ גן-עדן, מיט אַלע מעלות און חסרונות פון אַ גן-
 עדן... היינט אין אזא גן-ערדן וועמען קאָן אַרויף אויף דער מחשבה
 צו זאָרגען — וואָס וועט זיין מאָרגען?

פריידעל'ס טאַמע, פערשטעהט זיך, איז אויך ניט געווען קיין
 פערוויינטע נשמה. ישעיה'קע פיעדלער איז זיך געווען אַ רעכטער
 קבצן, נאָר אַ לעבעדיגער, אַ פרייליכער קבצן, און אז ער האָט פער-
 דיענט דאָס קערבעל, האָט ער דאָס גאָר גיך פערלעבט, טאַקי, ווי
 מע זאָגט, אין איין אַטהעם. און זי, פריידעל'ס מאַמע, האָט אויך
 לייעב געהאַט צו לעבען, דאָס הייסט, גוט עסען. עס איז כמעט קיין
 העמד נישט געווען אויפ'ן לייב, נאָר געגעסען האָט מען כל זמן
 ס'איז נאָך געווען אַ שטיקעל קישעלע צו פערזעצען. „דאָס גאַנצע
 דאָברע-מזל געהט אין דער קישקע אַריין“, „ווי זאָגט מען: בעסער
 דעם בעקער אידער דעם „רופא“, „וואָס זשע רען איז דעם מענט-
 שענס לעבען?“ — אזוי פלעגט זאָגען פריידעל'ס מאַמע, וואָס איז,
 אייגענטליך, געווען אַפילו צווישען כליזמר'קעס אַ אויסברענגערין.
 וויזשע קומט עס פאָרט צו פריידעל'ען אזא גוסט? פון וואַנען
 נעמט זיך צו איהר אזא קאַרגשאַפט? עס קאָן זיין, אז די דאָזיגע
 מעלה איז געקומען צו איהר מחמת זשעדנאָסט, מחמת זי איז תמיד
 געווען ביי די עלטערען הונגעריג אויף אַ גראַשען, אָדער ס'איז
 אפשר געווען ביי איהר גאָר אַ טבע-זאָך: עפּים על-פי טעות איז

א קארגע נשמה מגולגל געוואָרען אין דער כלי־זמר'שער משפחה און עס איז אויסגעוואַכסען אזא פריידעל.
ווי די זאך איז שוין, נאָר פריידעל האָט געמאַכט משונה תנועות, געשוויצט און געפינעט, ווען זי האָט נאָר גערעדט אַפילו מכה געלד.

אויף איהר דאָליע האָבען איהר מקנא געווען אלע כלי־זמר'קעס.
„אַט אַ מזל!" — האָבען אויף איהר אלע אין איין קול געזאָגט.
נאָר אין איין זאך האָט גאָט פריידל'ען פערזעהן: ער האָט איהר קיין קינדער ניט געגעבען. און ווער ווייסט, עס קאָן זיין, אויך דעריבער איז זי געווען אזוי אָפגעגעבען מיט לייב און לעבען צום געלד, ווייל דאָס בעסטע פערגעניגען, פערגעניגען פון קינדער, איז פאַר איהר געווען פערבאָרגען. בכלל זעהט מען, אז די ווייבער, וואָס גאָט האָט זיי נישט געבענשט מיט קינדער, זענען מיינסטענס ביזע ווייבער; עפּים פעהלט זיי די גוטסקייט, די ווייבקייט פון דעם דאָזיגען מין; אַזעלכע ווייבער קאָנען ליעב האָבען נאָר זיך אַליין.

פריידעל איז געווען פונקט אזא סחורה. נאָר מע קאָן ניט זאָגן, אז זי האָט איהם, סטעמפעניו'ן, פיינט געהאַט: פאַר וואָס קומט דאָס איהם? אַ פאַרשוין, אַ בילד, אַ זעלטענהייט, אַ שפיע'לער איינער צווישען טויענד און (אַט דאָס איז דער עיקר!) אַ פערדיענער, אַ גאָלדשפינער!

— מיין סטעמפעניו — האָט זיך פריידעל בעריהמט פאַר איהרע בעקאַנטע ווייבער — מיין סטעמפעניו, אז ער טהוט אַ פיהר מיט'ן סמיק איבער'ן פיעדעל — איז אַ קערבעל, צוויי פיהר — איז צוויי קערבלעך, דריי פיהר — איז דריי קערבלעך. פאַרשטעהט איהר מיך?

אין דעם ענין פון „קערבעל" איז סטעמפעניו געווען פונקט דער היפך: דאָס קערבעל האָט ביי איהם ניט געשפיעלט קיין ראָלע. אַט האָט ער אָפגעשפיעלט אַ חתונה און אָנגעשטאַפט פולע קעשענעס מיט געלד, און אַט — פּרופאַ, ניטאָ אַ שילינגער! האָט

ער געהאט — האָט ער געגעבען, געטיילט, אַנטליהען; האָט ער ניט געהאט — האָט ער געליהען ביי יענעם. אין דעם אופן איז סטעמפעניו געווען איין אַרטיסט. זיין עסק איז געווען נאָר די „קאָפּעליע“ — אויסשטעלען עפּים אַ נייע זאַך, פּונאַנדערשפּיעלען איין אָפּער־שטיק, בעשטעלען אַ חתונה און אָפּשפּיעלען זי, ווי גאָט האָט געבאָטען, אידען זאָלען לעקען די פינגער, ניט גלאַט ריפּ־סקריפּ.

סטעמפעניו האָט לייעב געהאט מעהר פּון אַלץ אין דער וועלט צוויי זאַכען: זיך און דאָס פּיעדעלע. מיט זיך האָט ער געהאט צו טהון כּמעט שטענדיג, זיך געפּוצט, געשטשאַגעלט, געגרייזעלט די האָר, מיט איינעם וואָרט — זיך „גע'בחור'ט“, ווי פּריידעל האָט דאָס מיט אַ שטאָך גערופּען, און דעמאָלט האָט ער פּערגעסען אין דעם פּיעדעלע; האָט ער אָבער גענומען דאָס פּיעדעלע, האָט ער פּערגעסען אין זיך און אין דער גאַנצער וועלט. אַז עס איז אָנגעד פּאלען אויף איהם אַ „מרה־שחורה“, האָט ער זיך גענומען דאָס פּיעדעלע, פּערקויטעלט די טיר און האָט געקאַנט אַוועקשפּיעלען דריי שעה כּסדר אייגענע פּאַנטאַזיעס; וואָס עס איז איהם אַרויף אויף דער מחשבה, דאָס האָט ער געשפּיעלט. אָט האָט ער זיך צעגאָסען מיט אַ קלאָג, אַזוי יאָמערליך, אַזוי טרויעריג, אַלע מאָל שטילער און שטילער, און אָט האָט ער זיך פּלוצים צעבייזערט און איז אַוועק אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, ביז עס האָט זיך וויעדער אָנגעהויבען אַרויסהאַפען ווי אַ זיפּץ פּונ'ם טיעפען האַרצען, און דאָס פייער איז איהם אַביסעל אָפּגעטראָטען, אָפּגעגאַנגען דער כּעס, און ווייכע מעלאָדיעס, לייעבע זיסע געזאַנגען, וואָס ווייטער אַלץ טרויעריגער, האָבען זיך וויעדער ווי געגאָסען אָהן איין עק, און נאָכ־דעם וויעדער אַ ביסעל לעבעדיגער, פּרייליכער... אמת, דאָס איז געד ווען נישט אָפט, ניט אַלע מאָל האָט זיך איהם געשפּיעלט; נאָר קוים האָט ער זיך צעשפּיעלט, איז געווען אונמעגליך איהם אָפּ־צורייסען. סטעמפעניו'ס פּאַנטאַזיע האָט זיך צעקאַכט און געוועזט, ווי פּון אַ קוואַל, וואָס ווייטער מיט מעהר פּרישקייט.

א מענש מיט געפיהל, מיט א נשמה, האָט זיך אין אזעלכע מי-
נומען זאָט נישט געקאָנט אָנהערען די דאָזיגע פֿרייע מוזיק, וואָס
לאָזט זיך נאָר ניט איבערגעבען אויף נאָמען, און עס האָט זיך
איהם אויסגעוויזען, אז ער הערט אַ בקשה צום רבונג-של-עולם
פון אַ פערביטערט האַרץ, עפּים אַ מין תּפּלה צו זיין ליבען נאָר-
מען אויף רחמים, אויף לייטזעליגקייט, אזא מין תּפּלה, וואָס דאַרף
און מוז אָנגענומען ווערען אויבען, דאָרט פאַר גאָט'ס שטוהל... מע
דערצהלט, אז דער ריז שיער האָט געהאַט אַיין אייגענעם
אַרקעסטער, וואָס פּלעגט שפּיעלען בשעת ער האָט אָפּגעגעבען אַ
שבח צו דעם וואָס לעבט אייביג. אַרדאי איז דאָס אַ געדאַנק דוקא
פון אַ גרויסען מענשען, אַ השגה גאָר פון אַ הויכער פּאָעטישער
נשמה.

— קיילע די גראָבע, מיינע צרות אויף איהר קאָפּ, האָט מיר
אָפּגעבראַכט דאָס פּראָצענט פאַר יענער וואָך; און פאַר היינטי-
גער וואָך, זאָגט זי, לאָז זיין נאָך שבת!

מיט אזא מין געשפרעך, למשל, האָט פּריידעל מכבד געווען
סטעמפעניו, ווען ער פּלעגט אַרויסגעהן נאָכ'ן שפּיעלען פון זיין
הדר'על, אַביסעל צוגעפּלאַמט, מיט אַ גלאַנץ אין זיינע שוואַרצע
אויגען. דאָס איז געווען דאָס פייערעל פון זיינע אויגען, וואָס האָט
אזוי געצויגען צו זיך. דאָס פייערעל פּלעגט זיך בעווייזען זעלטען,
און בעגעגענט זיך מיט פּריידעל'ס אויגעלעך, האָט זיך דאָס פּיי-
ערעל גיך בעהאַלטען, פּערשוואַונדען געוואָרען.

אז סטעמפעניו האָט אָפּגעשפּיעלט אַ חתונה און איז געקומען
אַהיים, פּלעגט איהם פּריידעל בעגעגענען מיט אַ שמייכלע, זיך
לאַשטשען, ווי אַ קעצעלע:

— צו וואָס טויג דיר געלט, סטעמפעניו? — פּלעגט איהם
פּריידעל זאָגען און אויסטרייסלען איהם אַלע קעשענעס. — אויף
וואָס דאַרפסט דו געלט? וואָס פּעהלט דיר? האָסט אַלסדינג, וואָס
דו דאַרפסט, ביזט ניט הונגעריג, חלילה, און נאָקעט געהסט דו
אויך ניט, און אז דו דאַרפסט אזוי עטליכע גראַשען, געב איך דיר

דען ניט? געב עס בעסער אָפּ מיר, נשמה מיינע, ביי מיר וועט
 דאָס זיין גאַנץ. געב שוין. געב!
 און סטעמפעניו שטעהט, ווי אַ בעשטראַקט קינד, און פריידעל
 טהוט מיט איהם, וואָס זי וויל. ער איז אינגאַנצען ביי דער דאָ-
 זיגער שוואַרצער פריידל'ען אין די הענד. אַך, וואָס איז דאָס מיט
 דיר געשעהן, סטעמפעניו? אזא גאַרנישט, ווי פריידעל, זאָל דיר
 טאַנצען אויפ'ן קאָפּ, און דו לאָזט זיך פיהרען ביי דער נאָז, פונקט
 ווי שמשון הגבור ביי זיין געליעבטער דלילה אויפ'ן שוים? ... פע.
 סטעמפעניו, אַ ביזן, כלעבען!

 XVII.

סטעמפעניו ריהרט נאָך מיט אַיין אבר.
 אַ רחמנות אויף סטעמפעניו! ...!

נאָר עס איז ניט אזוי די מעשה, ווי איהר מיינט. לענט ניט
 אזוי דעם רחמנות אויף אונער העלד. אַז סטעמפעניו האָט ניט
 געהאַט קיין גרויסע דעה ביי זיך אין דער היים און איז געווען
 עפּים גאָר מעשה אידונע, האָט ער אָבער דערפאַר זיך געהאַט זיין
 וועלטעל, זיין אייגענע וועלט, וואָס האָט זיך שוין מיט פריידל'ען
 ניט אָנגעקעהרט לחלוטין. דאָרט, אין זיין וועלטעל, איז זיך סטעמ-
 פעניו געווען אַ פּריץ פאַר זיך און איז געווען, ווי מיר וועלען באַלד
 זעהן, גאַנץ צופריעדען.

קודם כל איז ביי איהם אַוועקגעגאַנגען אַ האַלבער טאָג אויף
 „רעפעטיציע“, דאָס הייסט, אויף איבערשפּיעלען מיט דער גאַנצער
 חברה בליזמר אַלע נייע שטיק, דערביי טרייבען אַביסעל קאַטאַ-
 וועס, אויסהערען דעם ברהנ'ס ווערטלעך און לאַכען פון מעכטשי
 פייקלער, וואָס דער ברהן האָט אויף איהם ליעב געהאַט צו ווערט-
 לען זיך, און נאָכדעם גלאַט דערצעהלען מעשיות פון דער אָדער
 יענער חתונה. וואָרום יעדע חתונה ביי אידען האָט זיך איהר
 מעשה: דאָ האָט זיך דער חתן איינגעשפּאַרט, האָטש געב איהם

א קרענק, און וויל נישט געהן צו דער חופה, ביז מע וועט איהם אָט דאָ אויפ'ן אָרט ניט אָפצאַהלען דעם נדן אחת ואחת, „קלאָפּ און צעהל“; דאָרט האָט די כלה גע'חלש'ט פאַר גרויס געווין און מע האָט זי קוים אָפגעמינטערט (און דערביי זאָגט אָפּ דער ברחן אַביסעל ליצנות); אין אַ דריטען אָרט האָט זיך געטראָפּען נאָך אַ שענערע מעשה: נאָך דער וועטשערע, אַז ס'איז געקומען די צייט, וואָס מע דאַרף טאַנצען... און חברה שיסט-אויס אַ געלעכטער, ווי פון אַ האַרמאַט.

— וואָס איז ביי אַיך פאַר אַזאַ געלעכטער דאָרט? זעה נאָר, ווי מע ראָהאָטשעט זיך! — שרייט פריידעל פון איהר חדר.

— לאָז דיך ניט אַהרען! — ענטפערט איהר סטעמפעניו מיט גדלות. — אין אונזערע ענינים זאָלסט דו זיך ניט מישען, האָב איך דיר שוין הונדערט מאָל געזאָגט!

און סטעמפעניו'ן ווייזט זיך אויס אין דער מינוט, אַז ער איז דאָ אַ בעל-הבית, אַ גאַנצער סולטאַן ביי זיך.

די איבעריגע צייט האָט סטעמפעניו פערבראַכט אויף אָנטהון זיך, אויספּוצען זיך, די מלבושים און די שטיוועל, זיי זאָלען גלאַנצן צען, ווי אַ שפּיעגעל, פערקעמען זיך גאַנץ שיקאָזנע, אונטערבויענען זיך די שענע שוואַרצע לאַקען, אויסגלעטען די ווייסע מאַנישקע פון דעם העמד, און נאָכדעם האָט ער זיך גענומען דאָס שטעקעלע אין דער האַנד, אַ שטעקעלע מיט אַ גאַלקע, אויסגעשניצט אַ פּייג פון עלפּענביין, און מיט אַ ברייטען שוואַרצען קאַשקעט אויפ'ן קאָפּ מיט אַ גלאַנצענדיגען קאָזיראַק, אָנגערוקט ביז די אויגען. דעם קאָפּ פּערריסען אַרויף, אַזוי, אַז די לאַקענס ליגען צעוואָרפען אויף די אַכסלען, געהט זיך סטעמפעניו און שפּאַציערט איבער דער שטאָרט. דאָרט האָט ער זיך שוין זיינע בעקאַנטע, מיט וועלכע ער בעגענענט זיך, און געהענדיג פּערביי די קליימען, גריסט ער די יונגע ווייבלעך, די קרעמערקעס. די ווייבלעך ווערען רויטליך; זיי דערמאַנען זיך, אַז זיי זענען אַמאָל געווען מיידלעך און דעמאָלט

זענען זיי מיט סטעמפעניו'ן געווען בעקענט... דעמאָלט איז געווען
 אַ וועלט... און היינט? ווער האָט דאָס היינט אין זינען? ...
 דאָך געפינען זיך נאָך אַזעלכע יונגע ווייבלעך, און איבער-
 הויפט מיידלעך, וואָס שטעהען-אָוועק מיט סטעמפעניו'ן אין דרוי-
 סען ביי דער טיר אַ היבשע צייט; מע רעדט, מע שמועסט פון
 דעם און פון יענעם, מע לאַכט...
 אַודאַי געהען אַזעלכע זאכען ניט אָפּ גלאַט; דאָס דערזעהט
 אַ שכנה און טראַגט עס אָפּ גיך דער אַנדערער, דער דריטער, און
 אזוי הויבט זיך אָן אַ רעדעניש, און צו אירישער מיילער אז מע
 האַפט זיך אַריין, נארט מען זיך ניט...
 — וואָס איז שוין וויעדער, סטעמפעניו, פאַר אַ רעדעריי אין
 שטאָרט? שוין וויעדער אַ מעשה?
 — וואָס פאַר אַ מעשה, פריידעל?
 — דינע מעשיות... ער פרעגט נאָך! וואו צוויי, איז ער דער
 דריטער! די גאַנצע שטאָרט האָט מיט אונז צו טהון.
 — איך ווייס ניט וואָס דו ווילסט האָבען פון מיר, פריידעל.
 — וואָס איך וויל האָבען? איך וויל, זאָלסט אַוועקוואַרפּען
 דינע אַמאָליגע גענג... שוין צייט! וואו ערניץ אַ ווייבעל אָדער אַ
 מיידעל אין שטאָרט, דאַרף ער מיט איהר זיין בעקאַנט, און אַוועק-
 שטעלען זיך מיט איהר אויף דריי זיינער שעה — ער קאָן זיך גאָר
 ניט אַנרעדען און גענוג!
 — אַ? דו קעהרסט אַודאַי מיינען, וואָס איך האָב גערעדט מיט
 אַסתר אַברהם־יענקעל'ס?
 — נו, און אז מיט אַסתר אַברהם־יענקעל'ס, איז וואָס? וואָס
 איז זי, אַ שמייליגע, צי וואָס?
 — איך האָב דאָך געשמועסט מיט איהר מכה אַיין עסק.
 — דינע עסקים... איך קען דיך, סטעמפעניו!
 — זאָלסט דו טאַקי וויסען! אַברהם־יענקעל'ס האָט חשק
 אַרויסצופיהרען די חתונה קיין יעהופּעץ, אזוי איז איהם אָנגעקור-
 מען דאָס משוגעת, נו, איך האָב דערזעהן אַסתר'ען, האָב איך מיט

איהר נעמאכט א שמועס וועגען דעם. איין עבירה, למאי זאל איך ארויסלאזען אזא חתונה פון די הענט?

— וואָס איז איהם עפּים אַרויסגעפּאַלען יעהופּעץ, דעם משוגע'—
נעם כהן? — פרעגט פריידעל, און אין איהרע גרינע אויגעלעך בער
ווייזט זיך אַט א יענס פייערעל, וואָס בעווייזט זיך ביי איהר
שטענדיג, ווען זי דערשמעקט נאָר געלד...

— פרעגסט קשיות אויף א משוגענעם? — ענטפערט איהר
סטעמפעניו, געהט אַרויס טרוקען פון דער דאָזיגער מעשה.

און אזוי ווערד צעריבען די מעשה, יענע מעשה און אלע
מעשיות. סטעמפעניו איז א גרויסער בריה און ווייסט, מיט וואָס
מע קאָן פריידל'ען נעמען.

אין דער פרעמד, אז סטעמפעניו איז אַרויסגעפּאַהרען מיט זיין
קאפּעליע אין דער פרעמד, האָט איהם, געוועהנליך, נאָך מעהר געד
גאַלטען. דאָרט איז ביי איהם געווען, ווי זאָגט מען, א כשר'ער
טאָפּ מיט א כשר'ען לעפעל, און אז סטעמפעניו איז געקומען ערניץ
אין א שטערטעל שפּיעלען א חתונה, האָט זיך איהם שוין ניט געד
גלוסט אוועקצופּאַהרען. דאָרט זענען געווען מעשיות מיט מעשיות,
פרייליכע און טרויעריגע נאָר אָהן א שיעור. הכלל, דאָס איז זיך
געווען ביי סטעמפעניו'ן א בעזונדערע וועלט, זיין אייגען וועלטעל,
וואוהין ער האָט פריידל'ען ניט אַריינגעלאָזט בשום אופן, האָמט
זי האָט דערויף זעהר חשק געהאַט. זי האָט אפילו שוין געפרובט
אונטערקויפען מעכטישי פייקלער, נאָר עס איז נישט געגאַנגען. דאָ,
אין זיין וועלטעל, איז סטעמפעניו געווען נאָר איין אנדער מענש.
א גרויסער אונטערשיעד פון יענעם סטעמפעניו'ן, וואָס איז געווען
ביי פריידל'ען אין שטוב...

XVIII.

סטעמפעניו הויבט אן זיך איינצוליעבען.

אינ'ם דאָזיגען וועלטעל האָט ביי איהם איצט רחל'ע אָנגעהוי-
בען שפּיעלען אַ גרויסע ראָלע, די גרעסטע ראָלע אין זיין לעבען.
מע מעג איהם גלויבען, אַז זיין בריוועל צו איהר, וואָס מיר האָבען
אויבען געזעהען, איז געווען געשריבען גאַנץ ערנסט, מיט אַיין אמת,
דען ער האָט זיך אין רחל'ען אַיינגעליעבט פון דער ערשטער שעה,
וואָס ער האָט זי דערזעהען ביי היים-בנציונ'ס אויף דער חתונה.
נישט באַלד האָט סטעמפעניו איהר דאָס בריוועלע אָנגעשרי-
בען. עס האָט געדויערט עטליכע טעג, ביז דאָס פייערעל, וואָס
רחל'עס בלויע אויגען האָבען אָנגעצונדען אין זיין האַרצען, האָט
זיך רעכט צעברענט, צעפלאַקערט, אַזוי, אַז ער האָט זיך שוין מעהר
ניט געקאָנט אַיינהאַלטען, האָט ער זיך פּערשלאָסען ביי זיך און
חרר'על, און דאָרט, וואו ער האָט געשריבען די נאָמען, און טאַקי
מיט דער אייגענער פּען און אויף דעם זעלבען פּאַפּיער מיט די
פּאַסען, אויף וועלכע ער האָט געשריבען זיינע נאָמען, האָט ער אויך
דאָס געוויסע בריוועלע געשריבען.

סטעמפעניו האָט אַביסעל געשוויצט אויפ'ן בריוועל. דאָס שריי-
בען איז איהם אָנגעקומען שווערליך. ער האָט זיך נישט געלערענט
שרייבען אין ערגיץ, נאָר פון זיך אַליין. אַוראַי איז קיין חידוש ניט,
וואָס ער איז געווען שטומפּיג אויף דער פּען.

עטליכע טאָג האָט סטעמפעניו אַרומגעטראָגען דאָס בריוועל
ביי זיך און האָט נישט געקאָנט געפינען קיין מיטעל איבערצוגע-
בען עס רחל'ען. מעכטשי פּייקלער איז געווען אַ גוטער שליח אויף
אַזעלכע בריוולעך נאָר אין דער פרעמד, אָבער דאָ, וואו עס גע-
פינט זיך אַ פּריידעל, איז מעכטשי אויך אַ געפּעהרליכער בריעפּטער-
גער. סטעמפעניו האָט קוים דערלעבט שבת, האָט זיך אויסגעפּוצט,
ווי אַ מויד, אָנגעטהאָן אַ הויכען קאַפּעליש נאָך דער לעצטער דע-
מאָלטיגער מאָדע, און איז אַרויסגעגאַנגען אויף באַרדיטשעווער גאַס.

ווי אלע שבת, צו מאַכען אַ שפּאַציערגאַנג, גערעכענט, אַז מסתּמאָ זועט רחל'ע אויך זיין דאָרט. נאָר אומזיסט: אלע ווייבלעך, אלע מיידלעך דרעהען זיך אַרום, האַפּען אַ קוק אויף סטעמפעניו'ן, טהוען אַ שמייכל און ווערען רויטליך — אלע זענען דאָ, נאָר אין רחל'ע איז ניטאָ! דאָס אָנגעשריבענע בריוועלע האָט איהם נישט געלאָזט רוהען. עס האָט איהם געצויגען צו איהר וואָס ווייטער אלץ שטאַרקער.

„מע דאַרף זיך פּרובען דורכגעהן אַהין, אויף יענער גאַס, וואו רב אַייזיק־נפתלי וואָהנט, מאַמער וועל איך זי בעגעגענען“... — אזוי האָט זיך סטעמפעניו געטראַכט און איז אזוי פּאַוואָלינקע צו־געגאַנגען צום פענסטער, וואו רחל'ע איז געזעסען פּערטיעפּט אין איהרע געדאַנקען און האָט זיך געזונגען דאָס בעקאַנטע ליעדעל:

איינע אליין,
עלענד, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען,
נאָר צו זיך אליין.
עלענד, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען...

תחילת, אַז זי האָט דערהערט פּלוצים דעם „גוט־שבת“ און דערזעהן פאַר זיך שטעהן סטעמפעניו'ן, האָט זיך איהר אויסגע־דאַכט, אַז דאָס איז אַ מין חלום (זי האָט סטעמפעניו'ן שוין עט־ליכע מאָל געזעהען אין חלום...). נאָר אַז זי האָט צענומען דאָס שטיקעל נאָטען־פּאַפּיער און האָט איבערגעלייענט סטעמפעניו'ס בריוועלע, האָט זי זיך אויפגעהויבען פּונ'ם אָרט, אַ קוק געטהאָן אין פענסטער און געזאָגט צו זיך אליין:

— זיין גליק, וואָס ער איז אוועקגעגאַנגען: איך וואָלט איהם אָפּגעשפּיעלט... נא דיר גאָר אַ סטעמפעניו!...

זי האָט געהאַפּט דאָס בריוועלע און האָט דאָס געוואָלט אַרויס־שמיצען דורך דעם פענסטער אין דרויסען אַרויס, נאָר זי האָט זיך

פערשאפט, האָט דאָס נאָך אַ מאָל איבערנעלייענט, צענויפגעקאַ-
טשעט, ווי מע קאָטשעט צענויף אַ מגילה, און אַריינגעלעגט צו זיך
אין קעשעני אַרײַן.

רהל'עס כעס איז געוואָרען אַלע מאָל גרעסער און שטאַרקער,
און איהר האָט זיך געוואָלט נאָר זעהן איהם אַליין, און פרעגען
איהם אונטער פיער אויגען: וואָס הייסט דאָס? ווי אַזוי רופט
מען דאָס? מיט וואָס פאַר אַ העזה שרייבט ער איהר אַזאַ קווי-
טעלע? ווער איז ער און ווער איז זי? ... זי האָט גענומען
צורקלערען מיטלען, ווי אַזוי בעגעגענט מען זיך מיט איהם ערניץ
אין אַזאַ אָרט, וואו קיינער זאָל ניט קאָנען הערען וואָס זיי וועלען
צווישען זיך רעדען, און איז געפאַלען אויף אַ המצאה.

XIX.

אַ בייטש קאַרעלען ביי פריידעל סטעמפעניו'ס.

— הערט איהר, שוויגענער, ווען עס זאָל נישט קאָסטען טייער,
וואָלט איך אַ בעלנ'טע געווען אויף אַ בייטש קאַרעלען, גוטע
שווערע קאַרעלען.

— נו, איך האָב דאָך דיר שוין וויפיעל מאָל געזאָגט: געה
זיך דורך צו פריידעל סטעמפעניו'ס, וועסט דו דיר אויסקלויבען
וואָס דיין האַרץ גלוסט, אויב דו ווילסט, קום מיט מיר באַלד.
צוליעב מיר וועט זי דיר אָפגעבען ניט טייער.

אונזער שוואַרצע פריידעל, וואָס האָט זיך פערנומען מיט פראַ-
צענט און מיט משכונות, מיינסטענס קאַרעלען, האָט ביסלעכווייז,
אַזוי, אויף אַ געלעכטער, אָנגעהויבען אונטערצוהאַנדלען מיט דער
דאָזיגער סחורה, וואָס זי האָט געהאַט ביד גאַנץ ביליג אָפצוקויפען
ביי איהרע בעלי-חובות און נאָכדעם דאָס אַראָפברענגען אויך ביי
לינגער, ווי אַלע קאַראַלניצעס (ווייבער וואָס האַנדלען מיט קאַרע-
לען), אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זי האָט טאַק אָנגעהויבען דער-

מיט צו האנדלען אויף איין אמת מיט אלע בארדיטשעווער און מיט אלע בראָדער. גאנץ מאַזעפעווקע האָט שוין געוואוסט, אז אַ רעכטע בייטש קארעלען קריגט מען ביי פריידל'ען, ביי פריידעל סטעמ־פעניו'ס.

אַ וואונדערליכע זאך! ווי קומט צו פריידל'ען אזא פעהיגקייט צום מסחר, אזא בענעמונג מיט די קונים, אזוי קאָנען איינרעדען? אז דוואָס־מלכה מיט דער שנור זענען אַריינגעקומען צו איהר אין שטוב אַרײַן, האָט זיי פריידעל אָפגעגעבען אַ ברייטען ברוך־הבא : — סקאַצעל קומט! וואָס מאַכט איהר, דוואָס־מלכה? איהר ווייסט, אז איד האָב שוין אויף אייך איין אויג פון לאַנג אָן?

— וואָס זשע איז אַזעלכעס, פריידעל?

— וואָס איז, פרעגט איהר? שוין אַ יאָהר, אז איהר האָט געבראַכט אזא ציערונג צו זיך אין שטוב אַרײַן — און גאַרניט! איהר זאָלט דאָס אַמאָל אַריינגעהן מיט אייער שנור זיך אויס־קלויבען עפּים אַזעלכעס, וואָס איהר פאַסט, פע, כלעבען, דוואָס־מלכה, עס איז אַזש מיר אַ בזיון!

— איהר זענט אַודאי גערעכט, פריידעל־סערדצע, נאָר וואָס בין איך שולדיג, זאָגט שוין אַלײַן, אז מיין שנור וויל ניט קיין קארעלען, וויפּיעל איד בעט זי?

— נאָט אייך נאָר אַ נייעס! וואָס הייסט, זי וויל ניט? דאָס איז ביי אייך וויל מען ניט; ביי מיר, נישקשה, וויל מען! און פריידעל האָט אין דער גיך געעפענט אַ גאַנץ גרויסען קאַסטען, גרין געפאַרבט, און האָט אָנגעהויבען אַרויסציהען פון דאָרטען איין בינטעל קארעלען נאָכ'ן אַנדערען און פאַרלעגען פאַר די קונים, מיט פּיעל פּערשיעדענע דבורים דערביי און מיט ווינ־שענישען, נאָר ווי אַ רעכטע סוחר'טע.

— זעהט איהר, דוואָס־מלכה, אז איהר זאָלט מיך פאַלגען, וואָלט איד אייער שנור געהייסען נעמען אָט די בייטש קארעלען, איד זאָל אזוי ריין זיין פון שלעכטס מיט אייך אינאיינעם, ווי מע דאַרף נאָר האָבען נאָך אזא בייטש קארעלען „אַרליאַנער“ פּערעל! —

איהר טהוט זיי נאָר אָן, זייט מוחל, אויפ'ן האַלז, אַט אזוי אַ — אזא יאָהר זאָל איך האָבען, ווי זיי פאסען איך צו אייער ווייסען האַלז! טראָגט זיי געזונטערהייד און לאָז גאָט געבען, אז אייער שוויגער זאָל איך קאָנען קויפען איבער אַ יאָהר אין דער צייט האַטש אזעלכע גרויסע פערעל עפיס אַ פינף שנרילעך. אַך, ווי זיי קליידען איך צום פנים! זאָגט שוין איהר, דוואַסי-מלכה, איהר זענט דאָך יאָ אַ מבינ'טע אויף קארעלען, לאָס איך האָבען אזא יאָהר, רבנו של עולם!

ביי די ווערטער האָט פריידעל אַרויסגעחאָפט אַ שפיעגעלע פונ'ם קאסמען און האָט זיך געשטעלט אַקעגען רחל'ען, און די גרינע אויגעלעך האָבען געבלישמשעט ביי פריידל'ען פאַר גרויס נחת, און אַ שווייס איז איהר אַרויסגעטראָטען פון פיעל רעדעניש מיט שבועות און מיט ווינשעניש.

— און אייער סטעמפעניו טהוט זיך זיינס? — האָט איהר דוואַסי-מלכה געזאָגט, אָנגעוויזען מיט'ן פינגער אויף דעם חדר, פון וואַנען עס האָבען זיך געלאָזט הערען זעלטענע זיסע קולות. — יאָ, ער שפיעלעט דאָרטען, — האָט פריידעל געענטפערט און האָט גענומען בעווייזען נאָך אַנדערע מינים קארעלען, אזוינע און אזוינע, און דערווייל האָט זיך צווישען פריידל'ען מיט דוואַסי-מלכה'ן פערקניפט אַ לאַנגער שמועס, ווי עס געהער צו זיין צווישען צוויי קרעמערקעס, אז מע צערערט זיך וועגען געשעפט.

רחל'ע איז געזעסען אין אַ זייט און האָט דעם שמועס פון דער שוויגער מיט פריידל'ען נישט געהערט. רחל'ע האָט געהערט איין אַנדער שמועס, איין אַנדער קול, גאָר אַנדערע ווערטער, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען פון סטעמפעניו'ס פיעדעלע, אזעלכע ווערטער, וואָס זענען איהר געגאָנגען גלייך אין האַרצען אַריין, און זי איז ערשט דעמאָלט אויפגעשטאַנען פונ'ם אָרט, אז דאָס פיעדעלע האָט אויפגעהערט צו שפיעלען און סטעמפעניו האָט זיך בעוויזען אויף דער טהיר. זייערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט און זיי זענען ביידע רויט געוואָרען, ווי פייער... סטעמפעניו איז געבליבען שמעהן

ביי דער טיר, ניט אהין, ניט אהער. און רחל'ע האָט געמוקט אויף איהם, געזאָגט בשעת מעשה דער שוועגער, אַז עס איז שוין צייט צו געהן אַהיים. דוואַסיר-מלכה האָט זיך אַ האַפּ געטהאָן מיט אַ ברעך אין די הענד:

— אוי, אַ דונער איז מיר! זעהט נאָר, ווי מיר האָבען זיך פאַררעדט! נו, וואָס וועט איהר ביי מיר נעמען, פריידעל, פאַר די קאַרעלען? ביי מיר טאַרט איהר ניט נעמען טייער, פריידעל. מיט מיר דאַרפט איהר האַנדלען אויף נאַמנות!

— אויף ריינע נאַמנות! הערט איהר, דוואַסיר-מלכה, איך זאָל זיך דערווערנען מיט'ן ערשטען ביסען, אויב איך זאָג אייך אַ ליגען! סאָסי האָט מיר געטיקעט פאַר די קאַרעלען אַכצעהן קערבלעך, איך זאָל אזוי זיין געזונט, רבונו של עולם, מיט מיין מאַן! נאָר נאָר ניט, איך בין זיך מיישב — סאָסי איז סאָסי, און איהר זענט דוואַסיר-מלכה. איך געב אייך זיי אָפּ פאַר פופּצעהן קערבלעך, און איך זאָל עס ניט פאַרמאָגען אויף מיין אייגענס, אויב איך פאַר-דיען דערביי עפּים, גאָטעניו!

— פופּצעהן יאַק פופּצעהן, צוועלף וועל איך אייך געבען, פריידעל. צוועלף קערבלעך מוזמן געלט.

— אוי, געזונט זאָל איהר מיר זיין, דוואַסיר-מלכה, דינגט זיך נישט! — האָט פריידעל אויסגעשריגען מיט גרויס היץ און האָט אָנגענומען דוואַסיר-מלכה'ן פאַר ביידע הענד אויף דעם אופּן, ווי צוויי ווייבער נעמען זיך פאַר די הענד בשעת זיי געהען טאַנצען אַ פרייליכס.

אין דער מינוט האָבען זיך דערווייל רחל'ע מיט סטעמפעניו'ן געקאָנט בחפּזון איבערוואַרפען מיט אַ פאָר ווערטער.

— איך האָב אייך געוואָלט עפּים זאָגען, סטעמפעניו.

— איך האָב אייך אויך געוואָלט זאָגען, רחל'ע.

— איהר האָט מיר שוין געזאָגט.

— ווען?

— אינ'ם ברייזעל.

- נאך ווינציג.
 — שוין צורפיעל.
 — ניין, קיין הונדערט-הלק אפילו.
 — איהר האָט אַ טעות.
 — איך שווער אייך ביי מיין לעבען, איך שטאַרב! וואו קאָן
 איך זיך מיט אייך זעהען?
 — איך ווייס ניט, וואו מיר קאָנען זיך זעהען.
 — סידען פאַרנאַכט?
 — וואו?
 — אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס.
 — ווען?
 — שבת-צורנאַכטס. איהר וועט אַרויסגעהן פון יענער זייט
 צום מאָנאַסטירסקען נאָרטען.
 — איך קאָן ניט, איך וויל ניט.
 — איהר מוזט, רחל'ע. איך בעט אייך, געהט-אַרויס אויף
 איין מינוט! זייט דאָרטען, איך וועל שוין וואַרטען, שבת-צור-
 נאַכטס, למען השם, רחל'ע...
 — איך וועל ניט זיין.
 — איהר וועט זיין, רחל'ע, איהר וועט זיין!...
 — נו, טאָכטער, — האָט זיך אָנגערופען דוואַס-מלכה, —
 קום, לאָמיר געהן אַהיים. קוים אויסגערונגען פאַר פערצעהן קאַר-
 בען. אָ, איך האָב גאָר ניט געוואוסט, פריידעל, אז איהר זענט
 אזא בריה אַ סוחר'טע!
 — ע, דוואַס-מלכה לעבען, געזונט זאָלט איהר מיר זיין, איהר
 קאָנט זיך גוט דינגען, נישקשה, אַ גוטען טאָג, געהט געזונט! טראָגט
 געזונט! פאַרניצט געזונט! צערייסט געזונט!

— אויף קוליעס זאָל זי געהן, ווי זי האָט דאָס מיר אויסגע-
 קאָכט דאָס וואַסער! — האָט פריידעל געזאָגט צו סטעמפעניוין.

צוגעמאכט נאך זיי די טיר. — און זי, די שנור, די ווייסע טעך
לעצע, זיצט זיך און שווייגט. עס פאסט איהר אזוי די קארעלען,
ווי א חזיר פאטשערקעס...

XX.

נאך א מאל קארעלען.

אז רחל'ע איז געקומען אהיים מיט דער בייטש קארעלען, האָט
זי די שוויגענער צוגעפיהרט צום שוועהר מיט אזא גליקליכען שמיי-
כעל, גלייך ווי זי וואָלט דאָ געוואונען מי יודע וואָס.
— וואָס זאָגסט דו, אייזיק־נפתלי, אויף די קארעלען? א
מציאה, טאָקי אַ כשר'ע מציאה!
אייזיק־נפתלי איז צוגעגאָנגען נאָהענט צו רחל'ען, האָט זיך
שטאַרק איינגעקוקט, ווי אַ רעכטער מבין, האָט אַ שמאַרע געטהאָן
מיט דער נאָז און אַ פרעג געטהאָן:
— וואָס האָסט דו באַצאָהלט פאַר זיי, וויפּיעל?
— נו, טרעף, ביזט דאָך עפּים אַ סוּחַר. נו, אַדרבה, טרעף? —
האָט איהם דוואָס־מלכה געוואָגט מיט אַ שמייכעלע.
— איך ווייס ניט, צי טייער, צי וואָלוועל?
— אז איך זאָג דיר אַ מציאה, שוטה, אַ מציאה, ווי ביי אַ
גנב! מאָהל דיר, איך האָב זיך גענוג אָנגעהאַריקעט, אויסגעקאַכט
דאָס וואַסער מיט דער דאָזיגער מאַכליאַרקע, די כלי־זמ־קע, אַ
טיפּע איהר אין פּנים! נרננו, זי קאָן זיך גוט דינגען, איין אמת'ע
סעדיכע! דער רוז ווייסט זי, וואו און ווען זי האָט זיך עס אזוי
אויסגעלערענט! אַ פּיסקעלע ביי איהר — טאָקי נאָר אויף שרייפּ-
לעך, פּעך און שוועבעל אויס איהר מויל, און אז זי רעדט מיט אַ
קונה, פינעט זי, ווי אַ העכט, אַ מיתה משונה זאָל אויף איהר
קומען, אויף דער סטעמפעניוכע!... נו, וואָס שווייגסט דו, אייזיק-
נפתלי? זאָג שוין, לאָמיר הערען דיין מבינות, וואָס, אַשטייגער,
דאַרפּען קאָסטען אַט די קארעלען?

— אָט די קארעלען וואָס דארפֿען קאָסטען? — האָט אייזיק-נפתלי געענטפערט, אָנגענומען זיך ביי דער באָרד. — אָט די קארעלען דארפֿען קאָסטען אזוי גרויס, אזוי גרויס, — שאַ נאָר, לאָס איך דיר זאָגען אַקוראַט, איך זאָל מיך ניט אָפּנארען, — אַ מציאה, זאָגסט דו, אַ מציאה? אויב זיי זענען אַ מציאה, האָסט דו באַ-דארפט פֿאַר זיי באַצאָהלען נישט ווינציגער ווי זעכסטאהלבען קערבלעך, נאָר ווערט זענען זיי אַלע זיעבען.

— לאָקש!!! — האָט דוואָסי-מלכה אויסגעשאַסען, ווי פֿון אַ האַרמאַט, און אייזיק-נפתלי האָט אַזש אַ ציטער געטהאָן און אָפּגעטראָטען אין אַ זייט. — לאָקש איינער! בהמה בצורת פֿערד! אַזאַ בייטש קארעלען — זעכסטאהלבען קערבלעך? ! משוגענע לע-מעשקע! אַ שטומער וואָלט דאָך עס ניט אויסגערעדט אין אַ יאָהר! האָסט אויגען, צי ניין? נאַ, קוק זיך צו, דו אָפּגעריסענער נאַר! און דוואָסי-מלכה האָט אָנגענומען רחל'ען פֿאַר אַ האַנד, האָט זי צוגעפֿיהרט צום שוועהר, איהר אויפֿגעהויבען דעם קאָפּ און בע-וויען אייזיק-נפתלי'ן די מציאה, געשאַטען מיט שטעכווערטלעך און מיט קללות. אייזיק-נפתלי נעבאָך האָט געשמאַרעט מיט דער נאָז, געפֿינטעלט מיט די אויגען און מורא געהאַט שוין אויסרעדען אַ וואָרט. ביז גאָט האָט זיך אויף איהם דערבאַרעמט און ס'איז אָנגעקומען משה-מענדעל מיט'ן שטעקעלע פֿונ'ם מאַרק — האָט שוין משה-מענדעל גענומען שאַצען די קארעלען ביי רחל'ען אויפ'ן שע-נעם, ווייסען האַל, און האָט געטראָפֿען, אַז זיי דארפֿען קאָסטען, בלי גוזמא, אַ דרייערעל... דאָ האָט זיך דוואָסי-מלכה אזוי צע-פלאַמט, אַז זי האָט זיך אַזש צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, פֿאַר גרויס דאָסאַדע, וואָס קיינער האָט נישט פֿערשטאַנען, וואָס פֿאַר אַ גרויסע מציאה זי האָט געהאַנדעלט, און אפשר פֿאַר האַרצוועהטיג, וואָס סטעמפעניוכע האָט זי אזוי גראָב אָפּגענאַרט.

— דין אַ סוחר! — האָט זי געזאָגט צו משה-מענדל'ען. — פֿונקט אַזאַ מבין, ווי דער טאַטע זיינער! וואָס עפֿים אַ דרייערעל, זוהנאָ? פֿאַר וואָס ניט וועניגער?

— דערפאר, וואָס זיי זענען מעהר ניט ווערטה, דערפאר, וואָס די קארעלען זענען זעהר פשוט'ע קארעלען. איך האָב אויך געזעהן אַמאָל קארעלען, מאמע. לאָז זיך דיר דאַכטען, אז איך האָב שוין געזעהן אַמאָל אַ רעכטע בייטש קארעלען... דעם גאַנצען טאָג האָבען זיך אַלע דריי געקריעגט :וון געיאַדעט פאַר די קארעלען.

— ער זאָל מיר בעסער געבען מיט אַ פּיסטויל אין האַרצען, — האָט דוואָסי-מלכה גע'טענה'ט — וואָלט ביי מיר פּיעל מעהר ניחא געווען, איידער הערען פון איהם דאָס וואָרט „זעכסטאהלבען“! מילא, לאָז זיין די מאַכליאַרקע, די חלירע זאָל זי באַקומען היינט טיגען טאָג, האָט מיך אָפּגענאַרט (מיך האָט נאָך קיינער ניט אָפּגענאַרט!). — מילא, האַפט זי דער שוואַרץ-פּינסטער-ביטער יאָהר מיט איהר סמעמפעניו'ן אינאיינעם! אָבער צו וואָס טויג נאָך זאַלצען יענעם אויף די וואַונדען און אַרויספּאַהרען מיט אַ מקח „זעכסטאהלבען“? נאָ דיר נאָר „זעכסטאהלבען“! זעכסטאהלבען טוין מכות איהר אויפ'ן לייב און זעכסטאהלבען קדחת'ען איהר אין דער לעבער! איך וועל, מאָהל דיר, ביי איהר מיין געלט, מיין בלוט, אַרויסרייסען, ווי ביי אַ הונט פון די צייהן, מאָהל דיר! אָבער פאַרגינען זיך זאָגען „זעכסטאהלבען“?!

די גאַנצע סצענע איז אונזער רחל'ען אַזוי נמאס געוואָרען, אז זי האָט די קארעלען פאַר'ן שלאַף אויסגעטהאָן און בעהאַלטען ביי זיך טיעף-טיעף אין קאַסטען, מיט דער דעה, אז זי זאָל זיי שוין מעהר ניט אָנטהון ווייל זי וועט לעבען. מעהר פון אַלץ האָט אונזער רחל'ען פּערדראָסען, וואָס משה-מענדעל האָט זיך פּערנומען אָפּקריעגען מיט דער מוטער פאַר די קארעלען און איז אַפילו נישט צוגעגאַנגען צו איהר, ווי עס דאַרף צו זיין, ווי עס פיהרט זיך, זאָגען „פאַרניץ געזונט“. מע האָט זי דעם גאַנצען טאָג אַרומגעפיהרט פאַר די הענד, געקוקט אויף איהרע קארעלען, פונקט ווי מע בעטראַכט

א קוה; איטליכער איז צוגעגאנגען און האָט איהר אויפגעהויבען דעם קאָפּ, געטאַפּט די קאַרעלען — און אָן איהר האָט מען גאָר פּערגעסען... רחל'ע, וואָס איז בטבע ניט געווען קיין ביזנעס, קיין בעסנ'טע, האָט דעם גאַנצען טאָג געפּייערט אויף אַלעמען, און נאָך מעהר אויף משה-מענדל'ען. דער דאָזיגער חברה-מאַן האָט זיך גאַנץ פּיין אָפּגעגעסען מיטאָג און איז זיך אַוועק אין בית-המדרש אַרײַן. און אַזוי ווי עס איז געווען יענעם אָבענד אין בית-המדרש אַ שטי-קעל שמחה, אַ סיום, לכן איז שוין משה-מענדעל אַיבערגעבליבען דאָרט פון נאָך מעריב בײַן ווייסען טאָג אַרײַן, ווי ער פּלעגט עס טהון גאַנץ אָפּטליך.

רחל'ע איז גאָר אינגאַנצען געווען לאַ-עליכם'דיג, שטאַרק צע-קאַכט. דאָס פנים האָט איהר געפּלאַמט, ווי אַ העליש פייער, דער קאָפּ האָט איהר געטרישטשעט און אין די אויהערען האָט איהר געקלונגען און געפּיפּט. זי האָט גאָר ניט געוואוסט, וואָס מיט איהר טהוט זיך... קיין וועטשערע האָט זי ניט געקאָנט עסען. געוועהנליך, האָט איהר דוואַס-מלכה גענוג געפּיקט אין קאָפּ אַרײַן, פאַר וואָס זי עסט ניט, פאַר וואָס זי טרינקט ניט — נאָר אומזיסט: רחל'ע איז אַוועק מיט רויטע אויגען צו זיך, האָט זיך גיך אויס-געטהאָן, אַרײַנגעלעגט אין בעט אַרײַן, און פון איהרע אויגען האָבען זיך מיט אַ מאָל אַ גאָס געטהאָן טרערען, — וואַרעמע, הייסע טרע-רען, און אַ סך, אַ סך.

XXI.

אַ שווערע נאַכט.

וואָס האָט רחל'ע געוויינט? זי האָט אַלײַן נישט געוואוסט, וואָס זי וויינט, און האָט אַפּילו נישט געפּיהלט, אַז זי וויינט. דאָס האַרץ איז איהר שוין פון אַ צײַט געווען שווער, זעהר שווער, נאָר פּלוצים האָט זיך עס צעווייקט, צעגאַסען און אויסגעגאַסען זיך דורך טרערען. רחל'ע האָט געפּיהלט, ווי מיר האָבען שוין אויבען גע-

זאָגט, אז זי איז עלענדיג, אז עס געהט איהר עפּים אָפּ, אז עס פּעהלט איהר עפּים, נאָר וואָס פּעהלט איהר — דאָס האָט זי ניט געוואוסט און ניט געקאָנט וויסען. רחל'ע האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אז איהרע עלטערען האָבען זי חתונה געמאַכט און האָבען זי גע'פּטר'ט. דאָס וואָרט „גע'פּטר'ט“ איז שוין גענוג אויף צו פּיהלען, ווי ווייט מע ווערט אָפּגעריסען: קינדער פון עלטערען און עלטערען פון קינדער. דאָס וואָרט „גע'פּטר'ט“ קומט-אויס זעהר אָפט צו הערען ביי אונז, אידען, כמעט אין יעדער משפּחה. דאָס וואָרט „גע'פּטר'ט“ איז אַ גרויסער בזיון, אַ בעלעדיגונג פאַר אונזער גאַנצער אומה, וואָס פּינט זיך אויס מיט איהר באַרעמהערציגקייט... מעהר פון אַלע איז איהר דערגאַנגען משה'מענדעל מיט זיינע גענוג, מיט זיין פּיהרעכטס קעגען איהר. רחל'ע האָט פּערשטאַנען, וואָס פאַר אַ ראָלע זי שפּיעלט מיט איהר שענקייט און מיט איהר גוטסקייט, מיט איהר עהרליכקייט און מיט איהר געטריישאַפט ביי איהר מאַן דעם תּכּשיט. רחל'ע האָט אַרויסגעזעהן, וואָס זי איז ביי איהם...

ועל כּוּלָם איז רחל'ע גלאַט געווען צעשרויפּט, צערודערט און פּערטומעלט די לעצטע צייט. אַ קלייניגקייט, וואָס זי האָט איבער-געטראָגען פון סטעמפעניו'ן? רחל'ע, די פרומע רחל'ע, וואָס האָט ניט דורכגעלאָזט אויף איהר לעבען קיין האָר פון אידישקייט, נישט איבערגעטראָמען קיין מינדסטען דין פון די אַלע דינים, וואָס זענען שייך צו דער אידישע — רחל'ע, אַ אידיש ווייבעל פון טייטש-הומש, האָט אין זינען אַ פּרעמדען, בעקומט פון איהם בריוולעך, בעגעגענט זיך מיט איהם — און גאַרנישט! אַדרבה, זי פּיהלמ, ווי עס ציהט זי צו איהם, נישט מיט עפּים אַ שלעכטער מחשבה, חלילה! נאָר גלאַט אַזוי, זעהען איהם און הערען, ווי ער שפּיעלט אויפ'ן פּיעדעל.

אָך, זיין שפּיעלען, זיין שפּיעלען! רחל'ע וואָלט אייביג ניט געגעסען, ניט געשלאָפען נאָר הערען סטעמפעניו'ן, הערען איהם און... זעהען איהם! זיינע אויגען, אז זיי קוקען, וואַרעמען זיי, גלעמען זיי, ניעזשען זיי... אָך, זיינע אויגען!

רחל'ע האַפּט זיך אָן מיט ביידע הענד פאַר'ן קאַפּ און הערט
 זיך צו, ווי די שלייפען קלאַפּען, ווי דאָס האַרץ קלאַפּט, און די
 נשמה ציהט, ציהט. זי ווייסט ניט, וואָס מיט איהר טהוט זיך.
 זי דעקט זיך איבער מיט דער קאָלדרע איבער'ן קאַפּ און דערזעהט
 איהר אַמאָליגע חבר'טע, חיה-עטעל, עליה השלום. רחל'ע דערמאָנט
 זיך אָן יענער מעשה פון חיה-עטל'ען מיט בנימינ'ען, און עס געהט
 איהר איבער אַ פּראָסט איבער'ן לייב. זי דעקט פון זיך אָפּ די
 קאָלדרע און דערהערט פּלוצים זעהר אַ בעקאַנט געזאַנג, אַ בעקאַנט
 שפּיעלען פון אַ בעקאַנט פּיעדעלע. רחל'ע האָט געמיינט, אַז עס
 ווייזט זיך איהר אויס, נאָר ווייטער-ווייטער האָט זי אַלץ געהענטער
 געהערט דאָס שפּיעלען, וואָס מע שפּיעלט, געוועהנליך, ביים אָפּ-
 פּיהרען פון דער חתונה די מחותנים אַהיים. רחל'ע האָט שוין
 דערהערט און דערקענט אַקוראַט, וואָס מע שפּיעלט; רחל'ע האָט
 אויך דערקענט סטעמפּעניו'ס פּערגעהן זיך אויפ'ן פּיעדעל, און עס
 איז ווין פאַר איהר ניט געווען קיין ספק, אַז דאָס פּיהרט-אָפּ סטעמ-
 פּעניו די מחותנים אַהיים נאָך דער חופּה-וועטשערע. נאָר ווי קומט
 ער אַהער? אויף דער גאַס איז היינט נישט געווען קיין חופּה און
 דאָ זענען נישטאָ קיין מחותנים! וואָס קאָן דאָס בעדייטען? די
 פּויק מיט די טאַצען לאָזען זיך אָבער הערען אַלץ געהענטער און
 געהענטער. די גאַנצע חברה שפּיעלען געשמאַק; נאָר מעהר פון
 אַלץ לאָזט זיך הערען סטעמפּעניו'ס פּיעדעלע, וואָס פּערדעקט מיט'ן
 זיסען שפּיעלען, מיט דעם ווייכען געזאַנג אַלע אַנדערע כלים.
 רחל'ע קאָן ניט אַיינליגען. זי שפּרינגט-אַראָפּ פּונ'ם בעט,
 געהט-צו צום פּענסטער, עפּענט עס אויף און בויגט זיך איבער
 העכער האַלב אין דרויסען אַרויס.
 רחל'ע האָט שוין לאַנג אַזאַ נאַכט נישט געזעהען. די לבנה
 שפּאַציערט אין מיטען הימעל, און אַרום איהר האַבען זיך אויסגע-
 שטאַמען אַלפי אַלפים שטערען — בריליאַנטען, וואָס שעמעריען אין
 די אויגען. די לופּט איז וואַרעם, גרינג און פּריש. קיין שום וויי-
 טעל, אַזוי, אַז די הויכע טאַפּאַליס, וואָס זעהען זיך פּונ'ם גרויסען

מאָנאָסטירסקען נאָרטען, שמעמען אויסגעצויגען, ווי סאָלאָראַמען אויף דער וואַך. קיין בלעמעל ריהרט זיך נישט. נאָר זעלטען-זעלטען טהוט עס אַ טראָג פונ'ם מאָנאָסטירסקען נאָרטען אַ שענעם ריה פון שמעקענדיגע גראָוען, ווי בשמים, וואָס איז אין מאַזע-פעווקע שטאַרק אָנגעלעגט, מחמת בייטאָג הערט זיך דאָרט אַיין אַנדער ריה...

צו דער דאָזיגער אויסגעצייכענטער נאַכט פאַסט אַקוראַט אונז זער רחל'ע די שענע, — די שענע, די ריינע, די עהרליכע רחל'ע מיט איהר גרויסען ווייסען האַלז, אויף וועלכען עס ליגען צעשטאָטען איהרע רייכע בלאַנדע האָר (אָך, רחל'ע האָט דען געקאָנט אין אַזא צייט געדענקען, אַז די לבנה און דער מחבר פונ'ם ראָמאַן קאָנען זעהען איהרע אייגענע האָר?). איהרע אויגען זענען געווען ניט ווינציגער בלוי און לויטער, ווי דער בלויער לויטערער הימעל, און איהר שען ליכטיג פנים איז ניט געווען מיאוס'ער פון דער שענער ליכטיגער נאַכט. נאָר רחל'ע האָט ווינציג-וואָס געטראַכט וועגען דעם: איהר קאַפּ איז געווען דאָרטען, וואו עס האָט זיך געהערט דאָס זעלטענע שפיעלען, און איהר האַרץ איז געווען דאָרט, וואו סטעמפעניו'ס פיעדעלע.

די בלייזומר שפיעלען עפּים אַזוי טרויעריג, גלייך ווי זיי וואָלטען אַט-ערשט עמיצען בעהאַלטען, אין דער ערד אַריינגעלעגט. ביי אונז אַ שמחה בעווייזט זיך אַרויס דורך אַ געוויין, און מחמת גרויס פרייד מיט פערנעניגען פּערגיסען מיר טרערען... נאָך אומעטיגער ווייזט-אויס דאָס שפיעלען אים האַלבע נאַכט, ווען די גאַנצע וועלט האַלט אין איין שלאָפען, נאָר איין ביסעל אידען זענען זיך משמח מיט אַ וויינענדיגס, געהענדיג צוריק פון דער חופּה-וועטשערע מיט אַראָפּ-געלאָזטע קעפּ: וואָס איז? מע האָט גע'פּטר'ט אַ קינד, פּערשטעהט איהר מיד, פּערזאָרגט, הייסט דאָס, ברוך השם, — נו, מהכתיית... אין דער דאָזיגער שטילער שענער זומער-נאַכט הערט זיך סמעמ-פעניו'ס פיעדעלע נאָך מעהר, ווי אַלע מאָל; עס קלעהמט דאָס האַרץ, ציהט די נשמה, נעמט-אַרויס דאָס חיות — און רחל'ע

שטעהט א האלב־נאקעטע ביי'ם פענסטער און הערט זיך צו. זי וויל אנטלויפען פון דאנען, צומאכען דאָס פענסטער און אנטלויפען, נאָר עס האַלט זי צו, ווי מיט אייזענס, ווי אַ מאַגניט ציהט עס זי. זי קוקט זיך איין און הערט זיך צו אַזוי ערנסט, גלייך ווי זי וואָלט הערען ניט זיין פיעדעלע, גלייך ווי זי וואָלט הערען, ווי ער רעדט צו איהר, ווי ער טענה'ט, ווי ער בעט, ווי ער וויינט... און ניט נאָר רחל'ע אַליין הערט זיך איין אין די דאָזיגע שענע מעלאָדיען פון סטעמפּעניו'ס פיעדעלע אין דער דאָזיגער ליבטיגער זומער־נאכט: די לבנה מיט די שטערען, די ווייכע, פרישע לופט, די גאַנצע נאַטור מיט אַלע איהרע בעשעפענישען האָבען ווי אויפגעוואַכט פון זייער דרימלען, זיך אויפגעשטעלט אויף אַ רגע'לע, בכדי צו הערען, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין געזאַנג אים האַלבע נאַכט? וואָס איז דאָס פאַר קולות אים האַלבע נאַכט? דער נאַכט־משורר, דער פערשפּע־טיגטער סאָלאָווי אינ'ם מאָנאַסטירסקען גאַרטען, דערהערט אַזאַ מין מוזיק, האָט זיך געפרובירט פערקאַטשען אויפ'ן העלזעל, בע־וויזען זיינע שטיקלעך, ווי זיין שטייגער איז; נאָר עס איז איהם אַצינד, אין סוף תּמוז, נישט געראַטען איבערשטשענגאַליאַיען סטעמ־פעניו'ס פיעדעלע, מחמת באַלד נאָך וועסנע האָט ער נעבאַך, ווי אַלע מאָל, אָנגעוואָהרען די כלי, און פון זיין זיס קול איז איהם נאָר געבליבען אַ קוויטש, ווי ביי אַ חזן נאָך ימים נוראים, להכבדיל... דער האָהן, דער שרייער, דערהערט דאָס שפּיעלען פון די כלי־זמר און גערעכענט, אַז ס'איז שוין טאָג, איז אַראָפּ פון דער סידעלע, האָט אַ פאַטש געטהאָן מיט די פליגעל, האָט געזאָגט דעם פּסוק, אויסגעלאָזט דעם געוועהנליכען „קוקוריקו“ מיט אַ „מונח־אתנחתא“ און איז זיך אַוועק צוריק אין זיין רוה אַריין אַ ברונז'ער, וואָס מע האָט איהם מטריח געווען אומזיסט און אומנישט... אפילו די הינד, די כלבים, פון ווייטענס, פון דער מאָנאַסטירסקער גאַס, דערהערט די אידישע כלי־זמר אין מיטען נאַכט, האָבען אָנגעהויבען לכתחילה, ווי זייער מנהג איז, צו בילען און צו וואָיען, און זענען אויך אַנ־שוויגען געוואָרען, געזוכט זיך איין אַרט וואו צו לעגען זיך אַפרוהען.

אויך די קוה, דוואַסי-מלכה'ס בורע בהמה ביי דער שטוב, האָט אויפגעהערט צו מעלה-גרה'ן, האָט אויפגעשטעלט די אויהערען, אַרויסגעלאָזט פּונ'ם בויך אַ טיעפען קרעכץ, ווי אַ זינדיגער מענש. און דעם שכנ'ס צוויי ציעגען האָבען זיך פון גרויס התפעלות מיט אַ מאָל אויפגעהויבען פון דער ערד, זיך געביטען מיט די ערטער, בעוויזען דערווייל איינס דאָס אַנדערע, אַז זיי האָבען הערנער. הכלל, אַלץ האָט אויפגעלעבט, בעוויזען, אַז עס הערט דאָס שפּיער לען אין דער דאָזיגער שטילער, ליכטיגער, וואַרעמער כּישוף-דיגער זומער-נאַכט.

אין דער זעלבער צייט איז אויך אונזער עהרליכע רחל'ע גע- שטאַנען ביי'ם פענסטער, ווי צוגעקאָועט מיט אייזענס. זי שטעהט, ווי שטאַרק פּערוואַונדערט, ריהרט זיך ניט מיט קיין אבר, ווי צו- געשרויפט, און ווייסט גאָר ניט אויף וואָס פאַר אַ וועלט זי איז. „נו, אַ נאַכט! אַי, אַ נאַכט! טאַטעניו!“ ... זי שטעהט און הערט זיך אַיין מיט אַלע הושים. זי שלינגט די פּרישע לופט מיט'ן פּולען מויל. זי איז אינגאַנצען פּער'כישוף'ט. זי קוקט אין בלויען הימעל אַריין און דערמאַנט זיך אָן יענע זומער-נעכט, ווען זי פּלעגט מיט דעלוויז זיצען אין דער היים אויף דער פּריזבע (זאַוואַלענקע), קור קען-אַרויף, אויף די ווייסע פּאַסען, געשפּיעלט בשעת מעשה אין צייכענס (מײלעשקעס) און געזונגען דאָס בעקאַנטע ליעדעל:

די לבנה שיינט אין מיטען דער נאַכט,
און פּערעלע זיצט ביי דער טיר,
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי איז שוין פּערטראַכט —
אוי, אַ וועהטיג איז איהר!
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי איז דאָך פּערטראַכט —
אוי, אַ וועהטיג איז איהר! ...

דאָס ליעדעל האָט זי דעמאָלט געזונגען, נאָר זי האָט דאָס ניט פּערשטאַנען; אַצינד פּערשטעהט זי דאָס יאָ, אַפּילו נישט אינ-

גאנצען, דאך פערשטעהט זי דאָס, זי פיהלט עס. זי פיהלט, אַז עס ציהט זי עפּים אַהין, אין דרויסען אַרויס, אויף דער פרייער לופט. זי פיהלט, אַז ס'איז איהר דאָ ענג, הייס און נמאס, נמאס! ... רחל'ע דערמאָנט זיך נאָך אַ ליעדעל פון יענע ליעדלעך, וואָס זי פלעגט זינגען מיידעלווייז, זומער-לעבען, אין דרויסען ביי דער טיר.

ביי'ם ברעג וואסער טהו איך שטעהן.
 און קאָן צו דיר ניט קומען ;
 אוי, פון ווייטענס רופסט דו מיך —
 איך קאָן אָבער נישט שווימען!
 אוי, פון ווייטענס רופסט דו מיך —
 איך קאָן צו דיר ניט שווימען! ...

„פון ווייטענס?“ — ער איז דאָך שוין גאָר נאָהענט! אָט איז ער, סטעמפעניו, מיט זיין פיעדעלע, מיט זיינע לאַנגע האַר, מיט זיינע שוואַרצע, ברענענדיגע פייערדיגע אויגען, וואָס קוקען אויף איהר תמיד און וואַרעמען זי מיט זייער גלאַנץ, מיט זייער פייער. און עס ווילט זיך איהר אין דער מינוט אייביג שטעהן נאָהענט נעבען איהם, שטעהן און אייביג הערען זיין שפיעלען, און אייביג זעהן זיינע שענע אויגען... נאָר איין זאך קאָן רחל'ע נישט פער-שטעהן: ווי קומט ער אַהער, סטעמפעניו, אים האַלבע נאַכט, מיט זיין פיעדעלע?

ווי אַרום קומט אַהער סטעמפעניו מיט די מחותנים? — אָט דאָס האָט זי בשום אופן נישט געקאָנט פערשטעהן, וויפיעל זי האָט זיך ניט געבראַכען דעם מוח. רחל'ע האָט זיך דערמאָנט, אַז ערגיץ אויף דער שוהלגאַס איז היינט געווען אַ חופּה. ווי זשע קומען אַהער די מחותנים? ערשט דעמאָלט האָט זי פערשטאַנען דעם סוד, אַז זי האָט דערזעהען שוין גאָר נאָהענט, טאַקי כמעט נעבען זייער שטוב, די כליוזמר מיט די מחותנים. ערשט דעמאָלט האָט זי געטראָפּען דאָס רעמעניש, אַז זי האָט דערזעהען, ווי סטעמ-

פעניו האָט זיך פונקט נעבען זייער שטוב, גראַדע אַקעגען איהר פענסטער, אָפגעשטעלט און האָט אָנגעהויבען צו שפיעלען נאָך מיט מעהר פרישקייט, מיט מעהר חשק. ערשט דעמאָלט האָט רחל'ע פערשטאַנען, וואָס סטעמפעניו האָט דאָ אויפגעטאָן: ער האָט גערשעפט מיט זיך די גאַנצע חברה, אַלע מחותנים מיט'ן גאַנצען עולם, פון דער צעהנטער גאַס אַהער, פאַרביי זייער שטוב, און צוליבע וועמען? — לכתחילה איז דאָס איהר אפילו געווען זעהר אָנגענעהם, און דאָס האַרץ האָט זיך איהר אַזוי געפריידט, אַז עס איז שיער נישט אַרויסגעשפרונגען פון דער ברוסט. און נישט ווילענדיג, האָט זיך רחל'ע צעלאַכט צו זיך אַליין מיט אַזאַ פרייליך געלעכטער, אַז זי האָט זיך איבערגעשראַקען פאַר איהר קול, האָט אַ קוק געטאָן אויף זיך, זוי זי שמעהט דאָ האַלב־נאַקעט, מיט'ן האַלז אין דרויסען, מיט די אייגענע האַר, — און איז געשווינד אָפגעשפרונגען פונ'ם פענסטער, אין דער גיך עס צוגעמאַכט, און האָט זיך אַריינגעוואַרפן אין בעט אַריין.

„וועה איז מיר, וואונד איז מיר! — האָט זיך רחל'ע גערטראַכט. — צו וואָס מע קאָן קומען, אַז מע בעקלערט זיך ניט פריהער, וואו מען איז אין דער וועלט! שמעלען זיך אין מיטען נאַכט אַ נאַקעטע אין פענסטער פאַר אַזאַ־ניערולם מאַנסבילען; אין זינען האָבען אַזעלכע פוסטע נאַרישע זאַכען, אַרומגעהן מיט אַזעלכע מיאוס'ע מחשבות וועגען אַ סטעמפעניו... און סטעמפעניו — מע דאַרף זיין אַ בעלן פיהרען אַ גאַנצע עדה אידען איבער צעהן גאַסען — צוליבע וואָס? צוליבע וועמען? מע דאַרף האָבען, פון דעסטוועגען, אַיין עזות אַזעלכעס צו טהון! פון וואַנען נעמט זיך עס ביי איהם אַזאַ...? איך מוז עס איהם פרעגען. מע דאַרף זעהן, ס'זאָל האָבען אַמאָל אַ סוף. ער וויל מיך אומגליקליך מאַכען!... איין מאָל פאַר אַלע מאָל, מע דאַרף זיך מיט איהם אויסשמועסען, ווי זאָגט מען: „בעסער דער ערשטער רוגו“... ער דערצעהלט דיר אַ מעשה: „לויב־שמיעב“! גאַנץ לייטיש, כללעכען... שבת־צור נאַכטס, זאָגט ער, אויף דער מאַנאַסטירסקער גאַס, דאָרט וועט ער

מיר שוין קלאָר מאַכען אינגאַנצען זיין מיין... איך וואָלט שוין געהערען, דעם ליעבער שבת-צורנאכטס זאָל שוין קומען גיכער, לאָס מיר שוין הערען וואָס און ווען? איך וועל געוויס אַרויסגעהן, וואָס האָב איך מורא? פאַר וועמען? מורא דאַרף מען האָבען נאָר פאַר גאָט!... עס איז דיר נאָר איין אָנשיקעניש, איין אָפּגעטהאַנגענע זאַך, און גענוג!... ניט אומזיסט דערצעהלט מען זיך אָן אזוי פיעל מעשיות... נאָר וואָס האָט ער צו מיר? צו מיינע יונגע יאָהרען?... און ווער איז שולדיג, ווען ניט איך אַליין? מע טאָר ניט ווייזען יענעם קיין וועג... משה-מענדעל זאָל אַצינד זיין, וואָלט איך איהם אַלסדינג דערצעהלט. נאָר וואו איז ער? ער הערט מיך זעהר? וואָס געהט דאָס איהם אָן, וואָס איך מוטשע מיך, ווי איינער פאַר'ן טוידט?... אָך, מע דאַרף ליענען קריאת-שמע. נישט גוט, אז מע ליענט נישט קיין קריאת-שמע!"

„לישועתך קויתי ד',

קויתי ד' לישועתך,

ד' לישועתך קויתי"...

רחל'ע בעהאַלט זיך טיעף-טיעף אין די קישענס אַריין, דעקט זיך איבער שטאַרק מיט דער קאָלדרע, זי זאָל נישט הערען דאָס שפיעלען פון די כלי-זמר, און ליענט קריאת-שמע אויף אַ קול: „לישועתך קויתי ד'“... נאָר דורכ'ן פענסטער גנבה'נען זיך אַריין די זיסע געזאַנגען פון סטעמפעניו'ס פיעדעלע, וואָס ווערען אַלע מינוט שטילער, זעלטענער און ווייטער. און רחל'ע ליענט קריאת-שמע:

„לישועתך קויתי ד',

קויתי ד' לישועתך,

ד' לישועתך קויתי"...

און סטעמפעניו'ס פיעדעלע קוים-קוים וואָס עס הערט זיך שוין פון ווייטען, און די לעצטע קולות ווערען ווי פערשטאַרבען. און

רח'ל'עס אויגען ווערען ביסלעכווייז צוגעשלאָסען, און איהרע ליפען
שעפטשען נאָך, קוים-קוים וואָס מע הערט:

„לישועתך
קויתי לישועתך
קויתי“

און רח'ל'ע ווערד אַנשלאָפּען.

* * *

רח'ל'ע ווערד אַנשלאָפּען, און עם חלומ'ט זיך איהר, אַז סטעמ-
פעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קארעלען... אין איין זייט שטעהט
דער שוועהר אין טלית-ותפילין, און פריידעל שלאָגט איהם, פאַטשט
איהם אויף וואָס די וועלט שטעהט... משה-מענדעל איז טורדט-
שכור, פאַהרט רייטענדיג אויף אַ קאַטשערע, מאַכט משוגענע
העויות, און סטעמפעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קארעלען... אין
דער אַנדערער זייט שטעהט חיה-עטעל, אָנגעטהאַן שבת'דיג, אויס-
געציערט, ווי אַ בת-מלכה, שמייכעלט אַזוי פריינדליך, אַזוי ליעב-
ליך, און צינדט-אָן אַ סך ליכט.

„וואָס טהוסט דו, חיה-עטעל? — פרעגט זי רח'ל'ע. — למאַי

צינדסט דו אָן אַזוי פיעל ליכט?“

„וואָס פאַר אַ שאלה? — ענטפערט איהר חיה-עטעל מיט אַ
געלעכטער. — עם איז דאָך ערב שבת: שוין צייט ליכט בענ-
טשען!“

רח'ל'ע קוקט אויף די ליכט, ווי העל זיי ברענען און זיי לייכטען,
און סטעמפעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קארעלען... ער שטעהט
נעבען איהר אַזוי נאָהענט, אַז זי הערט, ווי ער אַטהעמט. ער
שטעהט און קוקט איהר גלייך אין די אויגען אַריין און וואַרעמט
זי מיט זיין קוקען אויף איהר. רח'ל'ע קוועלט, לאַכט און זינגט,
און סטעמפעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קארעלען...

פלוצים ווערען די ליכט פערלאַשען. חיהעטעל און אַלץ אַרום און אַרום ווערד פערשוואונדען. עס ווערד פינסטער-חושך און שטאַרק קאַלט, ווי אין אַ קעלער, ווי אין אַ קבר... דער ווינד בלאָזט און פייפט, און עס הערט זיך אַ געזאַנג, אַ טרויעריג געזאַנג: עס הערט זיך, ווי אַ פיעדעל שפיעלט, שוין וויעדער אַ בעקאַנט פיעדעלע, סטעמפעניו'ס פיעדעלע. סטעמפעניו אַליין איז שוין ניטאָ, נאָר זיין פיעדעלע לאָזט זיך הערען, אָבער אַזוי טרויעריג, אַזוי אומעטיג, ווי דער נוסח פון „נעילה“. און עס הערט זיך עפּיס, ווי עמיצער וויינט, חליפעט. דאָס וויינט חיהעטעל אויף איהרע יונגע יאָהרען, וואָס זענען איבערגעלאָפּען, ווי אַ חלום, אויף איהר ליעבהאַרציגען בנימינ'ען, וואָס ער האָט זי פערביטען אויף איין אַנדערע, פערגעסען חיהעטל'ען, פערגעסען...

„אוי, מאַמעניו!“ — שרייט-אויס רחל'ע און האַפט זיך אויף, קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, ווערד אַנשלאָפּען און זעהט וויעדער אַלערליי חלומות. אַ גאַנצע נאַכט פלאָנמעט זיך איהר, און עס דאַכט זיך איהר, אַז זי פיהלט, ווי סטעמפעניו שטעהט געבען איהר און טהוט איהר אָן אַ בייטש קאַרעלען... נאָכרעם קומט וויעדער חיהעטעל מיט שוואַרצע ליכט, וויינט, טרויערט, ליענט אויף אַ קול תחינות פון מענה-לשון: „אַלמעכטיגער פאָטער אין הימעל, דו שטאַרקער גאָט! הערר איבער אַלע העררען, דו מלך איבער אַלע מלכים, וואָס פון אייביג ביו אייביג ביזט דו נאָר גאָט! צו דיר זאָל קומען און פון דיר זאָל בעוויליגט ווערען אונזער היים געבעט. דו זאָלסט פערנעמען די תפלות פון די ריינע נשמות, וואָס טהוען שטעהן פאַר דיין כסא-הכבוד און בעטען רחמים פון פאַר דיר פאַר אונז, און פאַר די לעבעדיגע, וואָס אויף דער ערד, וואָס זענען פול מיט זינד, ווי אַ מילגראָם, און די אָבות אבותינו...“

חיהעטעל זאָגט די תחינות הויך. זי וויינט, זי יאָמערט, זי קלאָגט — און ווערד פערשוואונדען.

XXII

עם צינדט זיך אן א פייער.

אין דער שטאָרט מאַזעפּעווקע איז דאָ אַ מאָנאַסטיר, וואָס איז געבויט, ווי מע דערצעהלט, נאָך פון מאַזעפּע'ן. אַ הויכע, אַ ווייסע געמויערטע וואַנד רינגעלט אַרום דעם מאָנאַסטיר פון אַלע פייער זייטען און פּערנעמט דריי חלקים פון דער שטאָרט. אין איהר, אין דער וואַנד, פון איין זייט געפינען זיך די געוועלבען (די גרעס-טע קלייטען), פון דער אַנדערער זייט — טיעפע קעלערס, וואו עס איז אַמאָל געווען בעהאַלטען, ווי מע זאָגט, דאָס גאַנצע געוועהר (כלי-זין) פון די היידאַמאַקעס, און אַצינד לעגט מען דאָרט אַפּ עפעל און אַנדערע מינים סחורות. די דריטע וואַנד איז בעוואַכטען מיט דערנער און בעשיצט מיט די הויכע טאַפּאַליס און אַנדערע בוימער, וואָס געפינען זיך פון יענער זייט וואַנד אינעם גרויסען מאָנאַסטירסקען גאַרטען. די פייערטע וואַנד איז הויל און גלאַט, אין פייעל ערטער אָפּגעקאַלופּעט און אָפּגעפאַלען די לעהם מיט די ציגעל, אַזוי אַז עס בעט זיך פּעררעכטען שוין לאַנגע יאָהרען. אַקעגען געפינען זיך הייזער מיט הייזעלעך, הויפען מיט הויפעלעך, אידישע און נוישע, און די שמאַלע גאַס, וואָס איז צווישען דער הוילער מאָנאַסטירסקער וואַנד און צווישען די הייזעלעך, ווערט אָנ-גערופּען די מאָנאַסטירסקע גאַס.

דאָרט, אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס, אין ווינקעל, וואו עס הויבען זיך אָן די בוימער, איז פאַרגעקומען דאָס ערשטע זעהעניש פון אונזערע ליעבענדע — רחל'ע און סטעמפעניו. די לעזער, וואָס זענען געוואָהנט געוואָרען צו די „העכסט-איני טערעסאַנטע ראָמאַנען“, האָבען נעבאָך גענוג אָנגעליטען זיך ביז אַהער פּונ'ם דאָזיגען ראָמאַן, וואָס ס'איז נישטאָ אין איהם קיין שום ריהרענדיגע סצענעס און טרעפענישען. קיינער שיסט זיך

ניט, קיינער סמ'ט זיך ניט. מע בעגעגענט זיך ניט מיט קיין גראפען און מיט מארקיוען. מע זעהט זיך אלץ מיט פראסטע מענשלעך, מיט בליזמר נאך און מיט געוועהנליכע אידישע ווייב-לעך. די דאָזיגע לעזער קוקען שוין אַראַי אַרויס אויף דעם שבת-צונאַכטס; זיי וואַרטען אויף אַ ציקאַווע-פיקאַנטע סצענע אויף דער מאַנאַסטירסקער גאַס... איך מוז אָבער פאַראַויס זאָגען, אַז זייער אַרויסקוקען איז אומזיסט: קיין שום ציקאַווע-פיקאַנטע סצענעס וועט דאָ נישט זיין, וואָרום אונזער רחל'ע איז געקומען אַהער נישט חלילה ווי אַ בעל-עבירה'ניצע, נישט ווי אַיין אויסגע-לאַסענע. וואָס לויפט זיך קושען אין דער פינסטער מיט איהר ליבענדען... חס ושלום! רחל'ע האָט נאָר געוואַלט פּרעגען ביי איהם, ווי אַזוי האָט ער, סטעמפעניו בליזמר, געהאַט אַ העזה, אַזאַ עזות, צו שרייבען איהר. רב אַייזיקנפתלי'ס שוור, משה-מענדעל'ס ווייב, אַ בריוועל, און נאָך אַזאַ בריוועל? ...!

„איך מוז דאָס איהם פירעאלטען! — האָט זי געטראַכט. — איך מוז דאָס איהם זאָגען איין מאָל פאַר אַלע מאָל! ווי זאָנט מען: „עס איז בעסער דער ערשטער רוגז“...“

דער דאָזיגער געדאַנק איז איהר ניט געקומען פּלוצים. רחל'ע האָט געהאַט צייט אַ גאַנצע וואָך, און נאָך מעהר — דעם גאַנצען טאָג שבת. אויף צו קלערען וועגען דעם, און אייוועה, וואָס זי האָט איבערגעלעבט אינ'ם דאָזיגען איינעם טאָג! וואָס פאַר אַ שרעק-ליכע מלחמה האָט זי אויסגעהאַלטען מיט'ן יצר-הרע... ניין, דאָס וואָרט „יצר-הרע“ פּאַסט לחלוטין נישט אַהער: ווי קומט דאָס צו איהר, צו אַזאַ אידיש ווייבעל, צו אַזאַ עהרליך ווייבעל, וואָס האָט קיינמאָל נישט געלעזען קיין ראַמאַנען און האָט נישט געוואוסט פון קיין ליבערעם, הויף די מעשה מיט איהר חבר'טע חיה-עטעל, עליה השלום, וואָס מיר האָבען וועגען איהר אויבען געשמעסט, — ווי קומט דאָס צו איהר יצר-הרע, ליבערע? — נאַרישקייטען! זי זאָל האַטש זיין אַ מיידעל, איז עהים אַנדערש. פאַרט, ווי זאָנט מען, אַ פריי פּויגעלע, נישט צוגערעקט דעם קאַפּ, אַ פּענשעל פאַר זיך.

אָבער אַ ווייבעל, און אַ פרום ווייבעל פון שענעם גראַד, פון הויַלע יחוס! זי איז געווען אויף זיך אַליין להרוג וְלאַבד, פּלאַס־פּייער, און האָט זיך קיין אָרט ניט געקאָנט געפּינען. אָט האָט זי זיך צו געלעגט ביי זיך אויפ'ן בעט, אָט האָט דאָס זי אויפגעטראָגען, ווי איינעם, וואָס ליגט אויף אַ היציגער שלאַפּקייט, עס ווערד איהם „מלאָסנע“ אויפ'ן האַרצען און עס נודעט איהם אַרויס די נשמה, — ער וואָלט נאָר געלאָפּען אין דער וועלט אַרײַן... רחל'ע האַפּט זיך אויף און נעמט זיך גאָר צום טייטש? חומש. זי עפענט? אויף די סדרה „וישלח“, און — מערקווירדיג! איהרע אויגען שטעלען זיך אָפּ אויפ'ן פּסוק: „וַתֵּצֵא דִּינָה בַת לֵאָה, אִיז דִּינָה דִי טאָכטער פון לָאָה אַרויסגעגאַנגען זעהן די טעכטער פּוּנ'ס לָאָה. האָט זי שכם דער זוהן פון חמור גענומען מיט גוואַלד, וַתִּדְבַּק בְּפִשׁוֹ בְּדִינָה, און שכם האָט זיך בעהעפּט אין דִּינָה. דער בחיי שרײַבט: שכם האָט איהר אַיינגערעדט...“

אַזוי האָט רחל'ע אַרײַנגעקוקט אין איהר טייטש־חומש, וואָס די שוויגענער האָט איהר געשענקט נאָך בשעת זי איז געווען אַ כלה, און ביסלעכקייט זי אָנגעהויבען צו פּערגעסען, אַז זי זיצט איבער'ן טייטש־חומש, און איהרע געדאַנקען האָבען זי פּערטראָגען אַהין, צו סטעמפעניו'ן, אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס, אונטער די בויער, וואו ער האָט איהר צוגעזאָגט וואַרטען — און ער וועט אַורדאָי דאָרטען וואַרטען... נאָר קוים איז סטעמפעניו געקומען איהר אויף דער מחשבה, אַזוי האָט עס זי געצויגען צו איהם, ווי אַ מאַגניט, און זי האָט נישט פּערשטאַנען וואָס דאָס איז.

„איך וואָלט איהם נאָר געוואָלט פּרענען, וואָס האָט ער צו מיר און וואָס וויל ער פון מיין לעבען האָבען?“ ...

און דאָ דערמאַנט זיך רחל'ע אין איהר חב'ר'טע חיה־עמעל, עליה השלום, ווי זי האָט געבאָד געליטען איבער איהר בנימינ'ען... נאָר חיה־עמעל איז אָבער געווען בנימינ'ס אַיין אייגענע און איז געווען אַ מיידעל; אָבער זי, רחל'ע, איז דאָך אַיין „אשת־איש“ (אוי־אוי, וואָס פאַר אַ האַרב וואָרט דאָס איז פאַר אַ אידישער

טאָכטער 1). און ער — ווער איז ער? אַ כליזמר! וואָס קעהר ער זיך מיט איהר אָן? וואָס פאַר אַ שמעלקע איז ער מיט איהר, וואָס ער שרייבט צו איהר בריוולעך? אַ פּאָטעפּאָלנאָסט פון אַ כליזמר'יק, אַ העזה אַביסעל פון אַ יונגאַטש!

„די וועלט זאָל זיך קעהרען — האָט זי ביי זיך אָפּגע'פּסק'עט — די וועלט זאָל זיך קעהרען, מוז איך דאָס איהם זאָגען! וואָס האָב איך מורא פאַר איהם? איך וועל זיך זעהן מיט איהם, איך וועל דאָרטען זיין. נישקשה, קיינער וועט מיך נישט זעהן. איך וועל זיך אַרויסחאַפּען אויף אַ מינוט, ס'איז נישט ווייט, אָט באַלד אָט דאָ אַקעגען“...

און רחל'ע קוקט דורך דעם אָפּענעם פענסטער אויף דער מאַ-נאַסטירסקער גאַס אַרויס און זעהט די בוימער, די הויכע טאָפּאָליס, ווי זיי שטעהען שטאַלי, און זי הערט די פויגעל, ווי שען זיי זינגען פונ'ם גאָרטען אַרויס. און איהרע מחשבות טראָגען זיך אינגאַנצען איבער אַהין, וואו שפּעטער מיט אַ שעה, אָדער נאָך ווינציגער, וועט זי זיך זעהן מיט איהם און וועט רעדען מיט איהם אויג אויף אויג. און זי פיהלט, ווי דאָס האַרץ הויבט איהר אָן צו קלאָפּען און צו צאַפּלען, און (דעם אמת, דעם אמת מוז מען זאָגען!) עס איז איהר גרויס די מינוטען — זי וואָלט שוין געהרען, עס זאָל שוין זיין נאַכט. דער שוועהר מיט'ן מאַן וועלען קומען פון שוהל און וועלען אָפּ-מאַכען הברלה, די שוויגענער וועט זיך נעמען איבערטהון און ליאַ-רעמען מכה דעם סאַמאָוואַר און מכה דעם באַרשט צו דער מלוכה מלכה — און אָט דעמאָלט וועט זי האַפּען אויף זיך די שאַל און אַרויסגעהן פאַמעליך, אויף דער טיר, אַביסעל אויף דער גאַס, אַזוי, מעשה שפּאַציער, — ווער וועט זיך דאָס אַרומקוקען אויף איהר? ביז זי וועט קומען אַהין, וואו... אַך, עס ציטערט אויף איהר דאָס לייב, די בעקלעך פּלאַמען איהר, און דאָס האַרץ — אוי, דאָס האַרץ! עס פּאַלט איהר אַקערשט נישט אַרויס, און וואָס ווייטער ציהט דאָס זי אַלץ מעהר אַהין, אַזוי, אַז זי האָט שוין מעהר קיין זאָך נישט אין זינען. זי זעהט פאַר זיך קיין זאָך נישט, נאָך די בוימער פונ'ם

מאָנאָסטירסקען גאָרטען, נאָר סטעמפעניו'ן מיט זיינע פלאַם־פייער־דיגע אויגען. זי הערט קיין זאך נישט, אַ חוץ דאָס שענע זינגען פון די פויגעל, וואָס דאָרט אין גאָרטען, און דאָס געטליכע שפיע־לען — סטעמפעניו'ס. אין דער מינוט איז רחל'ע אינגאָנצען איבער־געגעבען צו איין געראַנק — אַהין, צו סטעמפעניו'ן, מיט סטעמ־פעניו'ן, און קיין זאך אין דער וועלט איז נישט אימשטאַנד זי איינצוהאַלטען אין דער דאָזיגער צייט...

 XXIII.

דאָס פייער ברענט און ווערד באַלד
פערלאָשען.

און סטעמפעניו, קוים איז געוואָרען נאַכט, אַזוי האָט ער די חברה כלי־זמר אַרויסגע'משלח'ט אויף אַ „זמירות“, * האָט קלאָמד פערשט גענומען דאָס פיעדעלע אונטער'ן אָרעם, בכדי פריידעל זאָל מיינען, אַז ער איז אויך אויף דער חתונה. נאָר אַרויסגעגאַנגען פון שטוב, האָט ער דאָס פיעדעלע איבערגעגעבען מעכטשי'ן, און אַליין האָט עס איהם אַוועקגעטראָגען אין דער מאָנאָסטירסקער גאַס אַרײַן, און אַרומגעגאַנגען הין און צוריק אונטער דעם שאָטען פון די בוי־מער, האָט ער זיך אַלע מינוט אָפגעשטעלט, געקוקט אַהין, פון וואָ־נען עס האָט בעדאַרפט אָנקומען רחל'ע די שענע. אַז זי וועט זיין — דאָס איז פאַר איהם קיין ספק ניט געווען. דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אַז יאָ. ער האָט עס גוט אַרויסגעזעהן נאָך איהרע

* דעם שבת־צוינאַכטס, וואָס פאַר דער חופּה, קלויבען זיך צענויף טיידלעך צו דער כלה טאַנצען — און דאָס הייסט „זמירות“; אין אנדערע ערטער הייסט עס גלאַט „שבת־צוינאַכטס“.

אויגען דעמאָלט, אז זיי האָבען זיך געזעהן ביי פריידל'ען בעת מעסטען די קארעלען.

און סטעמפעניו האָט נישט געהאט קיין טעות: עס איז ניט אַוועקגעגאַנגען קיין פופצעהן מינוט, האָט ער דערזעהען פון יע-נער זייט גאָס שוועבט איינע מיט אַ ווייס טיכעל אויפ'ן קאַפּ. זי געהט געשווינד און קוקט זיך אַרום אין אַלע זייטען. דאָס ווייסע טיכעל איז איהר אָנגערוקט ביז כמעט איבער די אויגען, און עס ציטערען איהר די הענד, די צייהן אין מויל, דאָס האַרץ אין דער ברוסט און דאָס גאַנצע לייב. זי קוקט זיך גוט אַיין, זי בלייבט שטעהן, זי דערזעהט סטעמפעניו'ן און טהוט זיך אַ לאָז צו איהם מיט די ווערטער:

— מיט וואָס פאַר אַ העזה, פרעג איך אַיך...

— זאָג מיר ניט „איהר“, רחל'ע, זאָג מיר „דו“... — האָט איהר סטעמפעניו געענטפערט און האָט זי אָנגענומען ביי ביידע הענד און האָט איהר אַריינגעקוקט גלייך אין די אויגען אַריין. רחל'ע האָט דערזעהן אין זיינע אויגען פונקט דעם זעלבען גלאַנץ פון די שטערען, וואָס האָבען אַראָפּגעקוקט אין דער דאָזיגער שענער זר-מער-נאַכט פונ'ם טונקעל-בלויען הימעל... אַלע מאַזעפעווקער אידען האָבען אָפּגעמאַכט הברלה און האָבען געזונגען, ווי דער שטייגער איז, די „אליהו'ם“, געזיפצט און געטראַכט, געראַרט דעם מוח אויף דער וויסטער פרנסה, זיך געוויינשעוועט דעם זכות פון יענעם חסיד, וואָס האָט געטראַפּען דאָס גליק צו בענגענען זיך מיט אליהו הנביא און אָפּגעבען איהם שלום און אָפּנעמען ביי איהם שלום. די מאַזעפעווקער ווייבער וואַרפען-אַראָפּ די שלייערס פונ'ם קאַפּ, טהוען-אויס די שבת'דיגע קליידער, די ציערונג, און נעמען זיך צו דער וואַכעדיגער אַרבייט. מיט איינעם וואָרט, מאַזעפעווקע איז פערנומען אַרויסצובעגלייטען דעם ליעבען שבת-קודש — און קיינעם קומט גאָר ניט אויף די געדאַנקען, אז אין דער צייט שטעהט רחל'ע דוואַס-מלכה'ס שנור מיט סטעמפעניו דעם כליזמר אויף דער מאָד-נאַסטירסקער גאַס און האָבען צווישען זיך אַ שמועס מכת עפים

גארנישט קיין אירישע זאכען... נאָר דער בלויער הימעל, די העלע שטערען, וואָס קוקען-אראָפּ מיט זייער גלאַנץ, נאָר די הויכע מאָנאָס-טירסקע טאָפּאָליס, נאָר די נאַכט-פּוויגלען אינ'ם גרויסען מאָנאָס-טירסקען גאָרטען, וואָס רופען זיך איבער אויף זייער לשון, — נאָר זיי הערען און זעהן דאָס אַלץ צו; נאָר זיי ווייסען, אז אין דער דאָזיגער שענער צויבערליכער נאַכט, אונטער די מאָנאָסטירסקע בויער, אויף דער גויישער נאַס, און אָט דאָ נעבען סטעמפעניו'ן, האָט זיך רח'ל'ע געפונען אין אזא מין נייער לאַגע, אז זי האָט זיך פּרעכטיגער נאַטור, ווער זי איז און וואָס זי איז. דאָ, אויף דער שענער פּרעכטיגער נאַטור, האָט זיך רח'ל'ע געפּיהלט אַזוי, ווי נאָך קיינ-מאָל ניט אין איהר לעבען. דער פּחד, וואָס איז אויף איהר געפאַ-לען בשעת זי איז אַהער געגאַנגען, האָט פּלוצים אָפּגעטראָטען פון איהר, און עס האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אז עס זענען ביי איהר אויסגעוואַכסען פּליגעל און זי איז פּריי, ווי אַ פּויגעלע, און קאָן פּליהען, פּליהען... סטעמפעניו האָט זיך צוגערוקט צו איהר נעהענ-טער און האָט אַנידערנגעלעגט זיינע הענד ביי איהר אויף די אַכסלען. רח'ל'ע האָט אַ ציטער געטהאָן. זי האָט געוואָלט אָפּטרעטען פון איהם, נאָר זי האָט דאָס ניט געטהאָן. זי האָט נאָר אַ קוק געטהאָן אויף סטעמפעניו'ן, און פון איהרע ליכטיגע בלויע אויגען האָבען אראָפּגערונען צוויי טרערען.

— וואָס וויינטסט דו, רח'ל'ע? — האָט סטעמפעניו אַ פּרעג גע-טהאָן, אָפּווישענדיג איהר די טרערען מיט זיינע הענד.

— אַך, סטעמפעניו, עס איז מיר אַזוי גוט אָט דאָ, נעבען... אַיך... נעבען... דיר, סטעמפעניו! פאַר וואָס בין איך... פאַר וואָס בין איך גיט...?

— פּיינע, ווילסט דו זאָגען? ביזט מיינע, רח'ל'ע, ביזט מיינע!

— וואָס הייסט, איך בין דיינע, סטעמפעניו? ווי אַזוי קאָן דאָס זיין?

— דו ביזט מיינע, פארשטעהסט דו מיך, הארץ מיינס, ווייל
איך בין דיינער אויף תמיד, אויף אייביג, ביז'ן פינסטערען גרוב,
ביז'ן קבר אריין בין איך דיינער, לעבען מיינס!
— בנימין האָט אויך אזוי געזאָגט, האָט זיך געשוואָרען —
און צום סוף...

— וואָסער בנימין? — האָט זי סטעמפעניו פּערוואַונדערט אַ
פרעג געטהאָן, געקוקט רחל'ען אין די אויגען אַריין, ווי מע קוקט
אויף אַ קליין קינד, ווען עס זאָגט אַ ווילדע נאַרישקייט. — פון וואָס
פאַר אַ בנימין רעדסט דו, נשמה מיינע?

— בנימין, חיה'עטעל'ס געשוועסטער-קינד. מיין חבר'טע חיה'ר
עטעל די יתומה האָט געהאַט אַ געשוועסטער-קינד, וואָס האָט גער-
הייסען בנימין, האָבען זיי אָפּגערעדט פון לאַנג, אַז זיי זאָלען זיך
נעמען; ער האָט איהר צוגעזאָגט, געשוואָרען ביי זיינע הייליגע
נאמנות — און צום סוף... אַך, האָט זי געהאַט אַ מיאוס'ען סוף,
חיה'עטעל געבאָך, זי איז שוין לאַנג געשטאָרבען, עליהה-שלום, לאָז
זי מיר מוחל זיין... נאָר בנימין איז ביי איהר געווען דאָס חיות,
זי איז אויסגעגאַנגען נאָך זיינע טריט. זי האָט דאָס מיר אַליין דער-
צעהלט... זי שטעהט מיר פאַר די אויגען, און עס ווייזט זיך מיר
אויס, אַז אָט זי ציט זי ביי'ם פענסטער, איך זינג איהר ליערלעך, און
זי וויינט און זאָגט אַלץ: „אי, גלויב זיי ניט, מע טאָר זיי ניט
גלויבען, די מאַנטבילען!“

רחל'ע דערצעהלט פון איהר חבר'טע חיה'עטעל די יתומה, און
סטעמפעניו קושט רחל'ען די הענד, גלעט זי, האַלזט זי, קוקט איהר
אין די אויגען אַריין — און רחל'ע דערצעהלט אַלץ פון חיה'עטל'ען,
ווי אזוי זי איז שטילערהייד אויסגעגאַנגען, ווי אַ ליכט, נאָך איהר
ליעבען טייערען בנימינ'ען...

חיה'עטעל איז שוין געווען פון עטליכע יאָהר טוירט, נאָר
רחל'ע האָט זי גוט געדענקט. חיה'עטעל איז איהר אָפטמאָל גער-
קומען צו חלום. אַצינד האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אַז חיה'עטעל
שטעהט פון יענער זייט וואַנד, אָנגעטהאָן אין תכריכים, און קוקט

אריבער אהער און ווינקט צו איהר, אָנווייזענדיג איהר אויף סטעמ-
פעניו'ן און שאַקלענדיג מיט'ן קאָפּ, ווי איינער רעדט: „וואָס
טהוסט דו דאָ?“ ...

— צו וואָס טויג עס דיר, רחל'ע מיין לעבען, צו וואָס טויג דיר
רעדען, דערמאָנען אַזעלכע זאַכען, און נאָך אַקענען נאַכט? טהו
בעסער אַ קוק אויף מיר מיט דיינע שענע ליכטיגע אויגען, וואָס
ליכטען און בלישטשען, ווי צוויי שענע בריליאַנ...

סטעמפעניו האָט נאָך ניט אויסגערעדט דאָס לעצטע וואָרט,
האָט זיך רחל'ע אַרויסגעריסען פון זיינע הענד מיט אַזאַ שטאַר-
קיט, אַז סטעמפעניו האָט זיך איבערגעשראַקען פאַר איהר.

— נאָט איז מיט דיר, רחל'ע, וואָס איז דיר אַזוינס געשעהן?
ער האָט זי געוואָלט האַפען וויעדער אַ מאָל, נאָר זי האָט זיך
ניט געלאָזט. זי האָט געציטערט און געשעפטשעט: „דו זעהסט?
אָן איז זי! ... אָן שטעהט זי! ... אָן קוקט זי אַהער, אַהער“ ...

— ווער שטעהט? וואו שטעהט? וואָס רעדסט דו דאָס,
רחל'ע? נשמה מי נע, קום צו מיר, נאָ דיר אַ האַנד...

— אי! לאָז מיר, לאָז מיר, סטעמפעניו, לאָזט מיר! איהר
זעהט, אָן שטעהט עפּים אַ ווייס? אַך, ס'איז זי, ס'איז חיהד
עטעל! חיהרעטעל! ... אוי, לאָזט מיר, לאָזט מיר! ... מיט וואָס
פאַר אַ העזע פרעג איך אייך... אַ גוטע נאַכט! אַ גוטע...

און רחל'ע איז פּערשוואַונדען געוואָרען אינ'ם שאַטען פון די
בוימער. סטעמפעניו האָט נאָר געקאָנט זעהן, ווי צוויי עקען פון
דער ווייסער שאַל, וואָס האָבען זיך צעלאָזט פונ'ם ווינד, האָבען
אויסגעוויזען, ווי צוויי ווייסע פליגעל. אַט אַזוי ווערד אַנטרונען
אַ גוטער מאַלך, אַט אַזוי ווערד פּערשוואַונדען אַ גוטער תּלום...

אַ, אידישע טאָכטער! אַט דאָ האָסט דו זיך בעוויזען מיט דיין
עהרליכקייט, מיט אינגאַנצען דיין ריינקייט. אַ, אידישע פּרוי!
אַט דאָ האָסט דו זיך בעוויזען מיט דיין גאַנצער געטריישאַפּט, מיט
דיין גאַנצער איבערגעבענהייט! ...

נעקומען אזויים, האָט רחל'ע געוואָלט פאַר אַלע אויסזאָגען, אויסשרייען, וואו זי איז געווען און מיט וועמען זי האָט זיך גע-
זעהן. נאָר זי האָט געטראָפּען דאָס גאַנצע הויזגעזינד זיצען אַרום
מיש מיט נאָך עטליכע געסט ביי אַ גרויסען סאַמאָוואַר, פּערטיעפּט
אין אַ וויכטיגען שמועס פון געשעפט, ווי דער שטייגער איז שבת-
צו-נאַכטס ביי אירען צענויפקלויבען זיך ערגיץ, און נאָך דעם גאַנ-
צען מעתל'עך, וואָס מע האָט גערוהט, שמועסען אַביסעל וועגען
מסחר, וועגען מאָרגענדיגען יריד, און גלאַט אזוי וועגען וועלט-
זאַכען.

— איך וועל זיך ניט „טאַשען“* — האָט געזאָגט אַ גראָב
אירעל, אַ שניט־קרעמער. — לאָז דאָס געהן אין דער ערד אַריין!
איך בין קלאָר אין די ירידים גאַנץ גענוג! נאָר גרויזטע מיט האַרצ-
וועהטיג קאָן מען פון אַזעלכע ירידים האָבען!

— פאַר וואָס? — רופט זיך אָן דוואַס־מלכה, האַלטענדיג די
הענד צענויפגעלעגט אונטער'ן האַרצען. — איך ווייס ניט פאַר וואָס,
רב יודעל, איהר זענט אזוי ברוגז אויפ'ן יריד? פאַראַכטאָגען האָב
איך ביי אַיך געזעהן, קיין עין־הרע, אַ שפע, אויף אַלע אירען גע-
זאָגט געוואָרען! איהר האָט, דאַכט זיך, אַ גאַנצען טאָג געלייזט
געלט?

— ביי דיר הייסט אַלסדינג געלייזט געלט! — האָט זיך אָפּ-
גערופען אַיזיק־נפתלי, נישט קוקענדיג אויפ'ן ווייב און וואַרפענ-
דיג אויף ביינדלעך פון די „שטשאַטעס“.

— און איך וואָלט זיך געוואונשען ניט קיין ערגערען יריד, ווי
פאַראַכטאָגען זונטאָג. — האָט זיך אָנגערופען משה־מענדעל, געקוקט
אין די השבונות אַריין. — וואָס דאַרף מען דאָ לייקענען, פאַר-
שטעה איך ניט?

* „טאַשען“ הייסט אויף קרעמער־לשון — זיך שטעלען אויפ'ן יריד מיט
אַ קראָם.

— אָט דאָס איז טאַקי די מעשה, — זאָגט יודעל — אז איהר ווילט ניט גלויבען יענעם. ביי אײך, אז מע דערזעהט צעהן ערלים געהען זיך צענויף און מע צעטראָגט מיר שיער די קראָם, הייסט דאָס שוין געלייזט געלט, און מע פאַרגינט שוין נישט.

— ווייסט איהר וואָס, רב יודעל? — רופט זיך אָן אַ יונגער מאַן, אַ קאַסאַקער אויף ביידע אויגען. — לאָמיר אַוועקוואַרפען דעם יריד, עס איז נאָך דאָ מאָרגען אַ גוטער טאָג, און מע וועט זיך נאָך מיט איהם גוט אָנעסען; לאָמיר בעסער שמועסען פון עפּים אַנדערש.

און דער עולם הויבט אָן צו שמועסען וועגען וועלט־זאַכען, ווע גען אַתרוגים, וועגען בית־המדרש־ענינים, געוועהנליך, אויך וועגען מלחמה. אַלע רעדען, אַלע רויכערען, דער סאַמאָוואַר זיזט און פאַר רעט און די שטוב איז פול מיט רויך. אין אויווען הייצט זיך: עס קאָכט זיך אַ באַרשט מיט געזענע פריידקעס צו דער מלוה־מלכה. — וואו ביזט דו געווען, רחל'ע? — האָט זיך דוואָסימלכה גע־ווענדט צו דער שוור.

— אָט דאָ... אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס... — ווי אזוי איז אין דרויסען? שען? גאָט זאָל העלפען, עס זאָל האַטש האַלטען ביז נאָך אַלע ירידים... וואָס איז דיר, טאָכטער, דער קאָפּ טהוט דיר וועה, וואָס דו ביזט אזוי בלייך? טאָמער וואָלסט דו זיך אַביסעל צוגעלעגט ביי זיך אויפ'ן בעט?

ביי די ווערטער האָבען זיך אַלע אומגעדריעהט און אַ קוק גע־טהאָן אויף רחל'עס בלייך פנים און האָבען אַלע אין איין קול בע־שלאָסען, אז זי איז פערטשאַדעט געוואָרען פונ'ם סאַמאָוואַר. רחל'ע איז אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין חדר אַריין זיך צולעגען אויפ'ן בעט, און דאָ האָט דער עולם געמאַכט אַ שמועס וועגען טשאַר, וואָס אַ טשאַר, אַזאַ קלייניגקייט, אַ גאָלע גאָרניט, דאַכט זיך, — וואָס, משטיינס געזאָגט? אַ רויך! — קאָן קוילען אַ מענשען אויף טוירט. און איינער האָט דערצעהלט, אז ביי זיין זיידען עליו השלום איז אַמאָל שיער דאָס גאַנצע הויזגעזינד פון דער וועלט נישט געגאַנגען

פון א טשאד. דער אנדערער האָט דערצעהלט נאָך אַ שענערע מעשה. ווי אזוי ביי זיין פעטער האָט זיך דאָס גאַנצע הויזגעזינד שיער גע'סמ'ט פון אַ מין פּיש, וואָס הייסט „מאַרינקע“. אזוי, אַז מע האָט זיי קיים מציל געווען פונ'ם טוירט. דער דריטער האָט דער צעהלט אויך זעהר אַ שענע מעשה פון אַ ליץ, פון אַ דאָמאָוויק, פון אַ עולם-התוהו'ניק... אזוי לאַנג, ביז מען איז אַרויף אויף דעם טוירט.

— וואָס מע זאָל ניט רעדען, אויפ'ן טוירט מוז מען דאָך אַרויפ' קומען! — האָט זיך אָנגערופען איינער.

— אליהו הנביא, מע דאַרף אַ קוק טהון, אליהו התשבי, וואָס טהוט עפּים מיין פּלוני'טע? אליהו הגלעדי... — האָט זיך משהי מענדעל פּלוצים שטיל אַ זאָג געטהאָן, צוגעזונגען די אליהו'ס פון שבת-צורנאָכטס. ער איז אויפגעשטאַנען פון טיש און איז גע- גאַנגען געוואָהר ווערען צו רחל'ען.

XXIV.

ר ח ל' ע ק ע ה ר ט ז יך א ו מ או י פ'ן ג ל י י כ ען
ו ו ע ג .

— גוואַלד, אידען, ראַטעוועט! — האָט דער עולם דערהערט אַ קול פונ'ם זייטיגען חדר, און אַלע האָבען זיך געלאָזט לויפען אַהין, אין חדר אַרײַן, וואו רחל'ע איז געלעגען אויסגעצויגען אויפ'ן בעט, דעם קאָפּ פּערוואָרפען אַרויף, און נעבען איהר איז געשטאַ- נען משה'מסנדעל האַלב-טוירט.

— וואָס איז? ווער איז? גע'חלש'ט? וואַסער! גיכער!
— וואַסער! וואַסער! — האָבען אַלע אידען געשריגען און קיינער האָט זיך נישט געריהרט פונ'ם אָרט.

— אוי, א מכה דער מאמען! — האָט דוואָס־מלכה אויסגע־
שריגען און האָט געבראַכט אַ קוואַרט וואַסער, אָנגענומען אין מויל
אַרין און בעשפּריצט רחל'ען דאָס פנים, וואָס איז געווען טוידט,
ווי די וואַנד.

— לאָז מען רופען דעם דאָקטאָר! — האָט משה־מענדעל גע־
שריגען ניט מיט זיין קול.

— דעם דאָקטאָר! דעם דאָקטאָר! — האָבען וויעדער אַלע
אידען געשריגען, געקוקט איינער אויפ'ן אַנדערען.

— מע באַדאַרף איהר בינדען די הענד מיט אַ פאַטשיילע און
קוועטשען די נאָז!

— די נאָז! די נאָז! — האָבען אַלע אידען געשריגען און גע־
שטאַנען אויף איין אָרט.

— אָט אזוי, דוואָס־מלכה, שטאַרקער, שטאַרקער! — האָבען
די געסט אונטערגעגעבען השק דער בעל־הבית'טע, וואָס האָט גע־
אַרבייט מיט אַלע כלים: געריבען, געקוועטשט, געגאַסען וואַסער
געריסען די אויגען — אזוי לאַנג, ביז מע האָט די פער'חלש'טע
רחל'ע אָפּגעמינטערט און אויפגעזעצט. רחל'ע האָט זיך אַרומגע־
קוקט אויף אַלע זייטען, ווי אַ פערשלאָפענע, און האָט געפרעגט:
„וואו בין איך? עס איז מיר הייס, הייס!“...

— צעגעהט זיך אַביסעל, עולם! צעגעהט זיך! — האָט דוואָס־
סי־מלכה געזאָגט און האָט משלח געווען דעם גאַנצען עולם אין זאַל.
אַרין און איז אַליין מיט משה־מענדל'ען איבערגעבליבען נעבען
רחל'ען, וואָס האָט ניט אַראָפּגעלאָזט קיין אויג פון משה־מענדל'ען.
— וואָס איז דיר, טאַכטער, געשעהן? — האָט די שוויעגער
געפרעגט.

— וואָס איז דיר, רחל'ע? — האָט זי משה־מענדעל געפרעגט,
אָנגעבויען זיך שטאַרק איבער איהר קאַפּ.

— לאָז די מאַמע אַרויסגעהן פון דאַנען, — האָט איהם רחל'ע
געענטפערט שטילערהייד.

— מאמע, געה, זיי מוחל, ארויס פון דאָנען, — האָט איהר
 משה-מענדעל געזאָגט. ער האָט בעגלייט די מוטער פונ'ם חדר און
 צוגעגאָנגען צוריק צו רחל'עס בעט.

— זאָג מיר, וואָס איז דיר? — האָט זיך צו איהר משה-מענדעל
 דעל געווענדט דאָס ערשטע מאָל מיט גרויס ליעבשאַפט.

— אוי, משה-מענדעל, שווער מיר, אז דו וועסט קיינעם ניט
 זאָגען... שווער מיר, אז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען... זאָג
 מיר צו, אז דו וועסט מיר מוחל זיין, וואָס איך האָב זיך אַקעגען
 דיר... ווען ניט היה-עמעל, עליה השלום, זאָל מיך דערמאָנען... אַך,
 ווען ניט היה-עמעל... אַך, משה-מענדעל, טייערער טיינער!

— באַטראַכט זיך, רחל'ע, וואָס דו זאָגסט. דו רעדסט פון
 היץ! וואָסער היה-עמעל?

— מיינע אַ חבר'טע, היה-עמעל, עליה השלום, היה-עמעל די
 יתומה, זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט! זי איז מיר
 שוין עטליכע מאָל געקומען צו חלום. נאָר היינט, נאָר איצט... אַך,
 משה-מענדעל, בויג זיך צו מיר צו נאָהענט, נאָהענט... אָט אזוי...
 איך האָב מורא... איך האָב חרטה... אוי, איך האָב חרטה!

און רחל'ע האָט זיך וואָס ווייטער אַלס נעהענטער צוגערוקט צו
 משה-מענדעל'ען ביז זי איז אינגאָנצען געלעגען ביי איהם אויף די
 הענד. אין חדר איז געווען פינסטער. נאָר איין ליכטיגער פּאָס האָט
 זיך אַריינגעצויגען דורך דער טיר פון זאל, און רחל'ע מיט משה-
 מענדעל'ען האָבען קוים-קוים געקאָנט זעהן איינס דאָס אַנדערע. זייער
 ערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט, און אַ פייערעל האָט זיך אין זיי
 אָנגעצונדען, אָט דאָס פייערעל, וואָס איהר קאָנט זעהן נאָר ביי די
 גליקליכע געליעבטע צום ערשטען מאָל, ווען דאָס האַרץ רעדט,
 נישט דאָס מויל, ווען מיט די אויגען שמועסט מען זיך דורך, ניט
 מיט'ן מויל.

— זאָג מיר, משה-מענדעל געטרייהער, בין איך טאַקי ביי דיר
 אזוי טייער?

— א שאלה אביסעל? — ענטפערט איהר משה-מענדעל. —
 ביזט ביי מיר איינגעבאקען אין הארצען, ווי א... איך ווייס אלליין
 ניט וואָס...

אויף איין אנדער אופן האָט משה-מענדעל ניט געקאָנט אַרויס-
 זאָגען זיין ליעבע צו רחל'ען. נאָר מע מעג איהם גלויבען, אז ער
 האָט עס געמיינט מיט'ן גאנצען הארצען, אזוי ערנסט (און אפשר
 נאָך ערנסטער). ווי דער פיינער בחור, וואָס האָט פיעל מעהר שטאַף
 אויף אַרויסצוגעבען זיינע געפיהלען דורך ווערטער.

נאָר לאָמיר זיי לאָזען, דאָס גליקליכע פאַרפאַלט, אָט דאָ אינ'ם
 האַלב-פּינסטערען חדר, וואו אין אַ יאָהר אַרום נאָך דער חתונה
 האָבען זיי דאָס ערשטע מאָל געהאַט די געלעגנהייט אויסצורעדען
 זיך אביסעל דאָס האַרץ איינער פאַר דעם אנדערען, זיצען ווי די
 טייבלעך. דאָס, וואָס איז אַ גאנץ קיילעכיג יאָהר געווען פּער-
 באַרגען טיעף אין הארצען, איז פּלוצים אַרויסגעשוואומען אַרויף,
 ווי בויעל אויפ'ן וואַסער.

* * *

אבי רחל'ען איז געוואָרען אביסעל גרינגער, זיצט זיך משה-
 מענדעל נעבען איהר און זינגט זיך שטילערהייט, אונטער דער נאָז.
 די „אליהו'ס“, ווי פריהער:

— אליהו הנביא... אליהו התשבי... אליהו הנלעדי...

און רחל'ע רופט זיך אָן צו איהם:

— איך האָב צו דיר אַ בקשה, משה-מענדעל. זאָג, איך וועל
 ביי דיר פּוועל'ען, צי ניין?

— דהיינו? וואָסער אַ בקשה? זאָג, רחל'ע, וועסט אַלץ ביי
 מיר פּוועל'ען. אפילו דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל וועסט דו ביי
 מיר פּוועל'ען.

— גענוג שוין, משה-מענדעל, צו זיצען אויף קעסט. קיין בית-
 המדרש'ניק ביזט דו ניט, עטליכע קערבלעך האָבען טיר, דאַנקען

גאָט, — לאָמיר אַרויספאַהרען אין אַ גרויסער שטאָרט אַרײַן, קײן יעהופּעץ. דאָרטען, צווישען מײנע פּרײַנד, מײן משפּחה, און מיט דײך — וועט מיר זײן גוט ווי די וועלט. מיר וועלען שוין זײן אַלײן. גענוג שוין עסען קעסט, כלעבען, ס'איז מיר שוין אַזוי נמאס, אַזוי טריף, אַז סע געהט מיר ניט אײן נאָרניט... מיר זענען דאָ צווישען דײַניגע עפּים ווי פּרעמדע, ווי ווילד־פּרעמדע...

משה־מענדעל בלייבט זיצען און בעטראַכט אביסעל רחל'ען פּערוואונדערט. נאָכדעם צעשאַקעלט ער זיך, ווי פּריהער, און זינגט זיך ווייטער די אַליהו'ס.

— אָך, זעהר פּײַן, איש זעה, פון מײנעוועגען? אַליהו הנביא... אפילו נאָך־שבת'דיגע וואָך!

— אַלסדינג פיהר איך בײך דיר אויס, משה־מענדעל, אַלס־דינג! — זאָגט צו איהם רחל'ע מיט גרויס ליעבשאַפט. — אײַך? מיר וועלען זיך זיצען אַלײן, איך וועל מיר זײן אַ בעל־הבית'טע און וועל דײך אָפּהיטען, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פּונ'ם אויג... אַך, משה־מענדעל, ביזט אַזאַ צעטראָגענער, אַז מע הערט פון דיר קײנ מאַל קײן גוט וואָרט! נאָר הײנט ביזט דו עפּים נאָר אַנדערש, נאָר אַנדערש...

— אַליהו הנביא... — זינגט משה־מענדעל שטילערהײך. —

אַליהו התשבי... אַליהו הגלעדי...

און דאָרט, אין זאַל, צווישען די מאַנסבילען, געהט אײן אַנדער שמועס: דער עולם פאַלט אויף פּערשיעדענע המצאות, פאַר וואָס האָט דאָס אײזיק־נפתל'ים שנור פּלוצים געקאָנט חלש'ען? אײנער זאָגט, אַז דאָס איז פון אַ גוט אויג; דער אַנדערער דרינגט פּער־קעהרט, אַז ס'איז אַ מין ווינטעל געחאַפט; און דער דריטער, אַ בעטאָגטער איד, וואָס האָט שוין אויסגעגעבענע קינדער, זאָגט זיך זײן המצאה:

— פאַלגט זשע מײך, איך האָב אַלײן דרײַ שניד, בין איך שוין קלאָר אין דעם ענין; איך זאָג אײך, ס'איז „פאַסטעווקעס“. אײז־זיק־נפתלי, גרײט זיך אויף אַ לעקאַך־און־בראָנפּען, אָדער אַ ברית...

דוואָס־מלכה, מזל־טוב אַיך! אַייער שנור — נרנו, מהכתיני!...
וואָס שעהמט איהר זיך דאָ אזוי, דוואָס־מלכה? נישקשה, ס'איז
אַ אידישע זאָך...

דוואָס־מלכה שמעלצט זיך פון גרויס פערנעניגען; זי קוקט
שוין לאַנג דערויף ארויס.

— נרנו! — זאָגט זי כלומרשט מיט אַ בייזער. — געהט שוין
געהט מיט אַייערע קאַטאַוועסלעך! מע דאַרף בעסער אַ קוק טהון,
וואָס הערט זיך מיט'ן באַרשט? עפּים געדויערט ער היינט ביי
איהר מעהר ווי אַלע שבת־צורנאַכטס!...

XXV.

אין אַ יאָהר אַרום.

„אַ שטילע וועטשערע!“ — זאָגט דער לעזער, אַפּנים, שטאַרק
ניט צופריעדען, מחמת ער איז דערצויגען געוואָרען אויף יענע
„העכסט־אינטערעסאַנטע“ ראָמאַנען, וואו מע הענגט זיך און מע
טרינקט זיך, וואו מע סמ'ט זיך און מע שיסט זיך, אָדער וואו פון
אַ מלמד ווערד אַ גראַף, פון אַ דיענסטמיידעל — אַ בת־מלכה, און
פון אַ בעהעלפער — אַ פיפערנאָטער... וואָס זאָל איך טהון, אַז ביי
אונז איז נישטאָ קיין גראַפען מיט קיין בת־מלכה'ס? ביי אונז
זענען פאַרהאַן פראָסטע אידען, פראָסטע ווייבלעך, אידישע טעכ־
טער און אידישע כלי־זמר... נאָר צו וואָס טויג דאָס פערענטפערען
זיך? אַצינד מעג שוין דער לעזער זאָגען וואָס ער וויל; קוים
האָב איך איהם שוין צוגעפיהרט ביז אַהער, וועט ער שוין געהן
מיט מיר ווייטער און וועט וועלען וויסען דעם סוף, וואָס האָט זיך
אויסגעלאָזט מיט רחל'ען? וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט סטעמ־
פעניו'ן?

מיר לאָזען איבער אַ גאַנץ יאָהר (וואָס איז אַ יאָהר אינ'ם מענ־
שענ'ם לעבען?) און מיר קומען צו אַיזיק־נפתלי'ן שבת־צורנאַכטס

אויף מלוה-מלכה און טרעפען דאָרטען די אייגענע פאַרשוּינען, וואָס פאַר אַ יאָהרען, און הערען די זעלבע שמועסען, וואָס פאַר אַ יאָהר רען, נישט געמינערט אַ האָר. מע רעדט אזוי לאַנג וועגען יריד, פּרנסה, פּדיון, קינדער, — ביז מע קומט אַרויף אויף משה-מענדל'ען מיט רחל'ען, וואָס זיצען איצט אין יעהופּעץ.

— ווייז נאָר אַהער, דוואָס-מלכה, דאָס בריוועל, וואָס די קינדער שרייבען פּון יעהופּעץ? — רופּט זיך אַן אייזיק-נפתלי צום ווייב. — נאָט, לייענט, רב יודעל.

— לאָז ער לייענען! — זאָגט יודעל, אַנווייזענדיג אויפ'ן קאַסאַקען יונגענמאַן.

דער קאַסאַקער נעמט דאָס בריוועל און לייענט עס, ווי אַ וואַסער:

„שלום וכל טוב סלה לאהובי אָבי החכם המפורסם המופלג מופלא מוהר"ר אייזיק-נפתלי ב"ר משה יוסף ז"ל, ולאמי הצנועה החסידה והמפורסמת אשת היל כאסתר וכאביגיל כש"ת מרת דוואָס-סי-מלכה בת משה-מענדעל ז"ל, עם כל ב"ב שלום...“

„כזוהר השמש בערפלי הושך בתכלת הרקיע, שם בעליונים בנבחי שחקים מבין מחרכי אור יקרות וקפאון לטוהר...“
— ניין! — שרייען אלע. — ניין, ניט דאָס! דאָס איז גלאַט אזוי, ווייס איך, מליצה, יונגעלשע זאַכען, זייערע נאַרישקייטען! לייענט ווייטער, אויף יענער זייט.

דער קאַסאַקער קעהרט-איבער דאָס בריוועל און לייענט:
„און אודות, וואָס דו פרעגסט מיך, אָבי היקר, איך זאָל דיר שרייבען מכת פרנסה והמסחרים דפה יעהופּעץ, בין איך דיר מודיע...“

— אַ, אַט דאָס מיינט דער פּסוק! — זאָגט דער עולם צופריע-דען. — לייענט, לייענט ווייטער!

„...בין איך דיר מודיע, אז ביותר געהט דאָ אַן שניט-סחורה, נם צעלניק, רק צעלניק נישט אזוי, כמו שניט-סחורה. נם באַקאַליע איז נם כן ניט שלעכט, נישט ערגער ווי אצליכם במאזעפעעווקע.“

וואָל-צייג איז דאָ ביוקר, טאָקי מיט גאָלד גלייך. צוקער, קמח וקלייען איז דאָ גם כן אַ מסחר, עס געהט לואַגראַניצע, און אירען פערדיענען דערביי אַ שען קערבעל. הכלל, יעהופעץ איז איין ארץ מכורכת, די שטאָדט גופא איז מורא'דיג גרויס, ס'איז כדאי זי אָנצוקוקען. עס איז כלל איין אַנדער וועלט בפה יעהופעץ, איהר קאָנט בפה בעגעגענען זאָא אירען, וואָס איהר וועט אין לעבען ניט זאָגען, אַז ס'איז אַ איד. גם איז דאָ אַ מסחר פאַפיער. פה איז אַלס-דינג אַ מסחר. און אירען דרעהן זיך דאָ אויף דער בערזע, קויפען און פערקויפען אַלערליי אַקציעס, און מעקלערס פערדינען געלד לרוב. גם זוגתי מרת רחל'ע לאָזט אייך אַלעמען גריסען גאָר פריינד-ליך. זי שרייבט אייך בעצמה. יעזור השי"ת, מיר זאָלען הערען פון אייך גם כן בשורות טובות — אָמן. גם אודיעכט, אַז הקלייט, וואָס איך האָב געדונגען, איז אין סאַמע פראָנט באַלעכסנדראָוסקי אול-יצא, און הפדיון איז, ברוך השם, גאָר ניט שלעכט. זוגתי מרת רחל'ע שתחיה וואָט זיך שוין אויסגעלערענט די מלאכה און קאָן שוין רעדען עם הקונה. רק על ירידים איינקויפען פאָהר איך בעצמי, איך האָב קרעדיט אַצל הסוחרים במאָסקווע ובלאָדז. מיט מאָסקווע איז ניט שלעכט צו האַנדלען, מאָסקווע פערקויפט על סאָוועסט און האָט ליַעב אַ אירישען קונה. אַפילו אַז עם מאַכט זיך איין אָנ-זעין, האַלט מאָסקווע אונטער און לאָזט ניט פאַלען. דירות איז פה ביוקר גדול. פאַר צוויי אַלקערס מיט אַ קיך צאָהל איך דאָ הונדערט פינף און זיעבעציג רובעל אַ משך, חוץ האָלץ און וואַסער, און דאָ איז אַלסדינג טייער מיט גאָלד גלייך. און צום מיינסטענס פערנעמען זיך דאָ אירען מיט מעקלעריי און אירישע מעקלערס זענען בפה פאַרהאַן לרוב, און אַ איד האָט דערפון אַ קערבעל בכבוד. הכלל, יעהופעץ איז אַ מקום פרנסה. געב גאָט געזונד און שטאַר-קייט און צו הערען דאָס נעמליכע פון אייך, ווי עס ווינשט אייך מומני בנכט דורש שלומכם והצלחתכם כל הימים משהימענדעל בלא"א מוהר"ר אייזיקנפּתלי ממואַזעפּעווקע.

גריסען לרוי היקר ולרודתי היקרה עכב"ב.

גריסען להנגיד ר' יודעל עכב"ב.
 גריסען להנגיד ר' שמחה הערש עכב"ב.
 גריסען להנגיד ר' דובער עכב"ב.
 גריסען להנגידה מרת סטיסביילע עכב"ב.
 גם בני יוסף נ"י גריסט אייך אלעמען נאָר פריינדליך.

הנ"ל.

„אויך איך לאָז גריסען מיין האַכגעשעצטען שוועהר און מיין נער ליבער שוויעגער, לעבט וואָהל! איך מעלד אייך פון מיין געזונט, געב נאָט אויף ווייטער ניט ערגער. אויך מיין יוסעלע לאָזט אייך גריסען און דאַנקט דער שוויעגער לעבען פאַר'ן העמדעל פיעל מאָל. ער זאָגט אייך צו דערפאַר, אז נאָט וועט שענקען דאָס לעבען און ער וועט, אם ירצה השם, אין דריי־פיער יאָהר אַרום אָנהויבען צו געהן אין חדר, וועט ער, אם ירצה השם, לערנען מיט חשק און וועט זיין, אם ירצה השם, איין עהרליכער איד, געב נאָט מיט לאַנגע יאָהר, אָמן. שוויעגער לעבען, אויב איהר קאָנט אַצינד אויסאַרבייטען פֿין יוסעלע'ס וועגען אַ יאַרמעלקעלע מיט אַ פּאָר שיר כעלעך פון בליטשקע, וואָלט איך אייך זעהר געדאַנקט, מחמת איך בין זעהר פערנומען אין געשעפט, און קיין אַם וויל איך ניט צונעמען צו יוסעלע'ן, עס איז נישט כדאי. איך האָב נאָר געדונגען אַ מייד דעל און צאָהל איהר פיער קערבלעך אויף מיין נאַנג, וויענט זי מיר דאָס קינד און טרייבט די קוה אין טשערעדע — איהר וואָלט גע־דאַרפט זעהן וואָס פאַר אַ קוה איך האָב געקויפט! זי גיט נאַנצע פיער קוואַרט מיִלך, זעהר טייערע מיִלך, און איך האָב, ברוך־השם, פון איהר קעז און פוטער, נאָר משה־מענדעל לעבען האָט פֿלוצים פיינט בעקומען מילכיגס. שטראָפט איהם אויס, איך בעט אייך, ער היט זיך כלל נישט אָפּ! יוסעלע רייסט זיך איצט אויף אַ קוה, ער וויל נעבאָך עסען, מיר זאָל זיין פאַר איהם! איך שליס מיין בריעף און לאָז גריסען אַלע אונזערע פריינד און ליבעע פריינד נאָר הערצליך, און בעט אָפשרייבען ענטפער, למען השם, און פער־

בלויב אייער גליקווינשענדע און איבערגעבענסטע שוויגע-טאָכ-
טער כ ל ת כ מ ר ה ל".
— נו? — זאָגט בערעל דער גראָבער. — הלואי אויף מינע קינד
דער געזאָגט געוואָרען נישט ערגער!
— איהר זינדיגט, דוואָס־מלכה, איהר זינדיגט! — זאָגט יוד
דעל. — כלעבען, איהר זינדיגט!
— אודאָי, אַ דאַנק זיין ליעבען נאָמען, וואָס ס'איז זיי, קיין
עיִנהרע, גוט. נאָר זי טהוט מיר באַנג — איך קאָן זי ניט פאַר-
געסען, רב יודעל, איך קאָן זי ניט פאַרגעסען!
און דוואָס־מלכה רעכענט־אויס יודל'ען אַלע מעלות פון איהר
שנור מיט אַלע איהרע פאָסטעמקעס און בעווייזט איהם, פאַר וואָס
זי קאָן זי נישט פּערגעסען. דער גאַנצער עולם רעדט, שמועסט
מכה יעהופּעץ און מכה יעהופּעצער מסחרים. נאָכדעם נעמט מען
צו קאַפּעלעך, מע טרינקט לחיים, האַלטענדיג דאָס קעלישעקעל אין
דער האַנד גאַנץ לאַנג, און מע ווינשעוועט איינער דעם אַנדערען
אַלדאָס גוט'ס, און אויף דעם כלל ישראל בשורות טובות מיט
ישועות ונחמות. ביז דער באַרשט קומט אַרויף אויפ'ן טיש און
צעשפּרייט אַ מחיה'דיגען ריח איבער דער גאַנצער שטוב, און דער
עולם ווערט פּרייליך. מע פּעררעדט זיך און מע פּערגעסט זיך אָן
משה־מענדל'ען, מיט רחל'ען, מיט דער שטאָרט יעהופּעץ און מיט
אַלע מיט איין אַנדער.

XXVI.

ס ט ע מ פ ע נ י ו פ ע ר ז ו כ ט ד ע מ א מ ת ' ע ן ט ע ם
פּו ן ג י ה ן ם .

נאָר איין מענטש קאָן ניט פּערגעסען די שענע רחל'ע.
דער לעזער שטויסט זיך, אַז דאָ שמועסט מען מכה סטעמ-
פעניו'ן.

יא, מכה סטעמפעניו'ן שמועסט מען. ווער איז אימשטאנד
איבערצוגעבען זיינע גרויסע יסורים? ווער קאן פיהלען זיין פארין
און פערשטעהן זיין גרויס פערדראָס?
„סטייטש, פערדראָס! סטייטש, דאָסאָדע! — טראַכט זיך
סטעמפעניו. — אַפילו ניט מזכיר געווען, נישט איבערנעקעהרט
די צונג, קיין צוויי צעבראָכענע ווערטער נישט אויפגעשריבען.
האַטש פון יוצא וועגען: נאָ, ווייס האַטש, אַז איך פאָהר אַוועק —
פע, בזיונות!“...

סטעמפעניו'ן האַט זיך נאָך אַזעלכעס קיינמאָל ניט געטראָפּען.
האַטש טרעפּען האָבען זיך איהם געטראָפּען פּערשיעדענע טרעפּע-
נישען, און אַמאָל — נאָך זעהר מיאוסע, מיט אַ בייזען סוף, ווי
מיר האָבען שוין אויבען דערמאָנט. נאָר אַזאַ שלאַק, אַזאַ מפּלה,
ווי מיט רחל'ען, האַט זיך איהם אַפילו ניט גע'חלומ'ט. סטעמ-
פעניו, וואָס איז געווען אַזאַ חשוב ביי'ם רבי'ן אין הויף, אַז אַפילו
דעם רבי'נס טעכטער האָבען מיט איהם געטריבען קאַטאַוועס.
סטעמפעניו, וואָס אַפילו די גראַפינע ברעזשעזשקאַ מיט אַלע
„פּאַנעס“ זענען געווען נאָך איהם די כּפּרה, אַרויסגעשיקט נאָך
איהם די קאַרעטע, גערעדט מיט איהם אויף פּראַנציוויש, — הכלל,
סטעמפעניו זאָל האָבען אַזאַ נאָז, און נאָך אַזוי מיאוס, פון אַ
פּשוט איריש ווייבעל!

— זי טהוט מיר האַרציג באַנג! — האַט זיך סטעמפעניו מודה
געווען פאַר זיין קאַמפּאַניע כל־זמר. — זי טהוט מיר האַרציג באַנג,
אַט דאָס ווייבעל, און איך וואָלט איהר נאָכגעפּאַהרען ביז יעהופּעני,
ווען ניט... ווען ניט... — סטעמפעניו קוקט זיך אַרום אויף אַלע
זייטען, און חברה ווייסען שוין, וועמען ער זוכט דאָ מיט די
אויגען.

די גאַנצע חברה כל־זמר האָבען ליעב געהאַט סטעמפעניו'ן,
ווי דאָס לעבען, און זענען קאַפּאַבל צו געהן פון זיינעטוועגען אין
פּיער און אין וואַסער. און ווי ליעב זיי האָבען געהאַט סטעמ-
פעניו'ן, אַזוי האָבען זיי פּיינט געהאַט פּריידל'ען. זיי האָבען זי

נישט געקאנט אָנקוקען פאר איהר קאַרנשאפט, פאר איהר זשערנע־
קייט צום געלד און פאר אלע איהרע מיאוסע תנועות.

— כל־זמן ער איז געווען אַ בחור, — האָבען חברה געשמועסט
צווישען זיך, — איז אַ סמאָליער¹ געווען ביי איהם הפקר, און
מע האָט זיך געקאנט אַרום איהם פּאָזשיווען, אַמאָל האַפען אויף
אייביג אַ גמילות־חסד אַ סטראָמערעל², צי אַ שפּענערעל³, און
אַמאָל אַזוי אַ מתנה. אַצינד, זינט די מרשעת, ימח־שמה, האָט
איהם צוגענומען צו זיך אין די לאַפּקעס אַרײַן, פּגרו־ט ער אַליין
נאָך אַ גראָשען, האָטש הענג איהם אויף. ניטאָ אַמאָליגע יאָהרען
מיט די אַמאָליגע וועטשערעס ביי סטעמפעניו־ן, מיט די אַרומפּאָהר־
רעכצען! היינט ליג אין דער קרענק, דאַר און קוואַר און ווער גע־
שוואַלען ווי אַ באַרג פאַר הונגער. דאָס גאַנצע יאָהר זײַן אָהן אַ
שטיקעל קרעל⁴ און קוק־אָרויס אויפֿן ראַש־חודש אלול! זאָלסט
זאָגען, זי זאָל עס פון יוצא וועגען מכבד זײַן אַ נאַש־בראַט מיט אַ
גלעזעל טיי, רופּען אַמאָל פון דרך־ארץ וועגען עסען — עסען זאָלען
ווערעם איהר לייב!

— גלויבט מיר, עס מאַכען זיך איצט אַפט צייטען, ווען עס
דאַקארעט זיך בעריען⁵, אַז ס'איז אַ שרעק, נאָר זי זאָל מיר אַני־
דערלעגען גאָלד, וואָלט איך ביי אַזאַ שלאַק נישט פאַרוכט קיין
שטיקעל קרעל.

— ווי אַזוי לעבט ער מיט איהר, מיט אַזאַ יאַשטשערקע, מיט
אַזאַ נבלה? איך וואָלט שוין לאַנג אַזעלכעס גע'סמ'ט אָדער גע־
האַנגען, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, ווי איהר זעהט מיך לעבען!
— אַי, סטעמפעניו, סטעמפעניו, ליגסט דו נעבאָך אין דער
ערה, ווי אַ באַרג, און באַקסט בייגעל!...

¹ סמאָליער — קערבעל. — ² סטראָמערעל — דרייערעל. — ³ שפּענערעל —
פינפערעל. — ⁴ קרעל — ברויט. — ⁵ דאַקארעט זיך בעריען — עס ווילט זיך
עסען.

אַט אזוי שמועסען זיך אויס וועגען סטעמפעניו'ן זיין קאַמ-
פּאַניע כליזומר, וואָס זעהען זיינע צרות, פיהלען זיינע וועהטיגען,
האַטש ער רעדט מיט זיי ניט וועגען דעם.

אז פריידעל איז אין מאַרק, אָדער זי איז פערנומען מיט איהרע
משכונות און מיט איהרע קונים, איז נאָך ווי עס איז: סטעמפעניו
איז מכבד די חברה מיט פּאַפּיראַסען, מע זיצט, מע ל'צ'עוועט, מע
דערצעהלט מעשיות פון אַמאָל און מע רייבט די פּאַפּיראַסען אויף
וואָס די וועלט שטעהט. נאָר אַט קומט-אַריין פריידעל, ווערד
אַלעמען קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און חברה הויבט זיך אָן
אַרויסרוקען איינציגווייז.

— זעהט נאָר זעהט, ווי מע האָט דאָ אָנגעקורעט, ווי אין אַ
קרעטשמע! — זאָגט פריידעל, שמאַרענדיג מיט דער נאָז און קור-
קענדיג אויף דעם פעקעל טאַבאַק, וואָס טאַגט שוין. — נאָר גע-
רויכערט, נאָר געקורעט און גענוג! עס טהוט מיר שוין וועה מיין
קאָפּ פון אַייערע ציגאַרען, איהר וועט מיך קראַנק מאַכען! דו
מיינסט, סטעמפעניו, ס'איז אַ מעלה, וואָס דו רויכערסט אזוי פיעל?
פּאָלג מיך, סטעמפעניו. הער-אויף צו רויכערען, נשמה מיינע! גלויב
מיר, עס שאַרט דיר צום געזונט.

— וואָס טויג דיר, פריידעל, געזונט-געשמונט? זאָג בעסער,
אז דו זשאַלעוועסט מיר אַ גילדען אויף פּאַפּיראַסען — און גענוג.
צו וואָס טויג דיר אָנשטעלען?

— וואָס זאָנסט דו אויף זיין טאַטען? נאָ דיר גאָר אָנשטע-
לען! איך מיין זיין טובה, און ער קומט דיר מיט זיינע אָנשטעלען!
נאָ דיר נאָך, טאַמער איז קאַרג צום שענעם פריהמאַרגען, וואָס איך
האָב היינט געהאַט, זיך אָנגעהאַריקעט, אויסגעקאַכט דאָס וואַסער,
אַפּגעגעסען דאָס האַרץ, נישט געלייזט אַ גראַשען, און דערצו נאָך
געזידעלט געוואָרען. ווי אַ דיענסט, ערגער ווי אַ דיענסט, געשוואַרצט
דאָס פנים, געמאַכט מיט בלאַטע גלייך — און סחורה ליגט און
פּוילט...

— איך וואָלט אַ בעלן זיין וויסען, פריידעלסערדיצע, וואָס פראַטעסט דו אזוי? וואָס קאַרנסט דו? די קינדער דייע האָבען דײַך באַפאַלען?

— קוק איהם נאָר אָן אַביסעל, איך בעט דײַך, אַ נעבאַכעל! ער ווייסט נישט, מע דאַרף איהם פיקען די צונג דאַרף מען איהם, איך זאָג דיר! מסתמא טראָג איך דאָך דאָס אָפּ דער מאַמע מייד-נער, — אַיאָ, סטעמפעניו? אָדער איך עס דאָס אַליין אויף, אזא פּרעסערין, אַ זויפּערין, ווי דיין ווייב איז, מע זאָל גאָר באַהיט און באַוואַהרענט ווערען, — אַיאָ, סטעמפעניו? אַנו, קוק מיר גלייך אין די אויגען אַריין, סטעמפעניו, אַיאָ?

— איך זאָג דען, אז דו עסט-אויף? אַדרבה, איך זאָג פאַר-קעהרט. איך זאָג...

— דו זאָנסט, דו זאָנסט — איך ווייס וואָס דו זאָנסט! דו האָסט נאָך צו זאָגען, אַיאָ, סטעמפעניו? דו דאַרפסט נאָך האָבען טענות צו גאָט, וואָס האָט דיר צוגעשיקט אזא אויסברענגערין, ווי איך, וואָס איך קאָן דיר מאַכען פון אַ גראַשען צוויי און דײַך אין זינען האָבען טאָג ווי נאַכט, אַדרבה, זאָג, וואָס פעהלט דיר, וואָס געהט דיר אָפּ? דו שווייגסט? איך וואָלט נאָר געוואָלט וויסען, וואו וואָלסט דו שוין אַצינד אָנגעשפּאַרט מיט דיין פיער-דעלע, ווען דו זאָלסט מיר ניט האָבען, סטעמפעניו, פאַר אַ ווייב? — או — וואָ!

— זאָלסט דו טאַקי וויסען, אז „או — וואָ!“ עס ווייזט-אויס, אז דו האָסט פאַרנעסען, וואָס פאַר אַ פנים דו האָסט געהאַט צו דער חתונה — אָהן אַ העמד אויפ'ן לייב, קיין גאַנצע פאַר זאָקען, קיין קישעלע, קיין ציכעלע, קיין לייב און לעבען, און פאַרדיענט האָסט דו שטיקער גאָלד — וואו איז דאָס אַהינגעקומען?

— אַט פליה איך דיר אָפּגעבען דיין וחסכון פון מיינע פאַר-דיענסטען בחור'וויין.

— אַ! אַט דאָס איז דאָך די מעשה מיט דיר, סטעמפעניו! דו קאָנסט ניט ליידען, אז מע זאָגט דיר דעם ריינעם אמת, און

האָסט נאָך טענות צו יענעם, דערפאַר, וואָס יענער שלאָגט זיך קאָפּ אין וואַנט פאַר דיר, האָרעוועט, קריכט אין דער ערד, פאַרגינט זיך ניט קיין שטיקעל ברויט אויף צו עסען, פאַראומערט זיך דאָס לעבען, און אַלץ צוליב וועמען? צוליב איהם! אַלץ פון זיינעטוועגען, טאָמער ווייסט דו, פאַר וואָסערע מעשים טובים? ער וועט מסתמא שטעלען אַ גילדענע מצבה נאָך מיין קאָפּ — אז אַך און וועה איז מיר...

— וואָס האָב איך דיר געטהאָן? און ווער טשעפעט דיך?
 — וואָס זאָלסט דו מיר טהון? האָסט מיר גענוג געטהאָן!
 האָסט מיר פאַרוויסט מיין וועלט! האָסט גענומען אַ יונג קינד, אַ מיידעל אַ ניונקעלע, און האָסט מיט דיין צינגעלע מיך איבער-גערעדט, צוגעזאָגט גאָלדענע בערג, אָפגעליגנערט פונ'ם קאָפּ ביז די פיס. וואָס וואָלט מיר שלעכט געווען, איך זאָל דיך נישט געווען קענען? איך וואָלט מיר אָפגעזוכט מיין גלייכען און וואָלט נישט געווען סטעמפעני'ס ווייב — אַ גליק האָט מיך געטראָפּען!
 — נו, אפשר האָסט דו חרטה אויפ'ן שידוך, פריידעל? ס'איז דאָ אַ רב אין מאַזעפעווקע, און אַ טייך, און מע קאָן שרייבען נט...
 — אַ-אַ? אָט דאָס איז דיין מיין? קוים אַ מאָל זיך אויס-געקוועטשט! דו מיינסט, איך ווייס ניט, אז דו קוססט דערויף אַרויס? דו ווילסט פון מיר פטור ווערען! איך ווייס, סטעמפעני, איך ווייס, מיך וועסט דו ניט נאַרען! איך בין דיר גרויס אין די אויגען! נאָר פאַר וואָס קומט דאָס מיר, סטעמפעניו? איך פרעג דיך, אַדרבה, זאָג מיר, פאַר וואָס קומט דאָס מיר? קאָם איך אויך וויסען!

— עט! — ענטפערט איהר סטעמפעניו, טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד, געהט-אָוועק צו זיך אין חדר אַריין און נעמט זיך אַראָפּ דאָס פיעדעלע פון דער וואַנד.
 דאָס פיעדעלע — דאָס איז אינגאנצען זיין טרייסט, זיין אייני-ציגער חבר אויף דער וועלט. מיט'ן פיעדעלע קאָן ער פערגעסען זיינע יסורים, דערמאנען זיין יוגענד, זיין פרייהייט, וואָס ער האָט

אָנגעוואָרען אויף אייביג, אויף אייביג! פיעל פערשיעדענע פאר-
שוניען רופט איהם אַרויס דאָס געזאַנג פון זיין פיערעלע; פיעל
שענע, ליכטיגע, פרייליכע בילדער פון אַמאָל שטעלען זיך איהם
פאַר, ווען ער הויבט אָן צו שפיעלען; זיי בעווייזען זיך — און
אַנטלויפּען!...

צווישען די אַלע אַמאָליגע בילדער דיהרט אַיהם אָן מעהר פון
אַלע איין בילד, וואָס ער קאָן גאָר נישט פּערגעסען: דאָס שענע
ליעבע בילד פון רחל'ען מיט איהר ליכטיג פנים, מיט איהרע בלויע
אויגען, מיט די לאַנגע ברעמען, מיט איהר וויסען האַלז און מיט
איהר זיס, גוט שמייכלע, פאַר וועלכעס ער איז גרייט אַלץ, אַלץ
אַוועקצוגעבען!

סטעמפעניו שפיעלט און שפיעלט; ער שפיעלט לאַנג, כדי
דער שאַטען פון רחל'ען זאָל ניט פּערשוואַנדען ווערען, ווי תמיד.
ער וויל האַטש זעהן איהר שאַטען. די מחשבה אַפילו וועגען רחל'ען
איז ביי איהם טייער, זעהר טייער.

* * *

אין יענער צייט האָט סטעמפעניו געשפיעלט אַזוי, ווי ער האָט
נאָך קיינמאָל נישט געשפיעלט. אין יענער צייט, קאָן מע זאָגען,
האָט ער געגרויכט אין זיין שפיעלען ביז דער העכסטער מדרגה.
ווער עס האָט איהם אין יענער צייט נישט געהערט שפיעלען, דער
האָט נאָך קיין גוטס נישט געהערט.

אַזוי קוועלען מיר אָן, ווען דאָס פויגעלע זינגט זיך אין שטיי-
געלע: עס חלומ'ט זיך דעם פויגעלע גרינע בלעטלעך, בליהענדיגע
קווייטען, פרייע לופט, אַ פרייע וועלט, אַיין אַפּענע וועלט, אַ גרויסע
ברייטע וועלט, און עס בעקומט חשק צו זינגען, אויסצוגיסען דאָס
ביטערע האַרץ — און עס זינגט, עס וויינט, עס צעגיסט זיך! און
מיר קוועלען אָן, קלויבען דערפון תּענוג, האַבען אמת פּערגעניגען.
— זי טהוט מיר האַרציג באַנג! — זאָגט סטעמפעניו צום הונד-
דערטען מאָל פאַר זיין קאָמפּאַניע כלי-זמר. — איך בענג נאָך איהר

באמת, ווי נאך איין אייגענער. איך וואָלט איהר נאָכגעפאָהרען
ביז יעהופעץ, ווען ניט...

און סטעמפעניו קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען און דערזעהט
פריידל'ען, ווי זי שטעהט און מענה'ט איבער אַ קונה'טע פון קאָ-
רעלען, פון זיידענע טיכלעך און פון בליטשקע...

אונזער פריידעל האָט ביסלעכווייז איינגעפיהרט אַ גאַנצע קראָם
ביי זיך אין שטוב און איז געוואָרען אַ רעכטע סוחר'טע, גלייך מיט
אַלע מאַזעפּעווקער קרעמערקעס.

גאַנץ אָפּטליך קומט צו איהר צוגאַסט איהר מוטער, צפורה
די גראַבע. זי זאָגט, אַז ישעיה'קע בענגט זעהר נאָך דער טאָכטער
און שיקט זי געוואָהר ווערען, וואָס פריידעל מאַכט. נאָר פריידעל
ווייסט, אַז ס'איז אַ ליגען; זי ווייסט גאַנץ גוט, אַז די מאַמע איז
זשעדיגע אין דער היים אַ שטיקעל ברויט, קומט זי אַהער אַביסעל
זיך אָפּפאַסטען און מאַכט זיך דאָ גאָר אַ גאַנצען קימפעט.

— ווייסט דו וואָס, טאָכטער? מאַך אַזעלכע פוטערבולקעס,
ווי איך פלעג אַמאָל מאַכען, געפלאַכטענע און גוט אויסגעטריקענט.
דאָס מיט ציקאָריע איז זעהר געזונט, און ווער עס קאָן פאַרדייען
מיט אַ סך פוטער — איז גאָר גוט. און אויף אָנבייסען היים צו-
פּרענגלען די פּלאַסטערען פון די גענו מיט אַ ציבעלקע. דער טאַטע,
אויב דו געדענקסט, האָט דאָס לייעב פון תּמיד אָן. געזונט, טאָכ-
טער, זאָל מען זוכען אין שיסעל...

און צפורה בעלעקט זיך אַזש און טראַכט-צו אַלע טאַג אַ נייעם
אָנבייסען מיט אַ נייעם וואַרמעס מיט אַ מיטאַג און מיט אַ ווע-
טשערע, — און מע קאָן נישט זאָגען, אַז פריידעל איז דערפון
שטאַרק צופריעדען. די ערשטע וואָך טראַגט זי דאָס ווי עס איז
איבער, נאָר אויף דער אַנדערער וואָך הויבט זי זיך אָן צו בלאָזען
אויף דער מאַמע'ן, די מאַמע — אויף איהר, ביז מע צעאַמפּערט
זיך און מע לאָזט-אויס דעם גאַנצען כּעס צו סטעמפעניו'ן, וואָס
ווייל זיך אַריינמישען און מאַכען שלום צווישען ווייב מיט דער
שוויענער.

— ס'איז נישט דיין עסק! — זאגט צו איהם פריידעל. — דו האָב נאָר קיין יסורים ניט. איך וועל מיין מאמען דיין ירושה ניט אַוועקגעבען. זיי רוהיג, סטעמפעניו!

— אַ שענער געניידעם! — זאָגט די שוויגענער פון איהר זייט מיט אַ שטאַך. — איין אַכס האָט אַ לאַנגע צונג און קאָן קיין שופּר ניט בלאָזען! ביי לייטען אַ שוויגענער האָט כבוד גלייך ווי איין אייגענע מאמע. ער זעהט, דאַכט זיך, גאַנץ גוט, וואָס פאַר אַ כבוד איך האָב פון מיין טעכטערעל, ווי זאָגט מען: שנייץ די נאָז און שמיר דאָס פנים, — און ער זאָל עס איהר אַפילו איבערקעהרען די צונג. אויך מיר אַ מאַן, משטיינס געזאָגט, אַבי גערימפעלט אויפ'ן פיעדעל. איך פאַרשטעה דאָס גאָר ניט, ווי אזוי ווערד דאָס איהם ניט נמאס, טאַטעניו! וואָס מיין טאָכטער נעמט זיך אזוי איבער — ווייס איך ניט: אַז דאָס מוזל געהט, קעלכט זיך איין אַכס אויך. מע האָט שוין געזעהן אַזעלכע בריות, ווי דו! דיין שוועהר איז אַמאָל געווען אַזאַ שענער פיעדלער, ווי דו, נאָר גאָר ניט, ווי זאָגט מען: אַ נייער בעזעם קעהרט ריין. צו אַלסדינג דאַרף מען האָבען מוזל, און אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם. ברוגז, סטעמפעניו, דאַרפסט דו אויף מיר ניט זיין, וואָס איך זאָג דיר דעם ריינעם אמת, און האָטש יעדער הונט איז אַורדאי אַ בעל־הבית אויף זיין שוועל, נאָר קיין פרעמדע בין איך דיר ניט, פאַרט אַ שוויגענער, און אַז מע שפיעלט זיך מיט דער קאַץ, נעמט מען פאַר ליעב איהר קראַץ...

און צפורה שיט מיט ווערטלעך, ווי פון אַ זאַק, ווי איהר שטייגער איז, אַז זי צערעדט זיך. נאָר סטעמפעניו הערט נישט אויס ביז'ן סוף: ער נעמט זיך צו דער פיעדעל, ווי תמיה, ווי אַלע מאָל, ווען ס'איז איהם שוין גוט אָנגעזאָלעט אויפ'ן האַרצען — און דעמאָלט פערגעסט ער דאָס ווייב מיט דער שוויגענער מיט אַלע צרות. און עס שטעלט זיך איהם פאַר אַלץ יענע רחל'ע מיט די בלויע אויגען...

„זי טהוט מיר הארציג, הארצעדיג באַנג!“ — טראַכט זיך.
 סטעמפעניו און קלערט אַלץ תּחבולות, ווי אַרום קומט מען צו
 איהר, ווי אַזוי און וואו קאָן מען זי זעהן נאָך אַ מאָל...
 פּוסטע מחשבות! ער ווייסט ניט, אַז זיין ליעדעל האָט ער
 שוין אַט באַלד-באַלד אָפּגעזונגען, אַז זיין וועלטעל האָט ער שוין
 כמעט אָפּגעקומען: ער זעהט ניט, ווי זיינע שענע שוואַרצע לאַך-
 קענס ווערען וואָס ווייטער שיטערער, ווי זיינע פייערדיגע אויגען
 ווערען אָן ביסלעכווייז דעם גלאַנץ, אַזוי ווי אויף זיין ווייסען
 שטערן לעגען זיך שוין קנייטשען.
 נאַרישער גבור! פּערגעס זיך נישט, זעה, ווי ביי דער זייט
 שטעהט דיין דליַה, דיין ווייב פּריידעל, די דאָזיגע דליַה האָט
 דיך פּערווענט, פּערשלעפּערט ביי זיך אויפ'ן שוים, שטילערהייט
 אָפּגעשוירען דייןע לאַנגע האָר און צוגענומען ביי דיר דעם כּה,
 אינגאַנצען דיין כּה, ווי יענע דליַה ביי שמשון הגבור... דיר איז
 געבליבען איצטער איין טרייסט אויף דער וועלט — די פּיעדעל.
 שפּיעל, סטעמפעניו, שפּיעל אויפ'ן פּיעדעל! שפּיעל, און מיר
 וועלען האַרבען...
 ...

